

Yrkande

2023-02-17

Ärende nr: 2.1.5

Yrkande angående – Redovisning av uppdrag att ta fram kompletterande underlag till en ny uppdaterad rapport om HBTQ-personers livsvillkor

Förslag till beslut

I kommunstyrelsen och kommunfullmäktige:

1. Utredda inrättandet av ett hbt+ombud, liknande äldreombudsmannen, som en kanal mellan invånare och politiker med uppgift att bevaka och följa upp hbt+arbetet i Göteborgs Stad.
2. Ge grundskolenämnden i uppdrag att se över undervisningsplanen i syfte att förhindra våldsbrott mot hbt+-personer.
3. Ge Socialnämnd Centrum i uppgift att i samverkan med migrationsverket nå ut med information till nyanlända för att upplysa om hbtq-personers rättigheter i Sverige och Göteborg, i syfte att öka toleransen och förhindra framtida våldsbrott mot hbt+personer.

Yrkandet

Hbt+personer ska känna sig välkomna i Göteborg. Det ska inte förekomma att någon utsätts för diskriminering på grund av sin etnicitet, trosuppfattning eller sexuella läggning. Om så ändå sker ska kritiken vara snabb och hård. Allt detta är självklarheter. Inkluderingsivrare har emellertid i många fall lämnat den självklara strävan att behandla alla lika bakom sig och i stället anammat en närmast exotiserande attityd mot minoritetsgrupper. Hela konceptet med HBTQ-certifieringar bygger på att hbt+personer är så olika andra göteborgare att det krävs en särskild RFSL-utbildning för att möta dem i den praktiska verksamheten. Denna utgångspunkt är felaktig. Kommunens anställda är vidare underkastade den grundlagsfästa objektivitetsprincipen. Utöver att vara alltigenom onödiga, kostar dessa certifieringsprojekt dessutom stora mängder pengar.

Däremot står det klart att en gemensam trygghetsundersökning för perspektiv om hatbrotten i Göteborgs Stad har saknats, det har halkat efter eftersom Göteborgs Stads övergripande samordning och organisation av Trygg i Göteborg som helhet varit bristfällig. **Brottsförebyggande rådet uppgav 2020 att tretton procent av de anmälda hatbrotten var hbt+relaterade.** Av dessa var åtta procent homofobiska hatbrott, två procent transfobiska hatbrott, övriga hbtq-relaterade hatbrott (tre procent). Otrygghet kan tolkas och uttryckas på olika sätt, det visar inte minst de svar på den webbenkät som spreds i sociala medier för det här uppdraget. Här ett exempel:

"Jag tror det är sammanlänkat med integrationen, jag känner mig otrygg i delar av staden där andra kulturer är mer påtagliga. När (kompis)gäng av killar (från förorten) dyker upp i centrum trakasserar de gärna, mest med ord, men jag har varit med om tre tillfällen då det har gränsat till misshandel."

Ett annat av svaren fanns ute på sociala medier angående samma webbenkät:

"Var tydligare med stadens ståndpunkt mot homofobi. Se över hur ni jobbar för att förbättra livsvillkoren då det inte når ut till oss i förorten speciellt för oss som är dubbla minoriteter. Flagga för Pride längre än några dagar under West Pride."

I många av de länder som flyktingar lämnat för att komma till Sverige är homosexualitet kriminaliserat och även belagt med dödsstraff. Människor som är uppväxta med att lära sig hata hbtq-personer och som anser att dessa inte har samma existensberättigande som alla andra, kommer inte ändra sin åsikt bara för att de kommer till Sverige. Precis som att svenskar inte spontant byter åsikter och värderingar när de flyttar utomlands och lever i sina svenska sociala grupper. Det här blev extremt tydligt under 2020 när ett homosexuellt par höll varandra i handen på centralstationen i Göteborg mitt på dagen och blev överfallna och misshandlade av tre syrianska män.

Hederskultur är en alltmer vanligt förekommande form av kultur som hotar med den svenska toleransen för HBT+personer. Många unga hbtq-personer är väl medvetna om att deras sexualitet är förbjuden utifrån hedersnormer och kan känna skam och skuld över att de gör sina föräldrar besvikna. Det finns också en risk att de själva tänker att de är sjuka eller syndiga om de alltid har fått höra att homo- och bisexualitet är sjukt och syndigt. Många av dessa unga utsätts för så kallade omvändelseförsök, det vill säga att deras föräldrar eller andra släktingar försöker "omvända" dem till att bli heterosexuella. Det kan till exempel ske genom att de unga tvingas genomgå en religiös ritual för att "botas" eller tvingas resa till släktens ursprungsland för att träffa en religiös ledare eller för att man ska hitta en lämplig partner av motsatt kön till dem. Ett omvändelseförsök kan således resultera i tvångsäktenskap.

När det kommer till politikens roll inom hbt+ och identitetspolitiken i Göteborg väljer flera partier att fokusera på redan öppna dörrar. Om alla partier oavsett politisk hemvist verkligen månar hbt+personers friheter och rättigheter, bör det vara en självklarhet att höja rösten mot homofobi som sker i hederskulturens namn. Göteborg ska vara en fristad för att kunna stå upp för alla de med rötter i andra länder och kulturer som tvingas dölja sin sexuella läggning i rädsla för att bli utstötta från familjer och vänner - och som i värsta fall riskerar att misshandlas för att de drar "skam" inför familjen.

Dessa åsikter är grunden till hot mot många hbtq-personer, oavsett om de är födda i Sverige eller annat land. Det är kommunens skyldighet att motarbeta uttryck av homofobiska värderingar och se till att rätt information om lagar och mänskliga rättigheter når nyanlända genom relevanta samhällsinstanser och stadens kommunikationskanaler.

Tjänsteutlåtande

Utfärdat 2022-03-07

Reviderat 2023-01-12

Diarienummer 1324/20

Handläggare

Anna-Carin Jansson

Telefon: 031-368 06 27

E-post: anna-carin.jansson@stadshuset.goteborg.se

Redovisning av uppdrag att ta fram kompletterande underlag till en ny uppdaterad rapport om HBTQ-personers livsvillkor

Förslag till beslut

I kommunstyrelsen och kommunfullmäktige:

Kommunfullmäktiges uppdrag till kommunstyrelsen 2020-09-10 § 27 beslutspunkt 4, om att ta fram en ny uppdaterad rapport om HBTQ-personers livsvillkor till grund för den nya planen och som även undersöker villkor för HBTQ-personer inom utbildningsförvaltningens och grundskoleförvaltningens verksamheter, antecknas och förklaras fullgjort.

Sammanfattning

Stadsledningskontoret redovisar kommunfullmäktiges uppdrag till kommunstyrelsen 2020-09-10 § 27 beslutspunkt 4 om att ta fram en ny uppdaterad rapport om HBTQ-personers livsvillkor till grund för den nya planen. Då det i uppdraget även ingick att undersöka villkoren för HBTQ-personer inom utbildningsförvaltningens och grundskoleförvaltningens verksamheter, har stadsledningskontoret valt att dela upp uppdraget i två separata rapporter:

- en uppdaterad rapport om hbtqi-personers livsvillkor i Göteborg (Hbtqi+personers livsvillkor i Göteborg 2021)
- en rapport om villkor för hbtqi-personer inom utbildningsförvaltningens och grundskoleförvaltningens verksamheter ("Det är ingen temadag att vara hbtq – det är man året om" - Rapport om unga hbtqi-personers villkor i skolan)

För att få en uppdatering av hur livsvillkoren för hbtqi-personer förändrats utifrån de temaområden som redovisades i hbtq-rapporten Normbrytande liv från 2014 och få en extern genomlysning av Göteborgs Stads arbete, genomfördes en upphandling och Antidiskrimineringsbyrån Väst tilldelades uppdraget. Utifrån sin granskning, lämnar Antidiskrimineringsbyrån 32 rekommendationer för Göteborgs Stads fortsatta arbete.

Uppdraget att fram en första lägesbild av unga hbtqi-personers villkor i skolan genomfördes av stadsledningskontoret. Utifrån rapportens resultat och analys lämnar stadsledningskontoret 12 framtidsytande rekommendationer.

Kommunstyrelsen beslutade 2022-04-27 § 343 att återremittera ärendet till stadsledningskontoret för en komplettering avseende underlag över vilka grupper som är

särskilt utsatta samt särskilt otrygga platser. Fokus ska ligga på frågor där det finns kommunal rådighet. I Fördjupad lägesbild hbtqi-personers livsvillkor i Göteborg - kompletterande rapport baserad på otrygghet och diskriminering redovisar stadsledningskontoret hur hbtqi-personers utsatthet ser ut där det är möjligt och på vilket sätt minoritetsperspektiv beaktas i stadens arbete. En mycket begränsad mängd lokala data om hbtqi-personer har haft direkt påverkan på utredningens genomförande och även stadsledningskontorets förslag på utvecklingsområden.

Stadsledningskontoret gör bedömningen att med de två tidigare framtagna rapporterna samt genomförd komplettering kan uppdraget förklaras fullgjort.

Bedömning ur ekonomisk dimension

Att ta fram ett uppdaterat underlag av hbtqi-personers livsvillkor i Göteborg innebär inte i sig några kostnader utöver de som ingår i själva uppdraget. Båda rapporterna innehåller dock rekommendationer om hur hbtqi-personers livsvillkor förväntas kunna förbättras – vilket i sig kan medföra kostnader om det fattas beslut om att gå vidare med något/några av dessa.

Bedömning ur ekologisk dimension

Stadsledningskontoret inte har funnit några särskilda aspekter på frågan utifrån denna dimension.

Bedömning ur social dimension

Mänskliga rättigheter är individuella rättigheter. För att säkerställa alla och envars möjligheter att få sina mänskliga rättigheter tillgodosedda krävs ett synliggörande av livsvillkor för grupper som annars riskerar att exkluderas och diskrimineras. Att ta fram underlag som specifikt sätter fokus på hbtqi-personers livsomständigheter kan vara ett sätt att komma till rätta med ett identifierat behov inom till exempel Agenda 2030-arbetet med att synliggöra grupper för vilka de globala målen nås i mindre utsträckning än för andra. En grundprincip i Agendan är att ingen ska lämnas utanför.

Båda rapporterna utgår från ett barnrättsperspektiv och har en normkritisk och intersektionell ingång vilket bidrar till att spegla den mångfald som finns inom hbtqi-samhället.

Bilagor

1. Kommunstyrelsens protokollsutdrag 2022-04-27 § 343
2. Rapporten Hbtqi+personers livsvillkor i Göteborg 2021
3. ”Det är ingen temadag att vara hbtq – det är man året om” - Rapport om unga hbtqi-personers villkor i skolan
4. Fördjupad lägesbild hbtqi-personers livsvillkor i Göteborg - kompletterande rapport baserad på otrygghet och diskriminering

Ärendet

Redovisning av kommunfullmäktiges uppdrag till kommunstyrelsen 2020-09-10 § 27 besluts punkt 4, om att ta fram en ny uppdaterad rapport om HBTQ-personers livsvillkor till grund för den nya planen. Enligt beslut ska rapporten även undersöka villkoren för HBTQ-personer inom utbildningsförvaltningens och grundskoleförvaltningens verksamheter.

Ärendet återremitterades av kommunstyrelsen 2022-04-27 § 343. Stadsledningskontoret redovisar i föreliggande ärende en kompletterande rapport baserad på otrygghet och diskriminering med fokus på områden där staden har rådighet.

Beskrivning av ärendet

Kommunfullmäktige beslutade 2020-09-10 § 27 i besluts punkt 4 att:

- Kommunstyrelsen uppdras att ta fram en ny uppdaterad rapport om HBTQ-personers livsvillkor till grund för den nya planen. Denna rapport undersöker även villkor för HBTQ-personer inom utbildningsförvaltningens och grundskoleförvaltningens verksamheter.

I kommunfullmäktiges uppdrag används samlingsbegreppet hbtq, som står för homosexuella, bisexuella, transpersoner och queera. I takt med att livsvillkoren för personer som på olika sätt bryter mot normer kring kön och sexualitet uppmärksammas har samlingsbegreppet ändrats och bokstäver lagts till. Göteborg Stad använder sedan hösten 2021, i likhet med nationella styrdokument på området, samlingsbegreppet hbtqi. Bokstaven i har lagts till för att även fånga intersexpersoner, det vill säga personer med en kroppslig utveckling som inte är entydig i fråga om kön. Men då begreppet återkommande har ändrats förekommer olika begrepp i såväl det här tjänsteutlåtandet som i rapporterna - beroende på vilken källa som det hänvisas till. I de fall då bokstäver följs av ett plustecken är det ett sätt för avsändaren att markera att det kan förekomma ytterligare sätt att identifiera sig, utöver de bokstäver som är angivna.

Den tidigare framtagna rapport som det refereras till i fullmäktigebeslutet, är stadens första övergripande hbtq-rapport; Normbrytande liv i Göteborg, Lägesrapport om hbtq-personers livsvillkor från 2014.

Rapporten Normbrytande liv

Syftet med Normbrytande liv i Göteborg från 2014 var att ge kommunstyrelsen ett underlag för prioriteringar inom hbtq-området, bidra till ett systematiskt hbtq-arbete i staden samt ligga till grund för Göteborgs Stads HBTQ-råds fortsatta arbete.

Med utgångspunkt i de 22 rekommendationer som presenterades i Normbrytande liv togs Göteborgs Stads första styrdokument med ett hbtq-fokus togs fram under 2016, Plan för att förbättra hbtq-personers livsvillkor 2017-2021, förlängd till 2023, KF 2022-01-27 § 10. Åtgärderna i planen följer rapportens rekommendationer och är indelade i temaområdena: Utsatthet och Diskriminering, Mötesplatser och Inkluderande rum, Föreningsliv, Kommunikation och HR och Kompetens.

Ny rapport

I maj 2020 inkom stadens HBTQ-råd med en skrivelse till kommunstyrelsen med anledning av att en processuppföljning av Plan för att förbättra hbtq-personers livsvillkor 2017-2021 genomförts och där ett flertal av planens åtgärder bedömdes ha en låg

implementeringstakt, KS 2019-10-23 § 768. För att säkerställa hbtq-personers rätt till jämlika villkor och att ett genomförande av beslutade åtgärder kommer till stånd, påtalade HBTQ-rådet vikten av ”beslut om en ny hbtq-plan, som antingen överlappar eller tar vid efter nu liggande plan” samt att en ny uppdaterad rapport om hbtq-personers livsvillkor tas fram som en grund för den nya planen – med ett särskilt fokus på skolan.

HBTQ-rådets skrivelse togs upp på kommunstyrelsens sammanträde i juni 2020 och kommunstyrelsen beslutade 2020-06-03 § 553, att föreslå kommunfullmäktige att besluta om att ta fram en ny rapport.

Uppdelning i två rapporter

Normbrytande liv i Göteborg redovisade inte något särskilt fokus på skolan. För att både ta fasta på vad som har utvecklats och förändrats i staden vad gäller hbtqi-personers livsvillkor sedan 2014, men också särskilt belysa unga hbtqi-personers villkor i skolan valde stadsledningskontoret att dela upp uppdraget i två separata rapporter:

- en uppdaterad rapport om hbtqi-personers livsvillkor i Göteborg
- en rapport om villkor för hbtqi-personer inom utbildningsförvaltningens och grundskoleförvaltningens verksamheter

Stadsledningskontoret inledde i början av 2021 en upphandlingsprocess för respektive rapport men upphandlingen fick delvis på grund av pandemin avbrytas - för att i ena fallet återupptas senare samma år.

För att få en uppdatering av hur livsvillkoren för hbtqi-personer förändrats utifrån de temaområden som redovisades i Normbrytande liv och även få en genomlysning av Göteborgs Stads arbete, efterfrågades en extern rapportförfattare till den uppdaterade rapporten. Efter upphandling tilldelades uppdraget Antidiskrimineringsbyrån Väst.

En rapport med fokus på hbtqi-personer i skolan har inte tidigare tagits fram. Stadsledningskontoret konstaterade att en lägesbild av unga hbtqi-personers upplevelser av skolan tillsammans med en grundläggande redovisning av huvudmannaskapets åtaganden och kvalitetsarbete skulle kunna utgöra ett första steg i att säkerställa likvärdig undervisning och en trygg och inkluderande skolmiljö. Då erforderlig utredarkompetens fanns tillgänglig inom förvaltningen, valde stadsledningskontoret att genomföra rapportskrivandet på egen hand. I uppdraget ingick att undersöka villkor inom grundskoleförvaltningens och utbildningsförvaltningens verksamheter. Rapporten redovisar därför inte hur fristående skolor arbetar utifrån ett hbtqi-perspektiv.

Rapporten Hbtqi+personers livsvillkor i Göteborg 2021

Rapporten Hbtqi+personers livsvillkor i Göteborg 2021 redovisar utvecklingen av livsvillkoren och Göteborgs Stads arbete utifrån vad som redovisades i Normbrytande livs temaområden från 2014. Rapporten tar dels avstamp i ny lagstiftning och forskning på området, dels lokala styrdokument och beslut.

För att även fånga röster från hbtqi-personer boende i Göteborg har en webbenkät, där 583 respondenter deltog, genomförts. Antidiskrimineringsbyrån Väst konstaterar att resultaten i rapporten inte ger en heltäckande bild av livsvillkoren för hbtqi+personer i Göteborg. Men att den erbjuder indikatorer på möjliga förbättringsområden. För vart och ett av temaområdena i rapporten görs en analys och förslag på förbättringar. Totalt lämnar Antidiskrimineringsbyrån 32 rekommendationer för Göteborgs Stads fortsatta arbete.

Rapport om unga hbtqi-personers villkor i skolan - "Det är ingen temadag att vara hbtq – det är man året om"

På liknande sätt som den uppdaterade rapporten om hbtqi-personers livsvillkor, tar rapporten om unga hbtqi-personers villkor i skolan avstamp från aktuell lagstiftning, forskning och övriga underlag och styrning på området. De ändringar som från 1 juli 2022 införs i kunskapsområdet sex och samlevnad i läroplanerna finns även med. Syftet med rapporten har varit:

- att undersöka hur det är att gå i skolan för elever som bryter mot samhällets normer för könsidentitet, könsuttryck och sexualitet
- att undersöka om och hur ett hbtqi-perspektiv ingår i berörda förvaltningsars systematiska kvalitetsarbete

För att fånga unga hbtqi-personers egna röster har en riktad webbenkät till målgruppen elever på högstadiet och gymnasiet i Göteborg som är eller funderar på om de är hbtqi-personer genomförts. Totalt fick webbenkäten 297 svar, fördelade över samtliga stadsområden i Göteborg.

Utifrån rapportens resultat och analys lämnar stadsledningskontoret 12 framåtsyftande rekommendationer.

Fördjupad lägesbild hbtqi-personers livsvillkor i Göteborg – kompletterande rapport baserad på otrygghet och diskriminering

Kommunstyrelsen beslutade att återremittera ärendet till stadsledningskontoret för att komplettera rapporten HBTQ-personers livsvillkor, baserat på otrygghet och diskriminering, för att få ett tydligare och mera precist underlag inför framtagandet av en ny HBTQ-plan. Den uppdaterade rapporten ska ge ett detaljerat underlag över vilka grupper som är särskilt utsatta samt särskilt otrygga platser. Fokus ska ligga på frågor där det finns kommunal rådighet.

I rapporten redogör stadsledningskontoret för hur diskrimineringen och otryggheten för hbtqi-personer ser ut lokalt där det är möjligt och på vilket sätt minoritetsperspektivet beaktas i stadens arbete. Rapporten redovisar också det offentligas möjligheter och skyldigheter att hålla sig informerade om hbtqi-personers och andra minoritetsgruppers utsatthet och livsvillkor, ny och kommande lagstiftning samt nationellt pågående arbete kopplat till hbtqi och otrygghet/diskriminering.

Utifrån utredning och analys lämnar stadsledningskontoret förslag på åtgärder inom tre utvecklingsområden för staden.

Återremissens beredning

För att redovisa det underlag om hbtqi-personers utsatthet som efterfrågas i kommunstyrelsens beslut har stadsledningskontoret valt att återkomma med en rapport i två delar.

I första delen redogör stadsledningskontoret bland annat för hur hbtqi-personers upplevelse av trygghet är kopplad till den egna identiteten, till den personen är, och inom vilka områden och verksamheter staden kan betraktas ha en uttalad och särskild rådighet över frågor som rör trygghet och diskriminering. De områden stadsledningskontoret valt att belysa i rapporten är områden där hbtqi-personers särskilda utsatthet lyfts fram i nationella rapporter och studier och/eller där ett befarat mörkertal föreligger. Dessa är:

stöd och skydd vid utsatthet för våld i nära relation, vid hedersrelaterat våld och förtryck, i det trygghetsskapande och brottsförebyggande arbetet samt arbetet för inkluderande och trygga arbetsplatser inom Göteborg Stad.

När det gäller unga hbtqi-personers otrygghet i skolan och utsatthet för diskriminering hänvisas till stadsledningskontorets tidigare rapport ”Det är ingen temadag att vara hbtq – det är man året runt”.

Brist på data - en väsentlig faktor

Data om hbtqi-personer, både sådan som tas fram av myndigheter på nationell, regional och lokal nivå och i stadens ordinarie uppföljning, kan konstateras vara mycket begränsad vilket har haft direkt påverkan på möjligheten att i enlighet med beslutet redovisa särskilt utsatta grupper och platser. Ett av skälen till detta är att data om hbtqi-personer under vissa förhållanden kan betraktas som känsliga personuppgifter - vilket utformandet av datainsamlingen behöver ta hänsyn till. Alternativa metoder för insamlandet av kunskap, som exempelvis kvalitativa uppföljningar, används också endast undantagsvis.

I beredningen har det samtidigt kunnat fastslås att brist på data inte bara berör hbtqi-personer utan minoritetsgrupper överlag - därför refereras det återkommande i rapporten till *hbtqi-personer och andra minoritetsgrupper*. Tillgången till data om andra minoritetsperspektiv är också avgörande för vilken kunskap som går att få fram om de hbtqi-personer som tillhör flera minoritetsgrupper. Förutom att bryta mot normer kring kön och sexualitet kan graden av utsatthet hos en hbtqi-person påverkas av om personen också bryter mot normer på andra sätt. Att tillhöra flera minoritetsgrupper kan innebära dubbel eller flerdubbel utsatthet.

Lokal lägesbild

I rapportens andra del redovisas en lägesbild av hbtqi-personers utsatthet i Göteborg utifrån tillgängliga data samt hur och i vilken omfattning ett hbtqi-perspektiv beaktas och inkluderas i stadens ordinarie verksamheter och uppföljning. Fokus har legat på ovan redovisade områden och verksamheter inom staden som bedömts ha en uttalad och särskild rådighet över frågor som rör trygghet och diskriminering. Där det varit möjligt har särskilt utsatta grupper lyfts fram, liksom utsatta och otrygga situationer/platser.

Då kompetens om olikheter är en förutsättning för likvärdig, icke-diskriminerande service och ett systematiskt arbetsmiljöarbete, har kompetens belysts i ett eget avsnitt. För att bredda utredningens underlag har förutom medarbetare från förvaltningar och bolag även stadens HBTQ-råd bidragit med erfarenheter och perspektiv.

Utifrån vad som framkommit i utredningen lämnar stadsledningskontoret avslutningsvis förslag på åtgärder inom tre utvecklingsområden för staden.

Stadsledningskontorets bedömning

Stadsledningskontoret bedömer att de två tidigare redovisade rapporterna tillsammans med den komplettering som tagits fram ger ett underlag för ett framtagande av en ny hbtqi-plan och att uppdraget kan därmed förklaras fullgjort.

Jonas Kinnander

Eva Hessman

Direktör Ärende och utredning

Stadsdirektör

Redovisning av uppdrag att ta fram en ny uppdaterad rapport om HBTQ-personers livsvillkor

§ 343, 1324/20

Beslut

Ärendet återremitteras enligt yrkande från M, L, C, S och D:

Stadsledningskontoret får i uppdrag att komplettera rapporten HBTQ-personers livsvillkor, baserat på otrygghet och diskriminering, för att få ett tydligare och mer precist underlag inför framtagandet av en ny HBTQ plan. Rapporten ska ge ett detaljerat underlag över vilka grupper som är särskilt utsatta samt särskilt otrygga platser. Fokus ska vara på frågor där det finns kommunal rådighet.

Tidigare behandling

Bordlagt den 6 april 2022, § 276.

Handlingar

Stadsledningskontorets tjänsteutlåtande den 7 mars 2022.

Återremissyrkande från M, L, C, S och D särskilt yttrande KD den 27 april 2022.

Tilläggsyrkande från MP och V den 22 april 2022.

Tilläggsyrkande från SD den 1 april 2022.

Yrkanden

Daniel Bernmar (V) och Karin Pleijel (MP) yrkar bifall till stadsledningskontorets förslag och tilläggsyrkande från MP och V den 22 april 2022 samt avslag på övriga yrkanden.

Jörgen Fogelklou (SD) yrkar bifall till tilläggsyrkande från SD den 11 april 2022.

Jessica Blixt (D) och Axel Darvik (L) yrkar att ärendet ska återremitteras enligt yrkande från M, L, C, S och D den 27 april 2022. Vidare yrkar Axel Darvik (L) avslag på övriga yrkanden.

Propositionsordning

Ordföranden ställer propositioner på bifall respektive avslag på återremissyrkandet från M, L, C, S och D och finner att det bifallits.

Protokollsanteckning

Elisabet Lann (KD) antecknar som yttrande en skrivelse från den 27 april 2022.

Protokollsutdrag skickas till

Stadsledningskontoret - Återremiss

Dag för justering

2022-05-24

Vid protokollet

Sekreterare

Mathias Sköld

Ordförande

Axel Josefson

Justerande

Daniel Bernmar

Göteborgs
Stad

Hbtqi+ personers livsvillkor i Göteborg 2021

Titel: Hbtqi+personers livsvillkor i Göteborg 2021

Utförare: Maria Jacobson & Annika Lindström, Antidiskrimineringsbyrån Väst 2022

Grafisk form och layout: Visuellt kommunikation Göteborgs Stad

Tack!

Antidiskrimineringsbyrån Väst vill rikta ett stort och varmt tack till enskilda personer, organisationer, grupper och nätverk i communityt som lagt tid och energi för att bidra till arbetet med den här rapporten samt varit behjälpliga med att sprida information om arbetet. Vi har fått ta del av en rikedom av kunskap, klokskap och engagemang i communityt.

Vi vill också tacka anställda i Göteborgs Stad som bidragit med information.

Antidiskrimineringsbyrån Väst ger juridiska råd och stöd till den som diskriminerats. Byrån föreläser och ger utbildningar om diskriminering och hur den kan förhindras. Utöver det arbetar Antidiskrimineringsbyrån Väst för att motverka diskriminering på ett samhälleligt plan.

Göteborg, mars 2022

Sammanfattning

Antidiskrimineringsbyrån Väst har på uppdrag av Göteborgs Stad undersökt livsvillkoren för hbtqi+personer i Göteborg under hösten 2021. Hbtqi+ står för homo- och bisexuella, transpersoner, queer personer och intersexpersoner. Plustecknet markerar att det finns flera andra möjliga variationer av kärleksrelationer, sexualiteter, kön, könsidentiteter och könsuttryck.

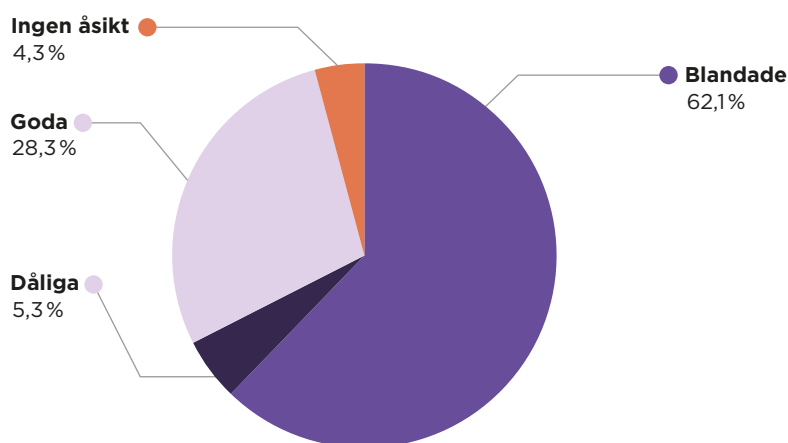
De resultat som redovisas i denna rapport ger inte en heltäckande bild av livsvillkoren för hbtqi+personer i Göteborg. Den kan dock erbjuda indikatorer på möjliga förbättringsområden.

Rapporten är upplagd utifrån *Göteborgs Stads plans för att förbättra hbtq-personers livsvillkor år 2017–2023* temaområden; Utsatthet och diskriminering, Mötesplatser och inkluderande rum, Föreningsliv, Kommunikation samt HR och kompetens.

Arbetet med uppdraget resulterar i 32 rekommendationer. De ska ses som förslag till möjliga förbättringar och åtgärder.

I den data och information som genomgått i arbetet med detta uppdrag går det att skönja vissa tendenser. Det tycks saknas ett systematiskt och strategiskt övergripande arbete med mänskliga rättigheter, exempelvis hbtqi+personers rättigheter. Inte heller normkritik och normmedvetenhet som analysverktyg och arbetsmetod används systematiskt i Göteborgs Stad. Hbtqi+kompetens finns här och var men inte systematiserad. Göteborg Stads entusiasm som omgärdade arbetet för att förbättra livsvillkoren för hbtqi+personer som rådde under 2010-talet är inte lika påtaglig 2022.

Hur upplever du att livsvillkoren för hbtqi+personer är i Göteborg?

Diagrammet ovan är hämtat ifrån den webbenkät som riktats till enskilda personer för uppdraget. Enkäten har företrädesvis funnits tillgänglig i sociala medier under hösten 2021. Totalt inkom 583 svar genom webbenkäten som fanns på svenska och engelska. Enkäten är endast en av flera källor med information som används i den här rapporten (vidare information om källor finns redovisade i slutet av rapporten, liksom frågeställningar).

28%

**är nöjda med
livsvillkoren för
hbtqi+personer.**

67%

**har inte kännedom
om Göteborgs
Stads arbete för
att förbättra
hbtqi+personers
livsvillkor.**

Omkring 28 procent av dem som svarat på enkäten uppger att de är nöjda med livsvillkoren för hbtqi+personer. Samtidigt visar det att bilden inte är entydig.

Det framkommer i webbenkäten att alla inte kan leva i fullständig öppenhet, fria från våld, diskriminering, hat och trakasserier. Göteborg som geografisk plats upplevs inte som enbart trygg och säker. Inte heller Göteborgs Stad som myndighet upplevs alltid som en säker och respektfull instans att vända sig till.

Väldsutsatthet är ett område där Göteborgs Stads arbete har kommit en bit på väg. Dock behövs ett fortsatt arbete för att förstärka det skydd som kommunen åtagit sig att inrätta. Kunskapen om att kunna identifiera olika typer av våld har ökat. När det gäller hedersrelaterad utsatthet har kommunen inrättat Resursteam heder. Resursteamerna som finns i samtliga socialnämnds-områden och deras uppdrag är att vara ett stöd för personer som utsätts eller riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld och förtryck. De ska också stötta yrkesverksamma i arbetet med målgruppen. Fortfarande saknas dock ett skyddat boende som tar emot alla hbtqi+personer.

Den data som har inkommit genom webbenkäten visar att behovet av inkluderande, tillgängliga och varierade mötesplatser för hbtqi+personer är stort.

Communityt – engelskt ord som även används i svenskan och ungefär betyder ”grupp med gemensamma intressen eller egenskaper” – är heterogent och består av såväl större organisationer som informella nätverk och grupper samt enskilda personer. Det finns stor livaktighet och synlighet på sociala medier. Verksamheter i Göteborgs Stads regi bidrar till flödet av information och aktiviteter genom egna konton på sociala medier.

Merparten av svaren på webbenkäten riktad till allmänheten visar att information på hbtqi+området inte söks på Göteborgs Stads hemsida. Den information om kommunal service och aktiviteter i communityt som hbtqi+personer kan ha nytta av hittas till stor del på sociala medier.

67 procent av dem som svarat på webbenkäten har inte kännedom om Göteborgs Stads arbete för att förbättra hbtqi+personers livsvillkor.

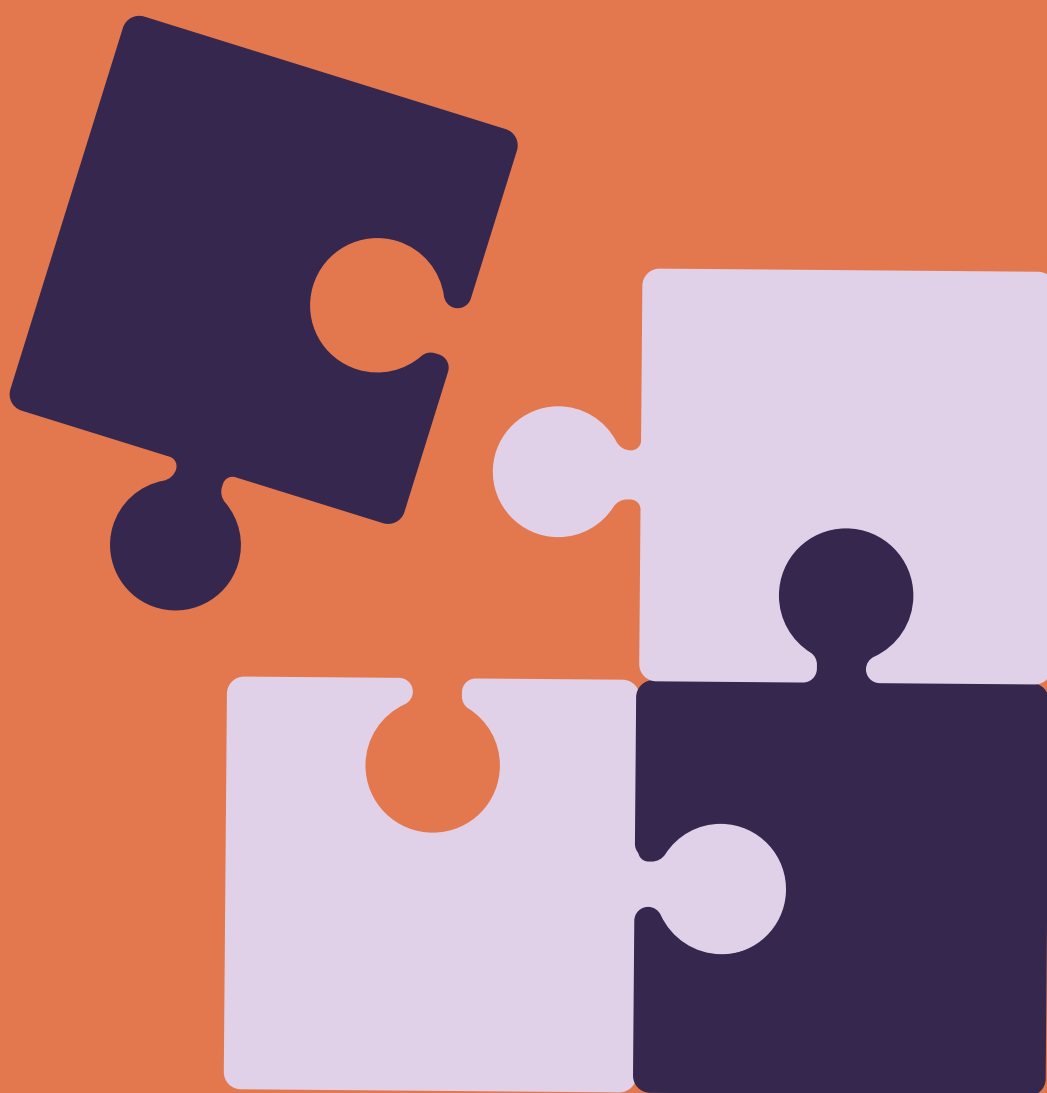
Visuell kommunikation på förvaltningen Intraservice ser normmedvetenhet som en avgörande utgångspunkt i kommunikationen. Med detta klagande är Visuell kommunikation en av de tydligaste källorna i Göteborgs Stad om hur normkritik och normmedvetenhet kan användas praktiskt.

Liksom forskningsstudien *Normer som skaver. Hbtq-personers sociala arbetsmiljö i Göteborgs Stad* visar den här rapporten att kunskapen om hur hbtqi+personer har det på arbetsplatsen Göteborgs Stad fortsatt kan utvecklas. Kompetens på hbtqi+området finns inom Göteborgs Stad, men ojämnt. Synpunkter från svarande på webbenkäten riktad till allmänheten efterfrågar högre hbtqi+kompetens i kommunen verksamheter.

För arbetet i rapporten har en mängd information från olika källor inhämtats. De finns redovisade sist i rapporten. I bilagor finns samtliga frågeställningar som riktats till olika källor samt lista över dem i communityt som har besvarat frågor riktade dit.

Innehåll

Bakgrund och genomförande	9
Uppdraget	10
Definitioner	11
Syfte	14
Metod, material och val av begrepp	15
Något om dem som svarat på webbenkäten i sociala medier	20
Inledning	27
<i>Intervju: Ser ohälsa på nära håll</i>	32
Tema: Utsatthet och diskriminering	35
Lägesbild av htbqi+personers livsvillkor	36
Problematisering och rekommendationer	52
<i>Intervju: Obekväm aktivism</i>	57
<i>Intervju: Samtal över gränserna</i>	58
Tema: Mötesplatser, inkluderande rum och föreningsliv	61
Lägesbild av hbtqi+personers livsvillkor	62
Problematisering och rekommendationer	70
<i>Intervju: Ständigt i rörelse</i>	72
<i>Intervju: Satte Göteborg på hbtqi+kartan</i>	74
Tema: Kommunikation	77
Lägesbild av hbtqi+personers livsvillkor	78
Problematisering och rekommendationer	84
<i>Intervju: Dokumentären som vittnesmål</i>	86
Tema: HR och kompetens	89
Lägesbild av hbtqi+personers livsvillkor	90
Problematisering och rekommendationer	106
<i>Intervju: En annan historia</i>	108
Avslutning	113
Avslutande ord	114
Samtliga rekommendationer	116
Källor	118
Bilagor	125

Bakgrund och genomförande

Uppdraget

Ny uppdaterad rapport om hbtq-personers livsvillkor

2020-09-10 beslutade kommunfullmäktige (Revidering av Göteborgs Stads HBTQ-plan, § 27, 0971/20) att "Kommunstyrelsen uppdras att ta fram en ny uppdaterad rapport om HBTQ-personers livsvillkor till grund för den nya planen."

Rapporten ska utifrån vad som framkommer i *Normbrytande liv i Göteborg, Lägesrapport om hbtq-personers livsvillkor från 2014* redovisa en uppdaterad lägesbild av hur hbtq-personers livsvillkor i Göteborg ser ut, sju år efter att gamla rapporten presenterades och fyra år efter att stadens första plan med fokus på hbtq antagits av kommunfullmäktige.

Rapporten ska ha motsvarande kvalitet och ambitionsnivå som *Normbrytande liv i Göteborg, Lägesrapport om hbtq-personers livsvillkor från 2014*.

Den nya nulägesrapporten ska:

- » Ha ett omfång på minst 70 sidor (A4).
- » Utgå från ett brukar-, medborgar- och medarbetarperspektiv.
- » Ha en normkritisk och intersektionell ingång.
- » Synliggöra mångfalden inom hbtq-communityt.
- » Använda sig av kvalitativ data men även kvantitativ när så är möjligt.

Den nya nulägesrapporten ska:

- » Undersöka temaområdena (som återfinns i stadens hbtq-plan):
 1. Utsatthet och Diskriminering
 2. Mötesplatser och Inkluderande rum
 3. Föreningsliv
 4. Kommunikation
 5. HR och Kompetens
- » Redogöra för förändrade förutsättningar av väsentlig karaktär sedan *Normbrytande liv i Göteborg*, såsom ny lagstiftning/internationella överenskommelser, nya styrande dokument, förändringar av stadens organisering, ny forskning och annat kunskapsmaterial på området (som till exempel *Transpersoner i Sverige, Förslag för stärkt ställning och bättre levnadsvillkor* (SOU 2017:92) – i enlighet med vad som framgår av bifogat PM: *Förslag upplägg – ny uppdaterad rapport om hbtq-personers livsvillkor*.
- » Beakta vad som framkommit i Göteborgs Stads processuppföljning 2019 av stadens hbtq-plan.

I likhet med Normbrytande liv i Göteborg ska den nya nuläges-rapporten:

- » Innehålla en analys. Vad har hänt sedan stadens tidigare rapport? Vad har förändrats/förbättrats? Vilka utmaningar återstår – och hur ser det ut för olika kategorier inom hbtq-communityt? Finns det områden som särskilt behöver uppmärksammas?
- » Sammanställa framåtsyftande rekommendationer.

Definitioner

Inom sfären hbtqi+ finns ett antal ord och begrepp. På sidorna som följer finns definitioner av några av dem.

Asexuell

Att inte känna sig attraherad av andra, att inte känna sexlust eller inte känna sig intresserad av att ha sex.

Bigender

Person med två könsidentiteter, antingen samtidigt eller växlande. Den kan till exempel vara kille och tjej, tjej och ickebinär, eller kille och ickebinär.

Bisexuell

Person som blir kär i och/eller attraherad av människor oavsett kön, eller av fler än ett kön.

Bög

Person som oftast identifierar sig som kille eller man och som blir kär i och/eller attraherad av andra killar/män.

Cisperson

Person som identifierar sig med könet som tilldelats vid födseln. Cispersons-begreppet används för att beskriva den dominerande normen om kön. Ordet cis är latin och betyder ungefär på samma sida. Cis har ingenting med sexualitet att göra.

Cisnormativitet

Norm som förutsätter att alla är cispersoner, föreställningen om att det bara finns två kön och en förväntan på att kvinnor respektive män ska ha ett visst könsuttryck. Normen ger cispersoner privilegier eller fördelar som exempelvis transpersoner kan sakna.

Crossdresser

Används allt oftare för att ersätta begreppet transvestit. Att crossdessa är att, ibland eller ofta, ha ett annat könsuttryck än det som förväntas utifrån ens juridiska kön. Det kan handla om kläder, smink, hår, kroppsspråk.

Flata

Person som oftast identifierar sig som tjej eller kvinna och som blir kär i och/eller attraherad av andra tjejer/kvinnor. Används ofta synonymt med lesbisk.

Gay

Person som blir kär i och/eller attraherad av någon som har samma kön. En synonym till detta är homosexuell. Ibland används ordet för att enbart beskriva homosexuella män.

Genderfluid

Person vars könsidentitet varierar över tid.

Genderqueer

Person som identifierar sig som mellan eller bortom könskategorierna kvinna och man kan kalla sig genderqueer. Genderqueer används ibland synonymt med ickebinär.

Hbtqi+

Står för homo- och bisexuella, transpersoner, queer personer och intersexpersoner. Plus-tecknet markerar att andra möjliga variationer av kärleksrelationer, sexualiteter, kön, könsidentiteter och könsuttryck finns.

Hen/den

Könsneutrala pronomen som används av och om personer som till exempel är genderqueer eller ickebinära. Hen och den kan också användas i situationer då en persons könstillhörighet är okänd.

Heteronormativitet

Heteronormen är en samverkan av olika normer knutna till kön och sexualitet. Heteronormen förskriver att människor antingen är tjej/kvinna eller kille/man och ingenting annat. Kvinnor förväntas vara feminina och män förväntas vara maskulina. Alla förväntas vara heterosexuella. Att följa normen ger ekonomiska, politiska och sociala fördelar. Att bryta mot heteronormen kan resultera i bestraffning i form av allt från tystnad till våld.

Heterosexuell

Person som blir kär i och/eller attraherad av någon av ett annat kön än det egna.

Homofobi

Negativ syn på homosexuella eller bisexuella, eller att tycka att det är sämre att vara homo/bisexuell än heterosexuell. Homofobi och transfobi överlappar ofta varandra.

Homosexuell

Person som blir kär i och/eller attraherad av någon av samma kön.

Ickebinär

Person vars könsidentitet inte är kvinna eller man. Ickebinär kan betyda olika saker för alla som definierar sig som det: en del känner sig som både tjej och kille, andra att de befinner sig mellan de två kategorierna. Många ickebinära är inget kön. En del ickebinära har könsdysfori och behov av att ändra kroppen med hormoner och/eller kirurgi. Ibland används ickebinär som ett paraplybegrepp för olika könsidentiteter som inte följer tvåkönsnormen.

Intersektionalitet

Perspektiv som används för att studera hur olika normer och maktordningar hänger ihop med varandra och hur olika identiteter skapas som resultat av exempelvis religiositet, kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, sexualitet, klass och ålder. Hur de olika aspekterna hänger samman ser olika ut beroende på person, grupp och sammanhang.

Intersex/intersex-variation

Intersex är då ens medfödda kropp bryter mot normer om kön. Ett antal olika tillstånd och diagnoser samlas under detta begrepp. Intersexvariationer är ett medfött tillstånd i vilket könskromosomerna, könskörtlarna (testiklar eller äggstockar) eller könsorganens utveckling inte följer det förväntade. Någon som har en intersexvariation kan kalla sig för intersexperson. Intersex säger inget om en persons sexuella läggning.

Könsbekräftande behandling

Samlingsbegrepp för olika sätt att förändra kroppen så att den stämmer överens med könsidentiteten och för att minska könsdysfori. Det kan vara hormonbehandling, olika typer av kirurgi, hårborttagning eller röstträning. Många personer ändrar även juridiskt kön i samband med behandlingen. Vården ges till transkvinnor, transmän och ickebinära. För att få rätt till könsbekräftande behandling i Sverige krävs diagnosen könsdysfori.

Könsdysfori

En stark och ihållande känsla av att vara tilldelad fel kön, vilket orsakar psykiskt lidande och ofta en nedsatt förmåga att fungera i vardagen.

Könseufori

Positiva känslor som hänger ihop med att en som transperson blir bekräftad i sin könsidentitet. Vad som ger könseufori är individuellt, exempelvis att kroppen speglar ens könsidentitet. Även att bli bekräftad av andra, till exempel med rätt namn eller pronomen, kan ge könseufori.

Lesbisk

Person som oftast identifierar sig som tjej eller kvinna och som blir kär i och/eller attraherad av andra tjejer/kvinnor.

Monogam

Person som har sexuella relationer med en person i taget kan kalla sig monogam.

Norm

Det "normala" eller godtagna beteendet i till exempel en social grupp; konvention, praxis. Ett normsystem anger det normala mönster som individers handlingar bör överensstämma med. Normer kan delas in i rättsliga, ekonomiska, moraliska, estetiska, tekniska etcetera. De är i allmänhet intimt förbundna med sociala värden, och de utgör medel för att förverkliga tillstånd som värderas högt av den samhällsgrupp som bejaktar dem. De formella lagarna uttrycker en del av samhällets normsystem, andra finns nedlagda i traditioner, seder och bruk.

Normkritik

Tvårvetenskaplig ansats för att granska och ifrågasätta rådande normer som kan kopplas till olika former av förtryck och diskriminering.

Pansexuell

Person som blir kär i och/eller attraherad av människor av alla kön, eller som blir kär i och/eller attraherad av människor oavsett kön.

Polyamorös/polygam

Att ha sexuella och/eller emotionella relationer med fler än en person i taget. En person som har sexuella relationer med fler än en person i taget kan kalla sig polygam. En person som kan bli kär i fler än en person åt gången kan kalla sig polyamorös.

Personligt pronomen

Till exempel hon, han, hen eller den. Hen och den används ibland också i situationer då en persons könstillhörighet är okänd. Det går inte att se på en person vilket pronomen den har. Att använda en persons önskade pronomen är ett sätt att bekräfta en persons kön/könsidentitet.

Queer

Kan innebära olika saker. I förkortningen hbtqi brukar queer stå för queer som identitet, att vara queer. Det är ett sätt att bryta mot normer kring kön, sexualitet och/eller relationer, exempelvis genom att vara transperson, ha en icke-monogam relation eller att skaffa barn med en vän istället för en kärlekspartner. Det kan även innebära att inte vilja eller kunna definiera sitt kön eller sin sexuella läggning. Begreppet queer kan även syfta på queer teori eller queeraktivism, vilka båda grundar sig i idéer om ifrågasättande av normer om kön och sexualitet och granskar hur det hänger samman med makt och inflytande.

Regnbågsfamilj

I hbtqi-världen betyder familj mer än den familj man vuxit upp med eller lever i. Regnbågsfamilj är en familj där en eller flera av personerna är hbtqi-personer. Begreppet inkluderar bland annat barnfamiljer, bonusfamiljer och valda familjer. Alla hbtqi-personer med barn använder inte detta begrepp om den egna familjen, men begreppet förekommer allt oftare.

Sexuell läggning

Handlar om vem en person blir attraherad av eller kär i. Enligt svensk diskrimineringslag finns det tre olika sexuella läggningar: heterosexuell, bisexuell och homosexuell. I praktiken använder dock personer fler ord än homo-, hetero- och bisexuell för att beskriva sin sexuella läggning.

Transfobi

Negativ syn på transpersoner eller personer vars könsuttryck bryter mot normen, eller att tycka att det är sämre att vara transperson än cis-person. Transfobi överlappar ofta homofobi.

Transition

Period då en person exempelvis ändrar namn och pronomen samt genomgår kroppsliga förändringar i form av könsbekräftande vård.

Transperson

Att bryta mot normer kring könsidentitet/könsuttryck och samtidigt identifiera sig med begreppet trans. Gemensamt för transpersoner är att ens könsidentitet och/eller könsuttryck inte stämmer överens med det juridiska kön en blev tilldelad vid födseln. Ordet trans kommer från latin och betyder ungefär på andra sidan av, bortom eller gå över/överskrida. Trans har ingenting med sexualitet att göra.

Transsexuell

En del transpersoner identifierar eller omnämner sig som transsexuella. Transsexuell, eller transsexualism, är även en av de medicinska diagnoser som ställs för att få tillgång till könsbekräftande vård och behandling. Det finns olika könsdysfori-diagnoser, som alla ger tillgång till vård, men just diagnosen transsexualism krävs idag för att få behandling och för att kunna ändra juridiskt kön och genomgå underlivskirurgi.

Tvåkönsnormen/könsbinaritet

Förväntan på och föreställning om att alla människor är antingen kvinnor eller män, baserat på könsorganens utseende. Till detta hör även föreställningen om att dessa två kön är fundamentalt olika. Tvåkönsnormen genomsyrar såväl personers tankesätt som sociala institutioner och funktioner i samhället. Tvåkönsnormen leder bland annat till att ickebinära osynliggörs och att en del personer med intersexvariationer behöver genomgå ofrivilliga medicinska ingrepp.

Tvåsamhetsnormen

Norm som medför att det ses som positivt, eftersträvarsvärt och normalt att ha eller vilja ha enbart en kärlekspartner och att den relationen prioriteras framför andra relationer, till exempel vänskapsrelationer, och förtjänar en särskild status både i privatlivet men även i samhället.

Källor: rfsi.se, ne.se

Syfte

Syftet med det här uppdraget är att ge information om hur hbtqi+personers livsvillkor i Göteborg ser ut sedan *Normbrytande liv i Göteborg, Lägesrapport om hbtq-personers livsvillkor 2014*, togs fram och efter att Göteborgs Stads första plan med fokus på hbtq antagits av kommunfullmäktige 2017.

Rapporten ska bilda ett underlag för att ge Göteborgs Stad möjlighet att ta ytterligare steg framåt i arbetet för att förbättra hbtqi+personers livsvillkor.

Metod, material och val av begrepp

Rapporttyp

Inledningsvis ska sägas att det här inte är en vetenskaplig studie eller ett akademiskt arbete. Snarare är det en översiktlig undersökning.

Enligt uppdragsbeskrivningen ska det finnas en normkritisk och intersektionell ingång. Mänskliga rättigheter och icke-diskriminering är övergripande utgångspunkter.

Rapporten är till sin struktur redovisad utefter temaområdena i *Göteborgs Stads plan för att förbättra hbtq-personers livsvillkor år 2017–2023*:

- » Utsatthet och diskriminering
- » Mötesplatser och inkluderande rum
- » Föreningsliv
- » Kommunikation
- » HR och kompetens

Avstämningar har gjorts var fjortonde dag med referenspersoner på stadsledningskontoret.

Slutsatser och rekommendationer är gjorda av Antidiskrimineringsbyrån Väst och delas inte nödvändigtvis av Göteborgs Stad eller hbtqi+communityt i Göteborg.

Begrepp

Begrepp riskerar att vara felaktiga, exkluderande och otillräckliga.

Antidiskrimineringsbyrån Väst har valt att använda paraplytermen hbtqi+. Förkortningen står för homosexuella, bisexuella, transpersoner, queera personer och intersexpersoner. Symbolen + antyder att paraplytermen rymmer flera andra möjliga variationer av kärleksrelationer, sexualiteter, kön, könsidentiteter och könsuttryck. Valet av begrepp är tänkt att vara så inkluderande som möjligt.

För att underlätta läsningen används inget bindestreck mellan hbtqi+ och efterföljande ord, exempelvis hbtqi+personer. Det är inte språkligt korrekt men ger ett mer läst textflöde.

HBQTQI+

**Homosexuella
Bisexuella
Transpersoner
Queera personer
Intersexpersoner
+ betyder att
paraplytermen
rymmer flera
andra möjliga
variationer av
kärleksrelationer,
sexualiteter, kön,
könsidentiteter
och könsuttryck**

I en del källor används andra förkortningar. Det kan bero på att titlar på litteratur, rapporter och forskning sattes när den för tidpunkten gällande förkortningen, exempelvis hbt eller hbtq, användes generellt. En del av dem som intervjuats eller lämnat information på annat sätt använder också olika förkortningar.

Göteborgs Stad övergick under hösten 2021 från förkortningen hbtq till hbtqi.

För närmare förklaring av övriga termer och begrepp, se avsnittet Definitioner på sidan 11.

Rapporten *Normbrytande liv i Göteborg. Lägesrapport om hbtq-personers livsvillkor* kallas fortsättningsvis *Normbrytande liv*.

Forskningsstudien *Normer som skaver. Hbtq-personers sociala arbetsmiljö i Göteborgs Stad* kallas fortsättningsvis för *Normer som skaver*.

Göteborgs Stads plan för att förbättra hbtq-personers livsvillkor är 2017–2023 kallas fortsättningsvis hbtq-planen.

I den här rapporten används de könsneutrala termerna hen, den och en, bortsett från i de fall då exempelvis intervjuade personer citeras och dessa använder ordet man.

Insamling av information

I arbetet med rapporten har en kombination av metoder använts för insamling av information för att få så stor bredd som möjligt.

För att skilja på typer av källor används de synonyma termerna "respondent" och "svarande" när det gäller anonyma svar på webb-enkäterna. De synonyma termerna "källa", "uppgiftslämnare" och "sagesperson" används omväxlande i utsagor från enskilda i Göteborgs Stad. De synonyma termerna "webbenkät" och "webbformulär" används omväxlande. Skälen till att använda synonymer är att få variation i texten.

I några fall används titel på en enskild samt termen "funktion" då funktionen är av överordnat intresse.

Webbaserad enkät, även kallat webbformulär

I det inledande skedet av arbetet med detta uppdrag skapades ett webbformulär där enskilda personer kunde svara anonymt på ett antal frågor. Webbenkäten distribuerades till största delen via Antidiskrimineringsbyrån Västs sociala medier. Frågorna följer tematiskt hbtq-planen (Se bilaga 1 för samtliga frågeställningar i webbenkäten). Webbformuläret fanns tillgängligt på svenska och engelska.

Antidiskrimineringsbyrån Väst har stått för det tekniska arbetet med de webbenkäter som ingick i framtagandet av den här rapporten (se nedan för övriga enkäter och insamlingsmetoder). Den fanns också tillgänglig via QR-koder. För att sprida information om uppdraget tog Antidiskrimineringsbyrån Väst fram en folder med en QR-kod. Foldern spreds bland annat på West Pride i oktober och MR-dagarna i december 2021.

583

**Så många svar
på webbenkäten
kom in från
enskilda personer.
Svaren redovisas
genom diagram
och citat.**

Webbenkäten började distribueras i september 2021. Den har lagts ut på sociala plattformar två till tre gånger per vecka för att få in så många svar som möjligt. En kort film med information om arbetet med denna rapport togs också fram. Information om webbenkäten spreds till Antidiskrimineringsbyrån Västs 21 medlemsorganisationer samt till ytterligare 27 aktörer inom communityt. Med hjälp av flera av Antidiskrimineringsbyrån Västs följare på sociala medier spreds webbformuläret vidare.

Communityt innefattar en blandning av formella organisationer, informella nätverk i fysisk form samt grupperingar och enskilda personer som i flera fall är aktiva på sociala medier där deras aktiviteter annonseras (se bilaga för lista över aktörer som fått frågor i informations-inhämtningen).

Göteborgs Stad har hjälpt till att sprida information om att arbetet med uppdraget pågick, bland annat genom Vårt Göteborg (13 september 2021). Webbenkäten har spridits via Göteborgs Stads sociala medier. Nättidningen GöteborgDirekt uppmärksammade att undersökningen pågick.

Formuläret stängdes den 31 december 2021. Totalt har 583 svar inkommit från enskilda personer, varav 27 på den engelska versionen av webbenkäten. För att redovisa svaren används diagram samt citat från fritextsvar.

Frågor riktade till aktörer inom communityt

För att få synpunkter från civilsamhället skickades frågor via mejl och meddelanden på sociala medier till sammanlagt 48 aktörer (se bilaga). Dessa utgörs av formella organisationer, informella nätverk och grupperingar inom communityt samt Antidiskrimineringsbyrån Västs medlemsorganisationer.

Av 48 tillfrågade organisationer svarade 17. Sju av dessa svarade att de inte har någon specifik hbtqi+verksamhet. Tio stycken av de formella organisationer, informella nätverk och grupperingar inom communityt som tillfrågades svarade mer ingående på frågorna.

Intervjuer med enskilda personer

Sju namngivna personer har intervjuats. Urvalet av intervju personer gjordes utifrån yrkesverksamhet, sakkunskap och erfarenhetsbaserad kunskap inom exempelvis kultur, psykisk hälsa och sociologi/historia. Även personer som representerar en organisation intervjuades.

Frågor riktade till HR-funktioner i Göteborgs Stad

En webbaserad anonymiserad enkät riktades till HR-funktioner i Göteborgs Stads förvaltningar och bolag. Frågorna följer till viss del dem som ställdes till HR-chefer i arbetet med *Normbrytande liv* (se bilaga för frågeställningar). 53 HR-funktioner nåddes av webbenkäten varav 24 svar inkom.

Svaren redovisas under temaområdet HR och kompetens.

Frågor riktade till MR-nätverket och hbtq-nätverket

Via e-post ställdes ett antal frågor om MR-arbetet och hbtqi+arbetet till några funktioner i Göteborgs Stads verksamheter. Tjänstepersoner med MR-ansvar fanns tidigare i stadsdelarna och de bildade ett MR-nätverk. Ett fåtal personer från det ursprungliga nätverket håller kontakten med varandra. Vi inhämtade svar om hur mänskliga rättigheter förvaltas i deras organisationer. Fyra personer från MR-nätverket svarade på frågorna.

Vi ställde frågor om hur ansvaret för MR-frågor omhändertas i verksamheten till hbtq-nätverket i staden. Nätverket består av yrkesverksamma som möter hbtqi+personer i sina professioner och som kommer från både stadens och regionens verksamheter. Tre verksamheter från hbtq-nätverket svarade på frågorna.

Efter hand som arbetet fortskridit har information och fakta inhämtats genom kortare intervjuer och e-postkommunikation med personer i olika funktioner inom Göteborgs Stads verksamheter, exempelvis planeringsledare och utvecklingsledare.

Påminnelser

I vissa fall då svarsfrekvensen varit låg bland communityt och HR-funktioner har två till tre påminnelser gått ut.

Genomlysning av hbtqi+ som människorättsområde

För att få en uppfattning av hur området hbtqi+ som människorättsområde förvaltas i Göteborgs Stad har en genomlysning av ett antal policys, planer, program och beslut samt partipolitiska motioner gjorts. Syftet har varit att undersöka synlighetsmönster.

Nyckelord vid sökningen var: MR/mänskliga rättigheter, normkritik/normmedvetenhet, hbtq, diskriminering och intersektionalitet.

Förståelse för komplexa livsvillkor

I webbenkäten riktad till allmänheten och som spreds på sociala medier fanns en öppen fråga där de svarande ombads lämna övriga synpunkter. En del av svaren som citeras behöver förstås utifrån att personer ibland lämnar svar som uttrycker flera delar av sina livsvillkor. Livsvillkor handlar inte enbart om relationen till Göteborgs Stad. Det kan vara svårt att skilja den ena myndigheten från den andra, vilket kan komma till uttryck i citaten.

Det behövs också en intersektionell förståelse för svar från personer och organisationer, informella nätverk och grupper. I dessa svar finns en vidgad syn på hbtqi+-identiteter, makt och privilegier knutna till andra variabler, exempelvis etnisk tillhörighet och socioekonomi.

Sökord

**MR/mänskliga
rättigheter**

**Normkritik/
normmedvetenhet**

Hbtq

Diskriminering

Intersektionalitet

Problematisering och rekommendationer

I problematisering och slutsatser finns tendenser som undersökningen visar. Utifrån dessa ges rekommendationer för det fortsatta arbetet med att förbättra hbtqi+personers livsvillkor i Göteborg.

Säkerhet

Vid insamlingen av information har Antidiskrimineringsbyrån Väst vidtagit erforderliga åtgärder för att säkerställa att alla känsliga personuppgifter är skyddade och krypterade enligt kraven i dataskyddsförordningen (Integritetsskyddsmyndigheten, IMY). All insamlad data från enskilda personer kommer att raderas från hårddiskarna på de datorer som har använts i arbetet med rapporten inom tre månader efter det att rapporten behandlats i kommunfullmäktige. Antidiskrimineringsbyrån Väst kommer att arkivera originalfiler (inga känsliga personuppgifter) och slutlig rapport på en krypterad extern hårddisk som därefter förvaras i ett säkerhetsskåp.

För att ta emot mejl rörande denna rapport skapades en särskild e-postadress som inte varit knuten till Göteborgs Stad.

Brister i undersökningen

När det gäller webbenkäten riktade till enskilda personer i allmänheten går det inte att säkerställa resultat, men svaren kan ge indikationer. Det går inte med säkerhet att säga att alla respondenter är hbtqi+ personer. Det går inte heller att säkerställa om en och samma person har svarat flera gånger. Eftersom webbenkäten möjliggjorde att en person kunde kryssa i flera olika identiteter går det inte att kors-tabulera för separata identiteter. Samma problematik uppstod i de frågor där flera svar var möjliga. Det är en teknisk brist som Antidiskrimineringsbyrån Väst står för.

Liksom allt annat i samhället har arbetet på olika sätt påverkats av pandemin. Sjukdom har ibland medfört att svar fördröjts. Av tidsskäl har användningen av studier och forskning fått avgränsas.

Låg svarsfrekvens kan förklaras av en undersökningströtthet, såväl i communityt som i Göteborgs Stad. Webbenkäter från flera håll har cirkulerat på sociala plattformar, riktade bland annat till målgrupper inom hbtqi+sfären.

I Göteborgs Stad har ett antal enkäter gjorts under hösten som kan ha påverkat svarsbenägenheten från HR-funktioner.

Under arbetets gång har det även uppmärksammats att vissa benämningar varit felaktiga, framförallt när det gäller hur personer vill identifiera sig.

Något om dem som svarat på webbenkäten i sociala medier

Antalet svar på webbenkäten riktad till allmänheten som cirkulerade på sociala medier under hösten 2021 var 583. Av dem var 27 på engelska då webbenkäten även var översatt till engelska. Det går det inte att säkerställa resultat, men svaren kan ge indikationer.

En svårighet är att veta om det verkligen är hbtqi+personer som är respondenter, liksom det är svårt att veta om en och samma person har svarat flera gånger. Det går inte att styra vilka hbtqi+personer som svarat, det vill säga att svaren inte kan representera alla hbtqi+personers erfarenheter och synpunkter. Alla svarande har inte heller svarat på samtliga frågor.

Men något kan sägas om dem som svarade på webbenkäten. Diagrammet på nästa sida visar vilka identiteter som uppgivits.

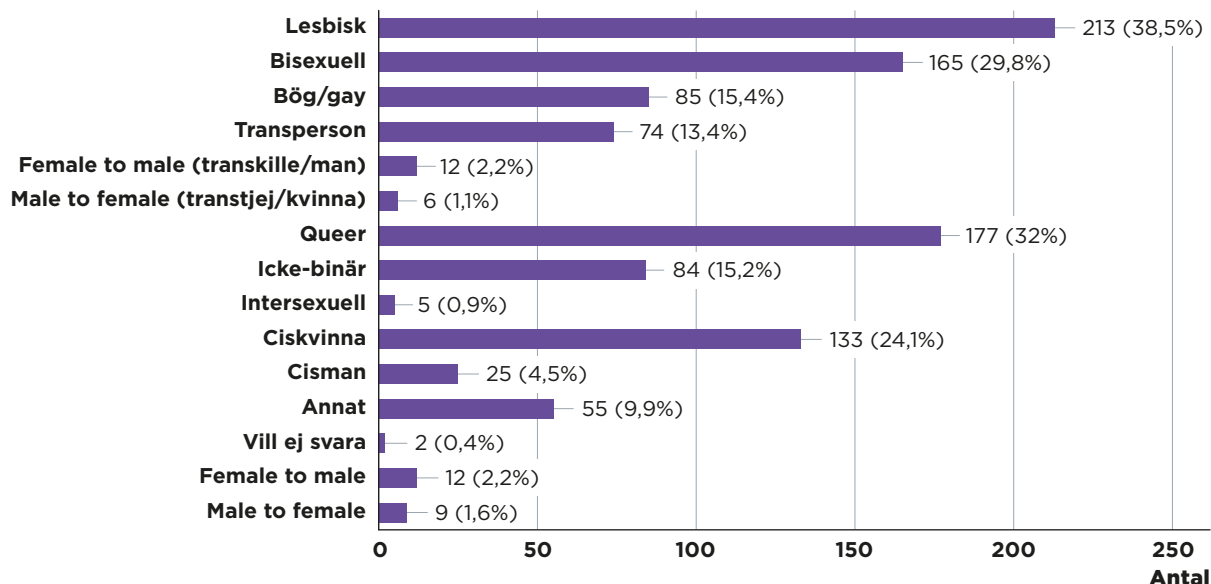
Identiteter

De svarande hade möjlighet att klicka i flera olika identiteter. Det illustrerar dels variationen bland de svarande, dels att de inte identifierar sig inom enbart en kategori.

1. Hur vill du definiera/identifiera dig utifrån hbtqi+perspektivet?

Tillvalen bygger på en grov indelning och du kan kryssa i flera val.

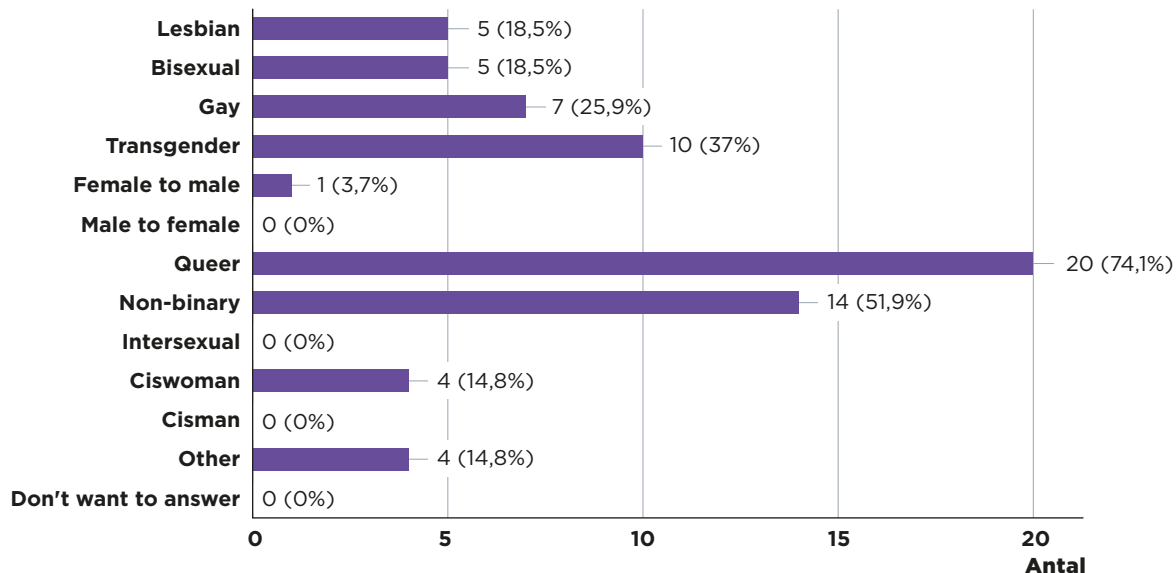
553 svar

1. How do you define or identify yourself in the terms of lgbtqi+spektra?

This is a rough division and you can choose multiple alternatives.

27 svar

Bland dem som svarade på svenska (556) är kategorin "lesbisk" störst, följd av "queer". Detta kan innebära att en person kan identifiera sig som både lesbisk (sexuell läggning) och queer (könsidentitet, könsuttryck).

Bland dem som svarade på engelska (27) är kategorin "queer" störst, följd av "ickebinär".

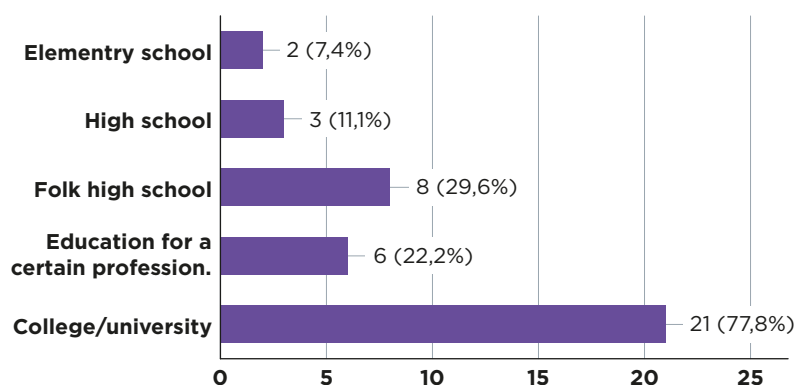
Utbildning

När det gäller utbildningsnivå går det att se att en stor andel av de svarande har högskoleutbildning. En gardering här är att individer kan ha fyllt i flera utbildningsnivåer då den möjligheten gavs. Andelen svarande i webbenkäten med högskole/universitetsutbildning är högre i jämförelse med riket i övrigt, visar statistik från Statistikmyndigheten. Andelen svarande på svenska på webbenkäten är ungefär 69 procent och på engelska närmare 78 procent. I riket är 44 procent högutbildade.

23. Which level of education do you have?

You can choose multiple alternatives.

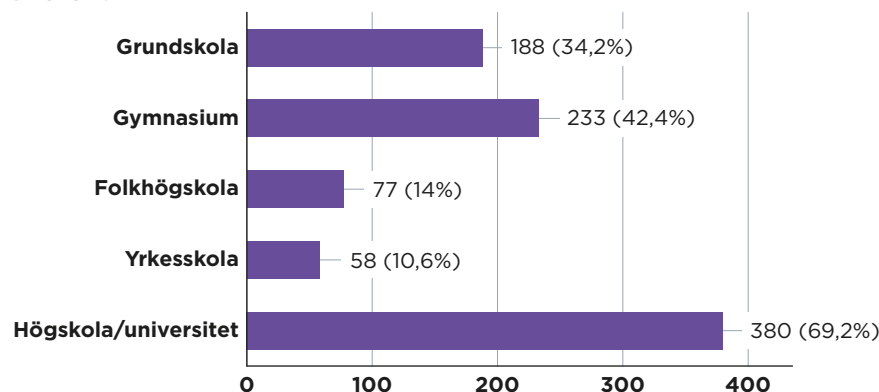
27 svar

23. Vilken utbildningsnivå har du?

Du kan kryssa i flera alternativt.

549 svar

69%

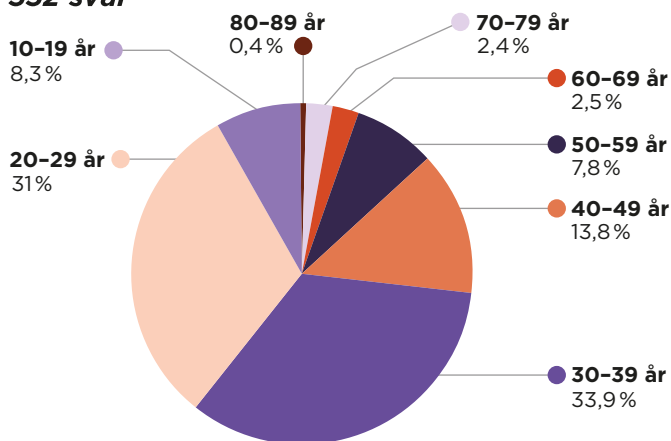
är högutbildade
bland de som
svarade på den
svenska
webbenkäten.

Ålder

Åldrarna bland de svarande varierar stort. Majoriteten är mellan 30 och 39 år och en stor andel är mellan 20 och 29 år. Det finns också en andel som är 10 till 19 år och de äldsta svarande är 80 till 89 år.

21. Hur gammal är du?

552 svar

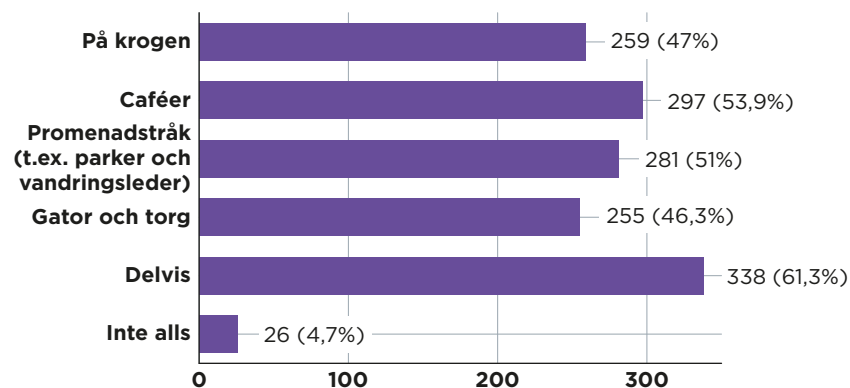
Öppenhet

Flera av frågorna handlar om att kunna vara öppen. De som svarat uppger att de i stor utsträckning kan vara öppna i offentliga miljöer i Göteborg.

4. Känner du att du kan vara öppen i offentlig miljö i staden?

Du kan kryssa i flera alternativ.

551 svar

Boende

De svarande på webbenkäten hade möjlighet att uppge var de bor, exempelvis i vilken stadsdel. Det framgår att de som svarat bor och/eller vistas på många olika platser i Göteborg.

I webbenkäten riktad till allmänheten och som spreds på sociala medier fanns en öppen fråga där de svarande ombads lämna övriga synpunkter. Svaren, varav en del citeras, behöver förstås utifrån att personer ibland uttrycker flera delar av sina livsvillkor. Livsvillkor handlar inte enbart om relationen till Göteborgs Stad. Det kan också vara svårt att skilja den ena myndigheten från den andra, vilket också kan komma till uttryck i citaten.

Även en intersektionell förståelse för svar från personer och organisationer, informella nätverk och grupper behövs. I dessa finns en vidgad syn på hbtqi+identiteter, makt och privilegier knutna till andra variabler, exempelvis etnisk tillhörighet och socioekonomisk status.

Att ha kännedom om och förstå komplexiteten av livsvillkor kan ha betydelse för exempelvis hbtqi+personers behov och för bemötandet i kommunala verksamheter.

Några citat från webbenkäten som kan illustrera komplexiteten i livsvillkor för enskilda personer:

Se till så att transpersoner faktiskt får den vård vi behöver samt påverka regeringen att införa den nya könstillhörighetslagen som vi blivit lovade.

Mer representation behövs! I mitt bostadsområde finns absolut ingen representation eller stöd whatsoever. Får folk reda på att du tillhör hbtq+communityt så finns en stor risk för hatbrott, jag har både sett det och blivit utsatt (om än för ett par år sedan, nu rör jag mig nästan aldrig kring folk).

Under pridemånaden är det väldigt isolerande att bara se flaggan som representerar homosexuella, varför läggs inget fokus på andra grupper ur hbtq+communityt? Och varför sitter flaggorna bara uppe under en väldigt kort period när de likaväl kunnat pryda staden året om, för att visa faktisk solidaritet?

Det finns oerhört mycket Göteborgs Stad kan göra för att förbättra våra livsvillkor. Som det är nu varken ser eller erbjuder jag något stöd alls utifrån mina upplevelser, utom den fasad som Göteborgs Stad målar upp under pridemånaden.

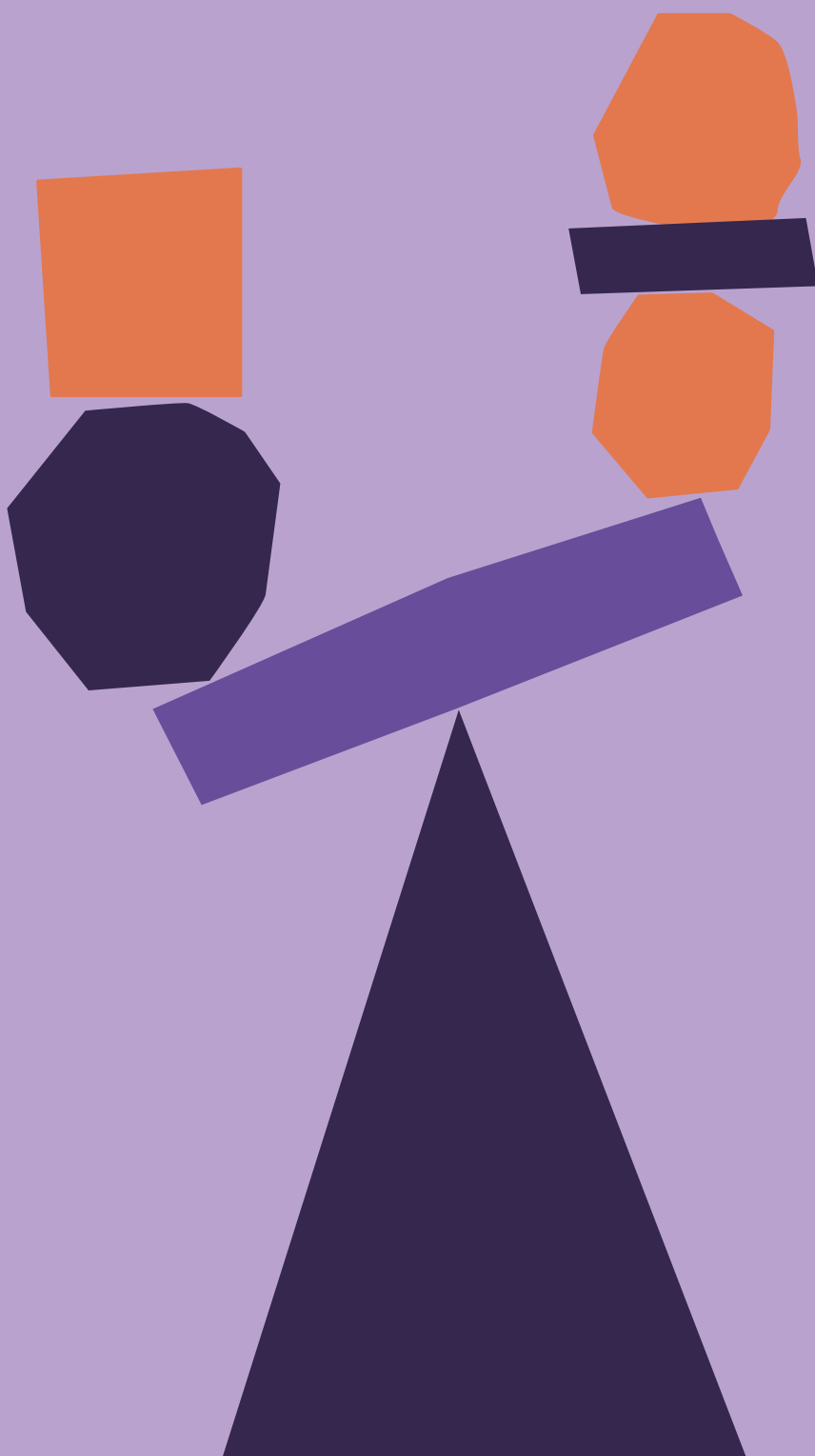
Efter festligheterna är vi som bortglömda, specifikt vi som inte är cis, och lämnas för döden om vi inte orkar slå oss blodiga för rätten att leva.

Majorna
Centrum
Biskopsgården
Brämaregården
Hisingen
Kortedala
Kålltorp
Strömmensberg
Landvetter
Lundby
Centralt
Hisings Backa
Lundby
Kungsladugård
Björkekärr
Örgryte
Angered
Härlanda
Västra Frölunda
Högsbo
Backa
Olivedal
Krokslätt
Askim
Björkekärr
Linné
Olskroken
Lövgärdet
Masthugget
Gamlestaden
Centrala Hisingen
Kviberg
Munkebäck
Västra Hisingen

Kungsladugård
Guldheden
Eriksberg
Södra
Biskopsgården
Bergsjön
Väster
Östra Centrum
Haga
Johanneberg
Annedal
Brunnsbo
Rambergsstaden
Bergsjön
Östra Torpa
Kålleröd
Gårda
Norra Hisingen
Kungälv
Partille
Liseberg
Backa
Annedal
Förort
Kallebäck
Östra Göteborg
Vårväderstorget
Kyrkbyn
Sisjön
Stampen
Lindholmen
Krokslätt
Eriksberg
Länsmansgården
Askim

Vasastan
Tuve
Lunden
Partille
Tynnered
Flatås
Frihamnen
Björlanda
Hovås
Trollhättan
Skepplanda
Södra skärgården
Högsbohöjd
Hjällbo
Kungsbacka
Norra Gårda
Lindome, arbetar
i Göteborg
Haga och
Bergsjön
Kville
Tuve
Gothenburg
Askim
Fiskebäck
Hisings Kärra
Hisings Backa
Strömstad,
flickvän bor i
Göteborg
Kungsbacka
(vänner,
aktiviteter
finns i gbg)
Kvillebäcken,
Hisingen
Kungälv

Bor i Lerums
kommun, går
i skola i Utby
Partille
Möndal, arbetar
och vistas i
Göteborg
Kungälv, har
umgänge,
aktiviteter
och utbildning
i Göteborg
Ale, jobbar
i Göteborg
Stigberget
Skår
Kärralund
Borås
Bohus/Angered
Jobbar
övergripande
i hela staden
Möndal, men
arbetar för
Göteborgs Stad
Torslanda
Flatås
Utanför Göteborg,
men arbetar och
umgås i Göteborg
Innerstad
Nya Gårda
Numera
Stockholm,
annars Kyrkbyn
Billdal
Bergsjön
Partille, vistas i
Göteborg dagligen
för arbete och
studier

Inledning

Inledning

Mänskliga rättigheter ingår i de folkrättsliga regler och principer som stater har att förhålla sig till. Även om hbtqi+personers rättigheter inte räknas upp i FN:s allmänna förklaring om mänskliga rättigheter finns dessa tydligare inskrivna i exempelvis EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna. FN-kommittéer övervakar hur länderna sköter sina åtaganden gentemot sina medborgare medan Europakonventionen och EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna är mer tydligt rättsligt bindande i domstol. Diskrimineringsförbudet är centralt. Sverige har infört förbudet mot diskriminering genom lagstiftning och det återfinns i regeringsformen och diskrimineringslagen. De grunder för diskriminering som är primära utgångspunkter i det här uppdraget är könsöverskridande identitet och uttryck (könsidentitet, könsuttryck) samt sexuell läggning (DL 2008:567).

Hbtqi+personers rättigheter tenderar att osynliggöras när nya styrande ramverk introduceras, exempelvis den internationella överenskommelsen Agenda 2030 i dess dimension social hållbarhet.

Ett exempel på hur osynlighet kan te sig är *Statistisk lägesbild 2021. Genomförandet av Agenda 2030 i Sverige* från Statistikmyndigheten, SCB, där sexuell läggning och könsöverskridande identitet eller uttryck inte finns uppräknade.

Delmål 10.2 Främja social, ekonomisk och politisk inkludering

Till 2030 möjliggöra och verka för att alla människor, oavsett ålder, kön, funktionsnedsättning, ras, etnicitet, ursprung, religion eller ekonomisk eller annan ställning, blir inkluderade i det sociala, ekonomiska och politiska livet.

Normkritik

Det här uppdraget har normkritik och intersektionalitet som utgångspunkter.

Normkritik är en maktanalys som ifrågasätter dominerande normer på samhällsnivå vilka samverkar med normsystem som organiserar mellanmänskliga relationer. Ett normsystem består bland annat av rättsliga, moraliska, sociala, kulturella, religiösa och estetiska normer som alla är invävda i storsamhällets styrande normer. Formella lagar uttrycker samhällets normsystem, andra normer finns inbäddade i traditioner, seder, bruk, attityder och åsikter. Normer är förbundna med sociala värden. De utgör också medel för att förverkliga tillstånd som anses betydelsefulla i det samhälle en lever i.

Nationella sekretariatet för genusforskning i Göteborg har utformat en modell som visar sambanden mellan maktordningar, normer, diskriminering och förtryck. Den visar också att normkritik och intersektionalitet sammanfaller. Figuren är hämtad från skriften *Jämställdhetsintegrering med intersektionellt perspektiv* (Almén 2014, 2016).

Normers funktion är välstuderad. De anses fungera socialiserande och förkroppsligar samhällets värdesystem. De kan också sägas vara en

Normkritik

En maktanalys som ifrågasätter dominerande normer på samhällsnivå vilka samverkar med normsystem som organiserar mellanmänskliga relationer.

form av mer eller mindre dold disciplinering och har en kontrollerande funktion. Normlydnad belönas, normbrott bestraffas (Parsons 1951, Canguilhem 1991, Bicchieri, 2006)

Kategori	Norm	Missgynnad	Förtryck
Kön	Manlig norm	Kvinnor, personer som varken identifierar sig som kvinnor eller män	Sexism
Etnisk tillhörighet	Vithetsnorm, etnisk majoritet	Icke-vita, etnisk minoritet	Rasism, etnocentrism
Klass	Medelklassnorm	Arbetarklass, underklass	Klassförtryck
Sexualitet	Heteronorm	Homo, bi, queer	Homofobi
Funktion	Funktionsnorm	Personer med funktionsnedsättning	Ableism
Könsidentitet	Tvåkönsnorm	Transperson, intersexuell	Cis-sexism, transfobi

Nationella sekretariatet för genusforskning i Göteborg har utformat en modell som visar sambanden mellan maktordningar, normer, diskriminering och förtryck.

Normer har ett nära samband med normalitetsbegreppet. Samhällets institutioner genomsyras av föreställningar och förväntningar om en tänkt normalitet. Kunskapsuppbyggnad, lagstiftning, politiska beslut och resursfördelning är exempel på strukturella faktorer som är avgörande för hur den ideala – normala – människan eller medborgaren är tänkt att leva, se ut och bete sig för att belönas med privilegier av olika karaktär. Den som ser sig som ”normal” behöver sällan fundera över detta (Boltanski 2011).

Normkritik är omdiskuterat och sammanblandas ibland med identitetspolitik. Att få ha och tillerkännas en identitet är en fundamental mänsklig rättighet. Människor har rätt att bli erkända för den identitet de önskar bli erkända för, också kallat erkännandepolitik (Bettcher 2014). ”Alla människor är födda fria och jämlika i värdighet och rättigheter”, som det står i artikel 1 i FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna. Det glöms ibland bort att etiketter och kategorier som definierar Den Andre ofta har skapats av dem som har makt och stort socialt kapital i olika samhällssfärer (Oni-Eseleh 2021). Hbtqi+personer har historiskt kategoriserats som avvikande och beskrivits i termer av sociala problem som behövt åtgärdas genom exempelvis kriminalisering. Även om hbtqi+personers rättigheter har stärkts tenderar omgivningen betrakta hbtqi+personer som Den Andre som inte är En Av Oss.

Något som också diskuteras är införandet av ett tredje juridiskt kön och hur detta skulle inverka på jämställdhetspolitiken och implementering av jämställdhet mellan kvinnor och män. Jämställdhet har utvecklats från feministisk kritik av normer om mäns överordning och kvinnors underordning – könsmaktordningen. Som koncept skulle jämställdhet inte finnas om kritiken av könsnormer saknades.

Könsbinär jämställdhet, baserat på de två juridiska könen man och kvinna, är idag en stark norm som tagit decennier att om-normera (re-norming) från den tidigare normen om mäns överordning och kvinnors underordning. Norm är inte detsamma som mål. Jämställdhetsmålen är inte uppnådda, men det råder i stort konsensus om att jämställdhet bör präglade vårt samhälle (Breger et al. 2020).

Disciplinering och straff

Statistik, bland annat befolkningsstatistik, har varit ett kraftfullt instrument för att fastställa normalitet och avvikande. Under andra hälften av 1800-talet växte idéerna om normalfördelning och genomsnittsmänniskan – the average man – fram (Quetelet 1848). Den svenska varianten kom att kallas Medelsvensson och lanserades 1933 (Höjer 2001, Kullenberg 2011, Jacobson 2013).

Föreställningen om en genomsnittsmänniska bidrog till att skapa normalitets- och avvikandebegreppen.

Uppvisningar av en tänkt normalitet sker på olika arenor. Den ideala kroppen är ett exempel som förekommer frekvent i det mediala landskapet, bland annat på sociala plattformar. Den ljushyade, ungdomliga, heteronormativa kroppen utan funktionsnedsättning och med rätt BMI – kroppsmasseindex – som den dominerande normen och idealet mot vilket annat viktas och värderas. Utifrån denna kropp kan exempelvis skönhetsideal, mode och livsstilsideal utformas och upprätthållas. Den som bryter mot idealet riskerar att bestraffas på olika sätt; mikroaggressioner, exkludering och diskriminering är några exempel på sociala bestraffningar. På sociala medier kan hat och hot finnas. På det viset har ”det normala” en disciplinerande funktion både för den som strävar efter att leva efter dominerande normer och för den som bryter mot det påstått normala (Foucault 1975, McGuire & Fritsch 2019).

Statens legitimitet bygger på erkännande och tilltro från medborgarnas sida. Med staten avses såväl nationalstaten som delegerad makt till kommuner och regioner. Om statens legitimitet ska kunna upprätthållas behöver strukturella brister och mönster av ojämlikhet korrigeras (Habermas 1984). Göteborgs Stads hbtqi+arbete kan beskrivas som en sådan korrigerande. I första hand ska det förbättra livsvillkor, i andra hand ska tilliten till kommunen som institution stärkas.

Intersektionalitet

Förenklat utgår intersektionalitet från att maktordningar, normer och kategorier samverkar och är invävd i varandra. På individnivå kan en enkelt uttryckt säga att ingen människa enbart är exempelvis ett kön. Människor har flera identiteter.

Med ett intersektionellt synsätt kan exempelvis könsdiskriminering inte enbart förklara strukturell ojämställdhet. Andra faktorer, exempelvis sexualitet och funktionalitet samspelar med kön. För att förstå hur komplicerade maktförhållanden uppstår krävs en intersektionell

analys vid varje situation och förhållande som ska åtgärdas (Crenshaw 1989, Carastathis 2014).

Ordet intersektion betyder skärningspunkt. Gynnande skärningspunkter kan exempelvis uppstå när en kombination av hetero-sexualitet, maskulinitet och ljus hudfärg samverkar. Var och en av dessa karaktäristika ses som överordnade och sammanfaller med dominerande normer i det svenska majoritetssamhället. I exempelvis en karriär kan dessa skärningspunkter och normer vara till fördelar för både grupper och enskilda personer.

På motsvarande sätt kan kombinationerna muslim, transperson och afrosvensk samverka till en missgynnande position. Var och en betraktas de som underordnade kategorier i storsamhället. Mot bakgrund av dominerande normer framstår dessa underordnade kategorier som avvikande och problematiska. När de skär in i varandra uppstår ytterligare en dimension av underordning som kan vara till nackdel för flera grupper/minoriteter i befolkningen såväl som för enskilda personer. Ibland används den enklare termen samverkande diskriminering för att beskriva vad som sker i skärningspunkter. En person eller en grupp kan diskrimineras på flera grunder samtidigt och blir då multipelt diskriminerad (Gopaldas, Ahir, DeRoy Gabelli, & Glenna 2015).

Ser ohälsa på nära håll

Lio Gustafsson är en av initiativtagarna till Regnbågsgenerationer, en medlemsgrupp i RFSL Göteborg som startade hösten 2021.

Vardagsvis arbetar den som kurator på RFSL Göteborg. Dit söker sig människor med hög ohälsa. Den har tidigare även drivit Hängat, som var en mötesplats för unga hbtqi+personer.

– Jag kan inte uttala mig om den psykiska hälsan i hela communityt. De jag möter har hög ohälsa. Jag skulle säga att 40 procent av de ärenden jag har kan relateras till könsidentitet och trans, och många av dem är yngre personer.

– Det kan handla om att komma ut, att förstå sin egen könsidentitet, om vårdfrågor eller oförstående föräldrar.

Asylsökande stor grupp

Asylsökande och migranter är också en stor grupp, omkring 30–40 procent, säger Lio Gustafsson. Då kan det finnas stress och oro inför asylutredningen eller frågor om hur det är att leva i Sverige som hbtqi+person. Hur tryggt är det på ett asylboende, till exempel? Frågor som rör heder förekommer också.

– Ett ansvarsfullt och ibland tungt jobb. Men jag blir ofta arg på systemet, dåligt bemötande och orättvisor, och det kan skapa energi.

Där generationer kan mötas

Det nyskapade Regnbågsgenerationer, där Lio Gustafsson är en av initiativtagarna, är en social mötesplats för hbtqi+personer i alla åldrar och deras eventuella familjer. Gruppen försöker ha låg tröskel för att vara så välkomnande som möjligt. Aktiviteter kan vara pyssel och lek för barn, att umgås och att samtala.

I Lio Gustafssons arbete ingår att ge rådgivning till bland annat föräldrar och personer i olika professioner som är osäkra på hur de ska bemöta hbtqi+personer.

– Det kan uppfattas som respektlöst när folk säger fel pronomen, även om intentionen inte är sådan. Men det är fundamentalt att varje person får bestämma hur den vill uppfattas och tilltalas. Trygga platser och sammanhang är nödvändiga.

– Professionella behöver ha kunskap om detta, och inte slentrianmässigt köna personer som hon eller han eller ifrågasätta någons identitet. Det är deras ansvar att ta reda på hur personen de möter vill bli tilltalad. En hbtqi+person ska inte behöva ta ansvar för att lära upp någon vars yrke det är att möta sårbara människor.

Lio Gustafsson har viss samverkan och goda kontakter med personer som i sina yrken möter hbtqi+personer i kommunala verksamheter, exempelvis Resursteam heder och ungdomsmottagningar.

Den möter en hel del klienter som berättar om utsatthet för heder.

– Ett misstag är att tro att heder endast finns på vissa platser och i vissa grupper. Även i rikare områden och områden där majoriteten har svensk härkomst finns hedersliknande normer och medvetenheten om det börjar öka, vilket är bra.

Civilsamhället ett komplement

– Göteborgs Stad har försökt att påverka oss på RFSL Göteborg att bistå med skyddat boende, men det är inte värt ansvar utan kommunens. Vi i civilsamhället ska vara ett komplement.

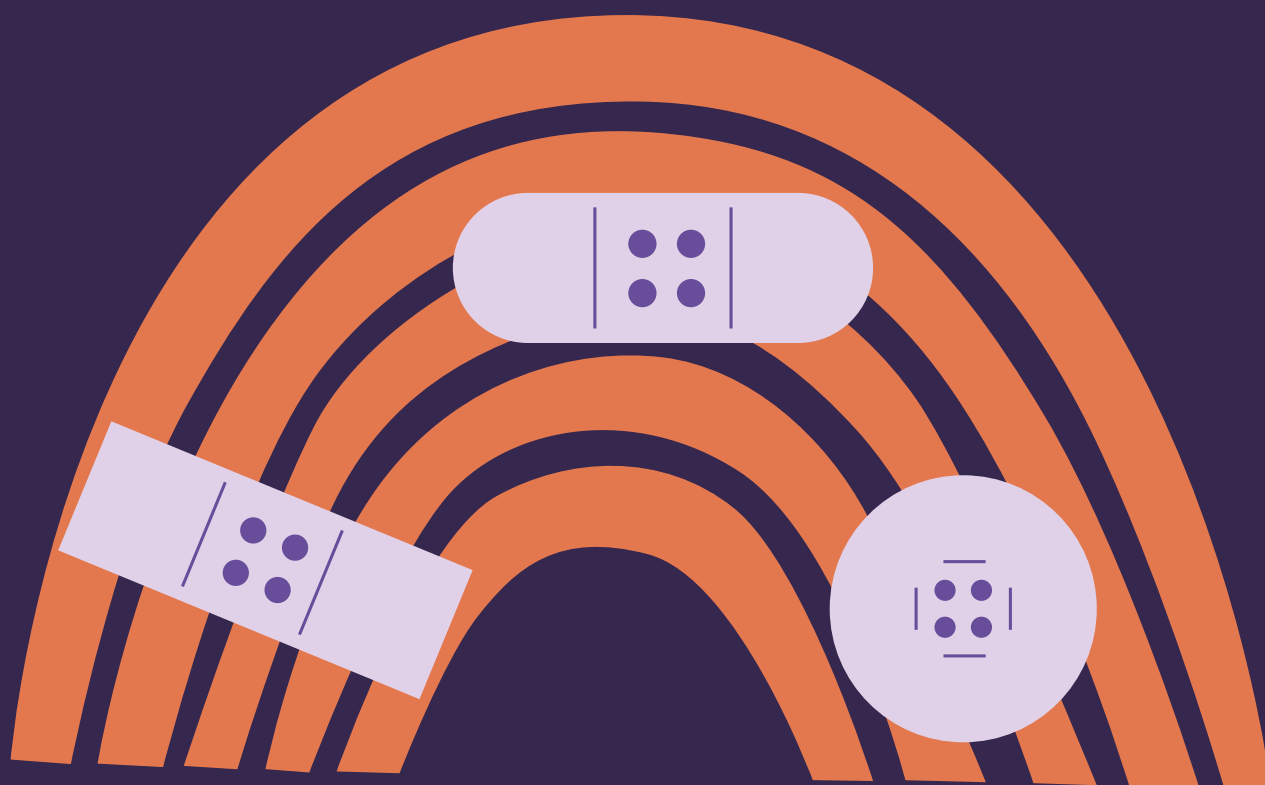
Att kommunen skapar fler mötesplatser är positivt, menar Lio Gustafsson. Göteborg är inte helt och hållet en trygg stad för alla hbtqi+personer.

– Jag har inte personligen drabbats av våld eller kränkande handlingar i så hög grad. Men ganska ofta i offentliga rum, exempelvis på spårvagnen, finns en nedvärderande jargong, förlöjliganden och okvädningsord. Det behöver inte vara direkt riktat mot en person men säger något om attityder.

RFSL Göteborg har på senare år utsatts för två aktioner från Nordiska motståndsrörelsen, NMR, med klistermärken på entrén och hotbrev.

”Det kan uppfattas som respektlöst när folk säger fel pronomen, även om intentionen inte är sådan. Men det är fundamentalt att varje person får bestämma hur den vill uppfattas och tilltalas. Trygga platser och sammanhang är nödvändiga.”

Tema:

Utsatthet och diskriminering

Lägesbild av hbtqi+personers livsvillkor

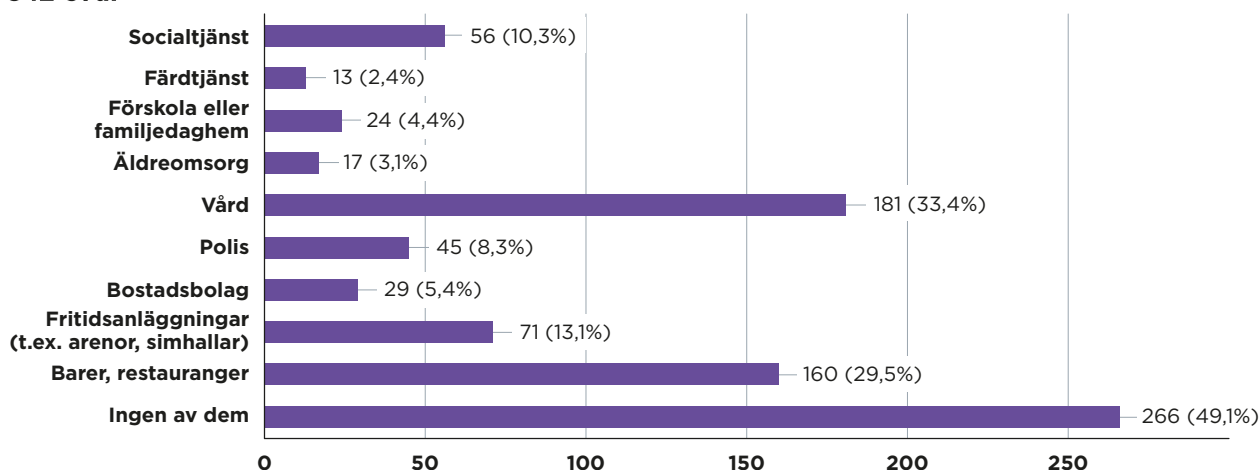
Tema: Utsatthet och diskriminering

Hbtqi+personer är en heterogen grupp. Det innebär att sårbarhet och utsatthet skiljer sig åt inom gruppen. Brist på kunskap om och förståelse för hbtqi+personers livsvillkor och situationer hos myndighetsutövare är en utsatthet i sig. Oro och rädsla för att bli utsatt, så kallad minoritetsstress, är en annan form av utsatthet som ofta leder till sämre hälsa och psykiskt välmående (Powell 2021).

8. Har du erfarenhet av kränkande bemötande i någon eller flera av följande verksamheter?

Du kan kryssa i flera alternativ.

542 svar

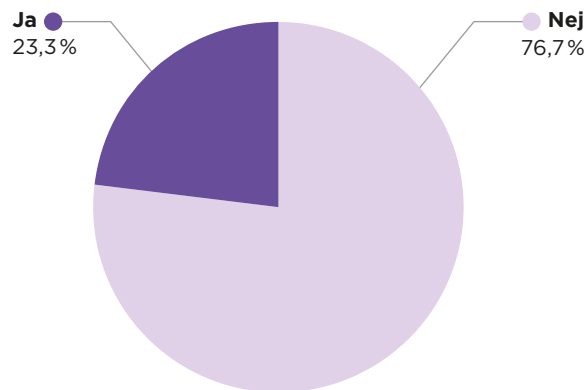
Bland dem som svarade på webbenkäten riktad till allmänheten uppgav 33 procent av dem som svarade på svenska att de har erfarenhet av kränkande bemötande i vården. Motsvarande siffra för de som svarade på engelska är 40 procent. Av kommunala verksamheter är det på fritidsanläggningar och i socialtjänsten flest svarande angett kränkande bemötande.

33 %

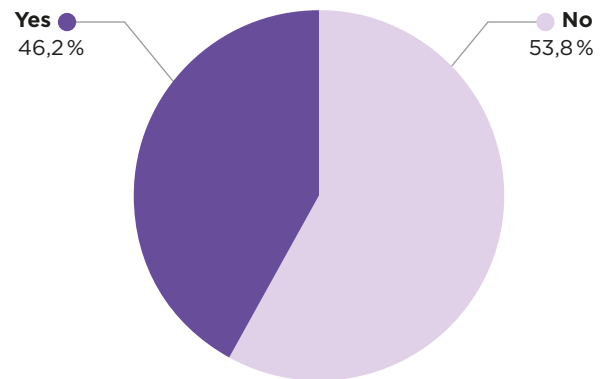
av dem som svarade på svenska på webbenkäten uppgav att de har erfarenhet av kränkande bemötande i vården.

Svaren från webbenkäten visar också att 46 procent av dem som svarat på engelska har varit utsatta för hatbrott. Motsvarande siffra för dem som svarat på svenska är drygt 23 procent. Av samtliga som svarat att de varit utsatta för hatbrott, oavsett språk, är det mindre än 20 procent som har anmält det.

Har du utsatts för hatbrott?

Have you experienced hate crime?

Siffran kan jämföras med undersökningen *A long way to go for LGBTI equality* från 2020, gjord av EU:s byrå för grundläggande rättigheter, FRA, där omkring 2 500 svenska svar inkommit. 20 procent av dem som svarat från Sverige uppger att de inte har anmält attacker till polisen av rädsla för homofobiska och/eller transfobiska reaktioner.

73 procent av dem som har svarat på den svenska versionen av webbenkäten som ingår i arbetet med den här rapporten har upplevt diskriminering på grund av någon av de sju diskrimineringsgrunderna i diskrimineringslagen. Motsvarande siffra hos dem som svarat på engelska är 89 procent.

8 procent av dem som svarat på engelska har anmält diskriminering och 6,4 procent av dem som svarat på svenska har anmält.

I hbtq-planen står det att anmälningsbenägenheten hos hbtq-personer som utsatts för våld i nära relationer också den är låg, med ett beräknat mörkertal på 95 till 97 procent.

Nationellt centrum för kvinnofrid, NCK, uppmärksammar att unga hbtq-personer riskerar att utsättas för kränkningar, trakasserier, diskriminering och våld som en följd av hbtq-fientlighet och hetero-/cisnormer i samhället. Som en konsekvens av utsattheten har unga hbtq-personer betydligt sämre hälsa än den övriga befolkningen, visar flertalet studier. Hbtqi+personers utsatthet gör att vårdbehovet kan vara stort. Det är därför av stor vikt att vården har kompetens att bemöta och förstå personerna och deras behov (NCK 2021).

HBTQ-personers upplevelse av vårdmötet: En litteraturstudie kommer fram till att hbtq-personer ofta upplever det som ansträngande att komma ut för sjukvårdspersonal. Brist på kunskap, exkluderande kommunikation samt normativa antaganden om sexuell läggning och kön var faktorer som genererade negativa upplevelser. Dessa upplevelser kunde leda till sämre vård i form av uteblivna medicinska undersökningar eller till att hbtq-personer valde att inte söka vård alls (Svensson & Pråme 2018).

I *Metoder för att främja en god hälsa bland hbtq-personer. Resultat från en kartläggande litteraturöversikt från 2017* skriver Folkhälsomyndigheten:

Minoritetsstress förklarar sämre hälsa bland hbt-personer. Minoritetsstress inkluderar utsatthet för fördomar, stigma och diskriminering och rädsla för att bli negativt bemött eller avvisad, och försök att undkomma detta. Minoritetsstress inkluderar även internaliserad homo-, bi- och transfobi, det vill säga att en person tar på sig omgivningens negativa attityder och gör dem till del av sin självbild.

Underbeforskat område

Sedan *Normbrytande liv* publicerades 2014 har det genomförts ett antal studier och undersökningar gällande hbtqi+personers livsvillkor. Det konstateras dock i dessa publikationer att det fortfarande saknas forskning och statistik gällande hbtqi+personers levnadsvillkor.

I sou 2017:92 *Transpersoner i Sverige, Förslag för stärkt ställning och bättre levnadsvillkor* konstateras att det behövs mer forskning om vilka indikatorer på minoritetsstress som är mest relevanta för just gruppen transpersoner i Sverige, för att uppnå bästa möjliga effekt av insatser som genomförs i syfte att förbättra den psykiska hälsan inom gruppen.

Statistikmyndigheten, SCB, skriver till exempel i *Lämna ingen utanför. Statistisk lägesbild av genomförandet av Agenda 2030 i Sverige* (2020):

Vissa uppgifter tyder på att hbtq-personer är en särskilt utsatt grupp, särskilt på området hälsa. Gruppen har dock ett mycket litet avtryck i officiell statistik. Sexuell läggning är en diskrimineringsgrund men går ofta inte att använda som en statistisk indelning.

Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd, Forte, konstaterar samma sak i *Hälsa och livsvillkor bland unga hbtq-personer. Vad vet vi och vilka forskningsbehov finns?* (2018). Forte rekommenderar följande:

- » *Frågor kring hbtq-identitet bör användas i samtliga befolkningsundersökningar i Sverige.*
- » *Frågor kring hbtq-identitet bör ingå i hälsokartläggningar i skolan och arbetslivet.*

Göteborgs Stads verksamhetsområden har inget utvecklat arbete när det gäller minoritetsperspektiv. Behov och livssituationer varierar över tid. 2014 skrev Diskrimineringsombudsmannen, DO, att personer upplever diskriminering inte främst som isolerade händelser, utan som en rad mer eller mindre tydliga handlingar under en längre tid, en kedja av negativa upplevelser.

Av de kommunala dokument som har genomlysts för det här uppdraget är det hbtq-planen och *Göteborgs Stads plan för arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck 2020–2023* som tar upp hbtqi+perspektivet på ett djupare sätt.

Begrepp omnämns men utan åtgärder

Den nationella handlingsplanen för hbtqi-personers lika rättigheter och möjligheter 2020–2023 tar upp det intersektionella perspektivet i fokusområdet Våld, diskriminering och andra kränkningar. Flera av remissvaren som kommit in rörande Göteborgs Stads senast föreslagna planer och program tar upp detta perspektiv. Om det intersektionella perspektivet omnämns sker det oftast i inledningen av planerna och programmen. Det är dock sällan som det följs upp i planernas och programmens åtgärder, strategier och mål.

Av de kommunala dokumenten är det endast hbtq-planen, *Handlingsplan för arbetet med de mänskliga rättigheterna i Göteborgs Stad*, *Göteborgs Stads plan för en jämlik stad 2019–2022* och *Göteborgs Stads program för en jämlik stad 2018–2026* som nämner ordet intersektionalitet.

Göteborgs Stad har när denna rapporten skrivs inte antagit någon ny plan mot våld i nära relationer. Den tidigare planen löpte ut 2019. Förslag till ny plan har gått ut på remiss, men har återremitterats bland annat på grund av att remissinstanserna ansett att vissa perspektiv saknats. Till exempel saknas hbtqi+perspektivet. Tendensen att inte omnämna specifika perspektiv, utan istället skriva i mer generella och övergripande termer, kan iaktas i flera av de planer och program som har föreslagits under 2020 och 2021.

Tabellen på nästa sida visar frekvensen av nyckelord som i sökts i några av de dokument som genomlysts i arbetet med det här uppdraget.

Denna perspektivblindhet är till exempel märkbar i förslagen till *Göteborgs Stads barnrättsplan 2022–2024* och *Göteborgs Stads trygghets- och brottsförebyggande program 2022–2026*.

Remissinstanserna som yttrat sig om ovanstående förslag nämner att det ofta saknas kompetens om specifika perspektiv i Göteborgs Stad. Att inte nämna särskilt utsatta grupper och beskriva deras situation i Göteborgs Stad innebär att många förvaltningar och instanser riskerar att helt missa dessa perspektiv.

Att inte nämna särskilt utsatta grupper och beskriva deras situation i Göteborgs Stad innebär att många förvaltningar och instanser riskerar att helt missa dessa perspektiv.

	MR/mänskliga rättigheter	Normkritik/normmedvetenhet	HBTQ	Diskriminering	Intersektionalitet
Planer					
Göteborgs Stads plan för att förbättra hbtq-personers livsvillkor år 2017-2023	48	72	266	35	3
Handlingsplan för arbetet med de mänskliga rättigheterna i Göteborgs Stad	44	2	2	12	1
Göteborgs Stads plan för en jämlik stad 2019-2022	7	7	2	3	3
Göteborgs Stads plan för stärkta insatser mot rasism 2020-2023	19	5	2	43	0
Göteborgs Stads plan för arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck 2020-2023	19	7	16	3	0
Göteborgs Stads plan för arbetet mot våld i nära relationer 2021-2024	12	1	3	2	0
Göteborgs Stads handlingsplan för åldersvänliga Göteborg 2021-2024	3	9	3	3	0
Göteborgs Stads barnrättsplan	12	1	2	7	0
Strategisk plan för suicid-prevention i Göteborg	0	0	0	2	0
Program					
Göteborgs Stads program för en jämlik stad 2018-2026	10	10	3	14	2
Göteborgs Stads program för full delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2020-2026	17	7	2	17	0
Göteborgs Stads folkhälso-program 2019-2020	1	0	0	1	0
Göteborgs Stads program för attraktiv arbetsgivare 2019-2023	2	5	1	5	0
Göteborgs Stads trygghets-skapande och brottsförebyggande program 2022-2026 (ej antaget)	4	0	1	1	0
Riktlinjer och rutiner					
Göteborgs Stads riktlinje för arbetsmiljö, medarbetarskap och chefskap	1	0	1	11	0
Göteborgs Stads rutin vid kränkande särbehandling, trakasserier, sexuella trakasserier och repressalier inom arbetslivet	1	0	1	13	0
Budget					
Förslag till budget 2022	3	1	7	2	0

Dokument ur vilka nyckelbegreppen MR/mänskliga rättigheter, normkritik, normmedvetande, hbtq, diskriminering och intersektionalitet söktes.

Osynliggörandet av perspektiv är en utsatthet i sig. Att inte bli sedd, tagen på allvar eller förstådd är en utsatthet som riskerar att leda till försämrad hälsa och välbefinnande för personerna som det berör (Björk & Wahlström 2018). Socialnämnd Nordost fattade i december 2021 beslut om att upprätta en plan mot våld i nära relationer för den egna verksamheten. Den inkluderar hedersrelaterat våld och förtryck samt prostitution och människohandel.

Socialstyrelsen tydliggör via sitt kunskapsstödande material *Våld i nära relationer och hedersrelaterat våld* (2021) att en person kan vara särskilt utsatt för våld i nära relationer beroende på fysisk eller psykisk funktionsnedsättning, homo- eller bisexuell läggning eller könsöverskridande identitet, missbruk, ålder eller migrationsbakgrund. Socialstyrelsen skriver vidare:

Samhällets heterosexuella norm kan till exempel dölja att våld även kan ske i samkönade relationer. Omgivningen kan ha svårare att se, förstå och hantera våldet och därmed också svårare att ge rätt stöd och hjälp. Det kan bli till ett hinder för en hbtqi-person att ta steget till att söka stöd på grund av rädsla att diskrimineras och bemötas med fördomar och oförståelse. Och det kan bli svårare att beskriva utsattheten om det inte finns någon förväntan om att det kan förekomma.

Göteborgs Stads riktlinje mot våld i nära relationer berör att särskilda grupper riskerar att förbises på grund av bristande observans. Exempelvis kan det gälla personer som utsatts för hedersrelaterat våld och förtryck. Särskild kompetens krävs för att förstå sammanhanget i vilket hedersvåld sker men också för att kunna ge rätt stöd. Riktlinjen nämner också att:

Grupper för vilka stödinsatserna kan behöva utvecklas är barn, äldre personer, hbtq-personer, personer med funktionsnedsättning och personer med missbruksproblematik. För ett gott bemötande och möjligheten att upptäcka våld i nära relationer krävs därför ett normmedvetet och inkluderande förhållningssätt.

Skydd för våldsutsatta

Inför framtagandet av hbtq-planen lyfte communityt och HBTQ-rådet, ett av Göteborgs Stads fem rättighetsbaserade råd som är kopplade till kommunstyrelsen, fram behovet av adekvat skydd och stöd för våldsutsatta hbtqi+personer som särskilt viktigt. Det blev ett tema i planen, till vilket flera åtgärder har knutits.

En prioriterad åtgärd är att öka kunskapen om hur läget ser ut i Göteborg för hbtqi+personer som är utsatta för våld och förtryck.

Göteborgsregionens enhet för forskning och utveckling, FOU i Väst, genomförde 2020 en kvalitativ studie om hbtq-personers erfarenheter av stöd efter att ha utsatts för våld i en nära relation på uppdrag av Göteborgs Stad. Studien baserar sig på intervjuer med åtta hbtq-personer som bor eller har sökt stöd i Göteborg. Rapporten visar att intervjupersonerna är osäkra på vilket stöd som är tillgängligt för dem. De är också osäkra på om de kommer att få ett bra bemötande ifall de söker stöd. Ofta finns en bild av att våld i nära relationer är något som män utsätter kvinnor för, vilket kan göra det svårare att förstå det våld en utsatts för (Turner & Hammersjö 2021).

Samma bild framkommer i Nicole Ovesens avhandling *Intimate Partner Violence and Help-Seeking in Lesbian and Queer Relationships* (2021). Hon konstaterar att flera av personerna som medverkat i avhandlingen har svårt att identifiera den upplevda situationen som våld i nära relation. Anledningen är den normativa beskrivningen att våldet endast är något som förekommer i heterosexuella relationer, och då med främst kvinnor som offer och män som förövare.

I *Kartläggning av våld i nära relationer i Göteborgs Stad* 2017 finns ingen statistik som specifikt avser hbtqi+personer. Däremot finns RFSL Göteborg med i uppräknningen av ideella verksamheter dit våldsutsatta personer kan vända sig.

Studien *Det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck och samhällets utmaningar. En kartläggning i Göteborg, Malmö och Stockholm 2017–2018* (Baianstovu et al. 2018) tar upp flera av de maktordningar som ligger bakom förtrycket och möjliggör hur de samverkar:

Ett exempel är att unga hbtq-personer med intellektuella funktionsnedsättningar är särskilt sårbara eftersom funktionsnedsättningen kan öka risken för att normbrott avslöjas och repressalier utmåts. Den särskilda sårbarheten förklaras inte av funktion, ålder, kön eller sexualitet var och en för sig – utan av dessa maktordningars samverkan. I den bemärkelsen kan den särskilda sårbarheten för hedersrelaterat våld och förtryck sägas ha en intersektionell natur.

Den sammantagna bilden är att såväl äldre kvinnor, pojkar, män som hbtq-personer osynliggörs, avvisas och går miste om insatser på grund av den ensidiga bilden av hedersvåldets offer som en ung, heterosexuell kvinna.

Amandakommissionen konstaterar i *Granskning av Göteborgs Stads arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck 2017–2018*:

Det har saknats statistik, rutiner och övergripande analyser av Göteborgs Stads arbete och hur olika målgruppers (barn, unga, flickor, pojkar, föräldrar, vuxna, hbtq-personer, personer med funktionsnedsättning, äldre) som är utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck behov synliggörs och tillgodoses.

På Göteborgs Stads webbplats nämns följande övergripande verksamheter för hbtqi+personer som varit våldsutsatta: Stödcentrum för brottsutsatta, Kriscentrum för kvinnor, Kriscentrum för män, Mikamottagningen och Barnahus. Verksamheterna är HBTQ-diplomerade av Västra Götalandsregionen. Det är ingen av verksamheterna som har ett uttalat hbtqi+uppdrag, även om flera av dem möter en del hbtqi+personer.

Mikamottagningen och Barnahus är medlemmar i HBTQ-nätverket som består av yrkesverksamma som möter hbtqi+personer i sitt arbete. Båda uppger att det inte finns en funktion med inriktning mot mänskliga rättigheter i deras verksamheter. En tjänsteperson på Mikamottagningen uppger:

Det finns ingen som egentligen håller i trådarna och ansvarar för att MR samtalas kring, samtal kring normer, inkludering ex. Det är upp till arbetsgruppens intresse. MR är ett stort område och behövs brytas ner annars blir det oklart och rinner lätt ut i sanden.

Mikamottagningen anger att det är upp till personalen att hålla sig uppdaterad på området. Om inte intresset funnits bland personalen, så hade den inte tagit del av Göteborgs Stads planer som finns inom mänskliga rättigheter. Det saknas initiativ från ledningen.

Regionen slutade genomföra HBTQ-diplomering av Göteborgs Stads verksamheter 2017. För de verksamheter som redan är diplomerade av regionen erbjuder regionen så kallade "catch up"-utbildningar. Regionen uppger att "catch up"-utbildningen är ett sätt för nyanställda att få tillgång till den kunskap som verksamheten redan fått. Den är däremot inte tänkt att hålla verksamheten uppdaterad.

Kriscentrum för män, kcm, är främst en samtalsmottagning för män som utövar våld. Den har ibland även tagit emot män som utsatts för våld. Det har dock varit riskfyllt för män som blivit utsatta av män, då de riskerar att möta eller komma i kontakt med förövarna i kontakten med kommunen. Verksamheten möter klienter från hbtqi-gruppen och även klienter som är anhöriga till hbtqi-personer. Statistik förs inte över antalet klienter i dessa grupper.

kcm uppger att verksamheten är HBTQ-diplomerad. Flera konkreta åtgärder har gjorts under åren efter diplomeringen. Exempel på åtgärder är att regnbågsflaggan finns väl synlig i väntrummet och att toalettskylten med kvinna/man-symbolerna är borta och har ersatts av en stiliserad toalettstol som symbol (även i blindskrift). Magasinet qx finns i tidskriftshyllan i väntrummet och West Pride uppmärksammas årligen i väntrummet.

Före pandemin deltog kcm på West Pride tillsammans med kollegor på Familjerådgivningen och Köpare av sexuella tjänster, KAST. Deltagandet bestod i att befolka ett tält med information till allmänheten. Verksamheterna har också fått kontinuerlig information från Göteborgs Stads SRHR-grupp på sina arbetsplatsträffar. SRHR står för Sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter. En av kcm:s medarbetare har medverkat i utbildningar som SRHR-gruppen arrangerat på temat sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter.

kcm uppger att klientmallarna har ändrats från Fru/Sambo till Partner och i samtal med nya klienter alltid används ordet partner.

Skyddat boende samt jour- och stödverksamhet

En åtgärd i hbtq-planen som HBTQ-rådet lyft fram som särskilt akut är inrättandet av skyddade boenden/boendeplatser med skalskydd för män, transpersoner samt lesbiska och bisexuella kvinnor som utsätts för våld i nära relationer. Åtgärden finns med i planen utifrån en rekommendation i *Normbrytande liv*.

Länsstyrelserna i Stockholm, Skåne och Västra Götaland genomförde 2015 *Kartläggning av skyddat boende för särskilt utsatta personer*. Den syftade till att identifiera hinder som kan finnas för att ge särskilt utsatta personer adekvat hjälp i skyddat boende. Kartläggningen syftade också till att få en tydligare och uppdaterad bild kring vilka resurser (till exempel kompetens, personal, fysisk miljö, särskilda skyddsåtgär-

der) som behövs för att svara upp mot särskilt utsatta personers behov av skyddat boende.

I kartläggningen som publicerades 2016 genomfördes ett 70-tal intervjuer med företrädare från såväl kommuner som skyddade boenden. I rapporten där kartläggningen redovisas står:

HBTQ-kvinnor har inte nämnts i någon intervju, däremot har HBTQ-män nämnts. Det senare kan eventuellt delvis förklaras av att det är lättare för kvinnor att få tillgång till skyddat boende, varför HBTQ-kvinnor inte lyfts i samma utsträckning som HBTQ-män. En annan förklaringsfaktor till att HBTQ-personer överlag lyfts i liten utsträckning skulle dock kunna vara att bemötandet inom socialtjänsten och i skyddade boenden kan vara heteronormativt, och att våldsutsatta HBTQ-personer avstår från att söka hjälp av den anledningen.

En uppföljning av hbtq-planen genomfördes 2019, två år efter att den antagits. Utredaren konstaterade att arbetet med skyddade boenden för hbtqi+personer inte var påbörjat.

Skydd som saknas

Hösten 2021 beslutade kommunfullmäktige att ge kommunstyrelsen i uppdrag att ta fram en tidplan och kostnadskalkyl som omfattar skyddat boende samt inrättandet av en jourverksamhet för våldsutsatta personer. Det ska rymmas inom budget. Den ska också innefatta hur, när och var återrapportering av åtgärden ska ske.

I tjänsteutlåtandet *Redovisning av uppdrag om hur målen i hbtq-planen gällande inrättandet av ett skyddat boende och jourverksamhet för våldsutsatta ska kunna verkställas senast under 2022* skriver stadsledningskontoret följande:

Beredningen indikerar att Göteborgs Stad idag har svårt att leva upp till sin lagstadgade skyldighet att tillgodose skyddat boende (med hög grad av skydd och stöd) för våldsutsatta män, för transpersoner (transmän och ickebinära) och för lesbiska och bisexuella kvinnor samt även exempelvis för personer med funktionsnedsättning och äldre som utsatts för våld. Likaså har brister i hbtq och normkritik identifierats i verksamheter som möter våldsutsatta vilket innebär svårigheter att erbjuda professionell och likvärdig service.

Stadsledningskontoret föreslår att ansvarig nämnd, socialnämnd centrum, undersöker möjligheten att göra om ett av nämndens befintliga boenden till ett boende för alla våldsutsatta – där det finns kompetens och möjlighet att erbjuda plats för våldsutsatta oavsett kön, könsidentitet och sexuell läggning, och också för till exempel våldsutsatta personer med funktionsnedsättning och äldre personer utsatta för våld.

Bland de svarande på webbenkäten som cirkulerade på sociala medier för denna rapports framtagande fanns också önskemål om en jourtelefon, eller stödtelefon. Ett exempel:

Mer info i skolor, stödgrupp/chattforum/telefonlinje eller liknande för personer som ej vågar "komma ut"/har frågor och funderingar kring sin sexuella läggning och ej har någon i sin närhet att prata med om sina funderingar, fler mötesplatser för hbtqi+personer (gärna för olika åldrar), att chefer och personer i ledande positioner tar seriöst på arbetet för att förbättra för hbtqi+ på arbetsplatsen.

Vi har West Pride – en vecka per år där många hbtqi+ personer vågar vara sig själva utan att bli "dömda"... en vecka per år!!! Därför fler mötesplatser, arrangemang etc. där hbtqi+personer "vågar vara sitt rätta jag" och känna att man duger som man är!

Ett positivt exempel som nämns i stadsledningskontorets utredning är Villa Vidar. Det är ett skyddat boende för personer mellan 14 och 18 år, som är eller riskerar att bli utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck. På dess webbplats står att boendet även är till för hbtq-personer som behöver vård, stöd och behandling.

En annan viktig del i stödet till våldsutsatta hbtqi-personer är inrättandet av en jour- och stödverksamhet direkt riktad till hbtqi-personer. Stadsledningskontoret föreslår att ett sådant stöd skulle kunna utgöras av en samordnarfunktion tillsammans med en kompetensförstärkning vad gäller hbtq och normkritik inom befintliga strukturer och verksamheter i Göteborgs Stad hos socialförvaltning centrum. Där finns Dialoga, ett kompetenscentrum om våld i nära relationer och hedersrelaterat våld.

Skyddat boende för kvinnor

Kriscentrum för kvinnor, KCK, är det skyddade boende som Göteborgs Stad erbjuder våldsutsatta kvinnor. På dess webbsida står att det skyddade boendet har plats för tolv kvinnor och medföljande barn. Det ska finnas personal tillgänglig dygnet runt.

Enligt ansvarig tjänsteperson har KCK även tagit emot transkvinnor och lesbiska kvinnor. Dock inga ickebinära, män eller transmän. KCK kan anpassa sin verksamhet beroende på vilken grad av skydd personen bedöms behöva.

Dåvarande social resursförvaltning fattade 2018 beslut om att utöka KCK:s verksamhet med ytterligare fyra externa lägenheter med lägre grad av säkerhet/skydd. Syftet var att kunna tillgodose behov för en bredare målgrupp, till exempel hbtqi+personer, äldre i behov av hemtjänst, personer med funktionsnedsättning i behov av personlig assistans och vuxna våldsutsatta med flera barn. Kravet på tillgänglighetsanpassning samt begränsad tillgång av lägenheter generellt har medfört att endast en av dessa lägenheter hittills tagits i bruk.

Resursteam heder

Resursteam heder startades 2018. De fyra teamen som ingår i Resursteam heder bedriver ingen myndighetsutövning. Uppdraget är att vara ett stöd för personer som utsätts eller riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld och förtryck. De ska även stötta yrkesverksamma i det dagliga arbetet med målgruppen.

Stödet till yrkesverksamma kan vara konsultation i enskilda ärenden men också innebära kompetenshöjande aktiviteter, såsom föreläsningar för personal inom Göteborgs Stad som möter utsatta. De stöttar skolpersonal när det kan finnas oro över en enskild elev. Resursteam heder fungerar också som sakkunniga samt gör risk- och skyddsbedömningar i socialtjänsten. Samverkan är en viktig del av Resursteam heders arbete och de har ett nära samarbete med bland annat polis och sjukvård som kommer i kontakt med målgruppen.

Flexibilitet och mobilitet

Resursteam heder arbetar också förebyggande. Enligt ansvarig tjänsteperson sker det främst i skolan, där det går att se tidiga signaler. Teamen ska vara mobila, flexibla och ge möjligheten till anonymitet, vilket enligt uppgiftslämnaren är en framgångsfaktor.

Resursteam heder har ett samverkansuppdrag och har exempelvis anordnat ett rundabordssamtal med personer som har kompetens inom hbtqi+ men inte nödvändigtvis heder. Där deltog personer från civilsamhället, Göteborgs Stad och Västra Götalandsregionen. Samtalet ledde till kontakt mellan aktörerna vilket kan möjliggöra bättre samverkan i det fortsatta arbetet framåt.

Ett annat exempel är att Resursteam heder deltar i ett samråd med Barnahus. Där träffas bland annat polisen, socialtjänsten och åklagare. Resursteam heder ingår även i nätverk med socialjouren och gränspolisen.

Resursteam heder uppger att totalt 353 ärenden behandlades under år 2020. Av dessa ärenden handlade 21 uttalat om hbtqi+. Personerna det gällde var mellan 12 och 30 år.

Åtta personer var barn under 18 år som redan var placerade enligt socialtjänstlagen, SoL, eller Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU.

Tretton personer var över 18 år. Åtta av dessa blev placerade på skyddat boende i enlighet med socialtjänstlagen.

Bland de 21 ärendena fanns personer som varit utsatta för fysiskt, psykiskt och/eller sexuellt våld från partner, familj och övrigt nätverk. Det är vanligt med psykisk och fysisk ohälsa samt missbruk, uppger ansvarig tjänsteperson. Sex mot ersättning förekommer också, särskilt bland män, för till exempel tillgång till boende. Personerna hittar sällan trygghet i det egna nätverket. Ibland är expartnern enda alternativet för personen som utsatts, även om expartnern varit den som utsatt personen för våld. Transpersoner som lever ut sin identitet kan bli utsatta inte bara av familj och släkt utan också av personer som de umgås med och i den offentliga miljön.

13 %

av polisanmälda
hatbrott 2020 var
hbtqi-relaterade
uppger Brå.

Rädsla och trygghet

Brottsförebyggande rådet, Brå, uppger i *Polisanmälda hatbrott 2020* att tretton procent av de anmälda hatbrotten var hbtqi-relaterade. Av dessa var åtta procent homofobiska hatbrott, två procent transfobiska hatbrott och övriga hbtqi-relaterade hatbrott (tre procent).

Otrygghet kan tolkas och uttryckas på olika sätt visar svar på den webb-enkät som spreds i sociala medier för det här uppdraget. Ett exempel:

Jag tror det är sammanlänkat med integrationen, jag känner mig otrygg i delar av staden där andra kulturer är mer påtagliga. När (kompis)gäng av killar (från förorten) dyker upp i centrum trakasserar de gärna, mest med ord, men jag har varit med om tre tillfällen då det har gränsat till misshandel (jag har polisanmält ett av dem). Annars är det tyvärr personer i min ålder (50+) som visar intolerans och diskriminerar, de har låg kunskap om individens rättigheter. Helt vanliga goa göteborgare kan kränka på vidriga sätt av ren okunskap. De vill inte heller ta åt sig sådan kunskap, det är min erfarenhet. De yngre generationerna är mycket bättre, med ett undantag, berusade killgäng. Då är det farligt för mig på stan.

Utifrån hela Göteborgs Stads perspektiv har såväl gemensam trygghetsundersökning som perspektiv om hatbrott saknats. Detta har halkat efter då Göteborgs Stads övergripande samordning och organisation av Trygg i Göteborg som helhet varit bristfällig under flera år, enligt planeringsledaren på avdelning trygghet och samhälle på stadsledningskontoret. Framöver kommer Göteborgs Stad att ha en utökning av som-undersökningen gällande frågor kopplade till brott och otrygghet som kan ge mer underlag för det fortsatta arbetet.

Pilotprojekt för normmedvetet arbetssätt

Åren 2016–18 genomfördes pilotmodellen Normmedvetet arbetssätt med fokus på hbtq inom äldreomsorgen i fem stadsdelar. Slutrapporten för pilotmodellen belyser att ett normmedvetet arbetssätt kan förverkliga mänskliga rättigheter och skapa förutsättningar för mer jämlika verksamheter. Målet med pilotmodellen var att höja den normmedvetna/normkritiska kompetensen hos alla i de deltagande verksamheterna. Den skulle också möjliggöra ett systematiskt och långsiktigt arbetssätt där kompetensen tas om hand.

I utvärderingen av pilotmodellen framkommer att de fem deltagande verksamheterna främst har arbetat med personalen. I vissa fall har de äldre involverats i olika aktiviteter. Det är dock svårt att säga vad det har inneburit för dem. Utvärderingen konstaterar:

Frågar man deltagarna om de känner sig välkomna så frågar man dem som väljer att komma. Mer intressant hade varit att fråga de som inte kommer om varför de inte kommer.

Kommunfullmäktige beslutade 2021 att Äldre samt vård- och omsorgsnämnden får i uppdrag att utreda förutsättningarna för att senast under 2022 inrätta en enhet eller avdelning inom särskilt boende med inriktning för hbtq-personer inom befintligt bestånd.

Folkhälsa och utsatthet

Folkhälsa är en aspekt i allt människorättsarbete (WHO 1946). Ohälsa och tillitsbrist finns på flera håll, inte minst i hbtqi+communityt (Kia, MacKinnon & Legge 2016). Internationellt sett har forskning och utveckling av folkhälsa bland hbtqi+personer ägnats allt mer intresse i takt med att minoritetshälsa blivit ett forskningsfält (Harvard SOIGE 2021).

Utsatthet av skilda slag uppkommer utifrån förutfattade meningar och attityder, vilket påverkar hbtqi+personers psykiska och fysiska hälsa (Forte 2019). Kunskap om och förståelse för hbtqi+personers perspektiv och livssituationer krävs i det fortsatta arbetet, både bland de yrkesverksamma som möter personerna och bland allmänheten.

Föreningen för transpersoner i Sverige, FPES, genomförde 2020 en undersökning om den svenska allmänhetens kunskap om och attityder till trans. Undersökningen utfördes via Kantar Sifos riksrepresentativa och slumpmässigt rekryterade onlinepanel. Mellan 4 och 18 november 2020 samlades 1 000 intervjuer in från en panel i åldersspannet 18 till 79 år. I undersökningen uppger en tredjedel att de har en liten kunskap om trans.

Under West Pride 2021 gjorde Demokrati- och medborgarservice en undersökning om hur Göteborgs Stad kan förenkla vardagen för hbtqi+personer. Ett tema handlade om hälsa. Nedanstående kommentarer är hämtade från den undersökningen:

- » *Lyfta frågan kring psykisk ohälsa bland hbtqi+personer. Var finns hjälp att få?*
- » *Hbtqi+personers hälsa behöver följs upp och belysas mer.*
- » *Främja hbtqi+personers lika förutsättningar att uppnå en god hälsa genom kunskapsspridning.*
- » *Hbtqi-personer bryter på olika sätt mot normer. Det kan innebära att man blir sämre behandlad eller i värsta fall diskriminerad. Ett bra bemötande kan minska risken för diskriminering och förbättra hälsan hos hbtqi+personer, därför viktigt att Göteborgs Stad jobbar AKTIVT med denna fråga året runt.*

Kronisk stress

Sedan utbrottet av covid-19 tidigt under 2020 har förutsättningarna för en god och jämlik folkhälsa förändrats. Folkhälsomyndighetens rapport *Hur har folkhälsan påverkats av covid-19-pandemin? Samlad bedömning utifrån svensk empiri och internationell forskning under 2020* (2021) visar att redan utsatta grupper, exempelvis hbtqi+personer, i högre grad drabbats av konsekvenser av pandemin, till exempel ensamhet, isolering, sämre psykisk och fysisk hälsa samt sämre tillgång till trygga rum.

Som en följd av att personer eller grupper betraktas som normbrytare av majoritetssamhället kan minoritetsstress, oro och rädsla för att bli utsatt, uppstå. Personer och grupper upplever mikroaggressioner, härskartekniker, diskriminering, kränkningar, våld, hatbrott och orättvisor av olika slag återkommande under livet. Därtill kan arbetslöshet, underbetalda arbeten och svårigheter att få bostad komma.

Redan utsatta grupper, exempelvis hbtqi+personer, har i högre grad drabbats av konsekvenser av pandemin.

När det upprepas genom livet bildas en konstant kedja av bland annat diskriminering och negativt bemötande.

Ett citat som kan illustrera hur minoritetsstress och komplexa livsvillkor kan se ut:

Create more dialogue about ethnic minorities and discriminations we face as non-Swedish born individuals in Gothenburg. The discrimination, xenophobia and racism I experience mostly comes from white Swedish heterosexual and homosexual people. It is based on biases and the xenophobic public discourse in Sweden. I have suffered from depression and limited movement due to racism and xenophobia in Gothenburg. I am a PhD student in gender studies and I am very concerned about my future regarding the anti-immigration sentiment in Sweden currently. Violence is often triggered by for example the recent report on crime in Sweden, political address that mark people of foreign background as homophobic, and the general debates about migration in Sweden. I think something should be done to intersectionally approach this.

Skapa mer dialog om etniska minoriteter och den diskriminering som vi icke-svenskfödda möter i Göteborg. Den diskriminering, främlingsfientlighet och rasism jag upplever kommer framförallt från svenska hetero- och homosexuella personer. Det är baserat på fördomar och den främlingsfientliga debatten i Sverige. Jag har varit deprimerad och känner inte att jag kan röra mig fritt i Göteborg. Jag är doktorand i genusstudier och väldigt orolig för min framtid med tanke på de negativa attityderna till immigranter. I den allmänna politiska debatten utmålas personer med utländsk bakgrund som homofobiska vilket kopplas ihop med debatten om migration. Jag tror det behövs en intersektionell approach till det här. (*Rapportförfattarens översättning*)

Minoritetsstress är kronisk och kan leda till sämre fysisk och psykisk hälsa; dålig sömn, depression, diabetes och en rad andra tillstånd och sjukdomar. Grunden till minoritetsstress är en friktion mellan majoritetsbefolkning och minoriteter.

Till den fysiska hälsoaspekten kommer den psykologiska. Minoritetsstress kan påverka självbilden och självkänslan negativt, så att majoritetens negativa eller likgiltiga attityder blir ett självstigma. Till följd av minoritetsstress kan det också finnas förhöjd risk för suicid (Powell 2021).

Organisationen Positiva Gruppen Väst svarade på en fråga om utsatthet:

Vi märker inom organisationen att det finns en övergripande minoritetsstress i den här målgruppen. Att de både lever med hiv och är hbtqi-personer.

I regel är minoriteten historiskt stigmatiserad. Det kan gälla hbtqi+ personer liksom bland annat nationella minoriteter och personer med funktionsnedsättning. Stigmat kan överföras mellan generationer. Stigma kan inte beskrivas som något positivt, men det kan påverka grupper och minoriteters möjlighet till sammanhållning och inbördes bekräftelse. Hbtqi+communityt kan sägas vara ett exempel på en

skyddande och sammanhållande kraft (Kia, MacKinnon, Abramovich & Bonato 2021).

Folkhälsomyndigheten skriver i Sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter bland homo- och bisexuella samt transpersoner. Resultat från befolkningsundersökningen SRHR2017 (2020):

Teorin om minoritetsstress kan användas för att förklara olika skillnader i hälsa mellan hbtq-personer och övriga befolkningen. Begreppet syftar på den sammantagna stress som en individ som tillhör en minoritetsgrupp kan exponeras för genom livet.

När det handlar om sexuell identitet, könsidentitet eller könsuttryck brukar den stressen bero på erfarenheter av förväntat, upplevt eller internaliserat stigma som är sammankopplat med minoritetsidentiteten. Denna sammantagna stress kan vara en del av förklaringen till den sämre psykiska hälsan bland hbtq-personer.

Västra Götalandsregionens dokument *Handlingsplan för psykisk hälsa 2018–2022*, som gäller i Göteborgs Stad i egenskap av medlemskommun och en av huvudmännen, nämner kortfattat minoritetsstress i mål 4 om utsatta grupper:

Personal ska få ökad kunskap om hur grupper utsätts, bland annat minoritetsstress och skillnader i psykisk hälsa, kan relateras till att personer bryter mot normer utifrån exempelvis sexuell läggning, könsidentitet och nationellt ursprung. Kunskapen om mänskliga rättigheter, normativt bemötande och hur det påverkar individer i enskilda möten ska också öka.

I regionens *Handlingsplan för suicidprevention 2020–2025*, också den gällande i Göteborgs Stad, står att kunskapsnivån om riskfaktorer för psykisk ohälsa behöver öka. Vissa särskilt sårbara grupper har ökad risk för suicid, bland annat minoritetsgrupper.

Däremot är inte minoritetsstress i kombination med specifikt hbtqi+ personer utvecklat i *Handlingsplan för psykisk hälsa 2018–2022* och i *Handlingsplan för suicidprevention 2020–2025*.

År 2020 publicerade Folkhälsomyndigheten *Psykisk ohälsa, suicidalitet och självskada bland unga transpersoner. En kvalitativ intervjustudie om riskfaktorer, skyddsfaktorer och möjliga förbättringar i samband med psykisk ohälsa*. Rapporten refererar till internationella och nationella data, bland andra Socialstyrelsens patientregister, som samtliga visar på större förekomst av suicid och självskada hos unga transpersoner och ickebinära i åldrarna 16 till 29 år jämfört med cispersoner i åldersgruppen. Även minoritetsstress tas upp i rapporten:

Övergripande handlar de möjliga förbättringarna om insatser för att minska minoritetsstress, diskriminering, mikroaggressioner och internaliserat stigma, och därmed skapa bättre förutsättningar för transpersoner i samhället.

Minoritetsstress som bidragande orsak till både psykisk och fysisk ohälsa är relativt osynligt i de kommunala styrdokument som är genomlysta i arbetet med det här uppdraget.

Internationellt sett är forskningen om minoritetsstress som drabbar sexuella minoriteter förhållandevis omfattande, visar meta-analyser.

Minoritetsstress

Den sammantagna stress som en individ som tillhör en minoritetsgrupp kan exponeras för genom livet.

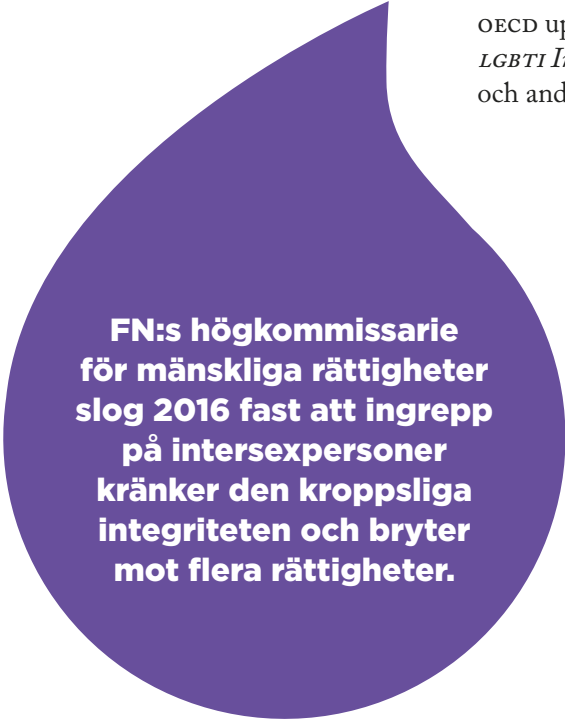
Det gäller dock inte minoritetsstress bland trans-, queer- och intersexpersoner. Som *SOU 2017:92 Transpersoner i Sverige, Förslag för stärkt ställning och bättre levnadsvillkor* konstaterar finns det behov av forskning om vilka indikatorer som kan belysa minoritetsstress-modeller när det gäller transpersoner specifikt.

Minoritetsstress-modellen som gäller sexuella minoriteter är inte direkt överförbar till stress gällande trans/queer/intersexminoriteter, visar en avhandling från University of Pennsylvania.

Faktorer som exempelvis patologisering, könsnormer och biopolitik behöver särskilt beaktas för att kunna förstå kronisk stress hos trans/queer/intersexpersoner. Patologisering avser i det här sammanhanget att det exempelvis finns en diagnos knuten till transpersoner i behov av könsbekräftande behandling: könsdysfori. Osäkerhet och väntan på behandling ökar stressen. Bristen på erkännande av identiteter inom transspektrat är synonymt med en icke-legitim identitet (Cinicola 2020).

En rad instanser ifrågasätter medicinska ingrepp som syftar till att möjliggöra klassificering av intersexpersoner i binära köns kategorier. FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter slog 2016 fast att ingrepp på intersexpersoner kränker den kroppsliga integriteten och bryter mot flera rättigheter, exempelvis barns rättigheter och rättigheten att leva fri från tortyr. Även svenska Statens medicinsk-etiska råd betonar att tidiga kirurgiska ingrepp endast får göras då de är medicinskt befogade. Rådet menar att ingrepp som syftar till att endast normalisera yttre könsmarkörer inte bör genomföras innan barnet självt kan delta i beslutsfattandet. Det är viktigt att skydda alla barns rätt till kroppslig integritet.

OECD uppmanar i undersökningen *Over the Rainbow? The Road to LGBTI Inclusion* från 2020 Sverige att upphöra med könsstympning och andra ingrepp för att könsnormalisera intersexpersoner.

**FN:s högkommissarie
för mänskliga rättigheter
slog 2016 fast att ingrepp
på intersexpersoner
kränker den kroppsliga
integriteten och bryter
mot flera rättigheter.**

Problematisering och rekommendationer

Tema: Utsatthet och diskriminering

Sammantaget tycks det finnas ett arbete kvar att göra i Göteborgs Stad när det gäller hbtqi+personers utsatthet. Utifrån det som belysts finns det brister i kunskapsunderlaget om olika former av utsatthet och behov av stöd, hjälp och skydd. Det har blivit tydligt i informations-insamlingen som gjorts i arbetet med denna rapport att kompetensen om hbtqi+personers livsvillkor varierar i Göteborgs Stad. Konsekvensen av det blir att det ser olika ut i Göteborgs Stad vad gäller bemötande och stödinsatser för hbtqi+personer. Utifrån webbenkäten riktad till allmänheten går att anta att hbtqi+personer bor på många platser i Göteborg. Den jämlikhet som Göteborgs Stad eftersträvar, enligt gällande program och planer, blir svår att uppnå om likvärdighet i bemötande och stöd saknas. Ur ett normkritiskt perspektiv finns risken att jämlikhetsarbetet präglas av köns- och heteronormativitet. Följden kan bli perspektivblindhet med resultat att hbtqi+personers rättigheter inte tillgodoses.

Den genomlysning som har gjorts av Göteborgs Stads styrande dokument illustrerar att normkritik i flera fall är osynliggjort. Det finns heller inte någon tydlig struktur i Göteborgs Stad för arbetet med mänskliga rättigheter.

Eftersom det fortfarande saknas specifik kunskap om hbtqi+personers livsvillkor i många verksamheter kan det bli svårt att hålla en jämn kvalitet och service för alla Göteborgs invånare utifrån mer generellt hållna styrdokument. Konsekvensen blir att Göteborgs Stad inte kan uppfylla den lagstadgade skyldigheten att behandla alla invånare likvärdigt.

Ett strategiskt ansvar för att driva, bevaka och följa upp hur Göteborgs Stads verksamheter arbetar med de normkritiska och intersektionella perspektiven krävs för att det ska finnas någon möjlighet till kvalitetskontroll. Till exempel hade en systematisk uppföljning av HBTQ-diplomerade verksamheter som möter våldsutsatta kunnat ge en positiv effekt för våldsutsatta hbtqi+personer.

För att kunna göra en sådan uppföljning kommer en övergripande MR-funktion att bli nödvändig om Göteborgs Stad ska kunna leva upp till skyldigheterna enligt den lagrådsremiss som regeringen presenterade i februari 2022. I lagrådsremissen föreslås att statliga förvaltningsmyndigheter, kommuner och regioner på begäran av Institutet för mänskliga rättigheter ska lämna uppgifter om vilka åtgärder som har vidtagits i den egna verksamheten för att säkerställa de mänskliga rättigheterna.

De data som insamlats i arbetet men den här rapporten indikerar att bemötandet från Göteborgs Stad kan vara bristfälligt. Det kan skapa minoritetsstress. Personer som söker råd och stöd från Antidiskri-

mineringsbyrån har ofta upplevt diskriminering och missgynnande under en lång tid. Dessa personer saknar vanligen tillit till det offentliga och kan därutöver sakna möjligheter att påverka sin egen situation. Konsekvensen kan bli att de inte söker sig till det offentliga för att få det stöd de har rätt till.

Folkhälsa

Pandemin har synliggjort att folkhälsa behöver beaktas i det fortsatta arbetet för hbtqi+personers livsvillkor. Följderna riskerar annars att bli långsiktiga eller till och med oöverskådliga.

Ohälsa är en form av utsatthet. Även om Göteborgs Stad inte alltid är vårdgivare, likt Västra Götalandsregionen, bör det tas på största allvar att hbtqi+personer har sämre hälsa än befolkningen i övrigt. Det gäller inte minst transpersoner, queer, intersexpersoner och ickebinära personer. Att leva i minoritetsposition kan i sig vara en faktor som leder till ohälsa.

Den information – såväl från myndigheter som forskning – som inhämtats för arbetet med den här rapporten visar att det sedan 2014, då *Normbrytande liv* togs fram, finns ett betydligt bättre kunskapsunderlag i Sverige som visar att hbtqi+personer är en särskilt utsatt grupp när det gäller hälsa. Kunskapsbilden åskådliggör att livsvillkoren är sammansatta av faktorer som specifikt kan knytas till minoritetspositionen, bristen på förståelse av omgivningen och stigma. Därutöver kan multipel utsatthet finnas där faktorer som till exempel funktionsnedsättning, etnisk tillhörighet och socioekonomi påverkar en persons välmående.

Utsatta personers livsvillkor präglas ofta av en kedja av negativa upplevelser i kontakter med det offentliga. Det påverkar hur en person tolkar varje situation och verksamhet den möter. Upplevelserna behöver också tolkas ur ett maktperspektiv då exempelvis en person som söker hjälp eller stöd är i beroendeställning.

Enligt socialstyrelsen är det vanligt att personer som diagnostiseras med könsdysfori även har hög förekomst av andra psykiatriska diagnoser, exempelvis autism, depression och ångestsjukdomar. Personer med registrerat födelsekön kvinna som diagnostiserats med könsdysfori hade 13,7 gånger högre risk för suicid än befolkningen i övrigt. Motsvarande siffra för de med födelsekön man är 4,9. Personer med ytterligare psykiatriska diagnoser hade generellt ännu högre risk för suicid (2020).

Kön till könsbekräftande behandling är lång. Stopp i delar av vårdkedjan förekommer också. Väntan kan påverka personers psykiska välmående, möjlighet att studera, arbeta eller på annat sätt försörja sig. Kommunens stöd kan bli avgörande för dessa personers välmående.

Göteborgs Stad följer Västra Götalandsregionens handlingsplaner för psykisk hälsa och suicidprevention. I handlingsplanen för psykisk hälsa nämns hbtqi+perspektivet en gång. I handlingsplanen för suicidprevention är det inte nämnt alls.

Kommunen har ett folkhälsoprogram som inte adresserar den specifika ohälsa som kan vara en följd av strukturell diskriminering och att befinna sig i minoritetsposition. Där står bland annat:

Folkhälsoprogrammet har sin värdegrund i FN:s deklaration om mänskliga rättigheter och i det övergripande nationella folkhälsomålet att skapa samhällsliga förutsättningar för en god hälsa på lika villkor för hela befolkningen – oavsett kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller trosuppfattning, funktionshinder, sexuell läggning eller ålder. Den demokratiska värdegrunden och ett tydligt beaktande av barns perspektiv är centralt.

Programmets formuleringar är ett typexempel på hur kommunala styrdokument å ena sidan inkluderar alla, å andra sidan saknar mål och åtgärder för att skapa samhällsliga förutsättningar för god hälsa hos grupper och enskilda som är särskilt utsatta för diskriminering. Programmet tar inte hänsyn till hälsobestämmande faktorer som exempelvis minoritetsstress och multipel utsatthet.

Våldsutsatthet

När det gäller våldsutsatthet i nära relationer är anmälningsbenägenheten låg. En anledning till det är att de utsatta själva kan ha en heteronormativ förståelse av våldet. Därför ställer det höga krav på normkritisk kompetens och hbtqi+kompetens i de verksamheter som möter våldsutsatta. Våldsutsatthet i nära relationer har under lång tid präglats av heteronormativitet där kvinnor betraktats som offer och män som förövare, en stereotyp föreställning som fortfarande lever kvar trots ökad kunskap på området. Samhällets stöd och åtgärder är i stort formade efter denna föreställning. Liksom när det gäller hälsa är hbtqi+gruppen i sin helhet eftersatt när det gäller tillgång till hjälp, stöd och skydd. Göteborgs Stad skulle kunna erbjuda adekvat stöd och hjälp samt kunnigt bemötande för att korrigera bristen på likvärdighet. Tid och ekonomiska resurser krävs för att brukar- och klientnära verksamheter ska ges erforderlig utbildning och kunskap på området. I stadsledningskontoret förslag gällande skyddat boende och jourverksamhet, antaget av kommunfullmäktige hösten 2021, föreslås att en hbtqi- och normkritisk samordnarfunktion skapas utifrån erfarenheter från Resursteams heders arbete. En sådan funktion kan möjliggöra en mer strukturerad och systematiserad kompetenshöjning på hbtqi+området när det gäller våldsutsatthet.

Utöver detta förslag kan en jourtelefon inrättas, liknande de stödlinjer som BRIS, Mind och Rädda Barnen har. Funktionen skulle kunna vara ett stöd för personer som har behov av att samtala med en kunnig person, men inte alltid är i behov av en praktisk eller akut insats. Behovet av en sådan funktion har lyfts av svarande i webbenkäten riktad till allmänheten.

För att förstå behov av skydd, stöd och hjälp bland hbtqi+personer i Göteborg behövs mer lokal kunskap om olika typer av utsatthet. De undersökningar som har gjorts lokalt är ofta kvalitativa och behöver kompletteras med kvantitativa undersökningar av en bred representation från hbtqi+communityt. Det behövs också en större förståelse för vilken typ av brottslighet som personerna riskerar att utsättas för.

Behovet av att skapa trygga miljöer för hbtqi+personer i Göteborgs Stad uttrycks i informations-inhämtningen för arbetet med rapporten. Det finns dock hbtqi+personer som upplever att de funktioner

som har till uppgift att upprätthålla ordning och se till att Göteborgs Stad är en tryggare plats att verka och vara i, utgör ett hot mot communityt då de ofta blir utsatta av till exempel ordningsvakter.

Kompetenshöjande insatser och attitydförändring för alla verksamheter och på flera nivåer krävs för att nå upp till de lokala målen i hbtq-planen och målen i den nationella planen för hbtqi+personers lika rättigheter och möjligheter.

Delaktighet

I ett beslut av kommunstyrelsen gällande reglementen till Göteborgs Stads rättighetsbaserade råd föreslås att skrivningarna om maktordningar och normkritiskt perspektiv tas bort.

Kommunstyrelsen vill också att det framförallt ska vara intresseorganisationer som ska finnas representerade i de rättighetsbaserade råden, inte enskilda personer från communityt.

Hbtqi+communityt är heterogent och består av olika sammansättningar, nätverk och organisationer. Beslutet kan därför bli problematiskt ur ett representativt perspektiv. Beskrivningar från communityt ger bilden av att inte alla organisationer, grupper och nätverk behandlas lika av Göteborgs Stad. Därmed får de inte samma utrymme och möjlighet att arbeta med påverkansarbete, vilket riskerar att minska Göteborgs Stads möjlighet att få en korrekt bild av hbtqi+personers livsvillkor.

Det är oroväckande att normkritik och intersektionalitet ska utgå ur de demokratiska inrättningarna som råden utgör. En tolkning är att Göteborgs Stad inte klarar av att hårbärgera en finkalibrig syn på makt. Om de rättighetsbaserade råden inte tillåts uttrycka sammanstatta livsvillkor präglade av flera maktfaktorer kan rådets existensberättigande ifrågasättas.

**Beskrivningar
från communityt ger
bilden av att inte
alla organisationer,
grupper och nätverk
behandlas lika av
Göteborgs Stad.**

Rekommendationer

- » Skapa en lokal handlingsplan för suicid och psykisk hälsa, alternativt sammanställ åtgärder för att förbättra psykisk hälsa och förhindra suicid som kan finnas i andra styrande dokument.
- » För att stärka hälsoarbetet rekommenderas
 - a) att hälsa blir ett eget tema i nästa hbtqi-plan eller
 - b) att hälsa på tydligt och konkret sätt lyfts in i andra teman.
- » Uppdatera Göteborgs Stads folkhälsoprogram och införliva minoritetsstress och stigma som sociala hälsobestämmande faktorer.
- » Utför en större studie för att undersöka hur hälsoläget är bland hbtqi+personer i Göteborg.
- » Inrätta snarast ett skyddat boende med en inkluderade syn på våldsutsatthet och hbtqi+.
- » Inrätta en jourtelefon för personer som har behov av att samtala med en kunnig person, men inte alltid är i behov av en praktisk eller akut insats.
- » Genomför lokala trygghetsundersökningar där hbtqi+ perspektivet införlivas och där olika brottstyper synliggörs, till exempel hatbrott och diskriminering.
- » Säkerställ att de funktioner som har till uppgift att upprätthålla ordning i Göteborgs Stad är utbildade på hbtqi+ området.
- » Politiska beslut när det gäller mänskliga rättigheter behöver vara konsekventa. Det är högst skiftande hur MR präglar styrande dokument. Exempelvis kan mänskliga rättigheter och normmedvetenhet ingå i politikerutbildningen som stadsledningskontoret erbjuder politiker.
- » Tillsätt ett hbtqi+ombud, liknande äldreombudsmannen, som en kanal mellan invånare och politiker och som bevakar frågan och följer upp hbtqi+arbetet i Göteborgs Stad.
- » Säkerställ att det finns systematik, kontinuitet och uppföljning på områdena mänskliga rättigheter, normmedvetenhet, diskriminering och hbtqi+ i de kompetenshöjande insatserna.
- » Säkerställ att hbtqi+communityt har möjlighet till representation i HBTQ-rådet. Urvalet av intresseorganisationer bör vara brett och innehålla en vid definition av vad som är en intresseorganisation.

Obekväm aktivism

Göteborg har blivit en bättre plats att leva på som hbtqi+person.

Samtidigt kan Göteborgs Stad inte nöja sig med att vara hbtqi+vänlig när det är bekvämt.

Det menar Osita Rivera, aktiv i nätverket Reclaim Pride, som drivit en JO-process mot Göteborgs Stad och fått rätt.

Europas största pridefestival, Europride, i augusti 2018 stärkte Göteborgs kredd inom området hbtqi+. Värdskapet delades med Stockholm. Europride beskrivs som en manifestation för mänskliga rättigheter. I Göteborg var West Pride arrangör och Göteborgs Stad bidrog med lokaler och andra resurser.

Med anledning av Europride bildade ett antal personer Reclaim Pride.

– Vi ville skapa en alternativ festival eftersom vi märkte ett behov av ett sammanhang med en kritisk hållning till kommersialiseringen av priderörelsen, säger Osita Rivera. Vi har en icke-kapitalistisk utgångspunkt. Vi oroas också av den politiska utvecklingen i Europa, mot en fascistisk samhällsutveckling. Det är en kamp för vår och andras överlevnad, som vi ser det.

– Därför är vi också måna om att skapa koalitioner med andra grupper och aktivister, också utanför hbtqi+communityt.

Några tuffa år

För Osita Rivera och övriga i Reclaim Pride har de senaste åren varit slitsamma. Nätverkets festival 2018, som hölls på Fängelset i Härlanda, förmörkades av att den dåvarande stadsdelsförvaltningen Örgyte-Härlanda försökte stoppa en planerad programpunkt: visningen av filmen *Burka Songs 2.0* med ett efterföljande panelsamtal. Strax innan panelsamtalet skulle hållas meddelade stadsdelsförvaltningen att en inbokad paneldeltagare, en muslimsk kvinna, inte fick delta. Skälet som gavs var att hon ansågs ha åsikter som inte ligger i linje med Göteborg Stads värdegrund.

Efter flera turer beslutade Reclaim Pride att ändå genomföra programpunkten som planerat, trots att förvaltningen meddelat att det skulle få konsekvenser.

– Hela skeendet var obehagligt för oss och personalen på Fängelset som inte var delaktiga i förvaltningens beslut. Vi anser att det handlade om islamofobi men också om att Göteborgs Stad tog sig rätten att köra över oss.

När festivalen var slut och Reclaim Pride hade tänkt över vad som egentligen hänt beslutade nätverket att anmäla agerandet till Justitieombudsmannen, JO, som tog upp det till prövning. Bara det är som att ta sig igenom ett nålsöga.

JO:s beslut ett erkännande

Efter närmare tre år kom JO:s beslut och det gav Reclaim Pride rätt. Förvaltningens handlande strider mot objektivitetsprincipen i grundlagen. Att stoppa någon på grund av vad personen tycker, tänker och eventuellt har tänkt säga är felaktigt.

– Det är stort att vi fick rätt, det handlade inte bara om att vår känsla var riktig utan att vi gjorde en ansvarsutkrävande handling. JO:s beslut är ett erkännande. Vårt agerande blev också en solidarisk handling med muslimska aktivister och har lett till ett koalitionsbyggande, säger Osita Rivera.

2019 arrangerade nätverket ännu en reclaim-festival, denna gång på Världskulturmuseet. Reclaim Pride har dessutom genomfört en mängd olika aktiviteter under Trans Awareness Week och Transgender Day of Remembrance i november under 2020 och 2021 med den könsbekräftande vården i fokus.

En känsla av avvisande från Göteborgs Stad

Osita Rivera ser att Göteborg på senare år har blivit en bättre plats att leva på för hbtqi+personer.

– HBTQ-rådet är en viktig instans i arbetet för bättre livsvillkor. Det finns också flera nya nätverk som ser saker på liknande sätt som vi. Och organisationer som Qrab, Queerrörelsens arkiv och bibliotek, och SAQMI, The Swedish Archive for Queer Moving Images, är viktiga. På så sätt ser det hoppfullt ut.

– Men vi i nätverket känner oss bortstötta av Göteborgs Stad efter hela JO-processen där vi efterfrågat ursäkt och upprättelse. Det känns som beröringsskräck. En tystnadskultur där de inte hör sammar oss. Vi hoppas att ömsesidigt återfå förtroendet för varandra. Vi är redan en del av hbtqi+Göteborg. Att inte samarbeta med Göteborgs Stad vore synd.

Samtal över gränserna

Frölunda Queerfika är sedan hösten 2021 en ny verksamhet i Frölunda kulturhus. Initiativtagaren heter Fatima Yusuf Ali.

– Jag har i flera år funderat på att skapa ett forum där folk med många olika bakgrunder kan samlas för att samtala, lära mer om varandras kulturer och respektera varandras olikheter.

Fatima Yusuf Ali har lång erfarenhet av engagemang i föreningslivet, bland annat i RFSL och Newcomers. Hon har även varit politiskt engagerad.

Nu pluggar hon kulturvetenskap, och under hösten 2021 gjorde hon praktik på Frölunda kulturhus. Där fann hon en öppenhet och ett intresse för det som hon vill skapa och som nu fått namnet Frölunda Queerfika.

– Det är en positiv erfarenhet att de stöttar med personal och upplåter lokal. Vi fick också mycket hjälp med spridning på sociala plattformar. Men i övrigt är det ideellt.

Folk från olika delar av Göteborg

– Hittills har vi träffats sex gånger och våren 2022 kör vi igång igen. Samtalen är det viktiga, det finns olika sätt att få igång dem. Första gången gjorde vi ett slags rollspel som inbjöd till att skapa en berättelse om bland annat diskriminering. Det blev ett fint samtal. Vi har också haft filmvisning.

Visserligen ligger Queerfika i Frölunda, men folk från olika delar av Göteborg har kommit. Syftet är att utforska livsvillkor och föreställningar tillsammans, att reflektera över kulturutövning och samhällskulturer men inte vara privat.

De egna tankar Fatima Yusuf Ali haft på en ny mötesplats tar spjörn mot regeringens handlingsplan för hbtqi-personers lika rättigheter och möjligheter:

Kultursektorn är en viktig arena för diskussion, påverkan och förändring. Att kunna delta i och spegla sig i kulturen, liksom i historien och hitta förebilder i det förflutna är betydelsefullt för identitetsbyggande och självkänsla. Hbtqi-personer ska kunna ta del av och bidra till kulturens utveckling. Mångfald är en förutsättning för ett levande kulturliv och en öppen demokrati.

Många mötesplatser är separatistiska

Fatima Yusuf Ali påpekar att det finns en del mötesplatser och trygga rum för hbtqi+personer i Göteborg. Ofta har hon upplevt att de tenderar att vara separatistiska, det vill säga att de riktar sig i huvudsak till en grupp. Det är viktigt att de finns, menar hon.

– Men ibland blir det också en uppdelning, och jag har saknat att olika generationer, etniska tillhörigheter, religioner och hela spektrat hbtqi+ möts och skapar ett tryggt utrymme tillsammans. Jag vill undvika ett vi-och-dom-tänkande som är så inrotat. Människor är så mycket mer än en enda identitet.

"Jag har saknat att olika generationer, etniska tillhörigheter, religioner och hela spektrat hbtqi+ möts och skapar ett tryggt utrymme tillsammans. Jag vill undvika ett vi-och-dom-tänkande som är så inrotat. Människor är så mycket mer än en enda identitet."

Tema:

Mötesplatser, inkluderande rum och föreningsliv

A decorative horizontal bar consisting of two parallel lines, the top one in orange and the bottom one in light purple. A white arrow points downwards from the center of the purple line.

Lägesbild av hbtqi+personers livsvillkor

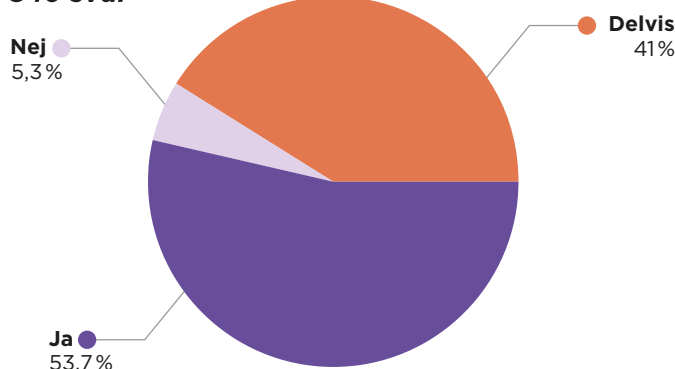
Tema: Mötesplatser, inkluderande rum och föreningsliv

Regeringen anser att det är viktigt att fortsätta att underlätta för det civila samhällets organisationer att självständigt bedriva och utveckla sin verksamhet och därigenom bidra till ett demokratiskt och hållbart samhälle. Detta är särskilt viktigt mot bakgrund av att coronapandemin inneburit stora utmaningar för civilsamhällets arbete och utrymme.

Ovanstående citat är taget ur den nationella handlingsplanen för hbtqi-personers lika rättigheter och möjligheter. Handlingsplanen tar upp vikten av hbtqi+personers möjlighet att utöva sina demokratiska rättigheter och möjligheten till bättre hälsa genom aktiviteter i till exempel idrottsföreningar.

5. Kan du vara öppen i föreningar och/eller församlingar?

546 svar

I webbenkäten som spreds på sociala medier för arbetet med den här rapporten uppgav en majoritet att de helt eller delvis kan vara öppna i föreningar och/eller samfund.

Ett återkommande tema i de svar som inhämtats via webbenkäten är dock önskemål om mötesplatser för hbtqi+personer. En svarande på webbenkäten skriver:

Jag tycker att olika mötesplatser för hbtqi+-personer är väldigt hjälpsamt för att hitta andra likasinnade. Det kan vara både aktivistiska sammanhang, men också bara typ fika eller andra slags aktiviteter som inte är kopplade till hbtqi+ som "ämne". Så att fortsätta skapa och ge stöd till sådana organisationer som skapar dessa events eller mötesplatser tycker jag är det mest givande.

Dessa önskemål kom också fram i Demokrati- och medborgarservices undersökning *Hur kan Göteborgs Stad förenkla vardagen för hbtqi+ personer?* som genomfördes under West Pride 2021.

Flera svarande på webbenkäten riktad till allmänheten för den här rapporten tar upp att behovet av trygga mötesplatser och inkluderande rum uppkommer på grund av de heteronormativa föreställningar som finns i samhället. Kollektivtrafiken är ett offentligt rum där personer kan känna sig utsatta. Ett exempel från webbenkäten:

Det är svårt att veta hur en kan förebygga att folk stirrar på en i offentligheten och framförallt när en åker kollektivtrafik, men kanske någon satsning i relation till kollektivtrafiken skulle kunna göras. Det är rum där okända människor ibland tar sig friheter men som ändå i teorin ska vara tillgängligt för alla. När jag åker med andra queers eller med min partner känner jag mig ofta extremt sårbar i kollektivtrafiken. Är en inte en smal vit funktionsnormföljande heterosexuell cisperson i kollektivtrafiken blir en strax ett villebråd för folks kommentarer och blickar och jag vet även att bekanta och vänner har utsatts för våld i samband med kollektivt resande med anledning av att de är hbtq.

Studien *Jag skyddar mig själv men jag begränsar mig själv. En kvalitativ studie om hur hbtq-personer hanterar minoritetsstress i Sverige* påvisar communityts stöttande betydelse. Att skapa förutsättningar för trygga mötesplatser och inkluderande rum för hbtqi+personer betyder mer än att personerna ska kunna utöva sina demokratiska rättigheter. Det ger också, uppger målgruppen, hälsofrämjande effekter (Dumas-Peterson & Rangsjö 2020).

Göteborgsförslaget, dit allmänheten kan skicka förslag och idéer till politikerna, fick 2018 ett förslag från en förälder om en trygg mötesplats för nyblivna regnbågsfamiljer. Önskemålet var ett återkommande sammanhang som inte var heteronormativt. I november 2019 fattade förskolenämnden beslut om att genomföra kompetenshöjande insatser för samtliga öppna förskolor i syfte att stärka hbtq-kompetensen och den normmedvetna kompetensen på alla Göteborgs Stads öppna förskolor.

Förskoleförvaltningen fick också i uppdrag att starta och bedriva riktade tider för regnbågsfamiljer på utvalda öppna förskolor. Sedan hösten 2021 anslås nu sex timmar i veckan specifikt för regnbågsfamiljer på öppna förskolan i Sannegården och i Johanneberg. Personalen har utbildats i hbtq-frågor och lekmaterial på öppna förskolan har uppdaterats. Bland annat har barnlitteraturen kompletterats med böcker där alla sorters familjer skildras.

**Sedan hösten 2021
anslås nu sex timmar
i veckan specifikt för
regnbågsfamiljer på
öppna förskolan
i Sannegården och
i Johanneberg**

Normkritiken en framgångsfaktor

De svar som lämnades från organisationer, informella nätverk och grupper i samband med den här rapporten uttryckte en önskan om fler mötesplatser.

RFSL Göteborg skriver:

Det finns naturligtvis massor att göra ... trygghetsskapande, attitydförändrande åtgärder samt fler mötesplatser för hbtq kan vara något.

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, MUCF, skriver i *Uppdrag att stärka förutsättningarna att skapa mötesplatser för unga hbtq-personer. Delrapport för regeringsuppdrag* att de i tidigare uppdrag och rapporter har identifierat att normkritik och intersektionalitet är perspektiv och metoder som är framgångsrika i arbetet med unga hbtq-personers fritid (MUCF 2020).

Status Queer är en ideell organisation och har funnits i Göteborg sedan 2018. Organisationen använder konst och kultur för att samla personer i Göteborg utifrån ett intersektionellt perspektiv. De uppger att trots att de har eftersökt ett hbtqi+community med större variation ur ett intersektionellt perspektiv har de inte hittat det. Status Queer säger också att de har talat med andra hbtqi+personer som har levt i Göteborg i hela sina liv och de har samma upplevelse av communityt.

Göteborgs Stad driver några mötesplatser som riktar sig specifikt till målgruppen hbtqi+. Exempel på detta är Gays in Angered, G.I.A, för unga hbtqi+personer i åldrarna 13 till 25 år. Det är ett tryggt rum och ett sammanhang för den som är hbtqi+ eller går i tankar om sin identitet. Ett annat exempel är House of Colors som är en mötesplats med häng och aktiviteter för ungdomar som identifierar sig som hbtq, eller funderar över sin sexualitet och/eller könsidentitet. House of Colors riktar sig främst till dem som är i gymnasieåldern, men även de som är lite yngre eller äldre är välkomna.

Actionpark är en betongarena längs evenemangsstråket, mellan de stora publika arenorna Ullevi och Scandinavium. De har en aktivitet som kallas *Tjej, Intersex och Trans Skate* som riktar sig till tjejer, intersex- och transpersoner. På hemsidan står:

Vi vill be er andra att visa respekt och under denna tid välja en annan plats att åka på. Vi har valt att ha dessa tillfällen för just att öka tillgängligheten och jämställdheten i Actionpark.

Andra mötesplatser i Göteborgs Stad, såsom verksamheterna som ingår i ungdomssatsningen Hisingen och Kulturhuset Kåken, är hbtqi-certifierade av RFSL. Hbtqi-certifieringen är en process där en verksamhet med stöd av RFSL påbörjar, eller förstärker, ett strategiskt arbete med syfte att skapa en god arbetsmiljö och ett hbtqi-kompetent bemötande.

Fritid Västra Hisingen är hbtqi-certifierade vilket innebär att alla deras verksamheter är hbtqi-inkluderande och att de arbetar normkritiskt. De skriver på hemsidan:

All personal genomgår utbildning i grundläggande HBTQ-kunskap, normkritik, diskrimineringsgrunderna och lagstiftningen som hör till. Certifieringen berör både verksamhet och arbetsgrupp/miljö. Vi personal ska aktivt arbeta med att all personal och deltagare i verksamheten ska känna sig inkluderade oavsett kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexualitet eller ålder. Normkritik ska genomsyra allt arbete. HBTQ-certifieringen är ett ständigt pågående arbete.

Regnbågshylla på bibliotek

Kulturhuset Kåken har bland annat en öppen förskola, hälsotek, kafé och bibliotek. Biblioteket och programverksamheten är hbtqi-certifierade och arbetar normkritiskt och normkreativt för att alla ska känna sig välkomna till en trygg plats att vara på. I biblioteket har de det som de kallar för Regnbågshyllan. Där finns hbtqi+titlar samlade som är uppdelade i olika genrer och som en kan ta del av, antingen som fysiska medier eller via bibliotekets onlinetjänster. I boklistorna finns även titlar på engelska.

Behovet av mötesplatser där hbtqi+communityt kan samlas, mötas och känna sig trygga lyftes upprepat i svaren på frågorna i webbenkäten som spreds på sociala medier, liksom i svar från organisationer, grupper och nätverk. I hbtq-planen ingår åtgärden att i samverkan med det civila samhället inrätta en större mötesplats, regnbågshus kallat. Kommunfullmäktige beslutade i oktober 2021 att tilldela Demokrati- och medborgarservice 1,5 miljoner kronor för att verkställa åtgärden i hbtq-planen om att inrätta en mötesplats, ett regnbågshus som ska invigas under 2022.

Enligt projektledaren för regnbågshuset har lokalförvaltningen ombetts att ta fram förslag på lämpliga lokaler. I valet av placering prioriteras trygghet och säkerhet samt tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning. En dialog med polisen om säkerhetsläget på olika platser i Göteborg ingår i projektet. En referensgrupp från communityt planeras i skrivande stund att inrättas för råd och synpunkter på bland annat placeringen.

Det kan vara svårt att hitta en lokal i centrala Göteborg som uppfyller kraven, därför letar lokalförvaltningen också fastigheter vid knutpunkter utanför centrum. Storleken på lokalen är tänkt att vara mellan 300 och 700 kvadratmeter. Lokalen ska kunna rymma 50 till 70 personer vid exempelvis ett event. På grund av en förhållandevis kort projekttid hinns inte större ombyggnationer med. Exempelvis kafé- eller restaurangverksamhet kommer inte att finnas med från start.

Demokrati- och medborgarservice har inte till uppgift att fylla huset med innehåll utan det är upp till communityt att skapa en levande verksamhet. Däremot behövs troligen en samordnare eller producent som ser till att exempelvis arrangemang inte krockar med varandra, enligt projektledaren. Projektet är planerat att presenteras på bland annat West Pride 2022.

Brister i likabehandling

Hbtqi+communityt i Göteborg är heterogent. Det finns olika upplevelser av Göteborgs Stad beroende på hur en identifierar sig och om en berörs av flera diskrimineringsgrunder.

En svarande på webbenkäten skriver:

Skapa fler platser/sammanhang för hbtqi+personer att hänga på och göra reklam för det ännu mer än vad som görs. BIPOC queers är en osynlig grupp inom hbtqi+communityt och rent generellt upplever jag att det är svårt som en lesbisk BIPOC-person att känna mig helt välkommen i svenska hbtqi+communityt. Det är extremt mycket grupperingar och svårt att känna sig delaktig.

BIPOC står för Black, Indigenous and People of Color. Det som den svarande tar upp finns även med i MUCF:s rapport *Det är viktigt att se att det går bra för många. Unga hbtq-personers röster om trygga och inkluderande miljöer 2021*. Där framgår att det intersektionella perspektivet har stor betydelse för personer inom hbtqi+communityt som bryter mot majoritetssamhällets normer på fler än ett sätt.

En av frågorna riktade till organisationer, grupper och nätverk löd: Har verksamheten/personer i verksamheten varit utsatta för trakasserier, kränkningar, diskriminering eller hatbrott?

På den frågan svarar Reclaim Pride:

Både osynliggörande av Göteborgs Stad men också att personer blivit tillsagda av anställda inom stadens verksamhet att en inte bör nämna engagemang i Reclaim Pride om en vill arbeta inom staden. Personer som är verksamma inom Reclaim Pride har av staden kallats professionella aktivister. Det är inte ett okej sätt att bemöta queer-communityt med att tysta kritik.

Även Queerkalendern tar upp osynliggörande från Göteborgs Stad, liksom att Göteborgs Stad brister i att synliggöra aktiviteter som rör hbtqi+personer.

Av svaren som inkommit i insamlingen av information för det här uppdraget kan det utläsas att det finns hbtqi+grupper och personer som upplever att hbtqi+communityt i Göteborg inte är till för dem. Det beror inte enbart på hur Göteborgs Stad arbetar med frågorna. Det är också en upplevelse av att de organisationer och föreningar som finns i communityt inte är öppna för alla.

Som en åtgärd i hbtq-planen tog idrotts- och föreningsförvaltningen i Göteborgs Stad 2019 fram materialet *Normer och trygga möten. Metodmaterial för ett mer inkluderande föreningsliv*. Metodmaterialet gjordes av Riksförbundet för homosexuellas, bisexuellas, transpersoners, queeras och intersexpersoners rättigheter, RFSL.

Det är främst idrotts- och föreningsförvaltningen som har spridit information om att materialet finns att tillgå. Förvaltningen uppger att pandemin har försvårat spridningen av materialet och att det, när denna rapport skrivs, inte finns något sätt att följa upp hur många föreningar som använder sig av materialet. Förvaltningen har dock

**Lokal-
förvaltningen
jobbar med att
bygga inkluderande
omklädningsrum
på alla nya skolor
och att bygga om
på vissa.**

inlett en process tillsammans med Riksidrottsförbundet och SISU Idrottsutbildarna om att göra en webbutbildning av materialet. När den är klar kommer det gå att mäta hur många föreningar som tagit del av materialet.

Hbtqi-personer är en av Göteborgs Stads prioriterade målgrupper i utvecklingsbidraget som ska stimulera ideella föreningar och organisationer till att utveckla sin verksamhet på ett sätt som bidrar till ett mer jämlikt och jämställt Göteborg, enligt idrotts- och föreningsförvaltningen. Föreningar kan ansöka om bidraget för faktiska kostnader kopplade till en satsning eller egen idé för att bli mer inkluderande. De kan också ansöka om bidrag för att bli hbtqi-certifierade/diplomerade. Exempel på föreningar som har blivit certifierade med hjälp av bidraget är Qviding FF, Stampede Movement och Angereds Atletiska förening.

Stora idrottsföreningar, såsom IFK Göteborg och Frölunda HC har lyft frågan om hbtqi+ på olika sätt. IFK Göteborg spelade 2021 en match i regnbågsfärgade matchtröjor. Frölunda HC deltog 2020 i Pride Week vilken är den första hbtq-satsningen i svensk elithockey där Svenska Hockeyligan, SHL, och Sportbladet i Aftonbladet belyser hbtq-frågor inom idrottsvärlden. Även om föreningarna inte finansieras av Göteborgs Stad finns så är deras hemmaarenor Gamla Ullevi respektive Scandinavium, ägda av kommunala fastighetsbolaget Higaab. När klubbar av den här storleken signalerar hbtqi+personers rättigheter kan det få det stor uppmärksamhet och kan påverka mindre idrottsföreningar till att inkludera hbtqi+personer.

I svaren från webbenkäten riktad till allmänheten framkom önskemål om att Göteborgs Stads toaletter och omklädningsrum ska vara tillgängliga för personer som bryter mot könsnormer. Det finns också med som ett mål i hbtq-planen. En utvecklingsledare på lokal-förvaltningen uppger att ett större arbete pågår i förvaltningen, kallat *Inkluderande arbetsplats* med målet att få en arbetsplats fri från kränkningar och trakasserier utifrån någon av diskrimineringsgrunderna. Bland annat arbetar förvaltningen också med att bygga inkluderande omklädningsrum på alla nya skolor och att bygga om på vissa. Dessa möjliggör bland annat kroppslig integritet för alla och att en kan välja könade eller okönade omklädningsrum med mer eller mindre avskildhet vid omklädning och dusch, uppger utvecklingsledaren.

Lundbybadet har sedan renoveringen 2021 ett könsneutralt omklädningsrum och Valhallabadet byggde ett könsneutralt omklädningsrum, flexrummet kallat, som stod klart 2018. Även på Angered Arena finns flexrum.

Idrotts- och föreningsförvaltningen handlägger bidrag till idrottsföreningar, pensionärsföreningar och kulturföreningar för ungdomar, liksom bidrag till parasportföreningar. Det är dock fler förvaltningar än idrotts- och föreningsförvaltningen som handlägger bidrag till civilsamhället inom Göteborgs Stad. En förvaltning är socialförvaltningen centrum som handlägger föreningsbidrag till staden-övergripande verksamheter inom det sociala området. På goteborg.se står:

De 108 organisationer som får stöd från socialnämnden centrum spänner över många områden. Det som är gemensamt är att de alla verkar för ökad jämlikhet, efterlevnad av mänskliga rättigheter, delaktighet och inkludering av människor som av olika anledningar är utsatta.

Socialförvaltningen centrum uppger att metodmaterialet *Normer och trygga möten* inte sprids bland de föreningar som ansöker om bidrag från förvaltningen. Svaren som har inkommit från webbenkäten för den här rapporten pekar på att det finns ett behov av att Göteborgs Stad inkluderar fler föreningar än idrottsföreningar i sitt arbete för ett demokratiskt och inkluderande föreningsliv. Det finns behov av en variation av mötesplatser. En respondent skriver:

Skapa mötesplatser för lesbiska kvinnor som är äldre än 30–40 år. Dessa platser existerar inte alls idag. Om du inte har skaffat dig lesbiska vänner i tidiga år är det svårt att hitta detta community. Visst det finns barer och caféer men där är det främst yngre personer eller bögar.

Var är de lesbiska kvinnorna som är 30+? Var träffas dom? Det finns en tradition inom den lesbiska "rörelsen" som går tillbaka långt i tiden och där man träffades hemma på "symöten" eller dyl. Världen har förändrats och inte ens på de digitala plattformarna finns dessa kvinnor. Så var är dom? Finns många ensamma lesbiska kvinnor som inte har en plattform för att träffa nya vänner eller en ny kärlek. Det krävs också en attitydförändring inom gruppen – att våga gå ut och träffa nya människor.

Queerkalendern, en organisation som verkar för att samla queera events och göra dem tillgängliga för fler för att bryta ensamhet och synliggöra den mångfald av hbtqi-kultur som finns i Göteborg, beskriver det så här:

Det saknas förståelse från stadens sida om hur klass, kön, queer och rasism samspelar och påverkar vilka möjligheter en har att ta del av stadens verksamhet.

En av frågorna till organisationer, grupper och nätverk var: Hur uppfattar ni att hbtqi+klimatet har förändrats de senaste åren?

Kvinnofolkhögskolan svarar att det är polariserat och individualiserat – som samhället i stort. Det har lett till fragmentisering och färre allianser.

FPES Väst uttrycker att öppenheten har ökat och därmed synligheten vilket gör att fler vågar komma ut.

The Swedish Archive for Queer Moving Images, Saqmi, menar att queers inte är ekonomiskt starka. Nedskränningar och utförsäljningar av bostadsbestånd drabbar diskriminerade grupper, exempelvis hbtqi+personer. Segregationen är extremt stark och tydlig i Göteborg, menar Saqmi.

Delaktighet

En illustration av hur varierad bild communityt har av Göteborgs Stad är svaren på frågan **Hur kan hbtqi+klimatet i Göteborg beskrivas ur verksamhetens/nätverkets perspektiv?**

Status Queer svarar:

The lgbtq climate in Gothenburg is fractured along the lines of ability, race, class, age, gender and sexualities. There is a vacuum of spaces and projects which improve the quality of LGBTQ+ people's lives. That is not to say that nothing exists, but that which does exist is either hidden, inaccessible through its harsh enforcement of separatism or does not work to enrich LGBTQ+ lives (rather to provide basic services the healthcare system should be providing like sexual health service).

We hear a lot of anecdotal feedback from people that they still face threats and physical violence and that they have no spaces to meet others like them and no spaces that are welcoming to them.

Hbtqi+klimatet i Göteborg är splittrat baserat på funktion, ras, klass, ålder, kön och sexualitet. Det finns ett vakuum gällande mötesplatser och projekt som förbättrar livskvaliteten för hbtqi+personer. Inte för att det inte finns något alls, men det som finns är antingen gömt eller otillgängligt genom sin hårda tillämpning av separatism eller arbetar inte för att berika hbtqi+liv (som att tillhandahålla basservice som vårdsystemet borde erbjuda såsom service inom sexuell hälsa).

Vi hör berättelser från personer som fortfarande upplever hot och fysiskt våld och att de inte har några mötesplatser för andra personer som är som dem, och inga mötesplatser som är välkomnande för dem.

(Rapportförfattarens översättning)

RFSL Göteborg, West Pride, FPES Väst och Positiva Gruppen Väst beskriver däremot att klimatet för hbtqi+personer i Göteborg är bra och att de har en bra dialog med tjänstepersoner och politiker och Göteborgs Stads HBTQ-råd. De skriver att det fortfarande finns arbete kvar att göra, men deras bild är överlag positiv.

I data från enskilda såväl som från communityts organisationer, grupper och nätverk beskrivs en låg tillit till Göteborgs Stads arbete för att förbättra villkoren för hbtqi+personer. Det kan vara en konsekvens av att dessa grupper och personer känner sig osynliggjorda i Göteborgs Stads arbete och att de i flera fall inte känner sig välkomna i communityt.

Det offentliga rummet är också en mötesplats. Ett nytt konstverk som kan gestalta och påminna om kampen för hbtqi+personers livsvillkor är på väg att uppföras. Under 2021 utlystes en upphandling av konstverket och tre konstnärer/konstnärsgrepp har ombetts att ge förslag.

Deras förslag bedöms och utvärderas under februari till mars 2022 och när den här rapporten blir offentlig är konstnär/konstnärsgrepp troligen utsedd och har offentliggjorts. Konstgestaltningen ska uppföras på Esperantoplatzen enligt Göteborg Konst. Invigning ska ske 2023, enligt uppgift.

Monumentet är initierat av Göteborgs Stads HBTQ-råd genom Charles Felix Lindbergs donationsfond.

Problematisering och rekommendationer

Tema: Mötesplatser, inkluderande rum och föreningar

Bilden av vem som är en hbtqi+person i Göteborg behöver vidgas för att Göteborgs Stads utbud av mötesplatser ska kunna anpassas efter de varierande behov som communityt lyfter.

Behovet av inkluderande, tillgängliga och varierade mötesplatser för hbtqi+personer är stort. Det framkommer av den information som inhämtats. Ett stort antal personer uppger att de saknar mötesplatser där de kan känna sig hemma. Till exempel äldre hbtqi+personer och rasifierade hbtqi+personer. Det efterfrågas också mötesplatser där en variation av hbtqi+personer kan mötas. Det gäller inte enbart verksamheter och föreningar som direkt vänder sig till hbtqi+personer, även andra föreningar och mötesplatser ska vara tillgängliga och inkluderande. Ett arbete för att höja normmedvetenhet och kunskapen om och förståelsen för det intersektionella perspektivet kan möjliggöra ett bredare utbud av mötesplatser.

Flera organisationer, grupper och nätverk som tillfrågades om sina verksamheter arbetar med hbtqi+frågor uppger att de inte gör det. Unga Rörelsehindrade Göteborgsklubben uppger till exempel att de inte arbetar direkt med frågorna, men att hbtqi+ kommer upp när de har träffar om eller ger information om fördomar, relationer, sex, familjebildning och personlig service.

Hälsoaspekten är av stor vikt när en tittar på möjliga effekter av tillgång till en mångfald av mötesplatser. Flertalet svarande på webbenkäten som spreds på sociala medier har uppgett att de önskar ett tryggt forum för hbtqi+personer att umgås i, träffa likasinnade och ha möjlighet att vara sig själva utan oro för att utsättas för trakasserier, hat och/eller hot. De har också uppgett att de önskar en förutsägbarhet vad gäller bemötande och förståelse från personerna de möter.

Det efterfrågas också fler queera mötesplatser och mötesplatser för BIPOC (Black, Indigenous and People of Color). Flera svarande på webbenkäten uppger att de upplever sig utsatta i "stor-communityt" ibland och efterfrågar separatistiska mötesplatser.

Definitionen av mötesplats är vid. Det kan handla om det offentliga rummet i Göteborgs Stad, utomhus såväl som inomhus. Det kan också handla om ett fik, en föreningslokal eller en aktivitet. En inkluderande miljö och ett normkritiskt förhållningssätt kan skapa en större öppenhet för olika delar av communityt. Det är viktigt att en tänker på alla aspekter av inkludering. Trygghet i stadsplanering, bemötandet, reklam, informationsmaterial och könsneutrala omklädningsrum och toaletter är betydelsefulla för helheten.

Göteborgs Stad har flera mötesplatser men de flesta vänder sig till ungdomar. Det finns träffpunkter för äldre personer i allmänhet men de har sällan tänkt in ett normkritiskt och intersektionellt perspektiv.

Den demokratiska aspekten är också viktig. Det finns en större möjlighet till påverkansarbete när en engagerar sig i föreningslivet. Genom att träffa personer kan man utbyta erfarenheter och kunskap med ökad förståelsen för sin egen situation och kunskapen om vilka rättigheter man har rätt till. Föreningarna arrangerar ofta aktiviteter och medlemsträffar för sina medlemmar. Det har varit annorlunda under pandemi-åren, men många föreningar har arrangerat digitala eller utomhusevent.

Communityt består också av en variation av nätverk och digitala kon-
ton. Det finns inte alltid en tydlig organisering, men det är en aktiv
rörelse som arrangerar olika typer av aktiviteter och arrangemang.

Reclaim Pride uppger att när Göteborgs Stad motarbetar fria kultur-
hus så skadar det föreningslivet och demokratin, men också särskilt
redan utsatta diskriminerade grupper såsom queers. De menar vidare
att gentrifieringen skadar hbtqi+personer. Personer med pengar ges
ytor och makt medan personer med mindre pengar vräks, osynliggörs
och hänvisas till andra platser. Detta utan att dessa andra platser finns
då hyresrätter säljs ut och kulturhus och andra kostnadsfria mötes-
platser läggs ner.

I webbenkäten som riktats till allmänheten på sociala medier såväl
i svar från organisationer, grupper och nätverk framkommer att
hbtqi+organisationer upplever att Göteborgs Stad inte behandlar
alla lika. De organisationer som har beviljats organisationsbidrag
från Göteborgs Stad har en förhållandevis positiv bild av Göteborgs
Stad, och upplever att klimatet för hbtqi+personer är oförändrat eller
till och med bättre. De organisationer som upplever att klimatet för
hbtqi+personer har försämrats har också en tydligare betoning på
intersektionalitet samt saknar större ekonomiska resurser. Risk för
favorisering kan finnas, vilket Göteborgs Stad behöver vara uppmärk-
sam på för att tillse den demokratiska aspekten i bidragstilldelningen
eller vid upplåtandet av lokaler.

Göteborgs Stad kan möjliggöra trygga mötesplatser och inklude-
rande rum på flera sätt. Ett är att ge föreningslivet resurser att skapa
aktiviteter och mötesplatser. Ett annat sätt är att Göteborgs Stad kan
utveckla sitt eget utbud av mötesplatser genom att arbeta mer norm-
kritiskt och intersektionellt.

Mot bakgrund av vad som har framkommit om mötesplatser,
inkluderande rum och föreningsliv rekommenderas följande:

Rekommendationer

- » Sprid metodmaterialet *Normer och trygga rum* till fler föreningar än de som idrotts- och föreningsförvaltningen ansvarar för och erbjud en utbildningsinsats i samband med detta.
- » Möjliggör att mångfalden i communityt inkluderas och välkomnas på mötesplatser och i föreningar. Exempelvis skapa mötesplatser för äldre hbtqi+personer och queera personer.
- » Inrätta mötesplatser i olika delar av staden under förutsättning att de är säkra platser.
- » Ge föreningslivet ekonomiska resurser för att kunna skapa och upprätthålla mötesrum och aktiviteter.
- » Säkerställ att det regnbågshus som ska upprättas är välkomnande för hela communityt.

Agneta Wirén

Lärare och aktivist i den feministiska rörelsen och hbtqi+rörelsen

Ständigt i rörelse

HBT-seniorerna har för första gången blivit inbjudna till Göteborgs Stads pensionärsråd, efter att ha legat på i flera år.

– Vi ska diskutera boendeformer för äldre hbtqi+personer, utifrån en motion av Vänsterpartiet. Det är ett framsteg, säger Agneta Wirén, en av de drivande krafterna i HBT-seniorerna.

Agneta Wirén är central i arbetet för att möjliggöra en god och värdig ålderdom för hbtqi+personer. Tillsammans med Berit Larsson startade hon HBT-seniorerna 2009. Det är en medlemsgrupp i Riksförbundet för homosexuellas, bisexuellas, transpersoners, queeras och intersexpersoners rättigheter, RFSL.

Tanken med HBT-seniorerna var dels påverkan, dels social samvaro. Gruppen bjöd exempelvis in politiker från Göteborgs Stad, bland annat för att påminna om att de är en resurs. De bjöd också in författare och gjorde utflykter.

Att få bo bra

En viktig fråga för HBT-seniorerna är boende. Föreningen HBTQ-bo har haft som målsättning att verka för att boende för hbtqi+personer kommer till stånd i Göteborg. Föreningen ska dock läggas ner, för få är intresserade.

Under intervjun deltar även Berit Larsson en stund. Berit Larsson är aktiv i HBT-seniorerna och är ledamot i HBTQ-rådet.

Vad har förändrats i Göteborgs Stad sedan de båda började engagera sig?

– Inom förvaltningarna går det att prata om hbtqi+ mer, säger Berit Larsson. De ser oss inte längre som offer. Nu börjar de fatta att de kan se oss som en resurs. Problemet för oss är våra jämnåriga. Vad händer när vi hamnar på boende?

Agneta Wirén håller med. Hon säger att folks attityder är något som behöver arbetas med hela tiden. Enbart lagar och riktlinjer löser inte problemen.

– Tjänstepersoner kan man anmäla, det kan man inte göra med privatpersoner. Det oroar många.

Att boendeformer ska diskuteras i Göteborgs Stads pensionärsråd är ett viktigt steg. Även hemtjänst och annan omsorg är betydelsefull.

– Personalomsättningen inom hemtjänsten är ett problem för alla äldre, men det kan vara särskilt stort för hbtqi+seniorer. De kan oroas för att behöva gå tillbaka in i garderoben. Oron över att personalen har låg kompetens finns också.

– Det verkar vara segt för kommunen att gå från ord till handling. Vad det handlar om är bemötande, attityder och fördomar. Heteronormativiteten är så grundmurad.

Den sociala funktionen har stärkts

– Pandemin har inneburit att påverkansarbetet i HBT-seniorerna har fått stå tillbaka till förmån för det sociala. Vi har bland annat fått bidrag från Göteborgs Stad för att förhindra social isolering. Gruppen har kunnat träffas utomhus och vi har också kunnat besöka museer i staden.

Agneta Wirén tycker att påverkansarbetet i HBT-seniorerna generellt har avtagit.

– Geisten är inte så stor längre, det är tråkigt. Att vi finns har haft betydelse, säger hon.

Omkring 50 personer får regelbundet utskick från HBT-seniorerna. Agneta Wirén uppskattar att det är cirka 15 personer som kommer på aktiviteterna. Hon tycker att HBT-seniorerna har fått alltför lite plats i Göteborgs Stads forum.

De kommunala träffpunkterna har inte haft något hbtqi+fokus. Det gäller särskilt lesbiska kvinnor. Det finns till exempel inga mötesplatser för kvinnliga hbtqi+seniorer.

Lång bana i rörelser

Agneta Wirén var med och startade Kvinnofolkhögskolan i Göteborg 1985.

– Vi var ett fantastiskt gäng som startade skolan och som hade tid. Vi var feminister sedan länge och kompletterade varandra.

Skolan var tidig med en kurs som hette Lesbiskt liv redan på 90-talet. Den handlade om att vara lesbisk, historiskt och i nutid. Efter flera års diskussioner tog skolan 2010 beslut om att öppna verksamheten även för transpersoner. Det är Agneta Wirén stolt över.

– Jag hoppas att skolan ska ta ytterligare ett steg framåt för att förståelsen för trans blir bättre. Det finns fortfarande transpersoner på skolan som inte känner sig väl bemötta.

Diskussionen om att kalla Kvinnofolkhögskolan för en "feministisk skola" har påbörjats. Hon hoppas att det ska bli verklighet.

Agneta Wirén har varit aktiv inom den feministiska rörelsen sedan början av 1970-talet och hbtqi+rörelsen sedan mitten av 1980-talet. Hon ser ganska ljusst på framtiden när det gäller hbtqi+frågor och tror att samhället kan ändra sig.

– Jag har sett sådan förändring de senaste 50 åren, både inom lagstiftning och bland folks attityder.

"Pandemin har inneburit att påverkansarbetet i HBT-seniorerna har fått stå tillbaka till förmån för det sociala. Vi har bland annat fått bidrag från Göteborgs Stad för att förhindra social isolering. Gruppen har kunnat träffas utomhus och vi har också kunnat besöka museer i staden."

Tasso Stafilidis

*Strateg för konst, kultur och social hållbarhet på Göteborg & Co.
Utbildare och sakkunnig på West Pride*

Satte Göteborg på hbtqi+ kartan

Tasso Stafilidis är för många synonym med West Pride. Han har arbetat för att festivalen ska vara hela Göteborgs angelägenhet.

Nu har han inte längre en ledande position i organisationen. Istället tar hans starka engagemang sig uttryck i utbildningar och teater.

Trots att Tasso Stafilidis vare sig är verksamhetschef eller ordförande för West Pride längre förknippas han fortfarande med organisationen. Han utför utbildningar och diplomeringar för West Pride.

Bland annat ingår hans föreställning Kärlekens pris i flera av West Prides utbildningar som pågår under hela året, inte bara i samband med festivalen.

West Prides hbtqi-diplomering erbjuds till företag, organisationer och myndigheter inom privat och offentlig sektor. Den består av fem utbildningstillfällen. Där ingår föreläsning och workshops i grundläggande hbtqi-kunskap, mångfald, intersektionalitet och likvärdigt bemötande. Dessutom ges teaterföreställningen Kärlekens pris med efterföljande samtal.

Hbtqi-diplomeringens innebörd är att sätta igång ett processarbete för förändring och utveckling. En handlingsplan ska fastställas och arbetet ska pågå under tre år. West Pride ger stöd i utveckling

och implementering av en handlingsplan för norm-medvetet bemötande. Dessutom följs arbetet med handlingsplanen upp.

Skolorna viktiga att utbilda

Organisationer som har diplomerats av West Pride under 2021 är institutionen för pedagogik och specialpedagogik vid Göteborgs universitet och kultur- och fritidsförvaltningen i Tjörns kommun. Göteborg Filmfestival har påbörjat en diplomeringsprocess. Diplomeringsen gäller i tre år och därefter kan verksamheterna omdiplomeras.

– Utöver skolor har ingen verksamhet i Göteborgs Stad diplomerats via West Pride de senaste åren men ett antal utbildningsinsatser har gjorts, säger Tasso Stafilidis. Vi har också utbildat polisregion Väst sedan 2010, både chefer och vissa specialgrupper.

– Om inte vi från hbtqi-communityt utbildar polisen, vem ska göra det då?

Tasso Stafilidis tycker att West Pride bidrar till att polisen tar tag i de behov av hbtqi-kunskap som finns i organisationen. Det handlar om ren grundkunskap men också om bemötandefrågor och om att ha en levande dialog om hbtqi-personers livssituation och behov. Han önskar att fler från communityt skulle bidra till detta.

Enligt West Prides verksamhetsrapport för 2021 har skolpersonal och elever på 20 skolor i Göteborg utbildats. Totalt har 3 955 elever tagit del av utbildningar.

Teater som pedagogik

– West Pride har arbetat med ett antal fokusskolor med stöd av grundskoleförvaltningen i Göteborgs Stad, ett utbildnings- och förändringsarbete som pågår över en hel termin. Under 2021 har fokusskolorna varit exempelvis Emmaskolan i Hammarkullen och Kärrdalskolan i Lundby.

Föreställningen Kärlekens Pris har spelats fler än 500 gånger i Göteborgs Stad och i Västra Götaland sedan 2010. Den baseras på vittnesmål av hbtqi+personer från olika länder i världen och tar även upp frågan om hedersförtryck.

– Jag har märkt att det finns problem på skolorna som påverkar framförallt samtalsklimatet när det gäller hbtqi. Det är inte helt och hållet en backlash, men en svårighet.

– Vi kommer till skolor där det är påtagligt problematiskt att prata om hbtqi. De barn och ungdomar som lever i hedersförtryck riskerar även att kontrolleras på skoltid när religiösa företrädare återfinns på skolorna som exempelvis kamratstödjare eller liknande.

Enligt Tasso Stafilidis har skolpersonal uttryckt att de upplever att det är lättare att prata med eleverna om frågorna efter det att West Pride varit där och lyft dem.

Ett systematiskt arbete behövs

West Pride har nyligen svarat på en enkät från grundskoleförvaltningen gällande förvaltningens omorganisation och borttagandet av en specifik MR-funktion. West Pride har uttryckt sin oro för att det kan leda till att förvaltningen tappar fokus på hbtqi-frågorna.

West Pride pekar också på att utbildningsförvaltningen, grundskoleförvaltningen och förskoleförvaltningen behöver arbeta systematiskt för att arbetet med hbtqi-frågor och mänskliga rättigheter inte ska hänga på enskilda eldsjälär.

Hur ser du på arbetet framåt?

– West Pride kommer att fortsätta sitt arbete med att lyfta hbtqi-frågorna, genom utbildningsinsatser och diplomeringar. Jag kommer att bidra så länge jag orkar och är engagerad. Jag ser dock att det behövs nya metoder för att klara av att prata om hbtqi-frågor, jämställdhet och mänskliga rättigheter utan att det ska uppfattas rasistiskt och kränkande. I många av de länder som de flesta flyktingar lämnat är homosexualitet kriminaliserat och även belagt med dödsstraff. Så både fördomar och okunskap bland infödda svenskar måste motverkas, likaså det motstånd och den stigmatisering som vissa fått lära sig i generationer. Samhället behöver komma ut med information och kunskap till både elever och deras föräldrar, om vi ska klara av att motverka kränkningar och diskriminering.

– Det värsta en kan göra är att lägga locket på. Det är förhållandevis lite pengar som läggs på detta, det hade behövts större satsningar för att jobba med det mer systematiskt – inte bara en temadag en gång per år.

Tema:

Kommunikation

Lägesbild av hbtqi+personers livsvillkor

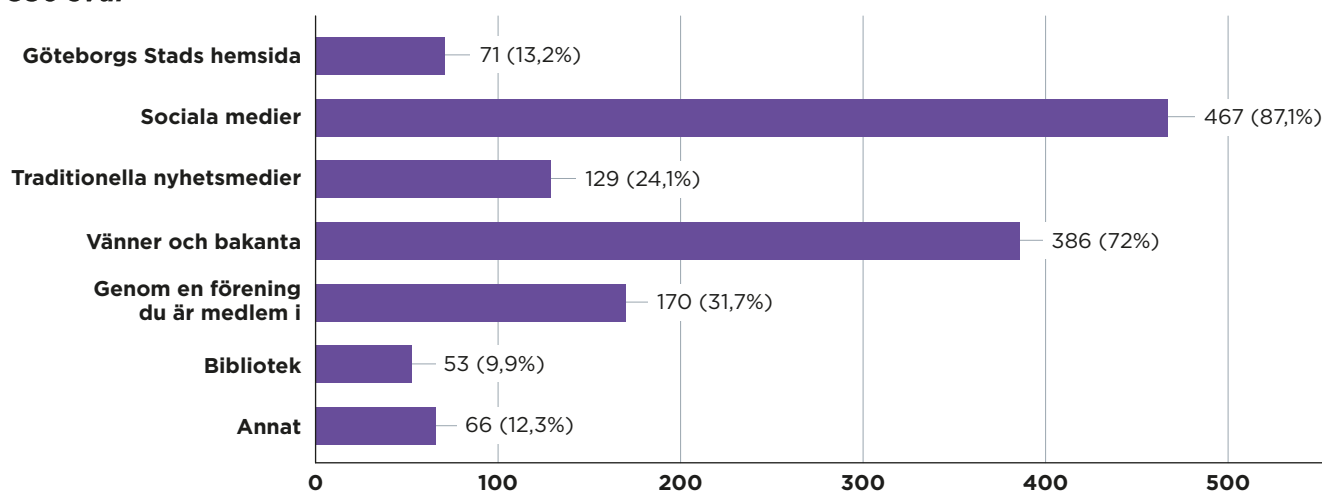
Tema: Kommunikation

De som har svarat på webbenkäten riktad till allmänheten hämtar i stor utsträckning information som kan vara av intresse på hbtqi+området från sociala plattformar, exempelvis Instagram. Även om svaren inte är statistiskt signifikanta ligger de i linje med medieanvändningen i stort.

20. Hur får du information om sådant som rör hbtqi+personer?

Du kan kryssa i flera alternativ.

536 svar

Mediebarometern 2020 redovisar att sociala medier användes av 83 procent i åldrarna 9 till 85 år. Den totala medieanvändningen har ökat från omkring sex timmar per dag till närmare sju timmar per dag mellan 2020 och 2021, visar *Medieutveckling 2021* från Myndigheten för press, radio och tv. I åldrarna 15 till 24 år spenderas nästan åtta timmar per dag. Pandemin uppges vara den största orsaken till ökningen.

Hbtqi+ på Göteborgs Stads konton

Bland dem som har svarat på webbenkäten som spreds i sociala medier är goteborg.se en mindre informationskälla. Dock har Göteborgs Stad ett antal verksamheter med egna självständiga konton på sociala medier, bland annat verksamheter med inriktning på hbtqi+. Några exempel är House of Colors, Värvindens fritidsgård och Gays in Angered, G.I.A. Kontona är uppdaterade och aktiva i varierande

Utöver Göteborgs Stads verksamheter på sociala medier finns dessutom ett antal konton som tillhör organisationer, nätverk, grupper och enskilda personer i hbtqi+communityt. Sammantaget ger de en välinformerad, om än inte heltäckande, bild av vad som händer i Göteborgs Stad.

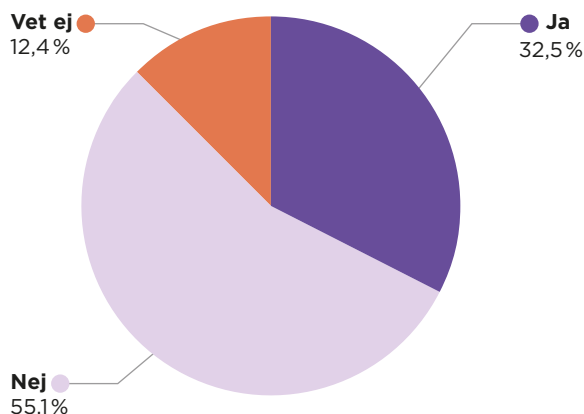
I webbenkäten fanns en öppen fråga där önskemål om vad Göteborgs Stad kan göra för att förbättra hbtqi+personers livsvillkor ges, vilka har samband med kommunikation. Ett av svaren:

Större satsningar på att marknadsföra föreningar och stödgrupper för hbtqi+personer för att nå ut till större delen av allmänheten. På så vis kan fler personer som är i behov av att få kontakt med andra hbtqi+personer eller likasinnade lättare göra detta. Jag tror det är ett bra sätt för allmänheten att normalisera hbtqi+personer. Jag tror också det inspirerar hbtqi+personer till att aktivt ta del av andras stöd och socialisera sig istället för att ensamma behöva bearbeta sin stress och/eller trauma.

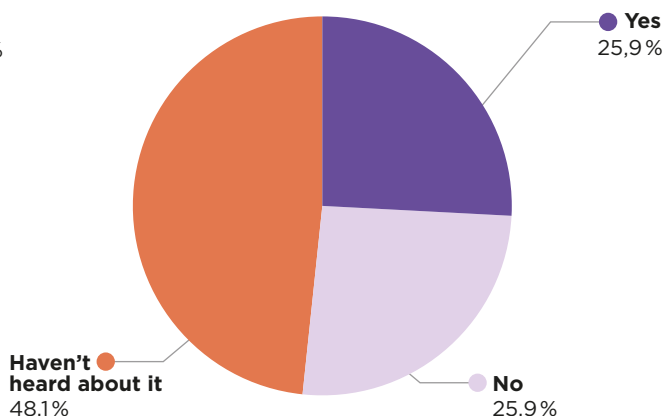
Alla använder dock inte sociala plattformar men kan efterfråga information på hbtqi+området. Bland de svar som inkom från webbenkäten som spreds i sociala medier och från communityt önskade större synlighet av hbtqi+ i offentligheten. Positiva Gruppen Väst lyfter bristen på synlighet i Göteborgs Stads medieplattformar:

Att stötta individer och ha mer spegling av mångfald i Göteborgs Stads verksamheter genom bilder, texter m.m.

Har du kännedom om Göteborgs Stads arbete för att förbättra livsvillkoren för hbtqi+personer som lever och bor i staden?

Have you any knowledge about the city municipal work to improve living conditions for hbtqi+persons in Gothenburg?

Göteborgs Stads arbete för att förbättra livsvillkoren för hbtqi+personer ser ut att vara mindre känt bland de som svarade på webbenkäten riktat till allmänheten som cirkulerade på sociala medier. Bland de svarande på svenska kände 55 procent inte till arbetet och drygt 12 procent vet inte. Av svaren på engelska framgår att 74 procent inte känner till eller har hört talas om arbetet för att förbättra hbtqi+personers livsvillkor. Ett av svaren på webbenkäten som spreds på sociala medier:

Var tydligare med stadens ståndpunkt mot homofobi. Se över hur ni jobbar för att förbättra livsvillkoren då det inte når ut till oss i förorten speciellt för oss som är dubbla minoriteter. Flagga för Pride längre än några dagar under West Pride.

Citatet visar också att det går att sammanblanda Göteborgs Stad med West Pride, något som framkom i många synpunkter från webbenkäten riktad till allmänheten.

Göteborg Stads hemsida saknar översättningar utöver teckenspråk och finska. Flera lagar berör språklig tillgänglighet. I exempelvis *Språklagen* (2009:600) finns bestämmelser om det svenska språket, de nationella minoritetsspråken och det svenska teckenspråket. Texter som rör och riktar sig till nationella minoriteter är inte översatta, inte heller information som rör hbtqi+personer inom nationella minoriteter på goteborg.se. Även översättning till engelska saknas på goteborg.se.

En synpunkt om information på engelska från en av de svarande på webbformuläret kan illustrera den bristande möjligheten att ta del av Göteborgs Stads arbete för att förbättra livsvillkoren för hbtqi+personer. Som framgår kan information kopplas till trygghet och säkerhet samt en bristande känsla av sammanhang.

I think Gothenburg municipal should focus more on providing English information for LGBTQ+people and also create more opportunities for NGOs to create events and sense of community and safety.

Coming from a country where the LGBT legal rights (Romania) are not as in place as in Sweden is unfortunately to say that I feel more safe back home (Bucharest) than in city centre areas (Brunnsparken, Kungssportsplatsen, Avenyn). I feel unsafe to hold my boyfriend's hand on the street and I feel like I might get attacked or someone would comment something. So far, there where only people staring at us and laughing. Also, back home there are multiple LGBTQ+support groups and the sense of community is more impregnated within the people. It feels like the community is invisible in Gothenburg.

Jag anser att Göteborgs Stad ska fokusera mer på att ha mer information på engelska för hbtqi+personer och även skapa möjligheter för föreningar och organisationer att skapa event som stärker en känsla av community och säkerhet.

Jag känner mig tyvärr säkrare i Bukarest än i Brunnsparken, på Kungssportsplatsen och Avenyn, trots att lagstiftningen för hbtqi+personer inte är på plats i Rumänien på samma sätt som i Sverige. Det är otryggt att hålla min pojkvän i hand på gatorna och jag känner att jag kan bli attackerad eller att någon kommenterar. Hittills har jag upplevt att folk stirrar på oss och skrattar. Därhemma finns också ett antal supportgrupper för hbtqi+personer och en känsla av communityt är impregnerad i människor. Det känns som om communityt är osynligt i Göteborg. (Rapportförfattarens översättning)

Normkritisk medvetenhet

Göteborgs Stads policy och riktlinje för kommunikation visar att det finns en normkritisk ambition när det gäller Göteborgs Stads kommunikation.

Göteborgs Stads information och kommunikation ska främja ett jämställt samhälle genom att inte befästa stereotypa bilder av människor utifrån diskrimineringsgrunderna. Därför ska vi till exempel tänka normkritiskt när vi producerar kommunikationsmaterial.

På temasidan *Kommunikation i Göteborgs Stad* finns en flik som heter *Normkritik*. Den redogör i korthet hur en kommunikatör, eller någon annan som publicerar material i Göteborgs Stad, kan göra en normkritisk analys av text och bild. På sidan *Grafisk profil* finns en flik om normmedvetet bildval. Där står bland annat:

Att arbeta normmedvetet när du väljer bild är ett av stadens avgörande verktyg för att garantera tillgänglig kommunikation utifrån målgruppernas olika behov och förutsättningar.

Där finns också exempel på normmedvetet bildtänkande i stillbild och film, och hur dessa kan göras. Den typen av bilder som rekommenderas saknas ofta i större bildbanker. De är estetiskt tilltalande utan att vara överdrivet estetiska i bemärkelsen perfektion. Inte heller framstår de som anonyma, som om de kan vara fotograferade var som helst, utan är förankrade i Göteborg. På sidan *Grafisk profil* finns överlag gott om verktyg för att producera text, bild och film.

Inom ramen för detta uppdrag ryms inte en fullständig genomgång av alla undersidor på huvudportalen eller verksamheter med egna webbplatser i Göteborg Stads regi. En observation är att det ofta används symboler och illustrationer på huvudportalen. Färgerna är klara och med illustrativa bildlösningar, exempelvis bilden från presentationen av Vårvindens fritidsgårds sociala medier, liksom Mötesplats Runt hörnets hänvisning till sina sociala medier.

Utsatthet och kommunikation

Ett tema i hbtq-planen är Utsatthet och diskriminering, däribland våldsutsatthet. Snabbaste sättet att hitta något om hjälp för våldsutsatta på goteborg.se är att söka på orden "våld hbtq". Då kommer en till sidan *Stöd till våldsutsatta HBTQ-personer*. Där finns en lista på hbtq-diplomerade verksamheter (Västra Götalandsregionens diplomering har varit riktad till även kommunal verksamhet men upphört).

En av verksamheterna är Stödcentrum för brottsutsatta där alla välkomnas oavsett sexuell läggning, könsidentitet och/eller könsuttryck. En länk, vid diplomeringssymbolen för hbtq-diplomering om vad det innebär, leder till vårdgivar-webben i Västra Götalandsregionen och Kunskapscentrum för sexuell hälsa. På undersökningsdagen den 3 februari 2022 finns ingen information om hbtq-diplomering på vårdgivar-webben.

**Sociala
plattformar är
stora kanaler för att
sprida budskap
och information om
hbtqi+aktiviteter.**

På samma sida – *Stöd till våldsutsatta hbtq-personer* – saknas Resurs-team heder. Även om det inte är en hbtq-diplomerad verksamhet arbetar Resursteam heder med hbtqi+personer. Under sidan *Hjälp till barn och unga som mår dåligt* finns en lista där de kommunala verksamheterna finns tillgängliga. Därutöver finns rubriken *Andra bra telefonnummer*. Ett av dessa är:

HBTQ-jouren, 020-34 13 16

För dig som är HBTQ-person och har blivit utsatt för kränkningar, hot och våld finns HBTQ-jouren. Även anhöriga och vänner till våldsutsatta hbtq-personer är välkomna.

Det kan ge intryck av att det finns en jour som drivs av Göteborgs Stad. Numret går dock till RFSL:s riksförbunds stödmottagning som riktar sig till alla hbtqi-personer, inte specifikt unga personer. Genom att skriva ut det på liknande sätt som övriga organisationer i listan, exempelvis BRIS, blir det tydligare vem som tar emot samtal och driver verksamheten.

Sociala plattformar är stora kanaler för att sprida budskap och information om hbtqi+aktiviteter, och communityt är livaktigt på dessa plattformar. Men det finns också andra kommunikationsmöjligheter. Affischering i det offentliga rummet är ett exempel där Queerkalendern ger en synpunkt om att detta skulle kunna vara ett möjligt förbättringsområde för Göteborgs Stad. Som i flera andra citat i den här rapporten finns ett intersektionellt perspektiv.

Queerkalendern startades från början som en reaktion på att Göteborgs Stad har minskat de offentliga platser där hbtqia-personer kan sätta upp plakat och på så sätt nå andra.

Hbtqia-personer har ofta sämre ekonomi än företag, ändå har de offentliga anslagstavlorna minskat, placerats mer undanskymt, försvunnit från offentliga platser såsom Brunnsparken. Vidare har Göteborgs Stad tillåtit att kommersiella aktörer nu affischerar med stora och ej begränsat antal affischer. Tidigare var gränsen en affisch per organisation. Det gör att små föreningar inte når ut som förut och det skadar föreningslivet, demokrati såväl som särskilt utsatta grupper såsom hbtqia-personer, unga och personer som utsätts för rasism.

För hbtqia-personer betydde det att verksamhet som riktar sig mot queer har tystats och/eller blivit tvungna att riskera böter genom olaga affischering.

I arbetet med den föreliggande rapporten har vissa avgränsningar fått göras. Exempelvis har i stort sett allt tryckt material bortfallit. Dock fanns en inaktuell broschyr med titeln *HBTQ & Äldreomsorg* på West Pride 2021. Den är daterad 2017 och informerar om ett pilotprojekt med normmedvetet arbetssätt som är avslutat. Idrotts- och föreningsförvaltningen delade ut en broschyr – *Satsningar för inkludering och HBTQ* – under West Pride 2021 som bland annat informerar om att könsneutrala omklädningsrum finns i simhallarna, Angered Arena och Lundbybadet.

Problematisering och rekommendationer

Tema: Kommunikation

Visuell kommunikation på intraservice har gjort ett ambitiöst arbete när det gäller att introducera normkritik i bild på Göteborgs Stads hemsida. Där förklaras också kortfattat vad normer, normkritik och normkreativitet är. Den senare möjliggör okonventionella bildval som inte reproducerar maktordningar, maktstrukturer och stereotypa skildringar. En möjlighet till inkluderande kommunikation.

På metanivå sammanfaller synlighet i publicistiska material med mönster av strukturell diskriminering i samhället. Det innebär bland annat att en patriarkal norm om två köns kategorier och heterosexualitet men även normer om funktionalitet, urban medelklasslivsstil, religiositet, kroppsform och ålder, exempelvis. Det betyder att befolkningsgrupper som bryter mot dessa normer har liten synlighet och är systematiskt underrepresenterade, alternativt helt osynliga. Att exkluderas i medialt hänseende och att vara ekonomiskt, socialt och kulturellt marginaliserad kan skapa en känsla av betydelselöshet.

Att behandla kommunikation på ett normmedvetet sätt som Visuell kommunikation, utgår från en långvarig medieteoretisk diskussion om symbolisk representation och stereotypa skildringar. Det kan ge möjlighet till identifikation för olika befolkningskategorier och personer på ett icke-stereotypt sätt. Bilder används i liten skala på huvudportalen men finns i högre grad på verksamheters enskilda sidor, exempelvis på KulturAtoms och andra kulturverksamheters sidor.

Utifrån den information som inhämtats från Göteborgs Stad i arbetet med den här rapporten är detta det mest tydliga och utförliga exemplet på hur normkritik kan användas.

En kommunal webbplats skiljer sig från andra plattformar när det gäller ansvaret att leverera samhällsinformation som kan ge stöd för enskilda att fatta välinformerade beslut. Av stor vikt är att upplysa om den enskildas rättigheter och möjligheter till samhällsservice. Fake news och konspirationsteorier har under lång tid florerat på sociala medier. Mot bakgrund av det får en kommunal webbplats med korrekt och saklig information stor betydelse. Sociala medier skiljer sig från annan publicering då de utgör en arena som kompenserar osynliggörande på andra plattformar. Där går att få information, bekräftelse, kontakter och möjlighet till identifikation. Att göra sig synlig.

I webbenkäten riktad till allmänheten fanns frågan: **Har du kännedom om Göteborgs Stads arbete för att förbättra livsvillkoren för hbtqi+personer som lever och bor i Göteborgs Stad?**

En majoritet svarade att de inte gjorde det. Även om det inte är ett statistiskt säkerställt svar kan det indikera att det framstår som oklart

vad Göteborgs Stad utför när det gäller hbtqi+området. Den information som finns är också relativt svår att hitta. Det ger utrymme för att intensifiera spridandet av samhällsinformation samt att systematisera informationen. Informationen om hbtqi+ och riktad till hbtqi+personer framstår som fragmentarisk. Byråkratier har länge kämpat med att göra samhällsinformation lättillgänglig både när det gäller att finna den och begripa den. Med den normkritiska ansats Visuella kommunikation har finns förutsättningar till förbättring när det gäller information inom hbtqi+området och om Göteborgs Stads arbete för att förbättra livsvillkoren för hbtqi+personer.

En hel del svar på webbenkäten som spreds på sociala medier uttrycker att det kan vara svårt att skilja på Göteborgs Stad och West Pride. Här finns utrymme för ett tydliggörande i Göteborgs Stads informationskanaler.

Göteborgs Stad har ett gott rykte när det gäller arbetet för mänskliga rättigheter – inklusive hbtqi+personers rättigheter – och skulle kunna välja att framhäva det ytterligare. Det handlar både om branding av Göteborgs Stad, att presentera sig som en attraktiv och inkluderande arbetsgivare och som en inkluderande stad för alla.

Rekommendationer

- » Var tydlig med information om var våldsutsatta hbtqi+personer kan få skydd och hjälp.
- » Skapa en samlad sida med material om hbtqi+ som är riktad både till communityt och medarbetare med information om rättigheter och skyldigheter, Göteborgs Stads hbtqi+arbete, var normmedveten kompetens finns, guide till service och tjänster, utbildningsmaterial, relevant samhällsinformation om exempelvis nya lagar och regler samt politiska förslag och beslut.
- » Synliggör variationen i communityt i Göteborgs Stads kommunikation.
- » Översätt information till de nationella minoritetsspråken, andra stora språk, bland annat arabiska, persiska och engelska för att nå hbtqi+personer med annat modersmål än svenska.
- » Framhäv stadens hbtqi+arbete på goteborg.se regelbundet med exempelvis en box på startsidan med en länk till den föreslagna sidan med samlad information.
- » Säkerställ genom resurser att existerande konton på sociala medier som drivs av självständiga verksamheter i Göteborgs Stad, exempelvis House of Colors, kan upprätthållas och uppdateras.
- » Skapa konton/sidor (och verksamheter) på sociala medier för fler målgrupper än unga hbtqi+personer.
- » Upprätta ett kalendarium på sociala medier och Göteborgs Stads hemsida om aktiviteter som rör hbtqi+personer såväl arrangerade av kommunen som communityt.
- » Ta fram en app med uppdaterad service för hbtqi+personer samt möjlighet för communityt att lägga in aktiviteter/kalenderhändelser.
- » Möjliggör jämlik affischering i Göteborgs Stads offentliga rum.
- » Visa Göteborgs Stads tydliga ställningstagande för hbtqi+personers rättigheter i alla offentliga rum, exempelvis genom kampanjer på reklamplats, i kollektivtrafiken och på sociala medier.
- » Göteborgs Stad vill framstå som en stad som har ett kvalificerat arbete för mänskliga rättigheter, inte minst på hbtqi+området. Det skulle kunna lyftas som värde på budskapsplattformar som rör Göteborgs Stads branding. För att tydliggöra arbetet för mänskliga rättigheter kan Göteborgs Stad utropa sig till en Human Rights City.

Dokumentären som vittnesmål

Nasrin Pakkho kunde hösten 2021 premiärvisat sin film Jag vill bara komma hem. Den skildrar fem transpersoners vittnesmål om hur det är att leva i Sverige. Filmen visades bland annat under West Pride i oktober 2021.

– Jag har ett behov av att lyfta minoriteters livserfarenheter. Det är en dold del av Sveriges historia.

Nasrin Pakkho har en gedigen bakgrund som skådespelare, filmare, aktivist och folkbildare, främst inom konst och kultur.

Hur länge har du arbetat med ämnen som rör hbtqi+?

– Sedan början av 1990-talet, då jag gjorde en dokumentär om den lesbiska kören Lucky Lips. Där medverkar flera välkända sångare, exempelvis Christina Kjellson och Eva Warberg, säger Nasrin Pakkho.

– Jag försöker alltid få in perspektivet direkt eller indirekt i nästan allt arbete jag gör. I skolor där jag undervisar, till exempel, kan hbtqi+ vara laddat. Då är ofta kön och kärlek bra ingångar för att komma vidare in på exempelvis trans som ibland är minerad mark. Jag vill uppmuntra till att titta bakom det som är synligt för att komma vidare.

– Men just i skolan behöver det göras mycket mer, dels för att möjliggöra för hbtqi+personer att kunna få vara som de är, dels för att motarbeta fördomar.

De filmer Nasrin Pakkho gör kräver mycket förarbete, bland annat för att de som intervjuas ska känna förtroende och trygghet med att framträda. Hon jobbar också för att öka intresset inför filmen och dess ämne.

– Jag är tacksam för alla dem som medverkar i mina filmer.

Filmen Regnbågens sång om hbtqi+seniorer, som hade premiär på Göteborg Film Festival 2014, har rosats och väckt uppmärksamhet. Vad ville du berätta med den?

– Här ville jag visa vilka utmaningar det kan vara att åldras som hbtqi+person. En del av dem som medverkar levde under en tid då homosexualitet var kriminaliserat och sjukdomsstämplat. De har banat väg för yngre generationer.

Filmen tar också upp oron över hur personer ska bemötas när de behöver äldreomsorg av olika slag. Det kan handla om boende och hemtjänst.

– Regnbågens sång har väckt ett visst intresse i verksamheter som arbetar med äldreomsorg. Projektet fick finansiering av Västra Götalandsregionen för att sprida ett fortbildningspaket med film och ett pedagogiskt häfte till alla vårdsamordnare i regionen. Även en film jag gjorde som heter Teatersällskap, på uppdrag av Diskrimineringsombudsmannen, har erbjudit ett fortbildningspaket för att jobba med de sju diskrimineringsgrunderna på arbetsplatser. Allt gratis.

– Oavsett hur personer och kollektiv identifierar sig behövs kunskap om den kamp som förts – och förs – för ökad kunskap, erkännande, respekt och mänskliga rättigheter. Här finns en rikedom av kunskapskällor. Det är också en folkhälsofråga, eftersom vi vet att hbtqi+personer har sämre hälsa än befolkningen i övrigt.

– Dessvärre har jag även mött likgiltighet vid vissa tillfällen. ”Det snackas så mycket om hbtqi+”, sägs det avfärdande. Det betraktas inte som kärnfrågor.

Hur tycker du det är att arbeta i Göteborg utifrån dina perspektiv?

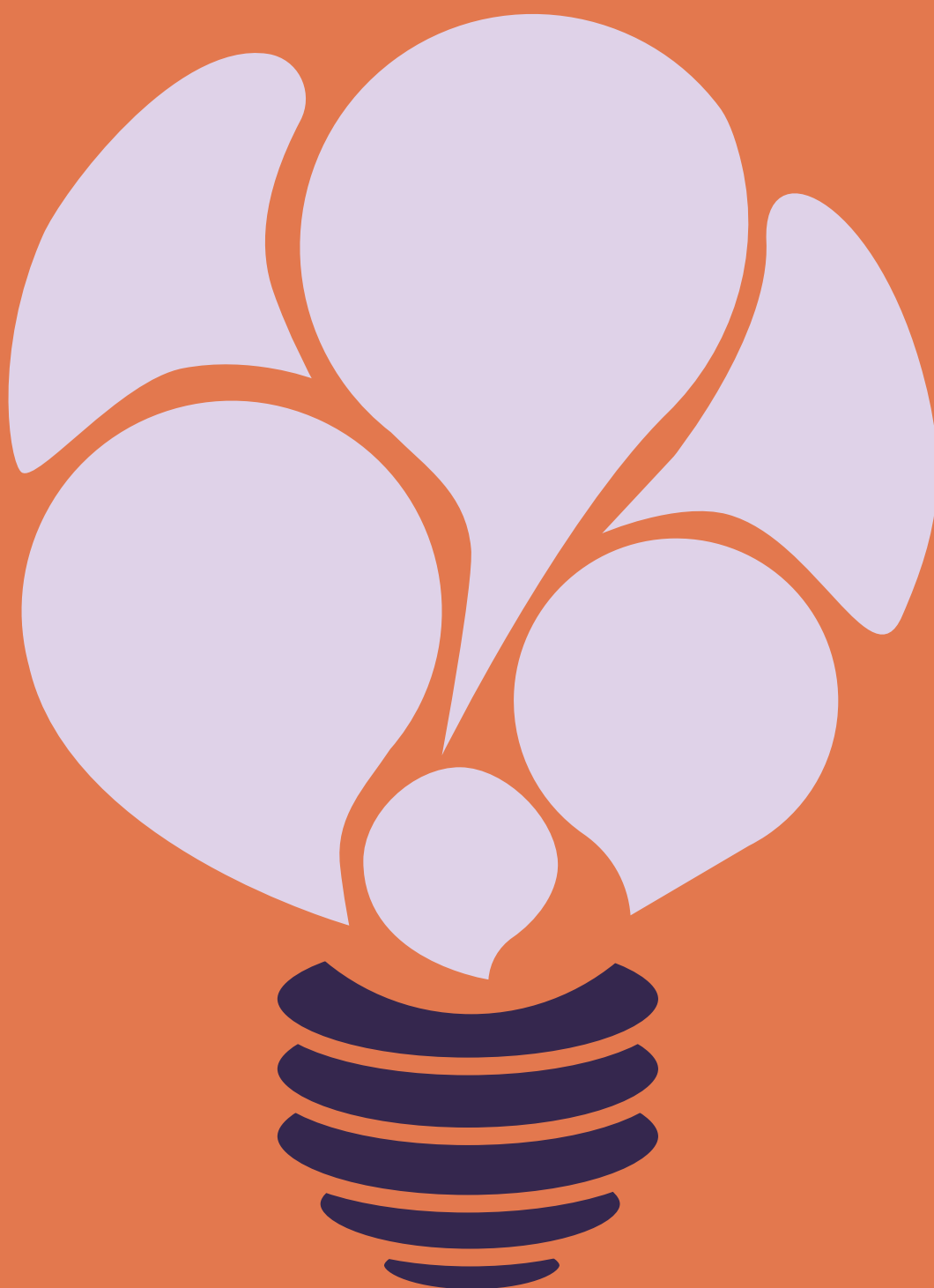
– Jag är stolt över att ha tilldelats Kaj Heino-priset 2020. Ett erkännande. Kaj Heino var en hbtqi+aktivist som gick bort 2016. Till hans minne instiftades därefter ett pris som uppmärksammar värdefulla insatser för att synliggöra och förbättra hbtqi+personers livsvillkor.

Nasrin Pakkho har en lång lista över filmer där hbtqi+ varit centralt. Som många kulturutövare har hon kämpat med finansiering av sina projekt och till stor del stått för dem själv. Dock tycker hon sig märka ett ökat intresse för att synliggöra hbtqi+ av Västra Götalandsregionen och på senare år.

– Jag har haft förmånen att få undervisa och arbeta i projekt på Kvinnofolkshögskolan i cirka 14 år, en av de platser som aktivt arbetar med hbtqi+.

Nasrin Pakkho anser att HBTQ-rådet är en inrättning som visar att Göteborg Stad arbetar seriöst. Staden är annars mycket upptagen med sin byråkrati. Hon vill också säga att West Pride gör riktigt bra ifrån sig. Kombinationen av aktörer ger förutsättningar för framåtskridande på området, menar hon.

”Oavsett hur personer och kollektiv identifierar sig behövs kunskap om den kamp som förts – och förs – för ökad kunskap, erkännande, respekt och mänskliga rättigheter. Här finns en rikedom av kunskapskällor. Det är också en folkhälsofråga, eftersom vi vet att hbtqi+personer har sämre hälsa än befolkningen i övrigt.”

Tema:

HR och kompetens

Lägesbild av hbtqi+personers livsvillkor

Tema: HR och kompetens

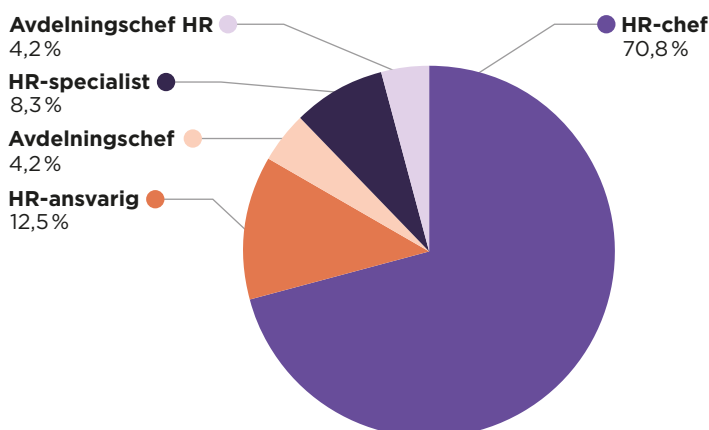
Göteborgs Stads budget framhåller att hbtqi-kompetensen fortsatt ska öka, liksom det normkritiska arbetet. Forskningsstudien *Normer som skaver* bildar enligt budgeten, en grund för kompetensökningen.

För staden som arbetsgivare finns det tre övergripande områden utifrån rapporten Normer som skaver, som behöver prioriteras i det fortsatta arbetsmiljöarbetet.

Det handlar om att undanröja trakasserier och motverka subtila och omedvetna kränkande handlingar, om ett fortsatt arbete med normmedvetet ledarskap och ett stärkt och fortsatt normkritiskt arbete samt öka HBTQ-kompetensen.

För att inhämta information om hur hbtqi-kompetens och normkritik förvaltas i Göteborgs Stad som arbetsgivare skickades bland annat en anonymiserad webbenkät till 53 HR-funktioner. 24 svar inkom. Majoriteten är HR-chefer.

Vilken befattning har du?

En av frågorna var: **Bedrivs det något konkret och strategiskt arbete för att öka hbtqi-kompetensen inom ditt ansvarsområde?** 46 procent svarade att det inte bedrivs något konkret eller strategiskt arbete för att öka hbtqi-kompetensen inom deras ansvarsområde. Skäl till varför ett arbete för att öka hbtqi-kompetensen inte bedrivs skiljer sig åt:

Vi arbetar med inkludering, respekt och omtanke inför kunder, brukare och medarbetare. Alla skall mötas med värdighet och medmänsklighet utan att inlemmas i fack eller kön, ras, etnicitet etc eller stämplas för någon trossats.

Hbtq-rörelsen är ett politiskt särintresse som inte gynnar samarbete och positiva möten. Dessutom är den kidnappad av vänstern och vi vill inte öppna för ställning i någon politisk fråga oavsett från vilket håll den kommer. Vi skall inte agera inför medmänniskor med en politisk agenda.

Mycket av vårt fokus ligger på generella insatser såväl som punktinsatser vad gäller kränkande särbehandling, sexuella trakasserier och diskriminering. Detta med bakgrund av dels våra förhållningssätt och dels resultatet av vår medarbetarundersökning. Bedömningen är dock att våra insatser stödjer inkludering och framgångsrika arbets-sätt, där vi bland annat under 2020 spelade Inkludo (onlinespel där flera spelar samtidigt) på alla våra enheter.

■ För tillfället bedrivs det inget konkret arbete.

■ Fokus på frågor som bedöms mer prioriterade.

Inom ramen för det systematiska arbetsmiljöarbetet har förvaltningen ändrat underlaget för den organisatoriska och sociala arbetsmiljöredon i enlighet med föreskrifterna i Organisatorisk och social arbetsmiljö, i Arbetsmiljöverkets författningssamling. I underlaget ingår numera ett avsnitt som rör kränkande särbehandling samt hot och våld. I samtalsmallen för utvecklingssamtal mellan chef och medarbetare ingår en fråga om medarbetaren upplever att vi har en arbetsplats som är fri från kränkningar och trakasserier. HR avdelningen har inte genomfört någon riktad satsning avseende hbtqi.

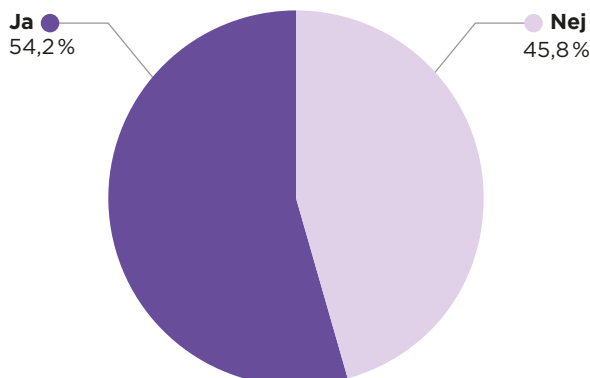
De som svarar att det bedrivs ett hbtqi-arbete anger bland annat:

■ Manifesterar tillsammans med övriga Göteborg vid event. Medarbetare uppmanas att ta del av någon del av någon föreläsning vid ex Pride.

■ Föreläsningar för hela bolaget.

■ Intersektionellt förhållningssätt. Förvaltningen har utbildat sig inom och arbetar med universellt utformade arbetsplatser. Nyckelpersoner har genomgått utbildning inför West Pride.

Bedrivs det något konkret och strategiskt arbete för att öka hbtqi-kompetensen inom ditt ansvarsområde?

Göteborgs Stads budget för 2022 pekar på områden som kan stärka hbtqi+personers livsvillkor i Göteborg. Dessa korresponderar med hbtq-planen där temat HR och kompetens ingår.

Målen i temat är att skapa en god arbetsmiljö för hbtqi-personer samt att erbjuda professionalitet och likvärdighet i Göteborgs Stads service och tjänster. Målen har därmed bäring dels på det ansvar Göteborgs Stad som arbetsgivare har för personer som bryter mot hetero- och könsnormer, dels på ansvaret för hur invånare som tillhör hbtqi+kollektivet ska bemötas.

En synpunkt från webbenkäten riktad till hbtqi+personer i allmänheten, vilket huvudsakligen spreds i sociala medier, kan illustrera vad som efterfrågas:

Det bästa tror jag är om personal i offentlig verksamhet gör det enkelt för enskilda att vara öppna med sin sexualitet eller könsidentitet om de vill, utan att samtidigt tvinga någon att ofrivilligt "outa sig" i ett sammanhang där det inte känns tryggt eller bekvämt. T.ex. genom att ställa öppna frågor som "har du någon partner?" eftersom sådana frågor öppnar både för svar som inte är heteronormativa och för könsneutrala svar (t.ex. "nej jag har ingen partner").

De svar som inkommit på webbenkäten bekräftas av en undersökning som Demokrati- och medborgarservice i Göteborgs Stad gjorde under West Pride 2021 där önskemål från hbtqi+personer samlades in. Under rubriken *Synpunkter på Göteborgs Stad som arbetsgivare* fanns bland annat dessa önskemål:

**Skapa ett öppet klimat på Göteborgs Stads arbetsplatser!
Mer utbildning och upplysning!**

Mer upplysning och kunskap om hbtqi+ på våra arbetsplatser i Göteborgs Stad.

Alla anställda i kommunen som arbetar med att tillgodose invånare med vård, omsorg, stöd och utbildning behöver ges mer kompetenshöjande utbildning i hbtqi+frågor. Alla chefer och personalansvariga ska alltid utbildas och hållas uppdaterade i hur det skapas en arbetsmiljö där alla, oavsett sexuell läggning, könsidentitet och könsuttryck, kan vara öppna och ges lika förutsättningar.

Förtroendevalda politiker ska erbjudas kontinuerlig utbildning i hbtqi+frågor med fokus på den kommunala verksamheten.

Den tredje möjligheten

I medarbetarenkäten 2014 kompletterades könskategorierna *Kvinna* och *Man* med kategorin *Annat*, vilket var första gången i Göteborgs Stad. Det gav möjlighet för personer som inte identifierade sig som kvinnor eller män att medverka i medarbetarenkäten. Observera att *Annat* inte säger något om sexuell läggning.

En av frågorna som ställdes i medarbetarenkäten gällde kränkningar eller trakasserier på arbetsplatsen.

Bland dem som valt kategorin *Annat* hade 33 procent upplevt kränkningar eller trakasserier på sin arbetsplats. Bland dem som kategoriserat sig som kvinnor och män hade 18 procent kvinnor respektive 16 procent män uppgett att de hade haft upplevelser av kränkningar och trakasserier på arbetet.

Detta gav upphov till hbtq-planens åtgärd ”Genomför en större studie om arbetsmiljön för hbtq-personer anställda i Göteborgs Stad”, vilken genomfördes av forskarna Sofia Björk och Mattias Wahlström på institutionen för sociologi och arbetsvetenskap vid Göteborgs universitet.

Resultaten presenterades 2018 i boken *Normer som skaver. Hbtq-personers sociala arbetsmiljö i Göteborgs Stad*. Totalt besvarade 206 hbtq-personer och 798 personer som inte var hbtq den enkät som ingick i studien och som skickades till sammanlagt 2 300 slumpmässigt utvalda personer.

Fokus i studien var:

- » Öppenhet och att komma ut som hbtq.
- » Hbtq-personers upplevelser av bemötande på arbetsplatsen.
- » Hbtq-personers upplevelse av delaktighet och social inkludering i arbetsgemenskapen.
- » Arbetsmiljöns konsekvenser för hbtq-personers psykiska välbefinnande.

Studien utgick främst från teorier om samhälleliga normer och mer specifikt heteronormativitet – att hbtq-personer görs till avvikande genom att heterosexualitet tas för givet i socialt samspel.

Hbtq-personer mer utsatta än cispersoner

Forskarna konstaterade att förklaringar till hbtq-personers utsatthet inte bör sökas vare sig hos hbtq-personer själva eller primärt hos de individer som medvetet eller omedvetet utför kränkande eller diskriminerande handlingar. Istället finns orsakerna i de ofta outtalade kulturella mönster som förekommer på grupp-, organisations- och samhällsnivå.

Normer som skaver visade två bilder av hbtq-personers arbetsmiljö.

Många hade det bra på jobbet och kunde leva öppet inför flertalet av kollegerna. Samtidigt uppgav 40 procent av de hbtq-personer som ingick i studien att de var utsatta för sexuella trakasserier, kränkningar och diskriminering.

Obetänksamhet, jargong och nedsättande attityder till hbtq-personer var förhållandevis vanliga upplevelser i vardagen bland dem som ingick i studien.

Hbtq-personers psykiska välbefinnande var lägre i jämförelse med personer som inte var hbtq. Forskarna pekar på att det kan handla

Obetänksamhet, jargong och nedsättande attityder var förhållandevis vanliga upplevelser bland dem som ingick i studien *Normer som skaver*.

om såväl välbefinnandet på arbetsplatsen som påfrestningar av att konstant leva i ett heteronormativt samhälle. Ett citat ur *Normer som skaver*:

Skulle aldrig svara oärligt men jag orkar inte heller "redogöra" för mig själv igen och igen därför undviker jag ibland att ta upp vissa grejer. Det är uttröttande att alltid behöva förklara och undervisa folk om att det går att leva utanför normen. Det är tröttsamt att det alltid förväntas att en ska vilja dela med sig oavsett vad det gäller.

Normer som skaver diskuterar bland annat osynliggörande. Att inte synas, existera, i arbetsplatskulturen och samhällskulturen bidrar till känslor av att vara exkluderad. På en arbetsplats kan ett sådant osynliggörande komma till uttryck i något så vardagligt som samtal mellan kolleger på lunchen, samtal som i regel är hetero- och kärnfamiljsnormativa.

Eftersom samhällsnormen är sådan är det så självklart att ingen funderar över att samtalet handlar om heterosexualitet och tvåkönsnorm. Det kan förstärka känslan av att vara osynlig, även för den som exempelvis är heterosexuell singel. Dessutom finns de ständiga bedömningarna om att våga komma ut i olika situationer, för olika grupper och personer, som kan vara en stressfaktor.

Osynliggörande är en härskarteknik, även om homo- eller transfoba intentioner saknas, och det kan vara ett mer eller mindre medvetet exkluderande av hbtq-personer.

Minoritetsstress

Till detta ska läggas att det i kollektivet hbtqi+ kan finnas personer med minoritetsstress, vilket kan innebära en förväntan om dåligt bemötande, på arbetet och i övriga samhället – en bristande tillit som leder till att personer avhåller sig från att söka hjälp eller service i Göteborgs Stad. Eller att söka arbete i Göteborgs Stad.

Normer som skaver visar att kunskap om hbtqi+personers situation samt köns- och heteronormativitet är viktig, inte enbart för medarbetare. Kunskap är också en förutsättning för att hbtqi+personer bland Göteborgs invånare ska kunna erbjudas professionell och likvärdig service av Göteborgs Stad.

I medarbetarenkäten för 2020, som besvarades av 26 280 personer, kategoriserade sig 139 personer som Annat. Det är ett fåtal. Samtidigt uppgav en högre andel i kategorin Annat att de utsatts för kränkningar, trakasserier, hot och våld jämfört med kategorierna Kvinna och Man.

Bland annat svarade 52 procent att de utsatts för kränkande eller diskriminerade behandling som har samband med diskrimineringsgrunden könsöverskridande identitet eller uttryck.

Andelen är något högre jämfört med vad transpersoner uppger i EU-studien *A long way to go for LGBTQ equality* från 2020. I studien ingick cirka 2 500 personer från Sverige, varav 650 identifierade sig som någon kategori inom transspektrat. 41 procent uppgav att de någon gång under de senaste tolv månaderna hade utsatts för diskriminering

52 %

av de som valde kategorin Annat i medarbetarenkäten för 2020 har utsatts för kränkande eller diskriminerade behandling som har samband med diskrimineringsgrunden könsöverskridande identitet eller uttryck.

i arbetslivet. Bland arbetslösa uppgav 72 procent att de utsatts för diskriminering.

Transpersoner blir generellt sett ratade vid rekrytering oftare än de som identifierar sig som kvinnor eller män – cispersoner. En svensk studie, publicerad i den vetenskapliga tidskriften *Labour Economics*, visar att cispersoner fick 40 procent fler positiva svar från arbetsgivare än transpersoner, en statistiskt säkerställd siffra (Granberg, Andersson & Ahmed 2020).

Tre områden som kan förbättras

Forskarna bakom *Normer som skaver* lyfter tre områden för möjliga förbättringsåtgärder:

- » Förstärk aktivt arbete för att undanröja trakasserier och motverka mer subtila kränkande handlingar.
- » Arbeta fortsatt med normmedvetet ledarskap.
- » Stärk och underhåll organisationens normkritiska arbete och hbtq-kompetens genom verksamhetsanpassade utbildningar.

Forskarna skriver vidare:

De områden vi lyfter fram är generellt formulerade och huvudpoängen är att de alla handlar om normförändring, om att synliggöra och utmana heteronormativitet i Göteborgs Stad – och i förlängningen i samhället.

För att kunna genomföras i organisationen behöver de områden vi lyfter fram konkretiseras. En nyckel till normförändring är att normer uppmärksammas, diskuteras och ifrågasätts på alla nivåer och i alla delar av organisationen.

Åren 2018–2019 gjordes en uppföljning av hur åtgärderna i Göteborgs Stads hbtq-plan implementerats. Den konstaterade att de kompetenshöjande insatserna gällande temat HR och kompetens, hade förhållandevis hög implementeringstakt. Uppföljningen visar också att hbtqi+ vanligtvis införlivats i generella kompetenshöjningar om mänskliga rättigheter och normkritik. Hbtqi+ är inget ”eget spår”.

Stadsledningskontoret ansvarar för åtta åtgärder

Stadsledningskontoret är ansvarigt för de sammanlagt åtta åtgärderna i hbtq-planen som ska genomföras inom temat HR och kompetens. De ska genomföras löpande under planens giltighetstid. Genomförandet av forskningsprojektet *Normer som skaver* var en av åtgärderna inom temaområdet.

Bland övriga åtgärder märks att normmedvetet ledarskap ska inkluderas i ledarskapsutbudet. Normkritik ska ingå i introduktionsutbildning för nyanställda. Kompetensutvecklingsinsatser i normkritik inom HR på stadsledningskontoret ska genomföras där detta är relevant,

likaså utbildningar som riktar sig till medarbetare som arbetar med våldsutsatta i Göteborgs Stad.

De möjliga förbättringsområdena från *Normer som skaver* är inskrivna i politiska styrdokument.

Återigen, Göteborgs Stads budget för 2022:

För staden som arbetsgivare finns det tre övergripande områden utifrån rapporten Normer som skaver, som behöver prioriteras i det fortsatta arbetsmiljöarbetet. Det handlar om att undanröja trakasserier och motverka subtila och omedvetna kränkande handlingar, om ett fortsatt arbete med normmedvetet ledarskap och ett stärkt och fortsatt normkritiskt arbete samt öka HBTQ-kompetensen.

I kommunstyrelsens verksamhetsplan för 2022 står:

*Normmedvetenheten i stadens organisation ska öka och kunskaps-
höjande initiativ ska tillgängliggöras för förvaltningar och bolag.
Det inbegriper även ett internt arbete för bredare kompetens och
arbetssätt inom exempelvis mänskliga rättigheter kopplat till
kontorets processer och tvärfrågor.*

Det innebär att det finns incitament att arbeta med normkritik, normmedvetande och ökad kompetens inom hbtqi+området.

Temat HR och kompetens i hbtq-planen är i föreliggande rapport upplagt efter de förbättringsområden som angavs i *Normer som skaver*.

Förbättringsområde 1: Förstärkt aktivt arbete för att undanröja trakasserier och motverka mer subtila kränkande handlingar

2017 trädde diskrimineringslagens krav på aktiva åtgärder gällande alla diskrimineringsgrunder för att förhindra trakasserier, sexuella trakasserier och repressalier i kraft. Diskrimineringsombudsmannen, DO, genomförde en analys av kommunernas riktlinjer och rutiner avseende trakasserier, sexuella trakasserier och repressalier under 2017 och 2018. Resultatet presenterades 2020 i Vilja, förstå och kunna. En analys av kommuners riktlinjer och rutiner avseende trakasserier, sexuella trakasserier och repressalier. Rapporten visade att 262 av 287 kommuner inte levde upp till lagstiftningen, vilket DO fann anmärkningsvärt.

DO bedömde 2019 att Göteborgs Stad inte uppfyllde diskrimineringslagens krav på aktiva åtgärder när det gäller trakasserier, sexuella trakasserier och repressalier. Göteborgs Stad behövde rutiner som omfattar hela organisationen, var DO:s bedömning.

Under 2021 togs beslut om en övergripande rutin för hela Göteborgs Stad gällande kränkande särbehandling, trakasserier, sexuella trakasserier och repressalier. Rutinen har inget uttalat samband med *Normer som skaver* och innehåller inga skrivningar som kan kopplas till normkritik eller normmedvetande. Den är generell och gäller samtliga sju diskrimineringsgrunder, vilket är i linje med diskrimineringslagen.

Rutinen har ingen tydlig koppling till diskrimineringslagens krav på aktiva åtgärder i fyra steg för att undersöka risker för diskriminering,

förebygga trakasserier och sexuella trakasserier samt följa upp och utvärdera insatta åtgärder. De fyra stegen är:

1. undersöka
2. analysera
3. åtgärda
4. följa upp och utvärdera.

Rutinen har koppling till andra styrande dokument, bland annat hbtq-planen och *Göteborgs Stads program för attraktiv arbetsgivare 2019–2023*. Det senare innehåller flera hänvisningar till normkritik och normmedvetenhet i arbetet med att göra Göteborgs Stad attraktiv som arbetsgivare.

I december 2021 gav DO ut översikten *Förebygga sexuella trakasserier i arbetslivet. Vad visar forskning?* Den belyser tre områden som särskilt viktiga: normer och attityder i organisationskulturen, normbrytande ledarskap samt hövlighet. Arbetsgivare behöver undersöka vilka attityder och beteenden som präglar relationen mellan medarbetare samt mellan medarbetare och chefer.

Under 2021 gjorde stadsledningskontoret en strategisk fördjupning inom HR avseende aktiva åtgärder och kränkande särbehandling, där kravet på aktiva åtgärder är belyst. Fördjupningen visar att de från bolag och förvaltningar som deltog i en workshop om ämnet delvis arbetar på sätt som sammanfaller med diskrimineringslagens modell för förebyggande arbete, även om det inte är strukturerat på det sätt som lagen föreskriver. Arbetssätten tycks också skilja sig åt mellan Göteborgs Stads verksamheter.

2019 påbörjades en omfattande utbildningsinsats riktad till HR-chefer, HR-specialister och förtroendevalda.

Omfattande arbete

I samband med att DO påtalade brister i Göteborgs Stads arbete med aktiva åtgärder gällande trakasserier, sexuella trakasserier och repressalier 2019 påbörjades en omfattande utbildningsinsats riktad till HR-chefer, HR-specialister och förtroendevalda.

Planeringsledaren med ansvar för utbildningsinsatsen på stadsledningskontoret säger att uppdraget är att bygga upp ett långsiktigt och systematiskt arbetssätt som ska ingå i de ordinarie arbetsuppgifterna. Ett stödmaterial tas också fram där normmedvetenhet ingår.

Syftet är att lägga en fast grund och bygga en struktur för arbetet. Genom åren har det genomförts en mängd utbildningsinsatser och projekt på mångfalds- och MR-området, inom jämställdhet, liksom i normkritik. Dock är det oklart vad dessa ledde till då det saknas systematik och uppföljningar i arbetet, enligt ansvarig planeringsledare.

Utbildningen har bestått av Faktaundersökning 1 och 2 som utförts av Arbetsmiljöforum by Metodicum. Kort beskrivet ger Faktaundersökning kunskaper om tillämpningen av lagstiftning och om hur utredningar genomförs. Därutöver har deltagarna bland annat fått konkret träning i utredningsförfarande utifrån olika case. Intresset för utbildningarna har varit mycket stort, säger planeringsledaren. I Faktaundersökning 1 deltog 88 personer och i nummer 2 deltog 58 personer.

Förbättringsområde 2: Arbeta fortsatt med normmedvetet ledarskap

Vad som sker på detta förbättringsområde, eller om något sker systematiskt, är svårt att få grepp om. Omorganisationen och pandemin kan vara två förklaringar till det, men det framgår inte tydligt att det är så.

Användningen av normkritik/normmedvetande är förhållandevis utvecklat i *Göteborgs Stads program för attraktiv arbetsgivare 2019–2023*. Om chefskap står:

Du är lyhörd för behov och förväntningar från dem vi är till för och undanröjer hinder för medarbetarna att tänka nytt, utveckla verksamheten och förstärker arbetet med normmedvetna arbetssätt.

Göteborgs Stads riktlinje för rekrytering, utveckling och avveckling av förvaltnings- och bolagschefer innehåller inga skrivningar eller kompetenskrav när det gäller normkritik eller normmedvetande, vilket inte heller dokumentet *Kompetenskriterier för chefer i Göteborgs Stad* gör.

Göteborgs Stads riktlinje för arbetsmiljö, medarbetarskap och chefskap nämner inte normmedvetenhet. Självklara formuleringar i dokumentet är att diskriminering inte får förekomma.

I årsrapporten för kommunstyrelsen 2020 uppges att:

Samtliga centrala utvecklingsprogram för chefer innehåller delar där normmedvetenhet ingår. Som exempel finns en modul i programmet Morgondagens chef som heter "Stadens förhållningssätt, normer och värden". Vidare ingår Personligt ledarskap som del i stadens utbildningar och i det sammanhanget tas normmedvetet ledarskap upp och diskuteras.

Vid en sökning på programmet *Morgondagens chef* på Göteborgs Stads webbplats återfinns en sida som heter *Utbildningar i Mänskliga rättigheter med fokus på icke-diskriminering och att jobba normmedvetet*. Där står att inga utbildningar finns för tillfället.

Normmedvetenhet tycks ingå här och där men svaret på frågan om hur det görs, det vill säga metodiken, är oklart.

I arbetet med den här rapporten tillfrågades en rad personer i HR-funktioner på stadsledningskontoret och intraservice om normmedvetet ledarskap. Inga tydliga svar framkom.

HR-direktören på stadsledningskontoret svarade på frågan:

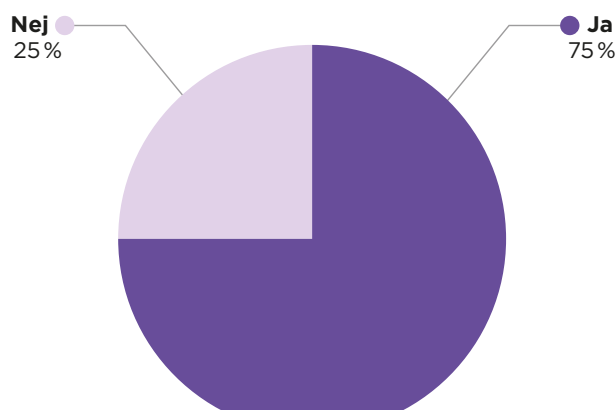
I det mesta som vi från SLK genomför så har vi med avsnitt om normer – både i ledarutvecklingsprogram men även där vi rustar organisationen att upptäcka och arbeta förebyggande och hantering av kränkningar/trakasserier och sexuella trakasserier. Vi som arbetsgivare behöver arbeta med alla diskrimineringsgrunder och vi har genom Göteborgs Stads policy för arbetsmiljö, medarbetarskap och chefskap nolltolerans när det gäller trakasserier/sexuella trakasserier, kränkande särbehandling och repressalier.

Normmedvetenhet tycks ingå här och där men svaret på frågan om hur det görs, det vill säga metodiken, är oklart.

Utbildning i normkritik

Av dem som anonymt besvarat webbenkäten riktad till HR-funktioner i föreliggande rapport är flertalet HR-chefer. 75 procent uppger att de har utbildning inom området hbtqi/normkritik.

Har du eller någon annan inom din personalfunktion utbildning på området hbtqi/normkritik?

Svaren visar att utbildningarna är av varierande slag. 87 procent svarar att de använder normkritisk och kompetensbaserad rekrytering. Några har också genomgått en utbildning på Kvinnofolkshögskolan, inköpt av Göteborgs Stad. Ett antal har tagit del av olika föreläsningar om normkritik.

En av frågorna i webbformuläret löd: **På vilket sätt har förvaltningen/bolaget tagit sig an uppdrag och inriktningar i Göteborgs Stads senaste budgetar om ett "normmedvetet ledarskap och ett stärkt och fortsatt normkritiskt arbete samt öka HBTQ-kompetensen"?**

Även här ges skiftande svar, men de flesta saknar tydliga kopplingar till hbtqi+. Någon svarar att det inte står högt upp på prioritet. Andra deltar på West Pride och anställda får gå på föreläsningar på arbetstid. Överlag verkar normkritik/normmedvetenhet tas upp inom ramen för normkritisk rekrytering, det systematiska arbetsmiljöarbetet, värdegrundarbete, kränkande behandling, trakasserier och sexuella trakasserier samt inkluderande arbetssätt.

Vi har satt oss in i det men kan inte säga att det varit högst på prioritet.

Här har förvaltningen ett arbete kvar att göra.

Vi rekryterar normkritiskt genom att genomföra urvalstester före genomgång av urvalet samt har lyft in lika-behandlingsmålen i vår affärsplan.

Svårt att beskriva några konkreta åtgärder kopplat till det (normmedvetet ledarskap och ett stärkt och fortsatt normkritiskt arbete samt öka HBTQ-kompetensen). Generellt utvecklingsarbete, kunskapshöjande insatser, ökad medvetenhet kopplat till bolagets arbete samt i uppföljning och uppsiktsarbete.

Flera svarar dock att chefer utbildas i normkritik och normmedvetet ledarskap med inriktning på samtliga diskrimineringsgrunder samt i mänskliga rättigheter. En förklaring till att arbetet avstannat på vissa håll är omorganiseringen av Göteborgs Stad. Några svar på frågan om hur normmedvetet ledarskap förvaltas i den verksamhet de tillfrågade arbetar i:

Vi har fortsatt att arbeta med ledarskap. Alla chefer genomgår en utbildning. Till detta har vi uppmärksammat våra styrande dokument på olika sätt och olika insatser.

Vi har klarlagt våra arbetsätt och arbetat med Inkludo. Senast hade alla chefer utbildningen "Kränkningar och skitsnack" via Iknow som är en digital utbildning och reflektion på ett Ledarforum.

Förvaltningen har ett aktivt arbete inom ramen för det systematiska arbetsmiljöarbetet för att undanröja risk för samtliga typer av trakasserier. Förvaltningen har inte genomfört någon samlad insats gentemot chefsgruppen avseende normmedvetet ledarskap.

Under övriga synpunkter menade någon att normmedvetet ledarskap och hbtqi-kompetens är ett hittepå-projekt som har mycket tveksamt värde och i huvudsak sysselsätter personer som inte bidrar i verksamheterna. Att webbenkäten riktad till HR-funktioner fått låg svarsfrekvens kunde tas som intäkt för att detta arbete stjälpmer mer än det hjälper.

I formuläret fanns också frågor om aktiva åtgärder. Flertalet svarade att deras organisation arbetar med dem utifrån DO:s checklista samt gör planer för aktiva åtgärder och likabehandlingsplaner. Ofta tas ämnet upp på arbetsplatsträffar.

På frågan Vet du – utifrån ett arbetsgivarperspektiv – hur du ska agera om någon diskrimineras, trakasseras och/eller kränks på grund av sexuell läggning eller könsidentitet/könsuttryck? svarade samtliga ja. Ofta följde ett tillägg om att detta finns i en handlingsplan eller om genomgången utbildning i utredningsmetodik samt tillämpning av *Göteborg Stads rutin vid kränkande särbehandling, trakasserier, sexuella trakasserier och repressalier inom arbetslivet*, som infördes i juni 2021. Några svar:

Åtgärderna ser olika ut beroende på hur jag får kännedom om det men det viktigaste är att kommunicera att det inte är acceptabelt och vid behov starta en utredning.

Nolltolerans råder. Utreder och vidtar åtgärder utifrån vad som skett.

Upphandling

I hbtq-planen finns åtgärden "Inkludera ett kriterie om normkritisk kompetens vid ramavtals-upphandling av konsulttjänster för chefs- och medarbetarutveckling".

Förvaltningen för inköp och upphandling meddelar att den senaste upphandlingen av konsulttjänster för chefs- och medarbetarutveck-

ling gjordes 2019. Processerna för upphandlingar är långa. När en leverantör har upphandlats tar det upp till ett och ett halvt år innan leverantörens arbete kommer igång.

En ramavtals-upphandling gjordes 2014 där kriteriet om normkritisk kompetens fanns med. Omkring 220 anbud inkom men det resulterade inte i något. Kompetenskraven var alltför otydliga menar sagespersonen på förvaltningen för inköp och upphandling. Sedan dess har kriteriet för ramavtal eller stora upphandlingar inte använts på området. Det har verkat meningslöst, enligt uppgiftslämnaren.

Svårigheterna att få in ett kriterium om normkritisk kompetens i kommun-gemensamma upphandlingar uppges vara flera. Inledningsvis måste beställaren kunna normkritik för att veta vad som ska efterfrågas och för att kunna värdera inkomna anbud. Kraven på en leverantör måste kunna specificeras. Det är dessutom oklart vad som ska räknas som normkritisk kompetens – en halvdagsföreläsning eller högskoleutbildning?

Uppgiftslämnaren på förvaltningen för inköp och upphandling menar att intentionen bakom kriteriet är gott, men att det skulle resultera i exkludering av många leverantörer när det saknas något att ta på. En möjlig väg vore om Göteborgs Stad erbjöd utbildning i normkritik/normmedvetande till leverantörer som är intresserade av sådan.

Inget hindrar enskilda beställare i begränsade upphandlingar att ställa krav om normkritisk kompetens. Det händer sällan, säger uppgiftslämnaren, och även då måste beställaren kunna avgöra vad som ska räknas som den efterfrågade kompetensen.

Om Göteborgs Stads budget innehåller formuleringar om normmedvetet ledarskap så gör förvaltningen för inköp och upphandling en bedömning om kriteriet går att tillämpa. Just 2019, då den senaste upphandlingen för chefs- och medarbetarutveckling gjordes, fanns inte formuleringen om normmedvetet ledarskap med i budgeten. Uppgiftslämnaren uppger att det var en lättnad eftersom kriteriet om normkritisk kompetens är oklart. Det framkommer även att hbtq-planen eller *Normer som skaver* är relativt okända på förvaltningen, vilket också bidrar till att kontexten för ett kriterium om normmedvetet ledarskap blir otydlig.

Förbättringsområde 3: Stärk och underhåll organisationens normkritiska arbete och hbtq-kompetens genom verksamhetsanpassade utbildningar

Närmare 77 procent av HR-ansvariga som har besvarat frågeformuläret har utbildning i hbtqi och normkritik. Exempel på svar:

Alla inom HR och majoriteten av förvaltningens chefer har gått utbildning kring normmedveten kompetensbaserad rekrytering.

HR har fått fördjupningsutbildning av "Mitt Liv AB" (konsultföretag som arbetar med inkludering och mångfald i arbetslivet). Vi har också haft workshoppar och utbildningar.

Högskoleutbildning och vidareutbildning inom normkritik.

Minns ej men tror det var via Kvinnofolkshögskolan.

Av svaren att döma har det funnits möjligheter att lära mer om hbtqi+ och normkritik. De som svarat nej anger att de är nya i sin funktion eller att omorganisationen har inneburit att kompetensen har splittrats.

Uppgifter från område HR på stadsledningskontoret gör gällande att normer och normmedvetenhet tas upp i utbildningsinsatser. Sedan 2019 är kränkningar och trakasserier ett återkommande tema i utbildningar för nya chefer under Arbetsmiljövveckan. Där har en workshop med tydlig inriktning normmedvetenhet och fallbeskrivningar ingått åren 2019 och 2020. Huvudsakligen utförs workshops av förvaltningen intraservice där det finns en funktion som arbetar heltid ute i förvaltningar och bolag. Normmedvetenhet tas upp i utbildningarna för nya chefer, även om det inte är på ett särskilt djupt plan.

Ett stort antal föreläsningar och workshops i Göteborgs Stads verksamheter genomförs av förvaltningen intraservice. En sagesperson uppger att exkluderande normer och diskriminering belyses till närmare 90 procent som en källa till ohälsa på arbetsplatserna eller i att det blir olikvärdig service. Det är alltid beställaren som avgör vad en utbildning/workshop ska handla om, ämnet bestäms inte av den som ska utföra föreläsningar eller utbildningar. Enligt uppgift är det få beställare som vill ha fokus på hbtqi men inför West Pride 2022 har några förfrågningar om hbtqi inkommit.

Utbildningar om normkritik och normmedvetenhet efterfrågas inte ofta längre, säger uppgiftslämnaren som också informerar om att det saknas systematiskt arbete där utvärderingar eller uppföljningar görs på området. Öar av kunskap och aktivt arbete finns här och där, ofta drivet av engagerade enskilda personer. Normkritik har hamnat i skymundan och kanske hbtqi ännu mer när det gäller utbildningar, menar uppgiftslämnaren. Ett samlat grepp saknas.

I flera svar på webbenkäten riktad till allmänheten finns önskemål om ökad kompetens. Ett exempel:

Inrätta en kunskapsresurs kring HBTQI+ som stadens anställda kan vända sig till i akuta frågor och som stöd i sitt arbete. Som också har som uppdrag att på ett strukturerat sätt utbilda stadens anställda (särskilt chefer och ledning) i ämnet. Samt att bistå med kunskap i arbetet med de aktiviteter som ligger i HBTQ-planen. SRHR-teamet en utmärkt resurs att bygga ut för dessa ändamål!

I flera svar på webbenkäten riktad till allmänheten finns önskemål om ökad kompetens.

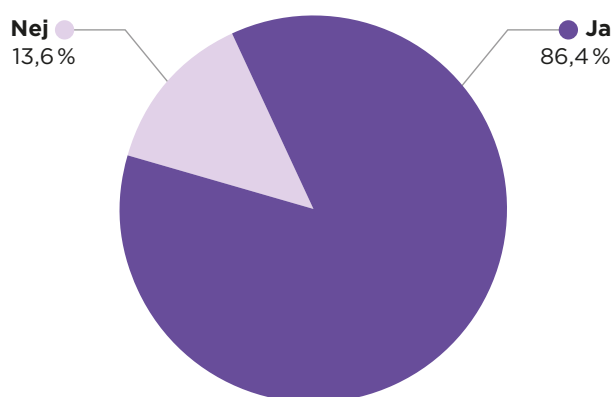
Rekrytera rätt

87 procent av dem som besvarat frågeformuläret riktat till HR-funktioner uppger att de använder handboken *Rekrytera rätt – med fokus på kompetens och normkritik. En handbok till dig som rekryterar i Göteborgs Stad* som togs fram 2018.

Vi satsar på kompetensutveckling inom samtliga diskrimineringsformer och en kultur för allas lika värde.

Normkritisk och kompetensbaserad rekrytering, utbildningar genomförda av West Pride och RFSL. Utbildning i diskrimineringslagen.

Arbetar ni utifrån handboken Att rekrytera med fokus på kompetenser och normkritik som Göteborgs Stad tog fram 2018?

MR-nätverket

Göteborgs Stad hade en MR-strategisk avdelning på stadsledningskontoret före omorganisationen 2021 där hbtqi-området ingick. Tjänstepersoner med MR-ansvar fanns i stadsdelarna och de bildade ett MR-nätverk. Från några av dem inkom svar om hur mänskliga rättigheter förvaltas i deras nuvarande förvaltning.

En av frågorna var: Hur ser ansvaret för MR-frågor ut på din arbetsplats? Några av svaren:

Ansvaret för MR-frågorna i de uppdrag som vi har idag efter omorganisationen ska ligga på alla chefer och medarbetare och där vi som har kompetens inom området ska stötta våra chefer och kollegor på olika sätt.

Eftersom kunskaperna om MR på kontoret är bristfälliga så finns det generellt en liten förståelse varför MR-frågorna blir relevanta för de uppdrag som ska utföras. Därför har inte vår kompetens efterfrågats på ett sådant sätt som vore önskvärt, utan vi har fått bjuda in oss själva/tränga oss in så att säga så att MR-frågorna lyfts in i de uppdrag och arbetsprocesser som finns på vår arbetsplats.

Ansvaret ligger enligt reglemente, planer och program på alla, cheferna har ett ansvar för att leda och planera arbetet men det är utvecklingsledaren MR och jämlikhet som driver frågorna och pushar i rätt riktning.

MR-nätverket ombads också svara på om det finns en MR-funktion i verksamheten. Ett av svaren:

Förvaltningen startar just nu upp ett MR-team. MR-teamet ska vara ett övergripande team med ansvar för MR-arbetet på förvaltningsnivå. Det praktiska MR-arbetet är fortsatt varje berörd avdelnings och enhets ansvar. Jag har uppdrag att vara sammankallande för MR-teamet. MR-teamets uppdrag är bland annat:

- » Teamet bidrar till samarbete och samverkan mellan avdelningar för effektivare arbete och nyttjande av synergieffekter.**
- » Teamet tar fram underlag för strategiska beslut till avdelningsledningar och förvaltningsledning.**

En annan fråga löd: Hur ser det praktiska lokala arbetet för mänskliga rättigheter ut hos er? Ett av svaren löd:

Vi har t.ex. ett större pågående arbete som kallas Inkluderande arbetsplats med målet att få en arbetsplats fri från kränkningar och trakasserier utifrån någon av diskrimineringsgrunderna.

Alla chefer plus alla medarbetare får utbildning och handledning för att jämlikhetsperspektivet ska integreras i deras ledarskap/medarbetarskap så att vi verkligen kan förändra beteenden.

Vi jobbar också med att bygga inkluderande omklädningsrum på alla nya skolor och att bygga om på vissa (kostar betydligt mer när det gäller ombyggnation). Dessa möjliggör bl.a. kroppslig integritet för alla och en kan välja könade eller okönade omklädningsrum med mer eller mindre avskildhet vid omklädning och dusch.

Fler svar om det praktiska lokala arbetet med mänskliga rättigheter:

Samordningsuppdrag för våld i nära relation och HRV (hedersrelaterat våld) – arrangera utbildningsinsatser inom området, besvara remisser – interna och externa, Politiska uppdrag från Vård- och omsorgsförvaltningen Äldre och kommunfullmäktige.

Kan handla om nationella minoriteter, utreda hbtq-boende, kartlägga behovet av vård och omsorg på finska, Införa screeningmetoder för att upptäcka våldsutsatta inom våra verksamheter, Uppföljningar av planer och program, informationsinsatser kopplat till MR-området, besöka och stötta verksamheter med MR-frågor, implementering av planer och program inom MR-området.

På förvaltningsnivå finns pågående arbete med områden som t.ex.:

- » Stöd till förskolor/annan pedagogisk verksamhet gällande arbetet mot diskriminering och kränkande behandling**
- » Arbetet med nationella minoriteter och med finskt förvaltningsområde**

- » **Arbete med våld i nära relationer och hedersrelaterat våld**
- » **Normkritiskt arbete – stöd till förskolor t.ex. på studiedagar**
- » **West Pride**
- » **Normkritik och regnbågstider på öppna förskolor**

Ytterligare en fråga var: Hur omhändertas/implementeras planer och program som rör mänskliga rättigheter i allmänhet och hbtqi i synnerhet där du arbetar? Några av svaren:

Vi har en plan som heter Plan för mänskliga rättigheter och jämlikhet – ur ett hyresgästperspektiv. Planen sammanfattar alla planer och program som finns i staden på MR-området och fokuserar på just de delar vi är berörda av. Genom att sammanfatta blir det lättare för cheferna att fokusera på det just de behöver genomföra.

Min erfarenhet är att kunskapen om de planer och program och dess innehåll som rör MR är generellt dålig på min arbetsplats. Planer och program som rör MR är för det mesta riktade ut till förvaltningar och bolag som har en mer direkt kontakt med våra invånare.

Det blir för det mesta vi som samordnat arbetet med att ta fram planer och program inom MR som driver på att frågorna ska omhändertas även på en staden-övergripande nivå och de insatser som är direkt riktade till stadsledningskontoret, men med varierat resultat.

Ofta är det när planerna och programmen följs upp som frågorna kommer på agendan. Det här gäller samtliga planer och program inom MR (hbtqi inkluderat).

Uppgiftslämnarna tillfrågades även om huruvida det finns några konkreta uppdrag som rör hbtqi-området specifikt. Ett par av svaren:

Sedan november 2019 har vi ett nämnduppdrag gällande att starta upp och bedriva riktade tider för regnbågsfamiljer på två öppna förskolor samt att utbilda alla öppna förskolor inom hbtq och normer. Arbetet med uppdraget är pågående och ska återrapporteras till nämnden i november 2022.

Alla öppna förskolor har genomgått en utbildning på fyra halvdagar med fokus på hbtq och normmedvetet arbete på förskolan, och är nu i fasen att börja implementera lärdomarna från utbildningen i det löpande praktiska arbetet.

Två öppna förskolor har regnbågstider varje vecka. Stöd ges från förvaltningen i det fortsatta utvecklingsarbetet.

Vi utreder förutsättningarna för att under 2022 inrätta en avdelning inom särskilt boende med HBTQ-inriktning.

Problematisering och rekommendationer

Tema: HR och kompetens

Åtminstone sedan 2010 har idén om att normkritik och normmedvetande skulle kunna vara ett sätt att motverka diskriminering och exkludering funnits i Göteborgs Stad. Kompetens på hbtqi+området har också ansetts vara viktig.

Ett skäl till att normkritik och intersektionalitet började användas i allmänhet var att mångfaldsbegreppet är diffust. Ett av problemen var att det var svårt att veta vem som skulle kategoriseras som mångfald. I praktiken var det framförallt kön, klass och etnicitet som inräknades. Det fanns även en idé om att mångfaldsarbete skulle avspegla befolkningens sammansättning. I teorin låter det bra men i praktiken skulle den idén kunna behöva förverkligas genom kvotering utifrån befolkningens sammansättning. Mångfald blev alltmer komplicerat att försöka genomföra. Ytterligare problem är att det var oklart vem som skulle bestämma till vilken kategori en person tillhör.

Fortfarande betraktas mångfald som ett positivt värde och många gånger som ett mål. Däremot fanns ingen metod som ansågs legitim för att kunna uppnå målet. "Diversity management" som metod att få in mångfaldsstrukturer i organisationer har aldrig riktigt etablerats i Sverige. Mångfaldsbegreppet blev urvattnat och till intet förpliktigande. En lösning på homogenitet i arbetslivet behövs och där finns en plats för normkritik som vänder blicken mot maktstrukturer med utestängningseffekter. Ofta läggs en ideologisk innebörd i begreppet, trots att det ursprungligen är en vetenskaplig ansats bestående av flera maktkritiska perspektiv.

Sedermera har modeller utvecklats för hur normkritik kan göras till ett mer praktiskt arbete. Normkritisk pedagogik är ett exempel. Inte heller normkritik löser segregationen på arbetsmarknaden. Den kan dock vara en av flera modeller för att skapa utrymme för fler och för att motverka diskriminering och förtryck.

Göteborgs Stad är en stor arbetsplats och en får ha respekt för att implementering av normkritik kan ta tid. Frågan är dock om det pågår ett offensivt arbete när det gäller hbtqi+kompetens och normkritik/normmedvetande. Det är svårt att få en tydlig bild av vad som kompetensmässigt sker. Om 2014, då *Normbrytande liv* togs fram, är ett riktmärke ger informationen som inhämtats för detta uppdrag en likartad bild som då. Överlag tycks utbildningar gälla samtliga diskrimineringsgrunder och i den mån normkritik/normmedvetenhet förekommer gäller även detta samtliga diskrimineringsgrunder.

Liksom i flera av de temaområden som behandlas i föreliggande rapport syns en risk att arbetet med ökad hbtqi+kompetens och normmedvetenhet i organisationen tynar bort när det ska ingå i ett generellt icke-diskriminerande arbete. En tolkning är att hbtqi+ och

normkritik har frikopplats från arbetsmiljöarbetet i Göteborgs Stad och gjorts lika diffust som mångfaldsbegreppet. Detta trots att normer som kontrollfunktion och disciplinering är väl befolkat sedan länge.

Det riskerar att få konsekvenser i en heteronormativ miljö där normbrytare kan känna sig ovälkomna. I stället för att vara en attraktiv arbetsgivare kan Göteborgs Stad uppfattas som en exkluderande arbetsgivare.

Självklart ska ingen glömmas bort oavsett kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning och ålder. Men eftersom den här rapporten handlar om hbtqi+ måste det betonas att övergripande kunskap om icke-diskriminering riskerar att dölja normers funktion som maktinstrument, i det här fallet könsnormer och heteronormen.

Av svaren på webbenkäten riktad till HR-funktioner att döma finns en medvetenhet om hbtqi+, normkritik och normmedvetande bland merparten av de 24 svarande. Uppdragen är dock breda och gäller samtliga sju diskrimineringsgrunder vilket betyder att inget enskilt perspektiv ska ägnas mer intresse än något annat.

I arbetet med den här rapporten riktades också frågor till personer på kvalificerade HR-funktioner på stadsledningskontoret huruvida det bedrivs något arbete för att nå målen i hbtq-planen rörande HR och kompetens. Svaren var vaga och oprecisa.

“Vi har alltid något om normer på utbildningarna”, var den vanligaste typen av svar, men vi fick inget grepp om vad som egentligen görs.

De data som på olika sätt inhämtats för den här rapporten tyder inte på en direkt negativ attityd till vare sig hbtqi+området eller normkritik. Sammantaget ger det mer ett intryck av att det inte finns med som ett skall-krav i uppdragsbeskrivningar.

Utifrån *Normer som skaver* och svar från webbenkäten som spridits på sociala medier till allmänheten hösten 2021 samt undersökningen som gjordes av Demokrati- och medborgarservice under West Pride 2021 finns det önskemål om hbtqi+specifik kompetens i högre grad på arbetsplatserna i Göteborgs Stad. Några exempel:

Obligatorisk utbildning kring hbtqi+ och normkritik i synnerhet, för alla som arbetar i förvaltningar med klientorienterade områden. I dagsläget har inte heller alla verksamheter en likabehandlingsplan, och det finns väldigt lite intresse kring detta.

Göteborgs Stad behöver specifikt fokusera på transpersoners levnadsvillkor och hur bemötande är avgörande, speciellt med tanke på att transpersoner är överrepresenterade i självmordsstatistiken. I dagsläget anses det vara något som vissa inte tror på, att det ens finns transpersoner, att det skulle vara en okej åsikt att bära. Det tyder dels på en intolerant attityd och dels på okunskap. Transpersoner och queera personer arbetar överallt i Göteborgs Stad och vi är så trötta på att driva dessa frågor i motvind.

Ska Göteborgs Stad utvecklas till att vara en arbetsplats för alla i framkant finns det mycket att arbeta med. Framförallt tystnads-kulturen som kommer av en starkt organiserad hierarki.

Avsaknad av kunskap och kompetens har flera konsekvenser. Dels riskerar hbtqi+personer att känna sig otrygga på sin arbetsplats, dels riskeras att hbtqi+personer bland invånarna få ett oförstående och undermåligt bemötande i kontakter med Göteborgs Stad. Ytterligare en konsekvens kan vara att politiker och förvaltningar i brist på kompetens inte kan göra bedömningar när det gäller resurstilldelning eller andra avgörande beslut som rör hbtqi+personer. Dessutom riskerar medarbetare och chefer som inte är hbtqi+personer att tvångsmässigt fastna i heteronormen och könsnormer och av den anledningen inte ha möjlighet att se till att Göteborgs Stad fullföljer sina åtaganden gentemot invånarna.

Rekommendationer

- » Utarbeta en strategi och ta fram en rutin för hur normkritik och normmedvetande de facto kan bli en analys- och arbetsmetod för att motverka diskriminering och stärka arbetet för mänskliga rättigheter.
- » Inrätta en expertfunktion med inriktning på mänskliga rättigheter på HR-avdelningarna i Göteborgs Stad. Funktionen kan fungera som en controller för området mänskliga rättigheter.
- » Gör ett strategiskt val genom att ta tydligt ställning mot homo- och transfobi för att Göteborg Stad på sikt ska kunna upprätthålla anseendet som en hbtqi+vänlig och attraktiv arbetsgivare. En uppräckning för att förvalta kunskaperna på hbtqi+området utifrån *Normer som skaver* krävs.

Arne Nilsson

Forskare och
författare

En annan historia

*Arne Nilsson är aktuell med boken **Bög på klassresa: en memoar**. Den är en fristående fortsättning på **Bög i folkhemmet: en memoar**.*

Båda böckerna skildrar hans liv i Göteborg mellan åren 1948 och 1977 med utgångspunkt i uppväxten i ett arbetarhem på Guldheden. Idag har han en position som en av landets främsta homo- och queerforskare.

Folkhemsbygget tog fart på 1930-talet i samband med en rad välfärdsreformer. Alva och Gunnar Myrdals *Kris i befolkningsfrågan*, som handlade om familjepolitik, fick stort genomslag. Alva Myrdal förespråkade visserligen kvinnors frigörelse men i realiteten upprätthöll ett heteronormativt kärnfamilsideal.

Innan komma ut fanns

I *Bög i folkhemmet: en memoar* skriver Arne Nilsson om hur det idealet påverkade hans uppväxt.

– Där jag växte upp under det tidiga 1950-talet bodde mest arbetarklass. Livet där präglades av sammanhållning men också av social kontroll, och det var en extrem könsuppdelning. Att vara annorlunda där var svårt. Begreppet komma ut fanns inte då, och det hade jag ändå inte vågat.

– Det fanns homofobi i min familj samtidigt som min pappa stimulerade mig att studera, det var ganska ovanligt för arbetarklassfamiljer.

Intersektioner som fördjupar

Arne Nilsson kom att söka sig till universitetet, studerade sociologi, senare genusvetenskap och homo- och queerstudier.

– Jag flydde från Guldheden och höll mig kvar som en evig student för att slippa ingå i det hetero-normativa livet. På universitetet fanns möjligheter till ett friare liv, jag vågade mig på erotiska möten med andra män till exempel, även om jag inte var öppen i nutida bemärkelse.

Intersektioner mellan tidsanda, plats, klass, kön och sexualitet har präglat Arnes Nilssons liv såväl som hans forskning om homosexuellt liv i Göteborg. Såna & riktiga karlar: om manlig homosexualitet i Göteborg utspelar sig under decennierna runt andra världskriget. Arne Nilsson intervjuade ett antal personer som gestaltar ett Göteborg med ett aktivt manligt homoliv. Det var framförallt ett liv i parker och pissoarer med såväl snabba sexuella möten som umgänge vänner och bekanta emellan.

– Intressant nog fanns det en hel del män som inte sågs som homosexuella utan som levde ett å ena sidan heterosexuellt liv på dagtid, å andra sidan hade sexuella möten med män på kvällstid. Vid andra tillfällen kunde dessa män begå våldsbrott mot ”såna”, homosexuella män.

Dold historia nu synlig

En annan stad: kvinnligt och manligt homoliv 1950–1980 skrevs tillsammans med Margareta Lindholm, även hon sociolog och forskare samt skönlitterär författare. Också den forskningen byggde till stor del på intervjuer. Både titeln och innehållet var överraskande för en del och visar en dimension av staden som dittills inte varit synlig i allmänhetens ögon. Männens arena var till stor del fortfarande utomhus i skydd av mörkret, kvinnornas inomhus.

– Det handlade inte så mycket om sexualitet som om kön och plats. Kvinnor hade generellt ingen stor plats i offentligheten utan träffade ”väninnor” i hemmiljö.

– Kvinnor levde mycket oftare i varaktiga parrelationer än män, särskilt i början av perioden. Män kunde dock leva i samkönade parrelationer, även om det inte var uttalat för omgivningen.

Kamp och identitet

En annan stad sträcker sig fram till 1980. Under 1970-talet började en politisk kamp för homo-sexuellas rättigheter ta form. Identiteter som lesbisk och homosexuell blev viktiga, både för den kollektiva kampen men också för människors förståelse av sig själva och sina liv. 1979 togs sjukdomsstämpeln av homosexualitet bort.

Under 1970-talet kom klubblivet igång där Esperantoplatsen så småningom blev ett nav. Bland annat låg Café Hellman, som drevs av RFSL, och klubben Touch där. På Bellmansgatan låg Bacchus som blev populärt även bland heteros.

Attraktiv arbetskraft

Men åter till Arne Nilssons forskning. ”Såna” på Amerikabåtarna: de svenska Amerikabåtarna som manliga homomiljöer synliggjorde ännu en plats som ”familjen” (tidigare term för dagens ”community”) kanske kände till men inte allmänheten. Svenska Amerika Linien hade en strålgång och omgavs av flärd.

– Få visste att båtarna var en arbetsplats för homosexuella män. Särskilt många var de bland uppbyggare. Det bör förstås i ljuset av heteronormativitet och homofobi i samhället i stort. Många trivdes inte i konventionellt manliga arbeten och skaffade istället färdigheter och kunskaper som var användbara i hotell- och restaurangbranschen, exempelvis god förmåga att känna in människors önsknings.

Homofobi

Göteborg har setts som en farlig stad för hbtqi+personer. Liksom stora delar av världen var Sverige och Göteborg influerat av McCarthy-tiden. Joseph McCarthy var en republikansk senator som främst är känd för sin hetsjakt på kommunister och homosexuella under 1950-talet. Under delvis samma tidsperiod utspelades den så kallade rättsrötedebatten i Sverige, med rykten om skandaler inom makteliten där homosexualitet påstods vara en komponent. Namn som förekom var Kejne, Haijby och kung Gustaf V. Förloppet piskade ytterligare på homofoba stämningar där Göteborg inte förskonades.

– Men bilden går att nyansera. De intervjuade i böckerna gav ofta en ganska ljus bild av sina homoliv. I början av 2000-talet, när jag forskade vid Arbetslivsinstitutet, gjordes en större undersökning där indikatorer på homofobi ingick. Göteborg skiljde sig inte nämnvärt från Stockholm och Malmö.

Avslutning

Avslutande ord

Ett återvändande till citatet i inledningen till avsnittet om temat HR och kompetens, vilket givits av en HR-chef:

Hbtq-rörelsen är ett politiskt särintresse som inte gynnar samarbete och positiva möten. Dessutom är den kidnappad av vänstern och vi vill inte öppet ta ställning i någon politisk fråga oavsett från vilket håll den kommer. Vi skall inte agera inför medmänniskor med en politisk agenda.

Den här typen av åsikt är troligen inte spridd inom Göteborgs Stad. Men med en sådan inställning ökar inte möjligheterna till öppen och trygg arbetsmiljö för hbtqi+personer i verksamheten. Den ger uttryck för köns- och heteronormativitet samt avspeglar en föraktfull attityd till hbtqi+personer.

Det kan givetvis handla om en enskild individ som uttrycker en politisk åsikt likväl som den anser att hbtqi+personer inte bör ha någon sådan. Självklart har varje person rätt att ha vilken åsikt den vill men den får inte leda till handling. Göteborgs Stad måste bemöda sig att säkerställa att personer på HR och andra nyckelfunktioner inte uttrycker eller agerar utefter en åsikt som denna. Chefer är norm-sättare i kraft av överordnad formell position och de måste kunna föra det vidare in i organisationen.

Rättigheter har sällan "delats ut" av maktens institutioner av ren givmildhet. Göteborgs Stad arbetar inte för att förbättra livsvillkoren för hbtqi+personer av snällhet. Det är av skyldighet.

**Rättigheter har sällan
"delats ut" av maktens
institutioner av ren givmildhet.
Göteborgs Stad arbetar inte
för att förbättra livsvillkoren
för hbtqi+personer av snällhet.
Det är av skyldighet.**

Att erkännas och få tillgodogöra sina mänskliga rättigheter har i allmänhet föregåtts av en politisk rättighetsrörelse. Dessa har sedan lång tid kallats politiska särintressen. När majoriteten gynnas anses mänskliga rättigheter dock vanligen vara ett allmänintresse.

Byråkratiskt sett finns det givetvis fördelar på kort sikt att slippa bygga in en djupare förståelse för normbrytare – i det här fallet hbtqi+personer – och maktreglerande normer i systemet. På lång sikt handlar det om att stärka Göteborg Stads legitimitet med ökat förtroende och ökad tillit till kommunen. Både från enskilda personer och av civilsamhället.

Mänskliga rättigheter bygger inte på en nyttoaspekt. Men om Göteborgs Stad vill se sig med de glasögonen finns ett anseende att upprätthålla. *fDi European Cities and Regions of the Future 2020/21* som rankar Europas bästa destinationer för investeringar visar att Göteborg klättrar, inte minst på grund av sin plats nummer två när det gäller humankapital och livsstil. En rad variabler mäts, exempelvis livslängd, utbildningsnivå och antalet läkare per capita. Även sociala framsteg mäts utefter Social Progress Index, där rättigheter, inkludering och icke-diskriminering ingår.

Invånarna i Göteborg utgör humankapitalet, liksom anställda i Göteborgs Stad.

Oavsett vilket synsätt som tillämpas: Ta vara på människorna i Göteborg. Alla.

Samtliga rekommendationer

Rekommendationer är gjorda av Antidiskrimineringsbyrån Väst och delas inte nödvändigtvis av Göteborgs Stad eller hbtqi+communityt i Göteborg. De är inte redovisade i någon prioriteringsordning utan följer följer rapportens temaavsnitt.

1. Skapa en lokal handlingsplan för suicid och psykisk hälsa, alternativt sammanställ åtgärder för att förbättra psykisk hälsa och förhindra suicid som kan finnas i andra styrande dokument.
2. För att stärka hälsoarbetet rekommenderas
 - a) att hälsa blir ett eget tema i nästa hbtqi-plan eller
 - b) att hälsa på tydligt och konkret sätt lyfts in i andra teman.
3. Uppdatera Göteborgs Stads folkhälso-program och införliva minoritetsstress och stigma som sociala hälsobestämmande faktorer.
4. Utför en större studie för att undersöka hur hälsoläget är bland hbtqi+personer i Göteborg.
5. Inrätta snarast ett skyddat boende med en inkluderade syn på våldsutsatthet och hbtqi+.
6. Inrätta en jourtelefon för personer som har behov av att samtala med en kunnig person, men inte alltid är i behov av en praktisk eller akut insats.
7. Genomför lokala trygghetsundersökningar där hbtqi+perspektivet införlivas och där olika brottstyper synliggörs, till exempel hatbrott och diskriminering.
8. Säkerställ att de funktioner som har till uppgift att upprätthålla ordning i Göteborgs Stad är utbildade på hbtqi+området.
9. Politiska beslut när det gäller mänskliga rättigheter behöver vara konsekventa. Det är högst skiftande hur MR präglar styrande dokument. Exempelvis kan mänskliga rättigheter och normmedvetenhet ingå i politikerutbildningen som stadsledningskontoret erbjuder politiker.
10. Tillsätt ett hbtqi+ombud, liknande äldreombudsmannen, som en kanal mellan invånare och politiker och som bevakar frågan och följer upp hbtqi+arbetet i Göteborgs Stad.
11. Säkerställ att det finns systematik, kontinuitet och uppföljning på områdena mänskliga rättigheter, normmedvetenhet, diskriminering och hbtqi+ i de kompetenshöjande insatserna.
12. Säkerställ att hbtqi+communityt har möjlighet till representation i HBTQ-rådet. Urvalet av intresseorganisationer bör vara brett och innehålla en vid definition av vad som är en intresseorganisation.
13. Sprid metodmaterialet *Normer och trygghet* till fler föreningar än de som idrotts- och föreningsförvaltningen ansvarar för och erbjud en utbildningsinsats i samband med detta.
14. Möjliggör att mångfalden i communityt inkluderas och välkomnas på mötesplatser och i föreningar. Exempelvis skapa mötesplatser för äldre hbtqi+personer och queera personer.
15. Inrätta mötesplatser i olika delar av staden under förutsättning att de är säkra platser.
16. Ge föreningslivet ekonomiska resurser för att kunna skapa och upprätthålla mötesrum och aktiviteter.
17. Säkerställ att det regnbågshus som ska upprättas är välkomnande för hela communityt.
18. Var tydlig med information om var våldsutsatta hbtqi+personer kan få skydd och hjälp.

19. Skapa en samlad sida med material om hbtqi+ som är riktad både till communityt och medarbetare med information om rättigheter och skyldigheter, Göteborgs Stads hbtqi+arbete, var normmedveten kompetens finns, guide till service och tjänster, utbildningsmaterial, relevant samhällsinformation om exempelvis nya lagar och regler samt politiska förslag och beslut.
20. Synliggör variationen i communityt i Göteborgs Stads kommunikation.
21. Översätt information till de nationella minoritetsspråken, andra stora språk, bland annat arabiska, persiska och engelska för att nå hbtqi+personer med annat modersmål än svenska.
22. Framhäv stadens hbtqi+arbete på goteborg.se regelbundet med exempelvis en box på startsidan med en länk till den föreslagna sidan med samlad information.
23. Säkerställ genom resurser att existerande konton på sociala medier som drivs av självständiga verksamheter i Göteborgs Stad, exempelvis House of Colors, kan upprätthållas och uppdateras.
24. Skapa konton/sidor (och verksamheter) på sociala medier för fler målgrupper än unga hbtqi+personer.
25. Upprätta ett kalendarium på sociala medier och Göteborgs Stads hemsida om aktiviteter som rör hbtqi+personer såväl arrangerade av kommunen som communityt.
26. Ta fram en app med uppdaterad service för hbtqi+personer samt möjlighet för communityt att lägga in aktiviteter/kalenderhändelser.
27. Möjliggör jämlik affischering i Göteborgs Stads offentliga rum.
28. Visa Göteborgs Stads tydliga ställningstagande för hbtqi+personers rättigheter i alla offentliga rum, exempelvis genom kampanjer på reklamplats, i kollektivtrafiken och på sociala medier.
29. Göteborgs Stad vill framstå som en stad som har ett kvalificerat arbete för mänskliga rättigheter, inte minst på hbtqi+området. Det skulle kunna lyftas som värde på budskapsplattformar som rör Göteborgs Stads branding. För att tydliggöra arbetet för mänskliga rättigheter kan Göteborgs Stad utropa sig till en Human Rights City.
30. Utarbeta en strategi och ta fram en rutin för hur normkritik och normmedvetande de facto kan bli en analys- och arbetsmetod för att motverka diskriminering och stärka arbetet för mänskliga rättigheter.
31. Inrätta en expertfunktion med inriktning på mänskliga rättigheter på HR-avdelningarna i Göteborgs Stad. Funktionen kan fungera som en controller för området mänskliga rättigheter.
32. Gör ett strategiskt val genom att ta tydligt ställning mot homo- och transfobi för att Göteborg Stad på sikt ska kunna upprätthålla anseendet som en hbtqi+-vänlig och attraktiv arbetsgivare. En uppräckning för att förvalta kunskaperna på hbtqi+området utifrån *Normer som skaver* krävs.

Källor

Göteborgs Stads styrdokument

Budget för Göteborgs Stad 2022

Göteborgs Stads barnrättsplan (ej antagen)

Göteborgs Stads folkhälsoprogram 2019–2020

Göteborgs Stads handlingsplan för Åldersvänliga Göteborg 2021–2024

Göteborgs Stads plan för arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck 2020–2023

Göteborgs Stads plan för arbetet mot våld i nära relationer 2021–2024

Göteborgs Stads plan för att förbättra hbtq-personers livsvillkor år 2017–2022

Göteborgs Stads plan för en jämlik stad 2019–2022

Göteborgs Stads plan för stärkta insatser mot rasism 2020–2023

Göteborgs Stads policy för kommunikation

Göteborgs Stads program för attraktiv arbetsgivare 2019–2023

Göteborgs Stads program för en jämlik stad 2018–2026

Göteborgs Stads program för full delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2020–2026

Göteborgs Stads riktlinje för arbete mot våld i nära relationer

Göteborgs Stads riktlinje för arbetsmiljö, medarbetarskap och chefskap

*Göteborgs Stads riktlinje för inkluderande dokument:
Enkäter, blanketter och formulär*

Göteborgs Stads riktlinje för kommunikation

*Göteborgs Stads riktlinje för rekrytering, utveckling och avveckling
av förvaltnings- och bolagschefer*

Göteborgs Stads riktlinjer mot våld i nära relationer 2016

*Göteborgs Stads rutin vid kränkande särbehandling, trakasserier,
sexuella trakasserier och repressalier inom arbetslivet*

*Göteborgs Stads trygghetsskapande och brottsförebyggande program
2022–2026 (ej antaget)*

Handlingsplan för arbetet med de mänskliga rättigheterna i Göteborgs Stad

Handlingsplan för psykisk hälsa 2018–2022 i Västra Götalandsregionen

Handlingsplan för suicidprevention 2020–2025 i Västra Götalandsregionen

Kompetenskriterier för chefer i Göteborgs Stad

Ny plan för Göteborgs Stad mot våld i nära relationer 2021–2024 (ej antagen)

Socialnämnd Nordosts plan mot våld i nära relationer 2021–2023

Verksamhetsplan för Göteborgs Stad 2022

TU, redovisningar, rapporter med mera

Förbundsstyrelsen, Göteborgsregionen (2020). *§ 201. Handlingsplan för suicidprevention 2020–2025*, protokollsutdrag.

Stadsledningskontoret (2021). *Göteborgs Stads anvisning för barnbokslut 2021 – nulägesanalys*.

Amandakommissionen (2020). *Granskning av Göteborgs Stads arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck 2017–2018*.

Stadsledningskontoret (2021). *Hederskultur, våldsbejakande islamistisk extremism och gängkriminalitet. En studie av samband*.

Demokrati- och medborgarservice (2021). *Hur kan Göteborgs Stad förenkla vardagen för HBTQI+ personer?*

Länsstyrelserna i Stockholm, Skåne och Västra Götaland (2016). *Kartläggning av skyddat boende för särskilt utsatta personer*.

Stadsledningskontoret (2021). *Kartläggning av stadens styrande dokument med syftet att förenkla och minska antalet program*.

Dialoga Social resursförvaltning (2017). *Kartläggning våld i nära relationer*.

Stadsledningskontoret (2020). *Medarbetarenkäten i Göteborgs Stad*.

Göteborgs Stad (2019). *Normer och trygga möten. Metodmaterial för ett mer inkluderande föreningsliv*.

Dialoga Social resursförvaltning (2018). *Nulägesrapport Göteborgs Stads plan mot våld i nära relationer 2014–2018*.

Stadsledningskontoret (2021). *Redovisning av socialnämnd Centrums uppdrag angående stadens beredskap mot hot från den radikalnationalistiska miljön*.

Stadsledningskontoret (2021). *Redovisning av uppdrag att ta fram en riktlinje i arbetet mot våldsbejakande extremism och radikalisering*.

Stadsledningskontoret (2021). *Redovisning av uppdrag om hur målen i hbtq-planen gällande inrättandet av ett skyddat boende och jour-verksamhet för våldsutsatta ska kunna verkställas senast under 2022*.

Stadsledningskontoret (2021). *Redovisning av uppdrag om hur målet i hbtq-planen gällande inrättandet av ett regnbågshus ska kunna verkställas senast under 2022 samt förslag om ansvarig nämnd*.

Göteborg Stad (2018). *Rekrytera rätt – med fokus på kompetens och norm-kritik. En handbok till dig som rekryterar i Göteborgs Stad*.

Stadsledningskontoret (2021). *Samlingsärende uppföljning KS 2021-05-19*.

Stadsledningskontoret (2021) *Samordna planer och program KF 2020-12-10 § 20*.

Göteborgs Stad (2018) *Slutrapport för pilotmodellen: Normmedvetet arbetssätt med fokus på hbtq inom äldreomsorgen*.

Stadsledningskontoret (2021) *Strategisk fördjupning HR-aktiva åtgärder och kränkande särbehandling*.

TU Socialnämnd Nordost (2020) *Socialnämnd Nordosts plan mot våld i nära relationer 2021–2023*.

Förskoleförvaltningen (2019). *Tjänsteutlåtande gällande beredning av Göteborgsförslag om öppen förskola för regnbågsfamiljer*.

Stadsledningskontoret (2019). *Uppföljning av Göteborgs Stads plan för att förbättra hbtq-personers livsvillkor 2017–2021*.

Kamilla Julin (2018). *Utvärdering av modellen för ett normmedvetet arbetssätt med fokus på HBTQ inom äldreomsorgen i Göteborgs Stad*.

Stadsledningskontoret (2021). *Äldreombudsmannens rapport för Göteborgs Stad*.

Stadsledningskontoret (2021). *Översyn av reglementen för kommunstyrelsens rättighetsbaserade råd*.

Motioner och yrkanden

Daniel Bernmar (V) och Bettan Andersson (V) (2021). *Motion om boendeformer riktade mot äldre HBTQ-personer.*

Daniel Bernmar (V) och Bettan Andersson (V) (2019). *Motion om att ta fram en modell för att införa normmedvetet arbetssätt i äldreomsorgen.*

Stina Svensson (Fi) (2021). *Motion om att arbeta med våldsutsatta i nära relationer med traumatiska erfarenheter.*

Mariya Voyvodova (S), Helene Odenljung (L), Anna Sibinska (MP), Maria Berjaoui (VägV), Daniel Bernmar (V), Stina Svensson (Fi), David Lega (KD), Axel Josefson (M) (2018). *Motion till Charles Felix donationsfonden – Göteborg – HBTQ-staden.*

M, L, C, D, KD (2021). *Yrkande angående översyn av reglementen för kommunstyrelsens rättighetsbaserade råd.*

Socialdemokraterna (2021). *Yrkande långsiktiga boendelösningar för våldsutsatta.*

Yttranden

Yttrande om hbtq-plan och ny hbtq-rapport från HBTQ-rådet.

Personreferenser i Göteborgs Stad

Katrin Ceesay

Mariah Collin

Seroj Ghazarian

Linda Hansson

Veronica Liliedal

Kristina Liljedahl Scheel

Lena Magnusson

Julia Olander

Tanja Ramic

Inger Rydström

Emilia Åman

Personer som enbart hänvisat vidare räknas inte upp.

Myndighetspublikationer och nationella dokument

FN (2015). *Agenda 2030*.

Regeringen (2021). *Den nationella handlingsplanen för hbtqi-personers lika rättigheter och möjligheter 2020–2023*.

MUCF (2021). *Det är viktigt att se att det går bra för många. Unga hbtq-personers röster om trygga och inkluderande miljöer*.

Diskrimineringsombudsmannen (2021). *Förebygga sexuella trakasserier i arbetslivet. Vad visar forskning?*

Folkhälsomyndigheten (2021). *Hur har folkhälsan påverkats av covid-19-pandemin? Samlad bedömning utifrån svensk empiri och internationell forskning under 2020*.

Forte (2018). *Hälsa och livsvillkor bland unga hbtq-personer, Vad vet vi och vilka forskningsbehov finns?*

Regeringen (2022). *Lagrådsremiss En skyldighet att lämna uppgifter till Institutet för mänskliga rättigheter*.

SCB (2020). *Lämna ingen utanför, Statistisk lägesbild av genomförandet av Agenda 2030 i Sverige*.

Folkhälsomyndigheten (2017). *Metoder för att främja en god hälsa bland hbtq-personer. Resultat från en kartläggande litteraturoversikt*.

Folkhälsomyndigheten (2020). *Psykisk ohälsa, suicidalitet och självskada bland unga transpersoner. En kvalitativ intervjustudie om riskfaktorer, skyddsfaktorer och möjliga förbättringar i samband med psykisk ohälsa*.

Folkhälsomyndigheten (2020). *Sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter bland homo- och bisexuella samt transpersoner. Resultat från befolkningsundersökningen SRHR2017*.

SOU 2017:92. *Transpersoner i Sverige, Förslag för stärkt ställning och bättre levnadsvillkor*.

Statistikmyndigheten SCB (2021). *Statistisk lägesbild 2021. Genomförandet av Agenda 2030 i Sverige*.

Nationellt centrum för kvinnofrid (2021). *Unga hbtqi-personers utsatthet för våld*. <https://nck.uu.se/kunskapsbanken/amnesguider/vald-mot-hbtqi-personer/unga-hbtqi-personers-utsatthet-for-vald/>

MUCF (2020). *Uppdrag att stärka förutsättningarna att skapa mötesplatser för unga hbtq-personer. Delrapport för regeringsuppdrag (A2019/01404/MRB)*.

Diskrimineringsombudsmannen (2020). *Vilja, förstå och kunna. En analys av kommunernas riktlinjer och rutiner avseende trakasserier, sexuella trakasserier och repressalier*.

Socialstyrelsen (2021). *Våld i nära relationer och hedersrelaterat våld. Ett utbildningsmaterial för dig som arbetar inom socialtjänsten*.

Statens medicinsk-etiska råd (2017). *Vården av intersexuella barn. Etiska aspekter på tidiga kirurgiska ingrepp*.

Socialstyrelsen (2020). *Vanligt med flera psykiatriska diagnoser hos personer med könsdysfori*.

Lagar, konventioner, internationella organ

EU:s byrå för de grundläggande rättigheterna (2020). *A long way to go for LGBTI equality*.

FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter (2019). *Born Free and Equal. Sexual Orientation, Gender Identity and Sex Characteristics in Human Rights Law*.

Diskrimineringslag (2008:567)

Regeringskansliet (2014). *Den mörka och okända historien – Vitbok om övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet*. Ds (2014:8).

EU-stadgan för de grundläggande rättigheterna.

EU-direktivet om tillgänglighet avseende offentliga myndigheters webbplatser och om tillgänglighet avseende offentliga myndigheters webbplatser och mobila applikationer (2016/2102, i kraft 2018).

Europarådet (1950). *Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen)*.

EU-kommissionen (2021). *EU:s strategi för barnets rättigheter*.

EU (2010). *Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna*.

FN (1948). *FN:s deklaration för de mänskliga rättigheterna*.

Human rights and health – World Health Organisation WHO Constitution 1946 (fact sheet 2017).

Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga (1990:52).

Minoritetslagen (2009:724).

OECD 2020. *Over the Rainbow? The Road to LGBTI Inclusion*.

FN:s råd för mänskliga rättigheter (2016). *Resolution om skydd mot våld och diskriminering på grund av sexuell läggning och könsidentitet*.

Regeringsformen (1974:152).

Socialtjänstlag (2001:453).

Språklagen (2009:600).

Studier, undersökningar, forskning

Almén, Mikael (2016). *Jämställdhetsintegrering med intersektionellt perspektiv*. Nationella sekretariatet för genusstudier 2014.

Andersson, R., Heide, M., & Simonsson, C (2021). *Kommunikativt medarbetarskap*. Lunds universitet.

Baianstovu, Rena; Strid, Sofia; Cinthio, Hanna; Särnstedt, Emmie & Enelo, Jan-Magnus (2018). *Det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck och samhällets utmaningar. En kartläggning i Göteborg, Malmö och Stockholm 2017-2018*. Örebro universitet.

Bicchieri, Cristina (2006). *The Grammar of Society: the Nature and Dynamics of Social Norms*. Cambridge University Press.

Björk, Sofia & Wahlström, Mattias (2018). *Normer som skaver, Hbtq-personers sociala arbetsmiljö i Göteborgs Stad*. Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap, Göteborgs universitet.

Bettcher, Talia (2014). "Feminist Perspectives on Trans Issues", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*.

Bodestad, Lina (2020). *Ingen e-tjänst är en ö. Konsultutredning om flerspråkig kommunikation i Göteborgs Stads digitala kanaler*. Layer 10 AB.

- Boltanski, Luc (2011). *On Critique, A Sociology of Emancipation*. Polity Press.
- Breger, Melissa; Sorensen, Lucy; Asal, Victor & Willis, Charmaine (2020). "Corporal Punishment, Social Norms, and Norm Cascades. Examining Cross-National Laws and Trends in Homes Across the Globe". *William & Mary Journal of Race, Gender, and Social Justice*.
- Buss, Justin; Le, Hayden & Haimson, Oliver L (2021). "Transgender identity management across social media platforms". *Media, Culture & Society*.
- Canguilhem, Georges (1991). *The Normal and the Pathological*. Zone Books.
- Carastathis, Anna (2014). *The Concept of Intersectionality in Feminist Theory*. California State University.
- Cinicola, Paul M (2020). *Uncomfortable Proxies in Transgender Minority Stress Research. An Anthropological Synthesis of Transphobia*. University of Pennsylvania.
- Crenshaw, Kimberlé (1989). "Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics". *University of Chicago Legal Forum*. University of Chicago.
- Dumas-Peterson & Ransjö (2020). *Jag skyddar mig själv men jag begränsar mig själv. En kvalitativ studie om hur hbtq-personer hanterar minoritetsstress i Sverige*.
- fDi (2020). *fDi European Cities and Regions of the Future 2020/21*
- Foucault, Michel (1975). *Surveiller et punir: Naissance de la prison*. Paris Gallimard.
- Föreningen för transpersoner i Sverige, FPES (2021). *Undersökning av den svenska allmänhetens kunskap om och attityder till trans*.
- Gopaldas, Ahir & DeRoy Gabelli, Glenna (2015). *An intersectional approach to diversity research*. Fordham University.
- Granberg, Mark; Andersson Per & Ahmed, Ali (2020). "Hiring Discrimination Against Transgender People. Evidence from a Field Experiment". *Labour Economics*.
- Habermas, Jürgen (1984). *Den rationella övertygelsen. En antologi om legitimitet, kris och politik*. Akademilitteratur.
- Hall, Stuart (1997). *Representations and Signifying Practices*. Sage in association with the Open University.
- Höjer, Henrik (2001). *Svenska siffror. Nationell integration och identifikation genom statistik 1800–1870*. Gidlunds förlag.
- Internetstiftelsen (2021). *Svenskarna och internet 2021*.
- Jacobson, Maria (2007). "Medierna legitimerar manlig dominans". *Kvinnornas svarta bok, en antologi om kvinnors situation i världen i dag*. Damm förlag.
- Jacobson, Maria (2013). *Statistikens dubbla potential. Frigörelse eller förtryck? Institutionen för filosofi, lingvistik och vetenskapsteori*. Göteborgs universitet.
- Jacobson, Maria (2014). *Normbrytande liv i Göteborg. Lägesrapport om hbtq-personers livsvillkor 2014*. Göteborgs Stad.
- Jacobson, Maria; Lindström, Annika & Apelmo, Carin (2019). *Normkritisk granskning av webbsidor*. Västra Götalandsregionen.
- Kia, Hannah; MacKinnon, Kinnon Ross; Abramovich, Alex & Bonatod, Sarah (2021). "Peer support as a protective factor against suicide in trans populations. A scoping review". *Social Science & Medicine*. Elsevier.
- Kia, Hannah; MacKinnon, Kinnon Ross & Legge, Melissa Marie (2016). "In pursuit of change. Conceptualizing the social work response to LGBTQ microaggressions in health settings". *Social Work in Health Care*. Taylor & Francis.

- Kuno, Sofia; Sjöström, Kina; Sandin, Niclas; Möllerop, Christian Antoni & Björk Blomqvist, Mikael (2013) *Misstro: Om hbtq-personers förtroende för olika samhällsinstanser och vad som behöver förändras*. RFSL.
- Leijerholt, Ulrika (2019). *Public sector branding, An internal brand management perspective*. Umeå School of Business, Economics and Statistics Umeå.
- Lippmann, Walter (1922/2010). *Public Opinion*, Greenbook Publications.
- Kullenberg, Christopher (2011). "Sociology in the Making. Statistics as a Mediator between the Social Sciences, Practice, and the State". *The Mutual Construction of Statistics and Society*. Routledge.
- McGuire, Anne & Fritsch, Kelly (2019). "Fashioning the Normal Body". *Power and Everyday Practices*. University of Toronto Press.
- Nordicom (2021). *Mediebarometern 2020*. Göteborgs universitet.
- Oni-Eseleh, Ohiro (2021). "Othering and marginalization of minorities. A Synopsis of Identity and Social Rejection". *Academia Letters*. Adelphi University.
- Ovesen, Nicole (2021). *Intimate Partner Violence and Help-Seeking in Lesbian and Queer Relationships. Challenging Recognition*. Uppsala universitet.
- Parsons, Talcott (1951). *The Social System*. Routledge.
- Peterson, Abby; Wahlström, Mattias & Wennerhag, Magnus (2018). *Pride Parades and LGBT Movements. Political Participation in an International Comparative Perspective*. Routledge.
- Powell, Alisha (2021). *What Minority Stress Means for LGBTQ+, BIPOC, & More*. <https://www.choosingtherapy.com/minority-stress/>.
- Quetelet, Adolphe (1848). *Du systeme social et des lois qui le régissent*. Guillaumin.
- Raza, Syed H.; Zaman, Umer & Iftikhar, Moneeba (2021). "Examining the Effects of Media-Generated Stereotypes on Receivers' Trust and Attitude in Pakistan. Moderating Influence of Ethnicity and Gender". *Information*. MDPI.
- Rosello, Mireille (1997). *Declining the Stereotype: Ethnicity and Representation in French Cultures*. University Press of New England.
- Svensson, Ylva & Pråme, Matilda (2018). *HBTQ-personers upplevelse av vårdmötet. En litteraturstudie*. Malmö högskola.
- The Harvard SOGIE (Sexual Orientation and Gender Identity and Expression) Health Equity Research Collaborative (2021)
- Thoma, Brian; Eckstrand, Kristin & Montano, Gerald (2021). "Gender Nonconformity and Minority Stress Among Lesbian, Gay, and Bisexual Individuals. A Meta-Analytic Review". *Perspectives on Psychological Science*. Sage Journals.
- Turner, Russell & Hammersjö, Anjelica (2021). *Hbtq-personers erfarenheter av stöd efter att ha utsatts för våld i en nära relation*. Göteborgsregionen.
- Verrastro, Valeria; Fontanesi, Lilybeth; Liga, Francesca; Cuzzocrea & Gugliandolo, Maria Cristina (2020). "Fear the Instagram: beauty stereotypes, body image and Instagram use in a sample of male and female adolescents". *QWERTY – Open and Interdisciplinary Journal of Technology, Culture and Education*.
- Yu Tian, Jeongwon Yang & Ploypin Chuentarawong (2021). "Share or not? Effects of Stereotypes on Social Media Engagement Using the Stereotype Content Model". *Journalism Practice*. Taylor & Francis.
- Ås, Berit (1978). "Hersketeknikker". *Kjerringråd*.
- Österberg, Marcus (2022). *Januaris topplista för alla i offentlig sektor*. Webperf.

Bilagor

Bilaga 1: Samtliga frågor i undersökningen

Frågor på webbformulär/sociala medier, anonymiserade

1. Hur vill du definiera/identifiera dig utifrån hbtqi+perspektivet?

(Tillvalen bygger på en grov indelning och du kan kryssa i flera alternativ).

☐ Lesbisk	☐ Icke-binär
☐ Bisexuell	☐ Intersexuell
☐ Bög/gay	☐ Ciskvinna
☐ Transperson	☐ Cisman
☐ Female to male (transkille/man)	☐ Annat
☐ Male to female (transtjej/kvinna)	☐ Vill ej svara
☐ Queer	

2. Kan du vara öppen för din familj?

☐ Ja	☐ Delvis
☐ Nej	

3. Kan du vara öppen för dina vänner?

☐ Ja	☐ Delvis
☐ Nej	

4. Känner du att du kan vara öppen i offentlig miljö i staden?

Du kan kryssa i flera alternativ.

☐ På krogen	☐ Gator och torg
☐ Caféer	☐ Delvis
☐ Promenadstråk (t.ex. parker och vandringsleder)	☐ Inte alls

5. Kan du vara öppen i föreningar och/eller församlingar?

☐ Ja	☐ Delvis
☐ Nej	

6. Kan du vara öppen på din arbetsplats?

☐ Ja	☐ Delvis
☐ Nej	☐ Inte aktuellt

7. Kan du vara öppen på din skola/utbildning?

☐ Ja	☐ Delvis
☐ Nej	☐ Inte aktuellt

8. Har du erfarenhet av kränkande bemötande i någon eller flera av följande verksamheter? Du kan kryssa i flera alternativ.

☐ Socialtjänst	☐ Bostadsbolag
☐ Färdtjänst	☐ Fritidsanläggningar (t.ex. arenor, simhallar)
☐ Förskola eller familjedaghem	☐ Barer, restauranger
☐ Äldreomsorg	☐ Ingen av dem
☐ Vård	
☐ Polis	

9. Om ja, har du anmält det? (Till exempel till ansvarig chef eller dylikt)

- ☐ Ja ☐ Nej

10. Har du erfarenhet av diskriminering på grund av någon eller flera diskrimineringsgrunder utifrån diskrimineringslagens termer?

Du kan kryssa i flera alternativ.

☐ Kön	☐ Religion eller annan trosuppfattning
☐ Könsoverskridande identitet eller uttryck	☐ Funktionsnedsättning
☐ Etnisk tillhörighet (här ingår även nationella minoriteter och hudfärg mm)	☐ Sexuell läggning
	☐ Ålder
	☐ Har inte upplevt diskriminering

11. Om ja, har du anmält det? (T.ex. till en antidiskrimineringsbyrå).

- ☐ Ja ☐ Nej

12. Har du utsatts för hatbrott?

- ☐ Ja ☐ Nej

13. Om ja, har du i så fall polisanmält detta?

- ☐ Ja ☐ Nej

14. Har du, eller har haft, negativ erfarenhet av hederskultur?

- ☐ Ja ☐ Nej

15. Om ja, har du berättat det för någon?

- ☐ Ja ☐ Delvis
☐ Nej

16. Har du varit utsatt för våld på grund av din sexuella läggning eller din identitet någon gång under de senaste fem åren? Du kan kryssa i flera alternativ.

☐ Av en partner	☐ Av någon du inte känner på en offentlig plats
☐ Av familj och/eller släkt	☐ Jag har inte blivit utsatt för våld
☐ Av någon annan du känner	

17. Hur ofta utsätts du för nedsättande ord eller andra kränkande uttryck på grund av din sexuella läggning, din identitet eller om hbtqi+personer i allmänhet?

☐ Varje vecka	☐ Någon gång per år
☐ Någon gång per månad	☐ Aldrig

18. Hur upplever du att livsvillkoren för hbtqi+personer är i Göteborg?

☐ Goda	☐ Blandade
☐ Dåliga	☐ Ingen åsikt

19. Har du kännedom om Göteborgs Stads arbete för att förbättra livsvillkoren för hbtqi+personer som lever och bor i staden?

☐ Ja	☐ Vet ej
☐ Nej	

20. Hur får du information om sådant som rör hbtqi+personer?

Du kan kryssa i flera alternativ.

☐ Göteborgs Stads hemsida	☐ Genom en förening du är medlem i
☐ Sociala medier	☐ Bibliotek
☐ Traditionella nyhetsmedier	☐ Annat
☐ Vänner och bekanta	

21. Hur gammal är du?

☐ 10–19 år	☐ 60–69 år
☐ 20–29 år	☐ 70–79 år
☐ 30–39 år	☐ 80–89 år
☐ 40–49 år	☐ 90–100 år
☐ 50–59 år	

22. Var bor du? Exempelvis stadsdelen du bor i eller annan ort men tidvis vistas i Göteborg för arbete, studier eller av annat skäl.

23. Vilken utbildningsnivå har du? Du kan kryssa i flera alternativ.

☐ Grundskola	☐ Yrkesskola
☐ Gymnasium	☐ Högskola/universitet
☐ Folkhögskola	

24. Har du under pandemin haft möjlighet att arbeta hemifrån?

☐ Ja	☐ Arbetar ej
☐ Nej	

25. Om du fick välja fritt, vad önskar du att Göteborgs Stad gör för att förbättra hbtqi+personers livsvillkor?

Frågor till organisationer, informella nätverk och grupper genom e-post

1. Bedriver din organisation något hbtqi+arbete? Om ja, vad?
2. Om nej, är det något som ni har funderat på?
3. Beskriv verksamheten kortfattat.
4. Hur kan hbtqi+klimatet i Göteborg beskrivas ur verksamhetens/nätverkets perspektiv?
5. Hur tycker ni att hbtqi+klimatet har förändrats sedan tidigare/de senaste åren/hänvisa till *Normbrytande liv*?
6. Har verksamheten/nätverket haft kontakt med Göteborgs Stad i någon fråga som rör hbtqi+?
7. Har verksamheten/personer i verksamheten varit utsatta för trakasserier, kränkningar, diskriminering eller hatbrott?
8. Hur skulle Göteborg stad kunna förbättra arbetet för hbtqi+personer i Göteborg?
9. Övriga synpunkter?

Frågor till HR-funktioner via anonymiserat formulär

1. Vilken befattning har du?
2. Bedrivs det något konkret och strategiskt arbete för att öka hbtqi+kompetensen inom ditt ansvarsområde?
Om ja: vad? Om nej: varför inte?
3. Hur arbetar din organisation med diskrimineringslagens krav på aktiva åtgärder utifrån samtliga diskrimineringsgrunder?
4. Vet du – utifrån ett arbetsgivarperspektiv – hur du ska agera om någon diskrimineras, trakasseras och/eller kränks på grund av sexuell läggning eller könsidentitet/könsuttryck?
5. Hur agerar du om du får kännedom om att en nedsättande jargong om hbtqi+personer, homofobi och transfobi förekommer inom ditt ansvarsområde?
6. Hur många gånger det senaste året har du/din personalfunktion agerat på grund av ovan nämnda skäl?
7. Har du eller någon annan inom din personalfunktion utbildning på området hbtq/normkritik? Om ja: vilken?
8. Arbetar ni utifrån handboken *Att rekrytera med fokus på kompetenser och normkritik* som Göteborgs Stad tog fram under 2018?
9. På vilket sätt har förvaltningen/bolaget tagit sig an uppdrag och inriktningar i stadens budgetar om ett "normmedvetet ledarskap och ett stärkt och fortsatt normkritiskt arbete samt öka HBTQ-kompetensen" utifrån rapporten *Normer som skavers* rekommendationer?
10. Övriga synpunkter?

Frågor till hbtq-nätverket genom e-post

1. I vilken verksamhet arbetar du?
2. Vilken typ av tjänst har du?
3. Hur ser ansvaret för MR-frågor ut på din arbetsplats?
4. Hur ser det ut på din enhet/verksamhet? Finns det en MR-funktion?
5. Hur omhändertas/implementeras planer och program som rör mänskliga rättigheter i allmänhet och hbtqi i synnerhet där du arbetar?
6. Hur integreras MR-perspektivet på din enhet/verksamhet?
7. Hur ser det praktiska lokala arbetet för mänskliga rättigheter ut hos er?
8. Har ni några konkreta uppdrag som rör specifikt hbtqi-området?

Frågor till MR-nätverket genom e-post

1. I vilken verksamhet arbetar du?
2. Vilken typ av tjänst har du?
3. Hur ser ansvaret för MR-frågor ut på din arbetsplats?
4. Hur ser det ut i din förvaltning? Finns det en MR-funktion?
5. Hur omhändertas/implementeras planer och program som rör mänskliga rättigheter i allmänhet och hbtqi i synnerhet där du arbetar?
6. Hur integreras MR-perspektivet i din förvaltning i den nya organisationen?
7. Hur ser det praktiska lokala arbetet för mänskliga rättigheter ut hos er?
8. Har ni några konkreta uppdrag som rör specifikt hbtqi-området?

Bilaga 2: Organisationer som blivit tillfrågade om att delta i undersökningen

De svarande är markerade i fet stil.

Antidiskrimineringsbyrån Väst medlemmar

» Autism- och Aspergerföreningen distrikt Göteborg	» Infoglobe
» DHR Göteborg	» Interfem
» FEMMIS	» Positiva gruppen Väst
» Forum för feministiska föräldrar	» RFSL Göteborg
» Frivilligorganisationen Agape	» RFSU
» Funktionsrätt Göteborg	» Riksföreningen för ME Patienter Väst
» Funktionsrätt Västra Götaland	» RISK Lokalföreningen i Göteborg
» FPES Väst	» SLM Göteborg
» Göteborgs Dövas förening	» Unga rörelsehindrade Göteborg
» Göteborgskooperativet för Independent Living, GIL	» Utopias
» HBTQ-studenterna Göteborg	

Övriga organisationer/nätverk/konton

» EKHO	» Queeroutdoorbrigade
» Elektra Göteborg	» Queerrörelsens Arkiv och Bibliotek, QRAB
» Forum Skill	» Reclaim Pride
» Fryshuset Göteborg	» RFSL Skaraborg
» FUB Göteborg	» RFSL Sjuhärad
» Gays in Angered, G.I.A	» SRF Göteborg
» HBT-seniorerna	» Status Queer
» Homan Göteborg	» Stolta föräldrar
» Kvinnofolkhögskolan	» Swedish Archive for Queer Moving Images, SAQMI
» Lesbisk makt/Lesbisk frukost	» Tjejjouren Väst
» Mötesplats Simone	» Trajosko Drom
» Newcomers	» Transammans
» Queerkalendern	» West Pride
» Queer Up	

Kontakt

Telefon:

031-365 00 00 (Göteborgs Stads kontaktcenter)

E-post:

goteborg@goteborg.se

**”Det är ingen
temadag
att vara hbtq
– det är man
året om”**

**Rapport om unga
hbtqi-personers
villkor i skolan 2021**

Titel: "Det är ingen temadag att vara hbtq – det är man året om"
Rapport om unga hbtqi-personers villkor i skolan 2021

Utförare: Johanna Waara, Göteborgs Stad

Grafisk form och layout: Visuellt kommunikation Göteborgs Stad

Sammanfattning

På uppdrag av kommunfullmäktige har stadsledningskontoret undersökt villkor för unga hbtq-personer inom grundskoleförvaltningens och utbildningsförvaltningens verksamheter. Det är första gången Göteborgs Stad tar fram en rapport med detta fokus.

Syftet var att undersöka hur det är att gå i skolan för elever som bryter mot samhällets normer för könsidentitet, könsuttryck och sexualitet¹ samt att undersöka om och hur ett hbtqi-perspektiv² ingår i berörda förvaltningars systematiska kvalitetsarbete. Att gå i skolan innefattar en mängd olika områden och den här rapporten fokuserar på elevers perspektiv på hbtqi i skolan samt elevers perspektiv på trygghet i skolan.

Genom denna rapport är ambitionen att ge en första lägesbild som fångar upp olika delar och synliggör olika former av utmaningar och motstånd samt möjligheter som finns. Rapporten ska inte uppfattas som en vetenskaplig studie. Den ger inte en statistiskt säkerställd bild gällande villkor för unga hbtqi-personer i Göteborgs skolor, men den ger indikationer och information om hur unga hbtqi-personer själva upplever skolan och vad de ser som viktigt för att skolan ska bli mer trygg och inkluderande.

I rapporten används företrädesvis samlingsbegreppet hbtqi, som är en förkortning av homosexuella, bisexuella, transpersoner, queera och intersexpersoner. Sedan hösten 2021 är hbtqi det begrepp som Göteborgs Stad håller sig till.

En riktad webbenkät till målgruppen elever på högstadiet och gymnasiet i Göteborg som är eller funderar på om de är hbtqi-personer har genomförts. Totalt fick webbenkäten 297 svar, fördelade över samtliga stadsområden i Göteborg. Den riktade webbenkäten utgör grund för rapportens kapitel om elevers perspektiv på hbtqi i skolan och trygghet i skolan. Stadsledningskontoret har också intervjuat verksamheter i Göteborg som möter unga hbtqi-personer. Vid intervjuer med verksamheter i Göteborg som möter unga hbtqi-personer lyfts särskilt unga transpersoners och/eller icke-binäras utsatthet i skolan fram. Denna bild bekräftas också i nationella kunskapsunderlag och detta gör att ett flertal analyser har fokus på villkor för unga med transidentitet.

Vad gäller hbtqi i undervisningen anger 63 procent av eleverna som svarat på stadsledningskontorets webbenkät att de inte får lära sig om hbtqi-frågor och hbtqi-personer i skolan. 54 procent svarar att hbtqi-frågor och hbtqi-personer inte finns med i de läromedel som vi använder i skolan och 41 procent svarar att sexualundervisningen inte tar upp frågor som berör dem. Dessa tre områden var de enkätfrågor i stadsledningskontorets webbenkät som fick flesta negativa svar³.

54 %

svarar att hbtqi-frågor och hbtqi-personer inte finns med i de läromedel som vi använder i skolan.

63 %

av eleverna som svarat på stadsledningskontorets webbenkät att de inte får lära sig om hbtqi-frågor och hbtqi-personer i skolan.

¹ I det omfattas elever som är hbtqi-personer och elever som funderar på om de är hbtqi-personer.

² Med det menas hur om och hur underlag inom det systematiska kvalitetsarbetet ger information om unga hbtqi-personers villkor i skolan.

³ Med negativa svar menas svar som angett stämmer dåligt eller stämmer ganska dåligt.

Resultatet från stadsledningskontorets webbenkät visar också att elever med hbtqi-identitet i betydligt lägre utsträckning anger att de är trygga i skolan jämfört med andra elever. Webbenkäten visar att ungefär en av fyra elever med hbtqi-identitet inte upplever sig trygga i skolan. Motsvarande siffra i resultatet från Göteborgs Stads elev-enkäter från 2021 är ungefär en av tio elever.

Utifrån undersökningen av elevers perspektiv på hbtqi i skolan och trygghet är ett genomgående mönster att heteronormen påverkar villkoren i skolan och medför negativa konsekvenser för elever som bryter mot den. Denna (osynliga) heteronorm kan i skolan leda till en bristande observans vad gäller såväl undervisningssituationer och bemötande som upplevelser av trygghet hos elever som identifierar sig som hbtqi. Detta tyder på *en heteronormativ obetänksamhet*, baserad på obetänksamhet, okunskap och omedvetenhet om normers påverkan och konsekvenser. Parallellt med den heteronormativa obetänksamheten återfinns också beskrivningar av *ett heteronormativt motstånd*, ett motstånd som bygger på aktiva och medvetna handlingar ofta utifrån negativa värderingar och föreställningar om hbtqi-personer.

Det som förenar den heteronormativa obetänksamheten och det heteronormativa motståndet är att det medför stora konsekvenser för elever som bryter mot normer för könsidentitet, könsuttryck och sexualitet. Konsekvenser av heteronormen framkommer i bristen på hbtqi i undervisning och läromedel, i bemötande av elever som identifierar sig på annat sätt än enligt normer kring kön och sexualitet, i tillgång till omklädningsrum, i hur trygga respektive otrygga elever känner sig i skolan, i möjligheter att vara öppen hbtqi-person på skolan och i utsatthet för kränkningar och annat våld på skolan. För att säkerställa en trygg och inkluderande skola måste den heteronormativa obetänksamheten och det heteronormativa motståndet synliggöras och hanteras.

Underlag har samlats inom genom analys av befintliga underlag såsom elevenkäten, blanketter för hälsosamtal, kvalitetsrapporter samt förvaltningarnas rutiner och underlag inom arbetet mot diskriminering och kränkande behandling. Stadsledningskontoret har också ställt frågor till grundskoleförvaltningen respektive utbildningsförvaltningen och därigenom undersökt hur förvaltningarna arbetar utifrån ett hbtqi-perspektiv inom några strategiska områden relaterat till systematiskt kvalitetsarbete. Eftersom kommunen är huvudman för skolorna inom grundskoleförvaltningens och utbildningsförvaltningens verksamheter har fokus för undersökningen varit på kommunala skolor och inte på fristående skolor. Hur enskilda kommunala skolor/skolenheter arbetar med skolans uppdrag kopplat till hbtqi har inte undersökts.

I det analyserade underlaget från grundskoleförvaltningen respektive utbildningsförvaltningen ser stadsledningskontoret en övergripande brist på hbtqi-perspektiv. Elevenkäten genomförs kontinuerligt för samtliga kommunala skolor. Resultatet genererar inte ett underlag som går att analysera utifrån specifika bakgrundsfaktorer. Detta gör att elevenkätens resultat inte är möjligt att använda för att analysera hur elever med hbtqi-identitet upplever sin skolgång. Samtidigt används elevenkäten som ett underlag för det systematiska kvalitetsarbetet på huvudmannanivå.

I de blanketter som används för hälsosamtal läsåret 2021/2022 saknas frågor om könsidentitet, könsuttryck, sexuell läggning och/eller intersex genomgående. Genom hälsosamtalen kan också skolorna och huvudmannen få viktig information om hur elever mår och vilka behov som finns på skolan.

I grundskoleförvaltningens kvalitetsrapport 2020/2021 återfinns analyser kopplade till diskrimineringsgrunderna sexuell läggning och könsidentitet/könsuttryck vad gäller åtgärder i skolornas planer mot diskriminering och kränkande behandling. Av grundskoleförvaltningens underlag framgår inte hur skolorna genomför undersökning av risker och hinder utifrån lagens sju diskrimineringsgrunder.

Analys av kränkingsanmälningar kopplat till diskrimineringsgrunderna sexuell läggning och könsidentitet/könsuttryck ingår inte i kvalitetsrapporten. Grundskoleförvaltningens sammanställning av kränkingsanmälningar från 2021 visar dock att bland de händelser som hade samband med diskrimineringsgrunder så är kränkningar kopplat till sexuell läggning den tredje mest frekvent förekommande diskrimineringsgrunden och kränkningar kopplat till könsidentitet/könsuttryck den fjärde mest frekvent förekommande.

I utbildningsförvaltningens kvalitetsrapport finns ingen redogörelse för i vilken grad arbetet med aktiva åtgärder mot diskriminering och kränkande behandling omfattar samtliga sju diskrimineringsgrunder. Vad gäller skolornas planer mot diskriminering och kränkande behandling framgår inte i vilken grad skolorna har gjort undersökning och analys av risker och hinder samt vidtagit åtgärder kopplade till diskrimineringsgrunderna könsidentitet/könsuttryck och sexuell läggning. Detta gör att stadsledningskontoret saknar underlag för att analysera hur arbetet med aktiva åtgärder i relation till hbtqi ser ut. För utbildningsförvaltningen finns endast tre anmälda händelser med samband till sexuell läggning per läsår för läsåren 2020/2019 och 2019/2020, vilket stadsledningskontoret anser kan tyda på ett högt mörkertal.

Utifrån resultat och analys lämnar stadsledningskontoret 12 framtidsyftande rekommendationer.

Innehåll

Kapitel 1: Inledning	9
1.1 Bakgrund	10
1.2 Syfte, förutsättningar och avgränsningar	16
Kapitel 2: Om skolans uppdrag	21
2.1 Ansvar för skolan	22
2.2 Skolans uppdrag kopplat till hbtqi	24
2.3 Skolans ansvar för arbete mot diskriminering och kränkande behandling	29
2.4 Tillsyn av skolverksamhet	34
Kapitel 3: Centrala perspektiv och begrepp	37
3.1 Ordlista	38
3.2 Barnrättsperspektiv	40
3.3 Normer och normers påverkan	44
3.4 Ett normkritiskt perspektiv	49
Kapitel 4: Tillvägagångssätt	51
4.1 Insamling av underlag	52
4.2 Analys av Göteborgsregionens elevenkät	53
4.3 Stadsledningskontorets webbenkät riktad till hbtqi-personer på högstadiet och gymnasiet	55
4.4 Intervjuer med verksamheter som möter unga hbtqi-personer	63
4.5 Underlag från grundskoleförvaltningen respektive utbildningsförvaltningen	65
Kapitel 5: Elevers perspektiv på hbtqi i skolan	69
5.1 Hbtqi i undervisning	71
5.2 Skolans kunskap om hbtqi	78
5.3 Inkluderande bemötande i skolan	86
5.4 Omklädningsrum för idrotts- och simundervisning	93
Kapitel 6: Elevers perspektiv på trygghet i skolan	101
6.1 Upplevd trygghet och otrygghet	103
6.2 Utsatthet i skolan	112
6.3 Att vara öppen hbtqi-person i skolan	116
6.4 Förtroende för skolans agerande vid kränkningar	121
Kapitel 7: Analys av förvaltningarnas systematiska kvalitetsarbete utifrån ett hbtqi-perspektiv	129
7.1 Hbtqi-perspektiv i det systematiska kvalitetsarbetet på huvudmannanivå	131
7.2 Förvaltningarnas arbete mot diskriminering och kränkande behandling	137
7.3 Göteborgsregionens elevenkät	146
7.4 Blanketter för hälsosamtal	150
Kapitel 8: Avslutande analys och framåtsyftande rekommendationer	157
8.1 Analys	160
8.2 Framåtsyftande rekommendationer	166
Bilagor	168

Kapitel 1

Inledning

I detta inledande kapitel beskrivs bakgrund till rapporten samt syfte, förutsättningar och avgränsningar. Kapitlet innehåller även en kort beskrivning av grundskoleförvaltningen och utbildningsförvaltningen.

1.1 Bakgrund

Den 10 september 2020 fattade kommunfullmäktige i Göteborgs Stad beslut i ärendet *Revidering av Göteborgs Stads HBTQ-plan*⁴.

I beslutet ingick att:

- » Kommunstyrelsen uppdras att ta fram en ny uppdaterad rapport om HBTQ-personers livsvillkor till grund för den nya planen. Denna rapport undersöker även villkor för HBTQ-personer inom utbildningsförvaltningen och grundskoleförvaltningens verksamheter.

Den uppdaterade rapport om hbtq-personers livsvillkor som kommunfullmäktige beslutade om utgår ifrån rapporten *Normbrytande liv i Göteborg – en lägesrapport om hbtq-personers livsvillkor 2014* som togs fram av Göteborgs Stad år 2014. *Normbrytande liv i Göteborg* redovisade inte något särskilt fokus på skolan. För att särskilt belysa unga hbtqi-personers villkor i skolan beslutade stadsledningskontoret att dela upp uppdraget i två separata rapporter:

- » en uppdaterad rapport om hbtqi-personers livsvillkor i Göteborg
- » en rapport om villkor för hbtqi-personer inom utbildningsförvaltningen och grundskoleförvaltningens verksamheter

Stadsledningskontoret valde att göra en upphandling för den uppdaterade rapporten gällande hbtqi-personer livsvillkor i Göteborg. Uppdraget tilldelades Antidiskrimineringsbyrån Väst. Stadsledningskontoret har genomfört rapporten om villkor för hbtqi-personer i utbildningsförvaltningens och grundskoleförvaltningens verksamheter.

I *Normbrytande liv i Göteborg* fanns 22 rekommendationer om förbättringar och åtgärder som utredaren bedömde skulle kunna stärka hbtq-personers rättigheter i Göteborg. I oktober 2015 gav kommunstyrelsen stadsledningskontoret i uppdrag att ta fram ett åtgärdsprogram för hela staden utifrån de rekommendationer *Normbrytande liv i Göteborg* lämnade. Arbetet med att ta fram ett åtgärdsprogram skulle ske i samverkan med stadens HBTQ-råd och andra berörda parter i staden⁵.

⁴ Protokoll Göteborgs Stad kommunfullmäktige 2020-09-10 § 27.

⁵ Protokoll Göteborgs Stad kommunstyrelse 2015-10-21 § 557 samt protokoll Göteborgs Stad kommunstyrelse 2014-12-10 § 775.

I januari 2017 var arbetet klart och kommunfullmäktige antog Göteborgs Stads första styrdokument med ett hbtq-fokus; *Plan för att förbättra hbtq-personers livsvillkor*⁶ 2017–2021⁷. I planen finns fyra åtgärder där grundskolenämnden ansvarar för genomförandet och sex åtgärder där utbildningsnämnden ansvarar för genomförandet. År 2019 gjordes en processuppföljning av planen för att beskriva implementeringen av åtgärder, vad som har möjliggjort implementering samt hinder för att utföra åtgärderna⁸.

Ordlista

I kapitel 3 finns en ordlista över begrepp och termer som används i rapporten.

1.1.1 Definition av hbtqi

I den här rapporten används företrädesvis samlingsbegreppet hbtqi, som är en förkortning av homosexuella, bisexuella, transpersoner, queera och intersexpersoner. I takt med att livsvillkoren för personer som på olika sätt bryter mot normer kring könsidentitet, könsuttryck och sexualitet uppmärksammas har samlingsbegreppet förändrats och bokstäver lagts till. I den första nationella handlingsplanen på området, som kom 2021, används hbtqi. Bokstaven i lades till för att även fånga intersexpersoner, det vill säga personer med en kroppslig utveckling som inte är entydig i fråga om kön. Sedan hösten 2021 är hbtqi också det begrepp som Göteborgs Stad håller sig till. I kapitel 3 finns en ordlista över begrepp och termer som används i rapporten. I de fall då det refereras till andra källor används de begrepp som den aktuella källan har använt, exempelvis hbtq.

1.1.2 Verksamheter inom grundskoleförvaltningen och utbildningsförvaltningen

I skollagen anges att kommunen är huvudman för skolan⁹. Som kommunens högsta beslutande organ fastställer kommunfullmäktige mål och riktlinjer för kommunens verksamheter samt fördelar ekonomiska medel till dessa. Detta uppdrag kan inte delegeras. Kommunfullmäktige ska tillsätta de nämnder som behövs för att fullgöra kommunens uppgifter enligt särskilda författningar. Av skollagen framgår att varje kommun ska utse en eller flera nämnder som styrelse för sitt offentliga skolväsende¹⁰.

I reglementet för grundskolenämnden framgår att nämnden är huvudman och ansvarar för förskoleklass, grundskola, grundsärskola och fritidshem¹¹. Grundskoleförvaltningen är grundskolenämndens

6 I praktiken omnämns denna plan ofta som "hbtq-planen".

7 Protokoll Göteborgs Stad kommunfullmäktige 2017-01-26 § 12. 2022-01-27 fattar kommunfullmäktige beslut om att hbtq-planens giltighetstid förlängs till och med 2023-12-31, protokoll Göteborgs Stad kommunfullmäktige 2022-01-27 § 10.

8 Uppföljning av Göteborgs Stads plan för att förbättra hbtq-personers livsvillkor 2017–2021 behandlades på kommunstyrelsens sammanträde 2019-10-12, se protokoll Göteborgs Stad kommunstyrelse 2019-10-23 § 768.

9 Skollagen 2 kapitel 2 §.

10 Skollagen 2 kapitel 2 §.

11 Reglemente för grundskolenämnden, kapitel 2 § 2.

förvaltning och ansvarar för cirka 140 skolenheter¹². Höstterminen 2021 gick 47 841 elever i kommunal grundskola i Göteborg inklusive förskoleklass och 781 elever gick i kommunal grundsärskola.¹³

I reglementet för utbildningsnämnden står att nämnden har ansvar för gymnasieskolor, gymnasiesärskolor och för vuxenutbildning i kommunal regi¹⁴. Utbildningsförvaltningen är utbildningsnämndens förvaltning och ansvarar för 13 gymnasieskolor med 39 skolenheter samt 8 gymnasiesärskoleenheter.¹⁵ Höstterminen 2021 gick 10 479 elever på kommunala gymnasieskolor i Göteborg och 321 elever gick på kommunala gymnasiesärskolor¹⁶. I kapitel 2 finns ytterligare beskrivningar av huvudmannskapet och skolans ansvarsfördelning.

1.1.3 Varför behövs en separat rapport med fokus på skolan?

Skolan är en central plats i barn och ungas liv. Genom skolplikten har elever en skyldighet att gå i skolan från förskoleklass och genom hela grundskolan¹⁷. Barn och unga är också en åldersgrupp som ofta är mindre fria att välja sina sammanhang.¹⁸

Vikten av en trygg och inkluderande skolmiljö har återkommande lyfts av ledamöter i Göteborgs Stads HBTQ-råd¹⁹. Likaså behovet av ett systematiskt likabehandlingsarbete i stadens skolor. Under 2018 kontaktades HBTQ-rådet av Antidiskrimineringsbyrån Väst (dåvarande Göteborgs Rättighetscenter mot diskriminering) efter att Antidiskrimineringsbyrån kommit i kontakt med ett flertal HBTQI-elever med behov av stöd på grund av sin situation i skolan.

I maj 2020 skickade Göteborgs Stads HBTQ-råd ett yttrande till kommunstyrelsen om hbtq-planen och ny hbtq-rapport. I yttrandet skriver HBTQ-rådet att:

Inför arbetet med en ny HBTQ-plan och framtida styrdokument inom området vill rådet särskilt betona vikten av insatser inom skola och utbildning. Eftersom den HBTQ-plan som vi har idag bygger på rapporten "Normbrytande liv i Göteborg" som inte särskilt utredde situationen i skolor så innehåller planen få uppdrag som riktas mot skolan. Det behöver åtgärdas i kommande planer.²⁰

12 Uppgifter från grundskoleförvaltningen per mail 2022-02-15.

13 Uppgifter från grundskoleförvaltningen per mail 2021-11-03.

14 Reglemente för utbildningsnämnden, kapitel 2 § 1.

15 Uppgifter från utbildningsförvaltningen per mail 2022-02-11.

16 Uppgifter från utbildningsförvaltningen per mail 2021-11-03.

17 Skolplikten regleras i skollagen 7 kapitel.

18 Nordiska ministerrådet, (2021), *Hälsa, välmående och livsvillkor bland unga LGBTI-personer i Norden – en forskningsöversikt och kartläggning av insatser*, sidan 43–44.

19 Göteborgs Stads HBTQ-råd har funnits sedan 2013, och är ett råd under kommunstyrelsen. HBTQ-rådets syfte är att bidra till att säkerställa hbtq-personers mänskliga rättigheter, bl a genom att öka integreringen av ett hbtq-perspektiv i stadens verksamheter. Rådet ska arbeta utifrån ett normkritiskt perspektiv. (Reglemente för Göteborgs Stads HBTQ-råd, H 2013:144, P 2013-10-10, § 15, DNR 0950/12)

20 Yttrande om hbtq-plan och ny hbtq-rapport från Göteborgs Stads HBTQ-råd, 2020-05-12.

Tre av tio unga hbtq-personer har under det senaste halvåret blivit mobbade eller utfrysta, vilket är nästan dubbelt så många som bland andra unga.

HBTQ-rådets yttrande togs upp på kommunstyrelsens sammanträde i juni 2020²¹ och kommunstyrelsen beslutade att föreslå kommunfullmäktige att besluta om att ta fram en ny rapport, vilket kommunfullmäktige sedan fattade beslut om i september 2020²².

I FN:s barnrättskommittés granskning år 2015 av hur Sverige efterlever barnkonventionen uttryckte barnrättskommittén oro över att det förekommer att barn som är homosexuella, bisexuella eller transpersoner utsätts för mobbning, hot och våld i Sverige.²³

Unga hbtqi-personer är också ett fokusområde i den nationella handlingsplanen för hbtqi-personers lika rättigheter och möjligheter 2020–2023²⁴. Den nationella handlingsplanen konstaterar att det behövs aktuell kunskap om unga hbtqi-personers levnadsvillkor och utsatthet, men även kunskap om vilka insatser som verkar främjande och stärkande för unga hbtqi-personer. Handlingsplanen belyser att många hbtqi-personer utsätts för diskriminering, våld och trakasserier och att skolan är den plats där unga är mest utsatta.²⁵

Den nationella ungdomsenkäten²⁶, som genomförs av Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor (MUCF), visar att unga hbtq-personer i större utsträckning än andra unga blir utsatta för hot, sexuellt våld, mobbning och utfrysning. Närmare tre av tio unga hbtq-personer har under det senaste halvåret blivit mobbade eller utfrysta, vilket är nästan dubbelt så många som bland andra unga.²⁷ Folkhälsomyndighetens rapport *Hälsan och hälsans bestämningfaktorer för transpersoner – en rapport om hälsoläget bland transpersoner i Sverige* visar att unga transpersoner i betydligt högre utsträckning än befolkningen i allmänhet utsätts för kränkande behandling och våld.²⁸

Den nationella ungdomsenkäten visar också på att det är mindre vanligt att unga hbtq-personer känner sig trygga i hemmet och i skolan²⁹. 77 procent av unga hbtq-personer svarar att de alltid känner sig trygga i hemmet jämfört med 90 procent av andra unga. 56 procent av unga hbtq-personer svarar att de alltid känner sig trygga i skolan, jämfört med 70 procent av andra unga.³⁰

21 Protokoll Göteborgs Stad kommunstyrelse 2020-06-03, § 553.

22 Protokoll Göteborgs Stad kommunstyrelse 2019-10-23 § 768.

23 https://www.regeringen.se/49c72d/globalassets/regeringen/dokument/socialdepartementet/barnets-rattigheter/sammanfattande-slutsatser-och-rekommendationer-avseende-sveriges-femte-periodiska-rapport_svensk-oversattning.pdf

24 Regeringskansliet, *Handlingsplan för hbtqi-personers lika rättigheter och möjligheter 2020–2023* sidan 8.

25 Regeringskansliet, *Handlingsplan för hbtqi-personers lika rättigheter och möjligheter 2020–2023* sidan 18.

26 Ungdomsenkäten genomförs med unga i åldrarna 16–25 år.

27 Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor, (2019), *Olika verkligheter – unga hbtq-personer om sina levnadsvillkor*, sidan 19–22 samt sidan 50.

28 Folkhälsomyndigheten, (2015) *Hälsan och hälsans bestämningfaktorer för transpersoner – en rapport om hälsoläget bland transpersoner i Sverige*, sidan 30–34.

29 Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor, (2019), *Olika verkligheter – Unga hbtq-personer om sina levnadsvillkor*, sidan 18.

30 Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor, (2019), *Olika verkligheter – Unga hbtq-personer om sina levnadsvillkor*, sidan 49.

Unga hbtq-personer som lever i en hederskontext lyfts fram som en särskilt utsatt grupp i den så kallade storstadskartläggningen, *Det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck och samhällets utmaningar*, som Örebro universitet genomförde i Göteborg, Malmö och Stockholm 2017–2018³¹. Likaså rekommenderade Amandakommissionen efter att ha granskat Göteborgs Stads arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck 2020 att arbetet med att synliggöra och tillgodose hedersutsatta hbtq-personers behov, följs upp³².

Sedan 2019 finns Resursteam heder i Göteborgs Stad med uppdrag att stötta personer som utsätts eller riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld samt att ge konsultativt stöd till yrkesverksamma inom staden som möter utsatta. En tredjedel av de förfrågningar som ställs till Resursteam kommer från skolan. Teamen som är verksamma inom stadens samtliga stadsområden arbetar utifrån ett inkluderande perspektiv med kompetens om hbtqi-personers särskilda utsatthet. Under 2020 hade teamen 21 ärenden som rörde personer som definierade sig som hbtq och levde i familjer med hedersnormer. Av dessa var åtta barn under 18 år. Resursteam heders bedömning är att mörkertalet vad gäller hedersutsatta hbtqi-personer är stort då det finns en oro hos målgruppen att utsättas för fara om ens sexuella läggning/könsidentitet röjs i kontakten med myndigheten.

Nordiska ministerrådets forskningsöversikt *Hälsa, välmående och livsvillkor bland unga LGBTI-personer i Norden* visar på att en sexualitet eller könsidentitet som bryter mot normen verkar ha stor påverkan på den psykiska hälsan³³. Det finns ett flertal studier som belyser att unga hbtq-personer rapporterar en högre grad av ohälsa jämfört med unga heterosexuella och cispersoner³⁴. Särskilt unga transpersoner rapporterar högre nivåer av psykisk ohälsa. Forskning visar också på att fler unga hbtqi-personer upplever svårigheter i skolmiljön jämfört med andra unga. Unga hbtqi-personer beskriver skolmiljön som heteronormativ, vilket kan leda till exempelvis större frånvaro och otrygghet i skolan.³⁵

Den statliga utredningen *Transpersoner i Sverige – förslag för stärkt ställning och bättre levnadsvillkor* samlade in berättelser från transpersoner och personer med intersexvariation. Flera av de berättelser som unga transpersoner förmedlade till den statliga utredningen präglades av berättelser om svåra förhållanden i skolan. Det fanns berättelser om utsatthet för trakasserier, hot och våld, om skolpersonal som vägrat att använda de namn som elever själva önskade bli tilltalade med, om undervisning och läromedel som osynliggjort transpersoner och om otillräcklig eller ingen tillgång till omklädningsrum.³⁶

31 Örebro universitet (Bainstovu m.fl.), (2019) *Det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck och samhällets utmaningar*.

32 Norberg och Thörn, (2020) Amandakommissionens rapport.

33 Nordiska ministerrådet, (2021), *Hälsa, välmående och livsvillkor bland unga LGBTI-personer i Norden – en forskningsöversikt och kartläggning av insatser*, sidan 4.

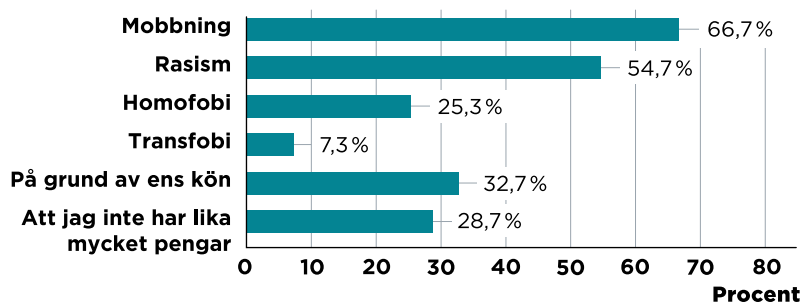
34 FORTE: Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd, (2018), *Hälsa och livsvillkor bland unga HBTQ-personer*, sidan 24 och sidan 30.

35 Nordiska ministerrådet, (2021), *Hälsa, välmående och livsvillkor bland unga LGBTI-personer i Norden – en forskningsöversikt och kartläggning av insatser*, sidan 4.

36 SOU 2017:92, *Transpersoner i Sverige – förslag för stärkt ställning och bättre levnadsvillkor*, sidan 233–235.

År 2021 genomförde Göteborgs Stads ungdomsfullmäktige en enkätundersökning riktad till elever från förskoleklass och till och med 18 år. Genom enkätundersökningen ville ungdomsfullmäktige få en överblick över hur barn och unga har det i Göteborg. Enkäten fick cirka 600 svar och innehöll frågor kopplade till barnkonventionen. En fråga handlade om utsatthet utifrån olika grunder³⁷:

Har du eller någon du känner blivit utsatt eller påverkad av något nedan?

67%

**av barn och unga
i Göteborg har eller
känner någon som
blivit utsatt för eller
påverkad av
mobbing.**

³⁷ Frågan ställdes till elever från årskurs 6 och till och med gymnasiet.

1.2 Syfte, förutsättningar och avgränsningar

1.2.1 Syfte

Rapportens syfte består av två delar:

- » att undersöka hur det är att gå i skolan för elever som bryter mot samhällets normer för könsidentitet, könsuttryck och sexualitet³⁸
- » att undersöka om och hur ett hbtqi-perspektiv³⁹ ingår i berörda förvaltningars systematiska kvalitetsarbete

Att gå i skolan innefattar en mängd olika områden och den här rapporten fokuserar på elevers perspektiv på hbtqi i skolan samt elevers perspektiv på trygghet i skolan.

1.2.2 Förutsättningar

Rapporten innehåller en aktuell lägesbeskrivning samt framåtsyftande rekommendationer. Den ska inte uppfattas som en vetenskaplig studie utan är att betrakta som en första lägesbild. Det är första gången Göteborgs Stad tar fram en rapport med detta fokus.

Rapporten fångar upp olika delar och synliggör olika former av utmaningar och motstånd samt möjligheter som finns. Rapporten ger inte en statistiskt säkerställd bild gällande villkor för unga hbtqi-personer i Göteborgs skolor, men den ger indikationer och information om hur unga hbtqi-personer själva upplever skolan och vad de ser som viktigt för att skolan ska bli mer trygg och inkluderande.

Rapporten utgår från en förståelse av att unga hbtqi-personer omfattar en heterogen grupp individer med olika bakgrunder utifrån exempelvis socioekonomi, etnicitet, funktionsförmåga, ålder och religiös tillhörighet med olika erfarenheter, behov, förutsättningar och intressen. Det gemensamma för unga hbtqi-personer är att de bryter mot normer kopplat till kön och sexualitet⁴⁰.

Genom att uppmärksamma områden som inte tidigare har belysts kan rapporten ge Göteborgs Stad möjligheter att ta ytterligare steg framåt i arbetet för att förbättra hbtqi-personers villkor i skolan⁴¹. En förhoppning är också att denna rapport kan fungera som ett

³⁸ I det omfattas elever som är hbtqi-personer och elever som funderar på om de är hbtqi-personer.

³⁹ Med det menas hur om och hur underlag inom det systematiska kvalitetsarbetet ger information om unga hbtqi-personers villkor i skolan.

⁴⁰ Läs mer om normer i kapitel 3.

⁴¹ Göteborgs Stad, Stadsledningskontoret, 2021-03-16, PM *Upplägg rapport/er hbtqi-personers livsvillkor*. Diarienummer: 1324/20.

kunskapsunderlag att använda vid implementering av de kommande ändringarna i läroplanerna som träder i kraft 1 juli 2022⁴².

Rapporten utgår från ett barnrättsperspektiv samt har en normkritisk och intersektionell ingång⁴³.

Stadsledningskontoret har ansvarat för genomförandet av denna rapport. Ansvarig utredare för rapporten är planeringsledare Johanna Waara, som är sociolog med flerårig erfarenhet av att arbeta med utvecklingsfrågor kopplat till hbtqi och mänskliga rättigheter inom Göteborgs Stad. Johanna Waara har genomfört de intervjuer och den webbenkät som utgör underlag för rapportens lägesbeskrivning och analyser⁴⁴. Analyser och framåtsyftande rekommendationer är stadsledningskontorets och grundade på vad som framkommit i underlaget. Uppdraget genomfördes mellan september 2021 och februari 2022.

1.2.3 Avgränsningar

Elevers perspektiv

I rapporten undersöker stadsledningskontoret hur elever beskriver sina erfarenheter av att som hbtqi-person gå i skolan. Vilka förändringar ser elever behov av? Ambitionen har varit att få kännedom om villkoren i skolan för unga hbtqi-personer med olika identiteter, erfarenheter och bakgrunder. I praktiken har det varit svårt att hitta underlag gällande barn och unga med intersexvariation. Detta är en brist i rapporten och gör att rapporten i första hand behandlar unga hbtq-personers villkor i skolan. Stadsledningskontoret har inte heller undersökt villkor i skolan för elever i regnbågsfamiljer, det vill säga familjer där en eller flera personer är hbtqi-personer.

Inom ramen för stadsledningskontorets uppdrag har verksamheter som möter unga hbtqi-personer intervjuats. I intervjuerna lyftes särskilt unga transpersoners och/eller icke-binäras utsatthet i skolan fram. Denna bild bekräftades också i nationella kunskapsunderlag och detta gör att ett flertal analyser har fokus på villkor för unga med transidentitet.

42 Läs mer om läroplanerna och kommande ändringar med relevans för skolans hbtqi-uppdrag i kapitel 2.

43 Begreppen barnrättsperspektiv, normkritik och intersektionalitet definieras i kapitel 3. Att rapporten ska utgå från dessa perspektiv är uttalat i: Göteborgs Stad, Stadsledningskontoret, 2021-03-16, PM *Upplägg rapport/er hbtq-personers livsvillkor*. Diarienummer: 1324/20.

44 Förutom den informella intervjun med ungdomsfullmäktige som genomfördes av andra planeringsledare på Stadsledningskontoret.

Kommunala skolor

Stadsledningskontorets uppdrag har varit att undersöka villkor för hbtqi-personer inom utbildningsförvaltningen och grundskoleförvaltningens verksamheter. Inom ramen för uppdraget har stadsledningskontoret undersökt hur grundskoleförvaltningen respektive utbildningsförvaltningen arbetar utifrån ett hbtqi-perspektiv inom några strategiska områden relaterat till det systematiska kvalitetsarbetet på huvudmannanivå. Eftersom kommunen är huvudman för skolorna inom grundskoleförvaltningens och utbildningsförvaltningens verksamheter har fokus för undersökningen varit på kommunala skolor och inte på fristående skolor. Det saknas därmed kunskap om hur fristående skolor arbetar utifrån ett hbtqi-perspektiv.⁴⁵

Hur enskilda kommunala skolor/skolenheter arbetar med skolans uppdrag kopplat till hbtqi i exempelvis undervisning, arbetet mot diskriminering och kränkande behandling eller i värdegrundsarbetet har inte undersökts. Rapporten gör därmed inte anspråk på att beskriva hur skolor i Göteborg arbetar.

Avgränsningar utifrån ålder

Målgrupperna för grundskoleförvaltningens och utbildningsförvaltningens verksamheter omfattar ett brett åldersspann sett till ålder, då barn börjar i förskoleklass höstterminen det år då de fyller sex år och den kommunala vuxenutbildningen vänder sig till vuxna. Ett antal avgränsningar utifrån ålder har därför varit nödvändiga att göra. Fritidshem och kommunal vuxenutbildning har inte ingått i rapportens undersökningsområde.

Inom ramen för rapporten har elevers perspektiv på hbtqi i skolan och trygghet i skolan kunnat undersökas gällande elever på högstadiet och gymnasiet. Underlag gällande förvaltningarnas arbete med hbtqi-perspektiv gäller från förskoleklass till och med årskurs 3 på gymnasiet inklusive grundsärskola och gymnasiesärskola.

Detta gör att framför allt yngre barns villkor i skolan inte är tillräckligt undersökt i denna rapport, vilket stadsledningskontoret ser som en prioriterad fråga för framtida undersökningar.

Det har inte varit möjligt att göra en intersektionell⁴⁶ analys, även om stadsledningskontoret haft det som en tydlig ambition. Den befintliga kunskap samt de enkätundersökningar som gjorts inom ramen för rapporten har inte innehållit tillräcklig information för att kunna göra detta.

⁴⁵ I de nationella studier och kunskapsunderlag som utgör underlag för rapporten samt i den webbenkät som stadsledningskontoret genomfört går det inte att uttala sig om vilken huvudman som är aktuell för den skola som informanternas svar gäller.

⁴⁶ Intersektionalitet är ett analytiskt begrepp som förklarar hur olika normer och maktordningar hänger ihop, påverkar och förstärker varandra. Begreppet förklaras mer utförligt i kapitel 3.

Inom ramen för rapporten har elevers perspektiv på hbtqi i skolan och trygghet i skolan kunnat undersökas gällande elever på högskolan och gymnasiet. Underlag gällande förvaltningarnas arbete med hbtqi-perspektiv gäller från förskoleklass till och med årskurs 3 på gymnasiet inklusive grundsärskola och gymnasiesärskola.

Kapitel 2

Om skolans uppdrag

A decorative horizontal bar consisting of two parallel lines. The top line is dark teal and the bottom line is a lighter, peachy-orange color. In the center, the two lines meet at a downward-pointing triangle.

För att kunna undersöka villkor i skolan för unga hbtqi-personer behövs en grundläggande förståelse för vem som ansvarar för skolan och vad som ingår i skolans uppdrag i relation till hbtqi. I detta kapitel beskrivs vad huvudmannaskap innebär, hur skolans uppdrag kopplat till hbtqi ser ut och vad som är skolans ansvar gällande arbete mot diskriminering och kränkande behandling med utgångspunkt i befintlig lagstiftning samt läroplanerna.

2.1 Ansvar för skolan

2.1.1 Skolans huvudman

I skollagens 2 kapitel regleras huvudmannaskap och ansvarsfördelning för utbildningen. Huvudmannen ansvarar för att utbildningen genomförs enligt de statliga styrdokumenterna, det vill säga att fördela resurser och organisera så att nationella mål och riktlinjer i skollag och förordningar kan uppfyllas⁴⁷. För kommunala skolor i Göteborg innebär detta att kommunfullmäktige har huvudmannens makt och ansvar – makten att ge verksamheten förutsättningar och det yttersta ansvaret för att de nationella målen nås i kommunens skolor. Skolverket beskriver huvudmannens ansvar som:

*Huvudmannen bestämmer hur skolan ska arbeta, ser till att skolan har de resurser som krävs och ska hela tiden arbeta för att skolan ska bli bättre. Det är huvudmannen som ansvarar för att alla elever ska nå målen.*⁴⁸

I huvudmannens ansvar ingår att systematiskt och kontinuerligt på huvudmannanivå planera, följa upp och utveckla utbildningen för att uppfylla de nationella mål som finns för utbildningen. Det arbetet kallas för systematiskt kvalitetsarbete och ska dokumenteras.⁴⁹ Huvudmannen ansvarar också för att se till att personalen i skolan ges möjligheter till kompetensutveckling⁵⁰.

⁴⁷ Skollagen 2 kapitel 8 §.

⁴⁸ <https://www.skolverket.se/for-dig-som-.../elev-eller-foralder/skolans-organisation/vem-har-ansvar-for-skolans-olika-delar>

⁴⁹ Skollagen 4 kapitel 3§, skollagen 2 kapitel 5–6 §.

⁵⁰ Skollagen 2 kapitel 34 §.

2.1.2 Skolchef och rektor

Alla verksamheter, oavsett skolform och huvudmannaskap, måste ha minst en skolchef. Det är huvudmannens ansvar att utse en eller flera skolchefer.⁵¹ Skolchefens uppdrag är att hjälpa huvudmannen att se till att skolan följer alla bestämmelser i lagar, förordningar och myndighetsföreskrifter som gäller för utbildningen⁵². Det pedagogiska arbetet vid en skolenhet⁵³ ska ledas och samordnas av en rektor. I rektorns ansvar ingår att verka för att utbildningen utvecklas och att fatta beslut om hur skolan ska organiseras och hur resurser ska fördelas efter elevernas olika förutsättningar och behov.⁵⁴ Rektor är ansvarig för det systematiska kvalitetsarbetet på skolenhetsnivå⁵⁵.

⁵¹ Skollagen 2 kapitel 8a §

⁵² <https://www.skolverket.se/regler-och-ansvar/ansvar-i-skolfragor/skolchefen>

⁵³ Med skolenhet avses en organiserad enhet som omfattar verksamhet i en eller flera skolbyggnader som ligger nära varandra och till enheten knuten verksamhet som inte bedrivs i någon skolbyggnad. Skollagen 1 kapitel 3 §.

⁵⁴ Skollagen 2 kapitel 9–10 §§.

⁵⁵ Skollagen 4 kapitel 4 §.

2.2 Skolans uppdrag kopplat till hbtqi

I detta avsnitt beskrivs skolans värdegrundsuppdrag samt relevanta skrivningar i läroplaner inklusive kommande ändringar i läroplanerna med relevans för hbtqi-området. Hbtqi är inte ett uttalat kunskapsområde i läroplanerna. Skrivningar som knyter an till hbtqi återfinns både i läroplanerna och i flera kurs- och ämnesplaner. Skolan har därigenom i uppdrag att integrera hbtqi i undervisningen i flera olika ämnen. Skolan har också i uppdrag att ingen i skolan får diskrimineras utifrån könsidentitet, könsuttryck och/eller sexualitet, och att skolan ska arbeta främjande för allas lika värde och rättigheter.

2.2.1 Skolans värdegrundsuppdrag

I skolans uppdrag ingår att alla elever ska få inhämta och utveckla både kunskaper och värden. Skolverket beskriver att det innebär ett sammanhållet arbete där skolans värdegrund ska genomsyra hela utbildningen. Värdegrundsarbetet innebär bland annat att elever ska få möjlighet att utveckla empati och omtanke om andra samt ett solidariskt, jämlikt och jämställt förhållningssätt. Värdegrundsarbetet ska främja likabehandling och skapa ett klimat där elever känner sig trygga i skolan. Arbete med skolans värdegrund sker både i och utanför undervisningen och all personal i skolan ansvarar för värdegrundsarbetet.⁵⁶

I skollagens 1 kapitel inledande bestämmelser anges att syftet med utbildningen inom skolväsendet är:

4 § Utbildningen inom skolväsendet syftar till att barn och elever ska inhämta och utveckla kunskaper och värden. Den ska främja alla barns och elevers utveckling och lärande samt en livslång lust att lära. Utbildningen ska också förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på.⁵⁷

Bestämmelserna om utbildningens syfte fastslår de viktigaste fundamenten för skolverksamheten⁵⁸. Vidare fastslår skollagens 1 kapitel att:

5 § Utbildningen ska utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och de mänskliga rättigheterna som människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet samt solidaritet mellan människor. Var och en som verkar inom utbildningen ska främja de mänskliga rättigheterna och aktivt motverka alla former av kränkande behandling.⁵⁹

Skolan ska arbeta främjande för allas lika värde och rättigheter.

⁵⁶ <https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/arbete-med-forskolans-och-skolans-vardegrund>

⁵⁷ Skollagen 1 kapitel 4 §.

⁵⁸ Regeringens proposition 2009/10:165 *Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet*, sidan 220.

⁵⁹ Skollagen 1 kapitel 5 §.

Grundläggande mål för utbildningen utvecklas och kompletteras i läroplanerna⁶⁰. Alla skolformer har en egen läroplan. Skrivningar om att utbildningen ska förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värden som det svenska samhället vilar på återfinns också i läroplanernas första kapitel⁶¹.

Att utbildningen ska utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och de mänskliga rättigheterna innebär att utbildningen i sig och de som verkar inom utbildningen aktivt och medvetet ska förmedla samhällets gemensamma värderingar så som demokrati och mänskliga rättigheter till eleverna samt stimulera eleverna att förverkliga värderingarna. Detta ska också komma till uttryck i praktisk och vardaglig handling.⁶² För att kunna förmedla och förankra de mänskliga rättigheterna och grundläggande demokratiska värderingar måste det finnas kunskap om vad dessa värderingar och rättigheter innebär och hur de kan förverkligas⁶³.

Enligt skollagen ska utbildningen utformas på sådant sätt att alla elever tillförsäkras en skolmiljö som präglas av trygghet och studiero⁶⁴. Skollagen definierar inte begreppet trygghet. I Skolinspektionens kriterier för kvalitet i arbetet för trygghet ingår att det finns ett medvetet arbete med att främja och upprätthålla trygghet i skolan, att arbetet bygger på en analys av situationen i skolan och att det finns ett gemensamt förhållningssätt hos all personal i skolan⁶⁵.

Från 1 juli 2022 kommer läroplanerna för skolformer på grundskolenivå innehålla att det ingår i skolans uppdrag att eleverna ska få kännedom om hur de kan få hjälp om de upplever otrygghet i eller utanför skolan⁶⁶ samt att ett av skolans mål är att varje elev ska respektera andras egenvärde samt deras kroppsliga och personliga integritet⁶⁷.

60 Regeringens proposition 2009/10:165 *Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet*, sidan 220.

61 Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, läroplan för grundsärskolan, läroplan för gymnasieskolan samt läroplan för gymnasiesärskolan, kapitel 1, grundläggande värderingar.

62 Regeringens proposition 2009/10:165 *Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet*, sidan 223.

63 Regeringens proposition 2009/10:165 *Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet*, sidan 221.

64 Skollagen 5 kapitel 3§.

65 Skolinspektionen, (2020), *Skolors arbete med trygghet och studiero – en tematisk analys utifrån beslut fattade inom regelbunden kvalitetsgranskning 2018–2019*, sidan 10.

66 Skolverket (2021), *Ändringar i läroplanens inledande delar Grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet*, ändringen är placerad under kapitel 1, skolans uppdrag.

67 Skolverket (2021), *Ändringar i läroplanens inledande delar Grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet*, ändringen är placerad under kapitel 2, 2.1 Normer och värden.

Läroplanerna fastslår dessutom att alla som verkar i skolan ska hävda de grundläggande värden som anges i skollagen och läroplan och klart ta avstånd från det som strider mot dem⁶⁸.

Från 1 juli 2022 anger riktlinjer i läroplan för grundskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet, läroplan för grundsärskolan, läroplan för gymnasieskolan respektive läroplan för gymnasiesärskolan att alla i skolan ska visa respekt för den enskilda eleven och ha ett demokratiskt och *normmedvetet förhållningssätt*⁶⁹.

2.2.2 Hbtqi i kursplaner och ämnesplaner

I flera av grundskolans kursplaner återfinns begrepp och skrivningar som kan kopplas till hbtqi. Det kan exempelvis handla om identitet, sexualitet, kön, kroppar, ideal, pubertet, reproduktion, jämställdhet, relationer, livsfrågor, levnadsvillkor, normer, kärlek och ansvar. Skrivningar finns exempelvis i ämnena bild, biologi, so (årskurs 1–3), historia (årskurs 4–9), religionskunskap (årskurs 4–9), samhällskunskap (årskurs 4–9) samt svenska. I flera av gymnasieskolans kurs- och ämnesplaner återfinns begrepp som sexualitet, relationer, kön, jämställdhet och identitet och normer. Det finns medtaget i ämnen som historia, idrott och hälsa, naturkunskap, samhällskunskap och religionskunskap.

2.2.3 Kunskapsområdet sex och samlevnad/sexualitet, samtycke och relationer

I de läroplaner för alla skolformer på grundskole- och gymnasienivå som gäller för vårterminen 2022 finns kunskapsområdet sex och samlevnad inskrivet under rektors ansvar. I läroplanerna för skolformer på grundskolenivå anges att rektor ansvarar för att ämnesövergripande kunskapsområden som exempelvis sex och samlevnad integreras i undervisningen i olika ämnen⁷⁰. I läroplanerna för skolformer på gymnasienivå anges att rektor har ett särskilt ansvar för skolans arbete med kunskapsområden där flera ämnen ska bidra och samordnas så att de utgör en helhet för eleven, samt för att eleverna får kunskaper om sex och samlevnad.⁷¹ Utöver dessa skrivningar finns inte kunskapsområdet

68 Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, läroplan för grundsärskolan, läroplan för gymnasieskolan samt läroplan för gymnasiesärskolan, kapitel 1, saklighet och allsidighet.

69 Skolverket (2021), Ändringar i läroplanens inledande delar Grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet. Skolverket (2021), Ändringar i läroplanens inledande delar Gymnasieskolan. Ändringen är placerad under 2.1 Normer och värden i läroplaner på grundskolenivå och under 2.2 Normer och värden i läroplaner på gymnasienivå.

70 Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, 2.8 Rektors ansvar samt Läroplan för grundsärskolan, 2.8 Rektors ansvar.

71 Läroplan för gymnasieskolan, 2.6 Rektors ansvar samt Läroplan för gymnasiesärskolan, 2.6 Rektors ansvar.

sex och samlevnad preciserad i någon definition i de läroplaner som gäller för vårterminen 2022.

Från 1 juli 2022 införs ändringar i kunskapsområdet sex och samlevnad i läroplanerna. Kunskapsområdet stärks och byter även namn till sexualitet, samtycke och relationer. Det nya namnet gäller för alla skolformer på grundskolenivå och gymnasial nivå. Skrivningar om kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer förs in under skolans uppdrag⁷² respektive gymnasieskolans uppdrag⁷³:

Skolan har ett ansvar för att eleverna återkommande i utbildningen får möta frågor som rör sexualitet, samtycke och relationer. Utbildningen ska därigenom främja alla elevers hälsa och välbefinnande samt stärka deras förutsättningar att göra medvetna och självständiga val. Skolan ska bidra till att eleverna utvecklar förståelse för egna och andras rättigheter och förmedla betydelsen av att sexualitet och relationer präglas av samtycke. I utbildningen ska maktstrukturer kopplade till kön och hedersrelaterat våld och förtryck kritiskt granskas. Eleverna ska även ges möjlighet att utveckla ett kritiskt förhållningssätt till hur relationer och sexualitet framställs i olika medier och sammanhang, bland annat i pornografi.⁷⁴

Från 1 juli 2022 ska skolor, enligt läroplanerna, ansvara för att varje elev får kunskaper inom området sexualitet, samtycke och relationer samt om hedersrelaterat våld och förtryck⁷⁵.

Rektors ansvar gällande kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer förtydligas i de läroplaner som träder i kraft 1 juli 2022. De nya skrivningarna anger att rektor ansvarar för att kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer samt kunskaper om hedersrelaterat våld och förtryck behandlas återkommande i utbildningen.⁷⁶

Skolinspektionen beskriver att ett hbtqi-perspektiv är betydelsefullt i alla skolämnen, men i synnerhet inom undervisningen i sex och samlevnad (blivande sexualitet, samtycke och relationer)⁷⁷. Genom att sex- och samlevnadsundervisningen bedrivs med ett norm-medvetet förhållningsätt och tar upp frågor om hbtqi kan alla elever

72 Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, kapitel 1, från 1 juli 2022.

73 Läroplan för gymnasieskolan, kapitel 1, från 1 juli 2022.

74 Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, kapitel 1 samt Läroplan för gymnasieskolan, kapitel 1, från 1 juli 2022.

75 Skolverket (2021), Ändringar i läroplanens inledande delar Grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet. Skolverket (2021), Ändringar i läroplanens inledande delar Gymnasieskolan. Ändringen är placerad under 2.1 Kunskaper i läroplaner på gymnasienivå och under 2.2 Kunskaper i läroplaner på grundskolenivå.

76 Skolverket (2021), Ändringar i läroplanens inledande delar Grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet. Skolverket (2021), Ändringar i läroplanens inledande delar Gymnasieskolan. Ändringen är placerad under 2.8 Rektors ansvar i läroplaner på gymnasienivå och under 2.6 Rektors ansvar i läroplaner på grundskolenivå.

77 Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, (2021) "Det är viktigt att se att det går bra för många" Unga hbtq-personers röster om trygga och inkluderande miljöer, sidan 67.

få kunskap inom detta område och känna sig inkluderande. Att lärare har ett inkluderande språkbruk är centralt i undervisningen.⁷⁸

Vidare anger Skolinspektionen att det är viktigt att sex- och samlevnadsundervisningen genomsyras av ett normmedvetet perspektiv där undervisningen synliggör rådande sex- och samlevnadsnormer och problematiserar de begränsningar som dessa normer leder till. Undervisningen behöver ge eleverna möjlighet att i samtal med lärare reflektera kring dessa normer, det är inte tillräckligt att elever får lära sig om normer. Undervisningen behöver utformas så att den är inkluderande för alla elever oavsett bland annat kön, könsidentitet, sexuell läggning, funktionsvariationer och etnicitet.⁷⁹

Från 1 juli 2022 ska skolor, enligt läroplanerna, ansvara för att varje elev får kunskaper inom området sexualitet, samtycke och relationer samt om hedersrelaterat våld och förtryck.

⁷⁸ Skolinspektionen, (2018), *Sex och samlevnadsundervisning. Tematisk kvalitetsgranskning 2018*, sidan 27.

⁷⁹ Skolinspektionen, (2018), *Sex och samlevnadsundervisning. Tematisk kvalitetsgranskning 2018*, sidan 22.

2.3 Skolans ansvar för arbete mot diskriminering och kränkande behandling

En viktig del i skolans hbtqi-uppdrag är arbetet mot diskriminering och kränkande behandling. Arbetet mot diskriminering och kränkande behandling är reglerat i skollagen och diskrimineringslagen. Det finns även med i läroplanerna för alla skolformer på grundskolenivå och gymnasienivå som fastslår att:

Ingen ska i skolan utsättas för diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, könsöverskridande identitet eller uttryck, sexuell läggning, ålder eller funktionsnedsättning eller för annan kränkande behandling. Alla sådana tendenser ska aktivt motverkas.⁸⁰

I juli 2022 träder nya läroplaner i kraft. I läroplanerna för skolformerna på grundskole- och gymnasienivå finns ändrade formuleringar gällande detta:

Ingen ska i skolan utsättas för diskriminering som har samband med kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, könsöverskridande identitet eller uttryck, sexuell läggning, ålder eller funktionsnedsättning eller för annan kränkande behandling. Alla tendenser till diskriminering eller kränkande behandling ska aktivt motverkas. Intolerans, förtryck och våld, till exempel rasism, sexism och hedersrelaterat våld och förtryck, ska förebyggas och bemötas med kunskap och aktiva insatser.⁸¹

I läroplanernas kapitel 2 regleras riktlinjer för alla som arbetar i skolan och för lärare. Skrivningarna i läroplanerna för skolformerna på grundskolenivå och gymnasienivå skiljer sig något åt, men gemensamt är att riktlinjerna i läroplanernas kapitel 2 anger att alla som arbetar i skolan ska aktivt motverka alla former av diskriminering och kränkande behandling.⁸²

⁸⁰ Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, läroplan för grundsärskolan, läroplan för gymnasieskolan samt läroplan för gymnasiesärskolan, kapitel 1, förståelse och medmänsklighet.

⁸¹ Från 1 juli 2022 i läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, läroplan för grundsärskolan, läroplan för gymnasieskolan samt läroplan för gymnasiesärskolan, kapitel 1, förståelse och medmänsklighet.

⁸² Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet samt läroplan för grundsärskolan, 2.1 Normer och värden. Läroplan för gymnasieskolan samt läroplan för gymnasiesärskolan, 2.2 Normer och värden.

I diskrimineringslagen återfinns bestämmelser om att motverka diskriminering och på andra sätt främja lika rättigheter och möjligheter utifrån lagens sju diskrimineringsgrunder. I skollagens kapitel 6 återfinns bestämmelser om åtgärder mot kränkande behandling. De båda lagstiftningarnas bestämmelser på detta område är uppbyggda på olika sätt, därför följer en kortfattad genomgång av respektive lagkrav.

2.3.1 Definitioner av begrepp

I diskrimineringslagen används begreppet **utbildningsanordnare** för att beskriva den som bedriver utbildningsverksamhet⁸³. Anställda och uppdragstagare i verksamheten ska likställas med utbildningsanordnaren när de handlar inom ramen för anställningen eller uppdraget⁸⁴. För kommunala skolor är kommunen utbildningsanordnare. I skollagen används begreppet **huvudman**. För kommunala skolor är kommunen huvudman.

Elev definieras som den som deltar i utbildning enligt skollagen eller den som söker till annan utbildning än förskola⁸⁵.

I diskrimineringslagens 1 kapitel regleras definitioner av **diskriminering** och olika former av diskriminering samt definitioner av diskrimineringsgrunderna. En form av diskriminering är trakasserier. **Trakasserier** definieras som ett uppträdande som kränker någons värdighet och som har samband med någon av de sju diskrimineringsgrunderna⁸⁶.

De sju **diskrimineringsgrunderna** är: kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller ålder⁸⁷. För denna rapport är diskrimineringsgrunderna könsöverskridande identitet eller uttryck samt sexuell läggning de mest centrala.

Sexuell läggning definieras som homosexuell, bisexuell eller heterosexuell läggning. **Könsöverskridande identitet eller uttryck** definieras som att någon inte identifierar sig som kvinna eller man eller genom sin klädsel eller på annat sätt ger uttryck för att tillhöra ett annat kön.⁸⁸ Personer med intersexvariation omfattas också av diskrimineringsgrunden⁸⁹. Diskrimineringsombudsmannen (DO) använder ofta begreppen könsidentitet eller könsuttryck istället för könsöverskridande identitet eller uttryck⁹⁰. Denna rapport kommer

83 Diskrimineringslagen 2 kapitel 5 §, diskrimineringslagen 3 kapitel 15 §.

84 Diskrimineringslagen 2 kapitel 5 §.

85 Skollagen 1 kapitel 3 § samt 6 kapitel 3 §)

86 Diskrimineringslagen 1 kapitel 4 §. Samband kan vara med en eller flera av diskrimineringsgrunderna.

87 Från att diskrimineringslagen skärptes år 2017 har skolor skyldighet att arbeta utifrån samtliga sju diskrimineringsgrunder.

88 Diskrimineringslagen 1 kapitel 5 §.

89 <https://www.do.se/diskriminering/diskrimineringsgrunder/konsidentitet-eller-konsuttryck-en-av-diskrimineringsgrunderna>

90 DO anser att lagens begrepp ("könsöverskridande") riskerar att befästa en bild av att personer som omfattas av skyddet mot diskriminering är avvikare i ett samhälle där det finns starka normer och föreställningar om kön. <https://www.do.se/diskriminering/diskrimineringsgrunder/konsidentitet-eller-konsuttryck-en-av-diskrimineringsgrunderna>

företrädesvis att använda begreppen **könsidentitet** och **könsuttryck** för att beskriva diskrimineringsgrunden.

Kränkande behandling definieras som ett uppträdande som utan att vara diskriminering enligt diskrimineringslagen kränker ett barns eller elevs värdighet⁹¹.

Skillnaden mellan trakasserier och kränkande behandling innefattar därmed om ett uppträdande som kränker någons värdighet har samband med någon diskrimineringsgrund eller inte.

2.3.2 Förbud mot diskriminering och kränkande behandling

För utbildningsanordnare (det vill säga skolor) anger diskrimineringslagens 2 kapitel 5 § ett diskrimineringsförbud som innebär att ingen elev som deltar i eller söker till verksamheten får diskrimineras samt att anställda och uppdragstagare i verksamheten ska likställas med utbildningsanordnaren när de handlar inom ramen för anställningen eller uppdraget.⁹² Ingen personal i skolan får alltså diskriminera elever som deltar i eller söker till skolan, och utbildningsanordnaren har det yttersta ansvaret för att se till att det inte händer⁹³. Skollagens 6 kapitel 9 § fastslår att huvudmannen eller personalen inte får utsätta en elev för kränkande behandling⁹⁴. I diskrimineringslagen saknas ett särskilt diskrimineringsförbud som är riktat mot trakasserier mellan elever⁹⁵. Även skollagen saknar ett uttalat förbud mot kränkande behandling mellan elever⁹⁶. Här är dock utbildningsanordnarens/huvudmannens utrednings- och åtgärdsskyldighet av betydelse⁹⁷.

Enligt skollagen har skolan en skyldighet att anmäla, utreda och vidta åtgärder mot kränkande behandling samt trakasserier och sexuella trakasserier.

2.3.3 Skyldighet att anmäla, utreda och vidta åtgärder

Enligt skollagens 6 kapitel 10 § har skolan en skyldighet att anmäla, utreda och vidta åtgärder mot kränkande behandling samt trakasserier och sexuella trakasserier⁹⁸. Skolans skyldighet att utreda och vidta åtgärder mot trakasserier och sexuella trakasserier regleras också i diskrimineringslagens 2 kapitel 7 §, men skollagens bestämmelser är

⁹¹ Skollagen 6 kapitel 3 §.

⁹² Diskrimineringslagen 2 kapitel 5 §.

⁹³ <https://www.do.se/diskriminering/diskriminering-olika-delar-samhallet/diskriminering-forskola-skola-hogskola>

⁹⁴ Skollagen 6 kapitel 9 §.

⁹⁵ SOU 2020:79, *Effektiva tillsyn över diskrimineringslagen – aktiva åtgärder och det skollagsreglerade området*, sidan 186.

⁹⁶ SOU 2020:79, *Effektiva tillsyn över diskrimineringslagen – aktiva åtgärder och det skollagsreglerade området*, sidan 197.

⁹⁷ SOU 2020:79, *Effektiva tillsyn över diskrimineringslagen – aktiva åtgärder och det skollagsreglerade området*, sidan 186 och sidan 197.

⁹⁸ Skollagen 6 kapitel 10 §.

mer långtgående på så sätt att de innehåller en anmälningsskyldighet till huvudman.

Skyldigheterna innebär att en lärare eller annan personal som får kännedom om att en elev anser sig blivit utsatt för trakasserier, sexuella trakasserier och/eller kränkande behandling är skyldig att anmäla det till rektorn. En rektor som får kännedom om att en elev anser sig blivit utsatt är skyldig att anmäla det till huvudmannen. Huvudmannen är skyldig att skyndsamt utreda de uppgivna händelserna och när det behövs; vidta de åtgärder som skäligen kan krävas för att förhindra trakasserier, sexuella trakasserier och/eller kränkande behandling i framtiden.⁹⁹

2.3.4 Förbud mot repressalier

Både skollagen och diskrimineringslagen innehåller förbud mot repressalier¹⁰⁰. Repressalier innebär att någon blir utsatt för bestraffning eller dålig behandling som en reaktion på att hen har påtalat eller anmält diskriminering eller kränkande behandling.¹⁰¹

Förbudet mot repressalier innebär att rektor och skolpersonal inte får utsätta en elev för någon form av straff eller annan negativ behandling för att eleven har anmält eller påtalat diskriminering eller kränkande behandling. Förbudet gäller även när någon medverkar i skolans utredning som rör diskriminering eller kränkande behandling.¹⁰²

2.3.5 Aktiva åtgärder mot diskriminering och kränkande behandling

Enligt bestämmelserna i skollagens 6 kapitel om aktiva åtgärder ska varje skolverksamhet bedriva ett målinriktat arbete för att motverka kränkande behandling av elever¹⁰³. Åtgärder för att förebygga och förhindra att elever utsätts för kränkande behandling ska genomföras¹⁰⁴. Varje år ska en plan mot kränkande behandling upprättas, med översikt över de åtgärder som behövs för att förebygga och förhindra kränkande behandling av elever. I planen ska det också finnas en redogörelse för vilka åtgärder som ska genomföras under kommande år samt en redogörelse över hur föregående års åtgärder har genomförts.¹⁰⁵ Huvudmannen ansvarar för att skolorna genomför detta arbete.

Diskrimineringslagens 3:e kapitel handlar om arbetet med aktiva åtgärder mot diskriminering. Aktiva åtgärder definieras som ett förebyggande och främjande arbete för att inom en verksamhet

⁹⁹ Skollagen 6 kapitel 10 §.

¹⁰⁰ Skollagen 6 kapitel 11 §.

¹⁰¹ <https://www.do.se/diskriminering/repressalier-diskriminering>

¹⁰² <https://www.do.se/diskriminering/repressalier-diskriminering>

¹⁰³ Skollagen 6 kapitel 6 §.

¹⁰⁴ Skollagen 6 kapitel 7 §.

¹⁰⁵ Skollagen 6 kapitel 10 §.

motverka diskriminering och på annat sätt verka för lika rättigheter och möjligheter oavsett kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller ålder¹⁰⁶. Utbildningsanordnaren ansvarar för att arbete med aktiva åtgärder beskrivs på det sätt som diskrimineringslagen anger¹⁰⁷.

Enligt bestämmelserna i diskrimineringslagen ska arbetet med aktiva åtgärder genomföras i fyra steg, där varje steg ska göras utifrån var och en av lagens sju diskrimineringsgrunder¹⁰⁸. Skolan ska göra en undersökning av risker för diskriminering eller repressalier eller om det finns andra hinder för enskildas lika rättigheter och möjligheter i verksamheten. Upptäckta risker och hinder ska analyseras, och skolan ska därefter vidta de förebyggande och främjande åtgärder som skäligen kan krävas. Arbetet med undersökning, analys och åtgärder ska följas upp och utvärderas.¹⁰⁹ Åtgärder ska tidsplaneras och genomföras så snart som möjligt.¹¹⁰ Utbildningsanordnare ska enligt diskrimineringslagen också ha riktlinjer och rutiner för verksamheten i syfte att förhindra trakasserier och sexuella trakasserier, och dessa ska följas upp och utvärderas¹¹¹. Arbetet med aktiva åtgärder utifrån diskrimineringslagen ska årligen dokumenteras skriftligt¹¹².

I praktiken slår många skolor ihop sin plan mot kränkande behandling och den skriftliga dokumentationen för arbetet med aktiva åtgärder utifrån diskrimineringslagen i ett och samma dokument. Det finns inget i lagstiftningen som talar emot att det görs, så länge alla krav i lagstiftningen uppfylls.

¹⁰⁶ Diskrimineringslagen 3 kapitel 1 §.

¹⁰⁷ Diskrimineringslagen 3 kapitel 16 §.

¹⁰⁸ Diskrimineringslagen 3 kapitel 16 §.

¹⁰⁹ Diskrimineringslagen 3 kapitel 2 § och 16 §.

¹¹⁰ Diskrimineringslagen 3 kapitel 3 §.

¹¹¹ Diskrimineringslagen 3 kapitel 18 §.

¹¹² Diskrimineringslagen 3 kapitel 20 §.

2.4 Tillsyn av skolverksamhet

Tillsyn innebär en självständig granskning för att kontrollera att den granskade verksamheten lever upp till de krav som finns i lagar, regler och läroplaner¹¹³. Skolinspektionen har ansvar för tillsyn över skolväsendet¹¹⁴ och genomför olika former av tillsyn som exempelvis regelbunden tillsyn och riktad tillsyn. Vid tillsyn kan Skolinspektionen ställa krav på att huvudmannen vidtar åtgärder utifrån vad tillsynen visar på. Skolinspektionen genomför också kvalitetsgranskningar.¹¹⁵

Vad gäller skolornas arbete mot diskriminering och kränkande behandling så har Skolinspektionen tillsynsansvar över skollagens sex kapitel om åtgärder mot kränkande behandling medan DO har tillsynsansvar över diskrimineringslagens bestämmelser för utbildningsanordnare¹¹⁶.

Kommuner har inget tillsynsansvar över fristående skolor.

113 Skollagen 26 kapitel 2 §.

114 Skollagen 26 kapitel 3 §.

115 Kvalitetsgranskningarna syftar till att höja kvaliteten på utbildningen mer än det lagen kräver. <https://www.skolinspektionen.se/inspektion/inspektionsformer/>.

116 Diskrimineringslagen 4 kapitel 1 §.

Vad gäller skolornas arbete mot diskriminering och kränkande behandling så har Skolinspektionen tillsynsansvar över skollagens sex kapitel om åtgärder mot kränkande behandling medan DO har tillsynsansvar över diskrimineringslagens bestämmelser för utbildningsanordnare.

Kapitel 3

Centrala perspektiv och begepp

I detta kapitel redogörs för de centrala perspektiv som används i rapportens upplägg och analys. Barnrättsperspektiv, normer, minoritetsstress, normkritiskt perspektiv och intersektionalitet beskrivs. Kapitlet inleds med en ordlista över begrepp och termer som används i rapporten.

3.1 Ordlista¹¹⁷

Hbtqi

Ett samlingsbegrepp för homosexuella, bisexuella, transpersoner, queera och intersexpersoner. Sedan hösten 2021 är hbtqi det begrepp som Göteborg Stad håller sig till. I rapporten kommer begreppet hbtq användas i hänvisningar till andra källor som använt sig av det begreppet.

Intersex

Är en benämning som används för att förklara tillstånd där den kroppsliga utvecklingen inte är entydig i fråga om kön. Begreppet intersex innefattar ett stort antal kroppsliga tillstånd. Någon som har en intersexvariation kan kalla sig för intersexperson.

Könsidentitet:

Är en persons självidentifierade, självupplevda kön. Det är alltid den enskilde personen som har rätten att definiera sin könsidentitet. Exempel på könsidentiteter är ickebinär, tjej, kille, genderfluid, transtjej, transkille och agender.

Könsuttryck

Är hur en person uttrycker sitt kön exempelvis genom kroppsspråk, röstläge, kläder, smink, kroppsspråk och frisyr.

Juridiskt kön

Är det kön som står registrerat i folkbokföringen och som syns i svenska personnummer. I Sverige finns det två juridiska kön: kvinna och man.

Tilldelat kön

Används för att beskriva det kön som sjukvårdspersonal tilldelar ett barn vid födseln.

Transperson

Är ett paraplybegrepp för personer vilkas könsidentitet och/eller könsuttryck skiljer sig från juridiskt kön och det kön som tilldelades vid födseln. Det finns transpersoner som önskar att ändra juridiskt kön och/eller att ändra kroppen med hormoner och/eller kirurgi och det finns transpersoner som inte önskar att ändra kroppen eller juridiskt kön. Trans är latin och kan översättas till "på andra sidan av".

Cisperson

Är ett begrepp som används för att beskriva personer vars tilldelade kön, juridiska kön och könsidentitet hänger ihop och alltid har hängt ihop i enlighet med normer för kön. Cis är latin och betyder ungefär "på denna sida av" eller "på samma sida".

¹¹⁷ Definitionerna är baserade på Göteborgs Stads plan för att förbättra hbtq-personers livsvillkor 2017–2021 sidan 6, Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, (2021) "Det är viktigt att se att det går bra för många" Unga hbtq-personers röster om trygga och inkluderande miljöer, sidan 71–72, Regeringskansliet, Handlingsplan för hbtqi-personers lika rättigheter och möjligheter 2020–2023 sidan 5–6, Västra Götalandsregionen, (2020), Gå bara om du absolut måste – transpersoners upplevelser av primärvården i Västra Götalandsregionen, sidan 65–68 samt <https://transformering.se/vad-ar-trans/ordlista> och <https://www.rfsl.se/hbtqi-fakta/begreppsordlista/>.

Binär

Är latin för två eller tvådelad. I kontexten kön inbegriper binärt kön de två kategorierna kvinna/tjej och man/kille. Transidentiteter kan vara binära, som exempelvis transtjej och transkille.

Ickebinär

Är ett eller flera paraplybegrepp som innehåller många olika definitioner av identiteter mellan eller bortom den binära uppdelningen av kön (kvinna och man). Att vara ickebinär betyder inte samma sak för alla som definierar sig som det. En del icke-binära kallar sig för transpersoner, andra gör inte det.

Genderfluid

Är ett begrepp som kan användas för att beskriva att man har en flytande könsidentitet, eller att ens könsidentitet varierar över tid eller beroende på sammanhang. Det är olika för olika personer vilka identiteter man varierar mellan.

Agender

Innebär att vara inget kön eller att inte definiera sig själv i fråga om kön.

Sexuell läggning

Innebär vem eller vilka en person blir attraherad av, förälskad i eller har romantiska och/eller sexuella relationer med. I diskrimineringslagen ingår homosexuell, bisexuell och heterosexuell i lagens definition av sexuell läggning¹¹⁸. I praktiken använder personer fler ord än just homo, bi och hetero för att beskriva sin sexuella läggning.

Asexuell

Är att inte känna sig attraherad av andra, att inte känna sexlust eller inte känna sig intresserad av att ha sex.

Pansexuell

Är att kunna bli kär i eller attraherad av människor av alla kön. Begreppet tydliggör att det finns fler kön än två.

Bisexuell

Är att kunna bli kär i eller attraherad av människor oavsett kön.

Homosexuell

Är att kunna bli kär i eller attraherad av människor av samma kön som en själv.

Heterosexuell

Är att kunna bli kär i eller attraherad av människor av ett annat kön än en själv.

Queer

Är ett brett begrepp som kan betyda flera olika saker men i grunden innebär ett kritiskt förhållningssätt till normer för kön och sexualitet. Många ser sin könsidentitet och/eller sin sexualitet som queer. Personer som identifierar sig som queera har en mängd olika sätt att identifiera sig i relation till kön och sexualitet.

¹¹⁸ Diskrimineringslagen 1 kapitel 5 §.

3.2 Barnrättsperspektiv

Denna rapport utgår från ett barnrättsperspektiv. Ett barnrättsperspektiv tar avstamp från rättigheterna i FN:s konvention om barnets rättigheter, barnkonventionen, och innebär att varje barn ses som rättighetsbärare. God kunskap om barnets rättigheter är en förutsättning för att kunna tillämpa ett barnrättsperspektiv.

3.2.1 Barnkonventionen

Barnkonventionen blev svensk lag den 1 januari 2020, men Sverige ratificerade barnkonventionen redan år 1990 vilket innebär att rättigheterna har varit gällande i Sverige sedan dess¹¹⁹. Enligt barnkonventionens artikel 1 definieras barn som varje människa under 18 år¹²⁰. Barnkonventionens artikel 4 fastslår att staten, och därmed också kommuner, har skyldighet att ta ansvar för, vidta alla lämpliga åtgärder och nyttja sina tillgängliga resurser till fullo för att uppfylla de rättigheter som erkänns i barnkonventionen.

Barnkonventionen består av 54 artiklar som alla är lika viktiga och ska ses som en helhet. Fyra artiklar är barnkonventionens grundprinciper och dessa ska vara vägledande i all tolkning av barnkonventionens artiklar. De fyra grundprinciperna är:

- » Artikel 2: Alla barn har samma rättigheter och lika värde. Ingen får diskrimineras.
- » Artikel 3: I alla åtgärder som rör barn ska man i första hand beakta vad som bedöms vara barnets bästa.
- » Artikel 6: Varje barn har rätt att överleva, leva och utvecklas fysiskt, psykiskt, andligt, moraliskt och socialt.
- » Artikel 12: Barn har rätt att uttrycka sina åsikter och få dem beaktade i alla frågor som berör dem. När åsikterna beaktas ska man ta hänsyn till barnets ålder och mognad.

Barnkonventionens rättigheter erkänner varje barn som rättighetsbärare. Det innebär att rättigheterna i barnkonventionen är individuella och att de gäller för varje barn. Det räcker inte att de flesta barn får sina rättigheter tillgodosedda för att säga att en stat uppfyller konventionens rättigheter.

FN:s kommitté för barnets rättigheter i Genève, barnrättskommittén, övervakar att konventionsstaterna skyddar och respekterar rättig-

Barnkonventionens rättigheter erkänner varje barn som rättighetsbärare. Det innebär att rättigheterna i barnkonventionen är individuella och att de gäller för varje barn.

¹¹⁹ Att ratificera en konvention är juridiskt bindande för staten och innebär att staten, regioner och kommuner ska säkerställa de rättigheter barnet har enligt konventionen. Även privata aktörer som utför tjänster åt staten som berör barn, som exempelvis fristående skolor, är skyldiga att följa barnkonventionen. Källa: <https://www.barnombudsmannen.se/barnkonventionen/om-barnkonventionen/>

¹²⁰ Skollagen utgår från barnkonventionens definition av barn i skollagen 1 kap. 10 §.

heterna i barnkonventionen.¹²¹ Vart femte år ska varje konventionsstat¹²² rapportera till FN:s barnrättskommitté. Barnrättskommittén granskar rapporterna och i sina ”concluding observations” drar kommittén slutsatser och ger rekommendationer till staten.¹²³

3.2.2 Barns rätt till utbildning

Barnkonventionens artikel 28 erkänner barnets rätt till utbildning. Rätten till utbildning återfinns också i svensk grundlag (2 kapitlet 18 § regeringsformen) och i skollagens 7 kapitel. I barnkonventionens artikel 29 anges att utbildningen bland annat ska syfta till att utveckla respekt för de mänskliga rättigheterna samt utveckla barnets fulla möjligheter i fråga om personlighet, anlag och fysisk och psykisk förmåga.¹²⁴

Skolan är en central plats i barn och ungas liv. Genom skolplikten har barn och unga en skyldighet att gå i skolan från förskoleklass och genom hela grundskolan¹²⁵. Barnkonventionens rättigheter gäller för alla elever som deltar i utbildning vid en skola. Alla barn har rätt att känna sig trygga och inkluderade i skolan.

3.2.3 Ett hbtqi-perspektiv på barnets rättigheter

Rättigheter i barnkonventionen som har särskild relevans för hbtqi-elevers rätt till en trygg och inkluderande skola är:

- » Artikel 2: rätten till likabehandling och icke-diskriminering
- » Artikel 3: principen om barnets bästa
- » Artikel 6: rätten till liv och utveckling
- » Artikel 8: rätten till sin identitet
- » Artikel 12: rätten till inflytande och delaktighet
- » Artikel 19: rätten till skydd mot alla former av våld
- » Artikel 42: rätten att få kunskap om sina rättigheter
- » FN:s barnrättskommitté har fram till februari 2022 publicerat 25 allmänna kommentarer¹²⁶. De allmänna kommentarerna är barnrättskommitténs vägledning i hur olika artiklar och teman ska tolkas, och ger även rekommendationer och generella råd om hur åtaganden i barnkonventionen kan få bättre genomslag. I flera av de allmänna kommentarerna finns uttolkningar rörande sexuell läggning och könsidentitet.

¹²¹ <https://www.barnombudsmannen.se/barnkonventionen/fns-barnrattskomite-och-sveriges-rapporter/>

¹²² De stater som ratificerat konventionen kallas i barnkonventionen för konventionsstater.

¹²³ <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRC/Pages/CRCIntro.aspx>,
<https://www.barnombudsmannen.se/barnkonventionen/fns-barnrattskomite-och-sveriges-rapporter/>

¹²⁴ FN:s konvention om barnets rättigheter, artikel 29 a och 29 b.

¹²⁵ Skolplikten regleras i skollagen 7 kapitel.

¹²⁶ <https://www.barnombudsmannen.se/barnkonventionen/allmanna-kommentarer/>

Rätten till icke-diskriminering

Artikel 2 i barnkonventionen fastslår att alla barn är lika mycket värda och att inget barn får bli diskriminerat. Det innebär att rättigheterna i barnkonventionen ska tillförsäkras alla barn utan skillnad och att inget barn får diskrimineras i tillgången till sina rättigheter¹²⁷. Rätten till icke-diskriminering gäller både utifrån barnets och dess föräldrars eller vårdnadshavares ras, hudfärg, kön, språk, religion, politiska eller annan åskådning, nationella, etniska eller sociala ursprung, egendom, funktionsnedsättning, börd eller ställning i övrigt¹²⁸. I konventionstexten anges inte explicit könsidentitet, könsuttryck och sexuell läggning.

År 2003 publicerades barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 4 *om ungdomars hälsa och utveckling inom ramen för barnkonventionen*. I dessa anger barnrättskommittén att rätten till icke-diskriminering även omfattar ungdomars sexuella läggning och hälsostatus¹²⁹. Även barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 15 *om barnets rätt till bästa uppnåeliga hälsa* från år 2013 uttrycker att diskrimineringsgrunder som sexuell läggning, könsidentitet och hälsostatus ingår i rätten till icke-diskriminering, även fast dessa inte står uttalade i barnkonventionens artikel 2¹³⁰.

Principen om barnets bästa

I allmänna kommentar nr 14 *om barnets rätt att i första hand få beaktat vad som bedöms vara barnets bästa* från 2013 uttrycker barnrättskommittén att barn inte är en homogen grupp och att mångfald måste tas med i bedömningen när barnets bästa fastställs. Kommittén anger att egenskaper som kön, sexuell läggning, nationellt ursprung, religion och trosföreställningar, kulturell identitet och personlighet ingår i barns identitet. Barnets rätt att behålla sin identitet garanteras i barnkonventionens artikel 8 och måste respekteras och beaktas i bedömningen av barnets bästa.¹³¹

Rätten till skydd mot alla former av våld

I barnrättskommitténs sammanfattande slutsatser och rekommendationer till Sverige från år 2015 uppmanade barnrättskommittén Sverige att anstränga sig ytterligare och stärka sina åtgärder för att effektivt bekämpa alla former av diskriminering med särskilt fokus på att arbeta förebyggande och vid behov vidta aktiva åtgärder för att skydda barn i sårbara situationer. Barnrättskommittén anger att barn som är homosexuella, bisexuella och transpersoner är en utsatt grupp. Barnrättskommittén uttryckte också en oro över att det förekommer

¹²⁷ Barnombudsmannen, (2021) *Erfarenheter från unga transpersoner samt från barn och unga med intersexvariation*.

¹²⁸ FN:s konvention om barnets rättigheter, artikel 2.

¹²⁹ <https://www.barnombudsmannen.se/globalassets/dokument/barnkonventionen/allmanna-kommentarer/allman-kommentar-nr-4.pdf>, punkt 6.

¹³⁰ <https://www.barnombudsmannen.se/globalassets/dokument/barnkonventionen/allmanna-kommentarer/allman-kommentar-nr-15.pdf>, punkt 8.

¹³¹ <https://www.barnombudsmannen.se/globalassets/dokument/barnkonventionen/allmanna-kommentarer/allman-kommentar-nr-14.pdf>, punkt 55.

att barn som är homosexuella, bisexuella eller transpersoner utsätts för mobbning, hot och våld i Sverige.¹³²

Även barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 20 *om genomförandet av barnets rättigheter under ungdomsåren* från år 2016 uttrycker att det är vanligt att ungdomar som är homosexuella, bisexuella, transpersoner eller intersex utsätts för förföljelse, till exempel övergrepp och våld, stigmatisering, diskriminering, mobbning och exkludering från utbildning¹³³. Barnrättskommittén betonar alla ungdomars rätt att uttrycka sig fritt och rätt till respekt för sin fysiska och psykiska integritet, könsidentitet och framväxande självständighet samt att stater även bör vidta verkningsfulla åtgärder för att skydda alla ungdomar som är homosexuella, bisexuella, transpersoner eller intersex från alla former av våld, diskriminering och mobbning genom att öka allmänhetens medvetenhet och genomföra åtgärder till skydd och stöd.¹³⁴

I barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 13 *om barnets rätt till frihet från alla former av våld* från år 2011 betonar barnrättskommittén att våld bland barn inkluderar fysiskt, psykiskt och sexuellt våld, ofta genom mobbning som utövas av barn mot andra barn. Detta skadar inte bara barnets fysiska och psykiska integritet och välbefinnande på kort sikt utan ofta har en allvarlig inverkan på barnets utveckling, utbildning och sociala integration på medellång och lång sikt. Vidare säger kommittén att även om det är barnen som är aktörer så spelar vuxna en avgörande roll i alla försök att på lämpligt sätt bemöta och förhindra sådant våld.¹³⁵

¹³² https://www.regeringen.se/49c72d/globalassets/regeringen/dokument/socialdepartementet/barnets-rattigheter/sammanfattande-slutsatser-och-rekommendationer-avseende-sveriges-femte-periodiska-rapport_svensk-oversattning.pdf

¹³³ <https://www.barnombudsmannen.se/globalassets/dokument/barnkonventionen/allmanna-kommentarer/allman-kommentar-nr-20.pdf>, punkt 33

¹³⁴ <https://www.barnombudsmannen.se/globalassets/dokument/barnkonventionen/allmanna-kommentarer/allman-kommentar-nr-20.pdf>, punkt 34.

¹³⁵ <https://www.barnombudsmannen.se/globalassets/dokument/barnkonventionen/allmanna-kommentarer/allman-kommentar-nr-13.pdf>, punkt 27.

3.3 Normer och normers påverkan

Rapporten tar också avstamp i ett normkritiskt perspektiv, i såväl utformning av rapportens frågeställningar som i analys av resultatet. Normer är ett centralt begrepp för att förstå innebörden av ett normkritiskt perspektiv.

3.3.1 Normer

Sociala normer kan förstås som föreställningar och oskrivna regler om vad som är förväntat och önskvärt i samhället eller i mindre sociala gemenskaper. Genom normer skapas uppfattningar om hur människor ska vara och leva tillsammans men också föreställningar om vad som *inte* är önskvärda beteenden, handlingar och sätt att vara på. Normer kan underlätta i det sociala samspelet mellan människor, men normer kan också skapa och upprätthålla ojämlikhet i samhället genom snäva begränsningar om hur människor förväntas vara och leva.¹³⁶

Personer som lever i enlighet med normen ges ofta fördelar i fråga om lagstiftning, känsla av sammanhang och bekräftelse. Personer som bryter mot normen möter ofta olika former av negativa konsekvenser som exempelvis att uppmärksammas (negativt) och få sina normbrott påpekade, att inte få ingå i sociala sammanhang eller att behöva förhålla sig till andras fördomar eller förutfattade meningar. Att bryta mot normen kan också innebära att återkommande behöva försvara eller förklara sin (normbrytande) identitet eller andra egenskaper. Andra exempel på negativa konsekvenser mot personer som bryter mot normen är att utsättas för diskriminering, hot och våld.¹³⁷

Normbrottens olika konsekvenser bidrar till att människor kan vara benägna att efterleva normer, även om normerna begränsar dem.¹³⁸ Detta gör att människors handlingsutrymme på olika sätt påverkas

Sociala normer

kan förstås som föreställningar och oskrivna regler om vad som är förväntat och önskvärt i samhället eller i mindre sociala gemenskaper.

¹³⁶ Björk och Wahlström, (2018) *Normer som skaver – hbtq-personers sociala arbetsmiljö i Göteborgs Stad*, Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap Göteborgs Universitet, sidan 25. Västra Götalandsregionen, (2020), *Gå bara om du absolut måste – transpersoners upplevelser av primärvården i Västra Götalandsregionen*, sidan 8 och sidan 65.

¹³⁷ Björk och Wahlström, (2018) *Normer som skaver – hbtq-personers sociala arbetsmiljö i Göteborgs Stad*, Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap Göteborgs Universitet, sidan 25. Nordiska ministerrådet, (2021), *Hälsa, välmående och livsvillkor bland unga LGBTI-personer i Norden – En forskningsöversikt och kartläggning av insatser*, sidan 44–45.

¹³⁸ Björk och Wahlström, (2018) *Normer som skaver – hbtq-personers sociala arbetsmiljö i Göteborgs Stad*, Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap Göteborgs Universitet, sidan 25. Nordiska ministerrådet, (2021), *Hälsa, välmående och livsvillkor bland unga LGBTI-personer i Norden – En forskningsöversikt och kartläggning av insatser*, sidan 44–45.

och begränsas av rådande normer¹³⁹. Genom att människor bryter mot normer kan normerna utmanas och förändras¹⁴⁰.

Skolverkets rapport *Diskriminerad, trakasserad och kränkt* från år 2009 undersökte barns, elevers och studerandes uppfattningar om diskriminering och trakasserier. Rapporten visade att grunden till att diskriminering, trakasserier och kränkningar uppstår kan kopplas till de normer som finns i verksamheterna. Särskilt vissa normer var dominerande och satte sin prägel på de sociala maktrelationerna. I undersökningen framkom att exempel på sådana normer var att vara sekulär kristen, att vara vit och att vara heterosexuell.¹⁴¹

3.3.2 Intersektionalitet

Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 20 *om genomförandet av barnets rättigheter under ungdomsåren* från år 2016 anger att kommittén har identifierat flera olika former av diskriminering och att många av dessa har särskilt stor betydelse för ungdomar och kräver en intersektionell analys och målinriktade helhetsåtgärder.¹⁴²

Begreppet intersektionalitet är ett analytiskt begrepp som förklarar hur olika normer och maktordningar hänger ihop, påverkar och förstärker varandra. Intersektionalitet används vanligtvis i Sverige för att utifrån samspelet mellan diskrimineringslagens sju diskrimineringsgrunder studera hur relationer av överordning och underordning skapas och upprätthålls.¹⁴³

I den nationella handlingsplanen för hbtqi-personers lika rättigheter och möjligheter 2020–2023 konstateras att arbetet med att främja hbtqi-personers lika rättigheter och möjligheter behöver inkludera olika perspektiv såsom queer-, intersex-, ickebinärt och intersektionellt perspektiv och samtidigt kontinuerligt beakta utvecklingen av nya sätt att identifiera sig och förhålla sig till normer förknippade med kön och sexualitet.¹⁴⁴

MUCF beskriver att en intersektionell analys kan användas för att analysera hur olika normer och maktordningar samspelar. Genom en intersektionell analys är det möjligt att visa på utmaningar eller diskriminering som kan uppstå för unga hbtqi-personer som bryter mot flera normer, exempelvis genom att både ha en normbrytande sexuell läggning och en funktionsnedsättning. Den intersektionella analysen kan i sin tur leda till att bättre anpassade insatser skapas.¹⁴⁵

¹³⁹ <https://skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/jamstalldhet-i-skolan>

¹⁴⁰ Björk och Wahlström, (2018) *Normer som skaver – hbtq-personers sociala arbetsmiljö i Göteborgs Stad*, Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap Göteborgs Universitet, sidan 25.

¹⁴¹ Skolverket, (2009), *Diskriminerad, trakasserad, kränkt? Barns, elevers och studerandes uppfattningar om diskriminering och trakasserier*, sidan 11.

¹⁴² <https://www.barnombudsmannen.se/globalassets/dokument/barnkonventionen/allmanna-kommentarer/allman-kommentar-nr-20.pdf>, punkt 21.

¹⁴³ *Göteborgs Stads plan för att förbättra hbtq-personers livsvillkor*, sidan 6.

¹⁴⁴ Regeringskansliet, *Handlingsplan för hbtqi-personers lika rättigheter och möjligheter 2020–2023* sidan 7.

¹⁴⁵ Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, (2021) *”Det är viktigt att se att det går bra för många” Unga hbtq-personers röster om trygga och inkluderande miljöer*, sidan 73.

3.3.3 Normer kopplat till könsidentitet, könsuttryck och sexualitet

Normer om hur människor bör se ut, vara och leva sina liv när det kommer till kön och sexualitet kan se olika ut beroende på sammanhang. Det finns normer på samhällsnivå men också normer som gäller i mindre sociala sammanhang som till exempel i grupper, i skolor och i familjer. Dominerande samhällsnormer kopplat till könsidentitet, könsuttryck och sexualitet är tvåkönsnormen, cisnormen och heteronormen. Dessa normer beskriver det eftersträvarsvärda eller förväntade, det vill säga det normativa.

Tvåkönsnormen utgörs av föreställningen att alla människor är kvinnor eller män, tjejer eller killar – det vill säga en föreställning om att det enbart finns dessa två könskategorier att identifiera sig som.¹⁴⁶ Ett exempel på där tvåkönsnormen är synlig i Sverige är att det endast finns två juridiska kön.

Cisnormen innebär att alla människor förväntas identifiera sig med det juridiska kön som man tilldelades vid födseln. Cisnormen utgår från att det endast finns två kön och förutsätter att alla är cispersoner.¹⁴⁷

Heteronormen fångar in normer om kön och sexualitet, och bygger på ett förgivettagande av att alla är heterosexuella cispersoner och att heterosexualitet är det naturliga och önskvärda. I heteronormen ingår också föreställningen om att det bara finns två kön (tvåkönsnormen), att kvinnor förväntas vara feminina och män förväntas vara maskulina samt att bara kvinnor och män förväntas ha relationer och bilda familj med varandra.¹⁴⁸ Detta paket av normer om hur människor förväntas vara och leva utifrån kön och sexualitet utgör begreppet **heteronormativitet**.

Den nationella handlingsplanen för hbtqi-personers lika rättigheter och möjligheter 2020–2023 konstaterar att:

*Normer knutna till kön och sexualitet gör att vissa unga synliggörs och bekräftas mer än andra unga, och det är de vuxnas ansvar att bredda dessa normer så att alla inkluderas. Skolan har stora möjligheter att tidigt påverka normer hos barn och unga och att främja likabehandling oavsett kön, sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck.*¹⁴⁹

Normer medför att personer som passar in i rådande normer, exempelvis för könsidentitet (det vill säga cispersoner) ofta blir osynliga

¹⁴⁶ Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, (2021) *Öppna skolan! Om hbtq, normer och inkludering i årskurs 7–9 och gymnasiet*, sidan 12.

¹⁴⁷ Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, (2021) *”Det är viktigt att se att det går bra för många” Unga hbtq-personers röster om trygga och inkluderande miljöer*, sidan 72.

¹⁴⁸ Göteborgs Stads plan för att förbättra hbtq-personers livsvillkor, sidan 6 samt Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, (2021) *”Det är viktigt att se att det går bra för många” Unga hbtq-personers röster om trygga och inkluderande miljöer*, sidan 72.

¹⁴⁹ Regeringskansliet, *Handlingsplan för hbtqi-personers lika rättigheter och möjligheter 2020–2023* sidan 18.

i den bemärkelsen att deras könsidentitet tas för given, följer det förväntade och utgör ett ideal i samhället. På samma sätt betraktas oftare människor som bryter mot rådande normer som avvikande, och normbrottet medför en synlighet. Exempel på synlighet är att som transperson och/eller ickebinär upprepade gånger behöva komma ut med sin könsidentitet för att kunna förstås som den person man är och för att andra personer ska använda rätt pronomen och/eller namn om en.¹⁵⁰

3.3.4 Minoritetsstress

I relation till denna rapports resultat och analys gällande villkor för hbtqi-personer i skolan är även minoritetsstress ett centralt begrepp. Forskning visar att unga hbtqi-personer har en ökad risk för psykisk och fysisk ohälsa¹⁵¹. Inom forskning finns ett växande stöd för att den ökade risken för fysisk och psykisk ohälsa för unga hbtqi-personer har sin grund i utsatthet för *minoritetsstress*.¹⁵²

Modellen för att förstå minoritetsstress utvecklades ursprungligen av den amerikanska forskaren Ilan H. Meyer, för att förklara skillnader i psykisk hälsa baserade på sexuell läggning¹⁵³. Minoritetsstress används för att beskriva den särskilda psykosociala stress och påfrestning som kommer av att överskrida, avvika eller bryta mot rådande samhällsnormer¹⁵⁴.

Enligt teorin om minoritetsstress så utsätts hbtqi-personer för specifika stressrelaterade upplevelser som kan orsakas av:

- » negativa händelser som socialt avvisande, stigma, diskriminering, kränkningar, hot och våld
- » rädsla/oro för negativa händelser och den extra vaksamhet som de skapar (inklusive rädsla för att bli heteronormativt bemött, och försök att undkomma detta)
- » döljande av sexuell läggning och/eller könsidentitet och stress kring att inte kunna vara öppen med sin sexuella läggning eller könsidentitet
- » internaliserade negativa samhälleliga attityder mot hbtqi-personer (det vill säga att en person tar på sig omgivningens negativa attityder mot hbtqi-personer och gör dem till del av sin självbild)¹⁵⁵

Minoritetsstress

används för att beskriva den särskilda psykosociala stress och påfrestning som kommer av att överskrida, avvika eller bryta mot rådande samhällsnormer.

¹⁵⁰ Björk och Wahlström, (2018) *Normer som skaver – hbtqi-personers sociala arbetsmiljö i Göteborgs Stad*, Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap Göteborgs Universitet, sidan 25.

¹⁵¹ Nordiska ministerrådet, (2021), *Hälsa, välmående och livsvillkor bland unga LGBTI-personer i Norden – En forskningsöversikt och kartläggning av insatser*, sidan 16.

¹⁵² FORTE: Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd, (2018), *Hälsa och livsvillkor bland unga hbtqi-personer*, sidan 30–31.

¹⁵³ Meyer, (2003) *Prejudice, Social Stress, and Mental Health in Lesbian, Gay, and Bisexual Populations: Conceptual Issues and Research Evidence*, Columbia University.

¹⁵⁴ Folkhälsomyndigheten, (2017), *Metoder för att främja en god hälsa bland hbtqi-personer. Resultat från en kartläggande litteraturöversikt*, sidan 16–17.

¹⁵⁵ FORTE: Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd, (2018), *Hälsa och livsvillkor bland unga hbtqi-personer*, kapitel 4.

- » Minoritetsstress innebär att som del i en minoritetsgrupp vara utsatt för negativt bemötande eller behöva vara på sin vakt och beredd på att bli utsatt eller ifrågasatt¹⁵⁶. Oron för att bli avvisad av andra är extra påtaglig under ungdomsåren.¹⁵⁷ MUCF beskriver minoritetsstress som:

En del i detta är upplevelsen av att andra uppfattar en som känslig och att en reagerar på sådant som andra inte tycker är någonting att ta åt sig av. Minoritetsstress kan leda till överdriven vaksamhet, en så kallad hypervigilans, där den som tidigare blivit utsatt för kränkningar kan ha lättare att reagera starkare på olika situationer även i fortsättningen. Hypervigilans innebär den process där individer helt enkelt förväntar sig att bli avvisade eller bli illa behandlade baserat på tidigare erfarenheter av fördomar och diskriminering mot den egna gruppen.¹⁵⁸

¹⁵⁶ Regeringskansliet, *Handlingsplan för hbtqi-personers lika rättigheter och möjligheter 2020–2023* sidan 18.

¹⁵⁷ FORTE: Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd, (2018), *Hälsa och livsvillkor bland unga hbtq-personer*, sidan 35.

¹⁵⁸ Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, (2021) ”*Det är viktigt att se att det går bra för många*” *Unga hbtq-personers röster om trygga och inkluderande miljöer*, sidan 28–29.

3.4 Ett normkritiskt perspektiv

I Göteborgs Stads plan för att förbättra hbtq-personers livsvillkor definieras normkritik som ett ifrågasättande av föreställningar om vad som anses vara normalt respektive avvikande. Vidare anger definitionen att genom att fokus riktas mot det som uppfattas som ”normalt” istället för mot dem som bryter mot normen kan normkritik användas för att synliggöra exkluderande och diskriminerande strukturer. Genom att utgå från en normkritisk analys går det att arbeta normmedvetet.¹⁵⁹

På nationell nivå lyftes begreppet normkritik i Skolverkets rapport *Diskriminerad, trakasserad och kränkt* från år 2009 med innebörden att skolpersonal tillsammans med elever behöver reflektera kring vilka normer och värden som förekommer i skolan samt vilka normer som skapar underordning, exkludering och verkar förtryckande och som därmed behöver förändras.¹⁶⁰ År 2022 beskriver Skolverket normkritik som ett sätt att integrera skolans värdegrundsuppdrag i skolans dagliga verksamhet. Skolverket anger att det är viktigt att synliggöra och ifrågasätta begränsande normer eftersom diskriminering och kränkningar är ofta knutna till normer. Ett normkritiskt arbete kan också göra att fler elever kan känna sig inkluderande.¹⁶¹

Genom att synliggöra begränsande normer i samhället och på den egna skolan kan dessa ifrågasättas och förändras. Skolverket betonar att för att få någon effekt räcker det inte att enbart synliggöra begränsande normer utan det behövs också samtal och reflektion kring normerna där normerna utmanas och ifrågasätts.¹⁶² Olika delar i att arbeta normkritiskt är:

- » Att synliggöra normer i verksamheten, till exempel utifrån diskrimineringsgrunderna
- » Att analysera vilka normer som kan vara begränsande
- » Att ifrågasätta normerna och vilka orsaker som ligger bakom dem
- » Att genomföra åtgärder för att förändra normerna¹⁶³
- » För att kunna arbeta normkritiskt och tillämpa ett normmedvetet förhållningssätt behöver all personal i skolan ha kunskap om heteronormen och andra typer av normer som finns i samhället¹⁶⁴.

¹⁵⁹ Göteborgs Stads plan för att förbättra hbtq-personers livsvillkor, sidan 6.

¹⁶⁰ Skolverket, (2009), *Diskriminerad, trakasserad, kränkt? Barns, elevers och studerandes uppfattningar om diskriminering och trakasserier*, sidan 98–99.

¹⁶¹ <https://www.skolverket.se/download/18.645f1c0e17821fd15c3099/1622712309998/Sandra-Bromster-Vardegrundsarbete-viktigt-for-studiero%E2%80%9393transkribering-av-ljudfil-2.pdf>

¹⁶² <https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/koll-pa-studiero/vardegrundsarbete-viktigt-for-studiero>

¹⁶³ <https://www.skolverket.se/download/18.645f1c0e17821fd15c3099/1622712309998/Sandra-Bromster-Vardegrundsarbete-viktigt-for-studiero%E2%80%9393transkribering-av-ljudfil-2.pdf>

¹⁶⁴ Skolverkets konferens för skolchefer och rektorer: Ändrade kursplaner och läroplaner hösten 2022 som genomfördes 30 september 2021.

Kapitel 4

Tillvägagångssätt

I detta kapitel beskrivs insamling av underlag till rapporten. De metoder som använts för specifika undersökningar utförda inom ramen för arbetet beskrivs därefter mer utförligt. Resultat och analys av underlagen redovisas i kapitel 5, 6, 7 och 8.

4.1 Insamling av underlag

Underlag till rapporten har samlats in genom:

4.1.1 Enkätundersökningar

- » Göteborgsregionens elevenkät
- » En webbenkät riktad till elever på högstadiet och gymnasiet i Göteborg, som är eller funderar på om de är hbtqi-personer

4.1.2 Underlag gällande grundskoleförvaltningen respektive utbildningsförvaltningen

- » Kvalitetsrapporter
- » Rutiner inom arbetet mot diskriminering och kränkande behandling
- » Sammanställningar av anmälningar gällande diskriminering och kränkande behandling mot elever
- » Blanketter för hälsosamtal
- » Skriftliga frågor till grundskoleförvaltningen respektive utbildningsförvaltningen

4.1.3 Intervjuer

- » Intervjuer med verksamheter i Göteborg som möter unga hbtqi-personer

4.2 Analys av Göteborgs- regionens elevenkät

Inom ramen för rapportarbetet tillfrågades grundskoleförvaltningen och utbildningsförvaltningen om vilka enkäter riktade till elever som förvaltningen (och skolorna) använder sig av för att följa barns och ungas upplevelse av skolan och deras hälsa samt förutsättningar för utbildningen.

Grundskoleförvaltningen svarar att Göteborgsregionens elevenkät samt enkäten om barn och ungas fritidsvanor genomförs på förvaltningsnivå, samt att skolor ofta gör egna trygghetsenkäter i någon form¹⁶⁵. Utbildningsförvaltningen svarar att Göteborgsregionens elevenkät genomförs årligen samt att Skolinspektionens skolenkät genomförs vartannat år. I det förebyggande och främjande arbetet använder sig flera skolenheter av egna enkäter som de tagit fram utifrån sina lokala förutsättningar.¹⁶⁶ Skolornas lokala enkäter sammanställs inte på förvaltningsnivå.

Inom ramen för arbetet med denna rapport har Göteborgsregionens elevenkät analyserats utifrån ett hbtqi-perspektiv¹⁶⁷. I analysen ingår både den enkät som användes år 2021 och det nya upplägg på elevenkät som ska användas från och med vårterminen 2022.

**Inom ramen för
arbetet med denna
rapport har Göteborgs-
regionens elevenkät
analyserats utifrån ett
hbtqi-perspektiv.**

¹⁶⁵ Uppgifter per mail från grundskoleförvaltningen 2021-10-11.

¹⁶⁶ Uppgifter per mail från utbildningsförvaltningen 2021-10-11.

¹⁶⁷ Se kapitel 7.

4.2.1 Göteborgsregionens elevenkät

Göteborgs Stads kommunala skolor genomför årligen Göteborgsregionens (GR) regiongemensamma elevenkäter. Fristående skolor kan välja om de vill genomföra elevenkäten. Frågorna i elevenkäten motsvarar frågorna i Skolinspektionens skolenkät. Eleverna svarar på frågor gällande trivsel och trygghet, delaktighet och inflytande, skolmiljö, kunskap, lärande samt bemötande. I de årskurser där fritidshem finns att tillgå berör frågorna även dessa.¹⁶⁸

Elevenkäten omfattar årligen alla grundskolelever i årskurs 2, samt alla elever i grundskolans årskurs 5 och 9 samt elever i gymnasieskolans årskurs 2. De år som kommunerna genomför Skolinspektionens skolenkät, kan de välja att inte delta i Göteborgsregionens elevenkät för grundskolans årskurs 5 och 9 samt gymnasieskolans år 2.¹⁶⁹ År 2021 genomfördes svarsinsamlingen för elevenkäten under lektionstid genom en webbenkät. Elever i grundsärskolan och gymnasiesärskolan kunde välja om de ville ha symbolstöd i enkäten eller inte.¹⁷⁰

Från och med år 2022 kommer en ny version av elevenkäten att genomföras för grundskolans årskurs 5 och årskurs 8 samt gymnasiets årskurs 2.¹⁷¹ Detta beror på att Skolinspektionen har omarbetat sin skolenkät, vilket är den enkät som Göteborgsregionens elevenkät byggt på. Elevenkäten för årskurs 2 i grundskolan kommer att revideras i ett senare skede.¹⁷²

¹⁶⁸ <https://goteborgsregionen.se/kunskapsbank/regiongemensamelevenkat2021.5.f47fb5d17cc23017fo5810.html>

¹⁶⁹ <https://goteborgsregionen.se/kunskapsbank/regiongemensamelevenkat2021.5.f47fb5d17cc23017fo5810.html>

¹⁷⁰ Göteborgsregionen/Enkätfabriken (2021), Regiongemensam elevenkät 2021 Skolrapport för: Göteborg Grundsär.

¹⁷¹ Från och med 2022 ändras årskurs 9 till årskurs 8. Källa: intervju med samordnare för den regiongemensamma elevenkäten, Göteborgsregionen, 2022-02-09.

¹⁷² Intervju med samordnare för den regiongemensamma elevenkäten, Göteborgsregionen, 2022-02-09.

4.3

Stadsledningskontorets webbenkät riktad till hbtqi-personer på högstadiet och gymnasiet

I syfte att fånga ungas erfarenheter och röster om hur det är att gå i skolan som ung hbtqi-person genomförde stadsledningskontoret en enkätundersökning inom ramen för rapporten (i rapporten omnämnd som stadsledningskontorets webbenkät). Att fånga ungas erfarenheter och röster direkt är centralt för att kunna utgå från ett barnrättsperspektiv. Artikel 12 i FN:s barnkonvention anger att alla barn och unga har rätt att komma till tals i de frågor de berörs av. Det är elever som är eller funderar på om de är hbtqi-personer som är experter på hur det är att gå i skolan som hbtqi-person.

Undersökningen genomfördes i form av en självselektad webbaserad enkät som riktade sig till unga på högstadiet eller gymnasiet i Göteborg, som är eller funderar på om de är hbtqi-personer. Enkäten gick att svara på mellan 16 november och 31 december 2021.

Enkätverktyget "Insurvey" som användes uppfyller kraven på data-säkerhet. Alla som svarade på enkäten garanterades full anonymitet vilket innebär att inga svar ska kunna härledas till enskild person. Detta påverkade val av bakgrundsfrågor och hur detaljerade dessa skulle vara. Exempelvis efterfrågades inte informantens bostadsområde eller skola, utan den bakgrundsfråga som ställdes gällande geografi avsåg i vilket/vilka stadsområden¹⁷³ som den svarande bodde. I redovisningen av enkätens resultat är det inte möjligt att se vad en enskild respondent har svarat.

Enkäten bestod av 40 frågor indelade i sju olika avsnitt: bakgrundsfrågor, hur min skola jobbar med hbtqi, bemötande, omklädningsrum och toaletter, trygghet, förtroende och avslutande frågor¹⁷⁴.

¹⁷³ I samband med att stadsdelsförvaltningarna togs bort vid årsskiftet 2020/2021 och ersattes av fackförvaltningar, skapades en regional indelning i stadsområden: Nordost, Hisingen, Centrum och Sydvest. Källa: <https://goteborg.se/wps/myportal/start/kommun-o-politik/kommunfakta/stadsomraden-och-mellanomraden>

¹⁷⁴ Se bilaga 1.

35 av frågorna var i form av påståenden med fasta svarsalternativ. 10 frågor var öppna frågor. En enkätfråga var obligatorisk att svara på, övriga var frivilliga.

Bakgrundsfrågor ställdes gällande ålder, stadsområden, könsidentitet, transexfarenhet, sexuell läggning samt funktionsnedsättningar. Syftet med bakgrundsfrågorna var dels att få en bild av spridningen bland de informanter som svarade på enkäten, dels att i viss utsträckning kunna göra analyser utifrån utvalda bakgrundsfaktorer. Frågan om ålder var obligatorisk att svara på, medan övriga bakgrundsfrågor var frivilliga.

Enkätens frågor arbetades fram utifrån aktuella rapporter och forskning på området. Särskilt användes resultatet från den statliga utredningen *Stärkt ställning för transpersoner*¹⁷⁵ samt rapporterna *”Det är viktigt att se att det går bra för många”*¹⁷⁶ och *Erfarenheter från unga transpersoner samt från barn och unga med intersexvariation*¹⁷⁷ för att ringa in centrala områden för enkätens frågor. Göteborgsregionens elevenkät, Skolinspektionens skolenkät, MUCF:s enkät för LUPP¹⁷⁸ samt Folkhälsomyndighetens enkät för *Hälsa på lika villkor* användes också i arbetet med att ta fram enkätfrågor.

Två enkätfrågor är samma frågor som ingår i frågeområdet *Trygghet* i Göteborgsregionens elevenkät: *Jag känner mig trygg i skolan* och *Jag vet vem på skolan jag kan prata med om någon har varit elak mot en elev*. Syftet med att använda dessa två frågor är att kunna spegla enkätens resultat gentemot elevenkätens resultat för årskurs 9 på grundskolan och årskurs 2 på gymnasiet. Det ska inte uppfattas som en statistiskt säkerställd jämförelse utan mer som en spegling för att kunna se indikationer på eventuella mönster gällande trygghet utifrån ett hbtqi-perspektiv.

Stadsledningskontoret valde att inte ställa frågor gällande informanternas egna erfarenheter av att utsättas för olika former av våld eller frågor om informantens psykiska hälsa utifrån en bedömning att sådana frågor kan väcka reaktioner hos den som svarar på enkäten. Eftersom enkäten genomfördes utan en stödjande struktur runt informanten såg stadsledningskontoret detta som en risk.

Bakgrundsfrågor ställdes gällande ålder, stadsområden, könsidentitet, transexfarenhet, sexuell läggning samt funktionsnedsättningar.

4.3.1 Spridning av enkäten

Stadsledningskontoret valde dels att ställa frågor i form av en själv-selektad webbenkät, dels att enkäten inte skulle genomföras under skoltid i klassrum. Avgörande för enkätens genomförande var att de elever som svarade på enkäten själva skulle kunna välja om och när

¹⁷⁵ SOU 2017:92, *Transpersoner i Sverige – förslag för stärkt ställning och bättre levnadsvillkor*, sidan 233–235.

¹⁷⁶ Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, (2021) *”Det är viktigt att se att det går bra för många” Unga hbtq-personers röster om trygga och inkluderande miljöer*.

¹⁷⁷ Barnombudsmannen, 2021, *Erfarenheter från unga transpersoner samt från barn och unga med intersexvariation*.

¹⁷⁸ LUPP är en enkät för kommuner och regioner som vill få kunskap om hur unga har det, hur de mår och vad de tycker om att leva på sin bostadsort.

Källa: <https://www.mucf.se/lupp>

de svarade eftersom enkätens frågor berör erfarenheter som kan vara känsliga, och att även elever som inte är öppna med sin hbtqi-identitet skulle känna sig trygga att svara.

Stadsledningskontoret tog hjälp av ett flertal olika aktörer för att sprida information om enkäten till målgruppen. En affisch och ett mindre flygblad togs fram, affischen fanns också i en digital version. Information om enkäten spreds med hjälp av föreningar inom det civila samhället, kuratorer inom elevhälsan på kommunala skolor, rektorer och elevhälsopersonal på fristående skolor, ungdomsmottagningarna i Göteborg, riktade fritidsverksamheter för unga hbtqi-personer samt fritidsverksamheter för unga, ungdomsfullmäktige, nätverk för ungdomsråden, biblioteken i Göteborg samt kommunstyrelsens rättighetsbaserade råd.

4.3.2 Enkätens respondenter

Webbenkäten ska uppfattas som en nulägesbild som är baserad på erfarenheter från de unga som har svarat på enkäten. Resultatet från webbenkäten ska inte uppfattas som en statistiskt säkerställd bild av hur det är för alla elever med hbtqi-identitet som går i skolan i Göteborg.

Enkäten besvarades av 297 personer mellan 12 och 21 år¹⁷⁹. Alla har inte svarat på alla frågor. Endast en fråga (ålder) var obligatorisk och den fick 297 svar, men på övriga icke-obligatoriska frågor ligger svarsfrekvensen mellan 226 och 289 svar. Det är ett högre antal som svarat på bakgrundsfrågorna (289–297 svar) vilka låg först i enkäten, och sedan är svarsfrekvensen fallande genom enkäten. Frågorna i enkätens slut har mellan 226 och 230 svar.

Resultatet på enkätfrågorna har avrundats till närmaste heltal i procent¹⁸⁰. Svarsalternativen stämmer bra och stämmer ganska bra tolkas sammantaget som att informanten håller med om påståendet. På samma sätt tolkas svarsalternativen stämmer dåligt och stämmer ganska dåligt som att informanten inte håller med om påståendet.

Nedan redovisas svar på enkätens bakgrundsfrågor. Resultatet från övriga enkätfrågor redovisas i kapitel 5 och 6.

¹⁷⁹ Åldersspannet sattes utifrån att elever vanligen börjar årskurs 7 höstterminen det år de fyller 13 år samt att elever på gymnasiet kan vara upp till 21 år.

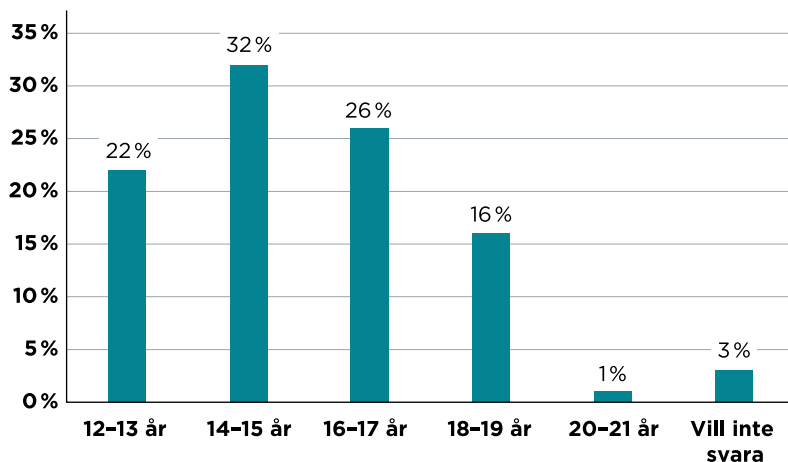
¹⁸⁰ Detta gör att för en del enkätfrågor blir den totala summan för andelen i procent mellan 98 och 101 procent beroende på att avrundning har gjorts till närmaste heltal.

Ålder

54 procent av de svarande var mellan 12 och 15 år och 43 procent var mellan 16 och 21 år.

Hur gammal är du?

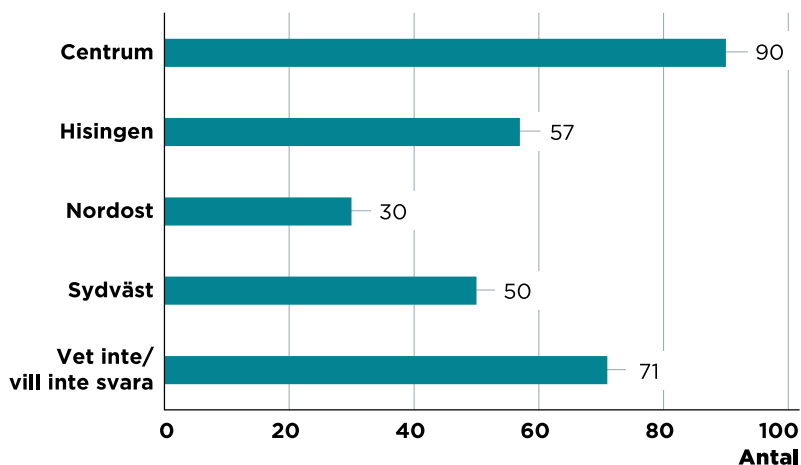
297 svar

Bosatt i vilken del av Göteborg¹⁸¹

I vilken del av Göteborg bor du?

289 svar

¹⁸¹ Frågan utgår från Göteborgs stadsområden men den svarande har själv gjort bedömningen om vilken/vilka delar av Göteborg den bor i. Informanternas bedömning behöver inte stämma överens men den geografiska uppdelning som staden utgår ifrån. Det var möjligt att välja flera alternativ på denna fråga, då ungdomar kan ha fler än en bostad utifrån familjeform/familjesituation.

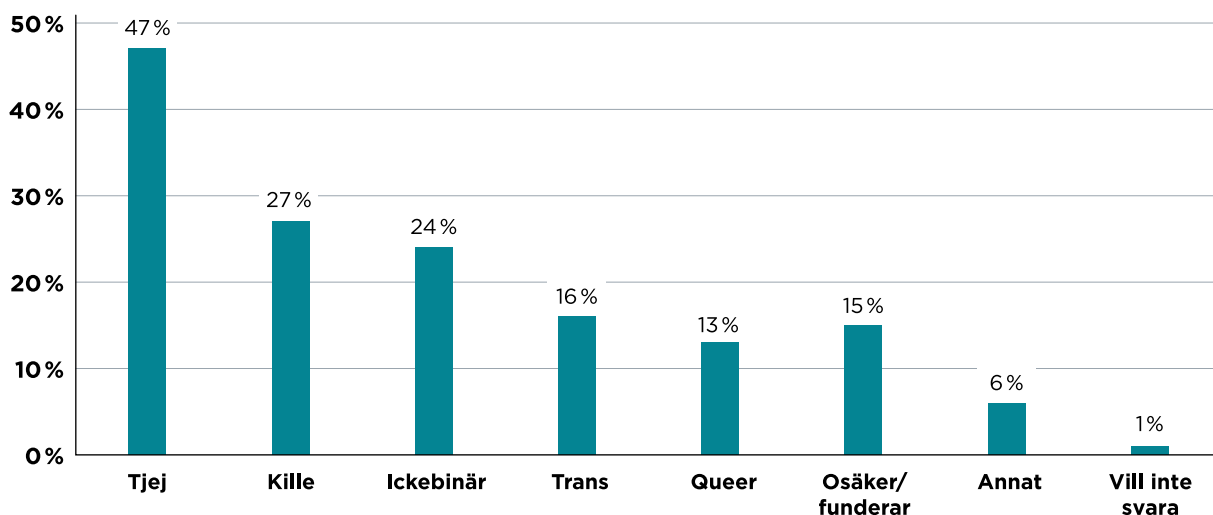
Könsidentitet

Med könsidentitet avsågs den eller de kön som informanten **känner** sig som.

Det var möjligt att välja flera svarsalternativ på denna fråga. I följdfrågan kunde de som ville beskriva vilka ord de använder om sin könsidentitet, där det vanligaste svaret var genderfluid följt av agender.

Vilket eller vilka ord använder du om din könsidentitet?

289 svar

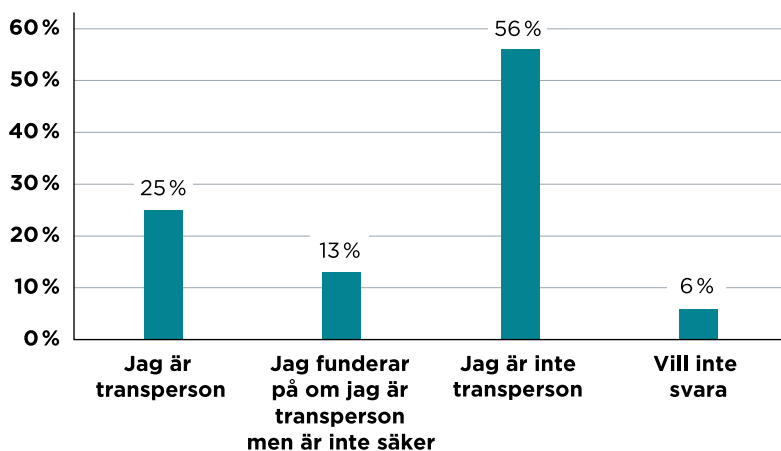

Transidentitet

Att vara transperson betyder att ens könsidentitet, det kön man känner sig som, inte är samma som det kön man fick när man föddes. Att fundera på vilket kön man har kan handla om att inte veta om man känner sig som tjej, kille, ickebinär eller något annat.

Är du transperson eller funderar på vilket kön du har?

285 svar

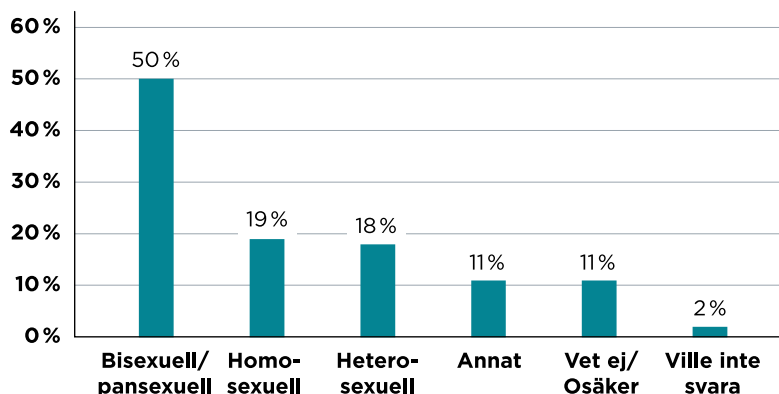

Sexuell läggning

Svarsalternativen formulerades i enkäten som beskrivningar och begreppen stod med inom parentes¹⁸². För att göra diagrammet mer överblickbart används begreppen i diagrammet.

Vem eller vilka kan du bli kär i och attraherad av?

288 svar

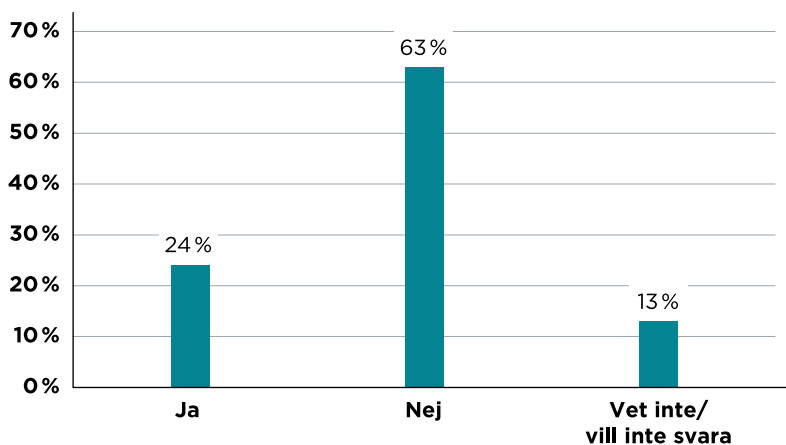

Det var möjligt att välja flera svarsalternativ på denna fråga. I följdfrågan kunde de som ville beskriva vilka ord de använder för sin sexuella läggning, där det vanligaste svaret var asexuell.

Funktionsnedsättningar

Har du en eller flera funktionsnedsättningar?

289 svar

Med funktionsnedsättningar avses exempelvis att ha svårigheter att röra sig, att höra eller se, att koncentrera sig, allergier eller andra svårigheter.

I följdfrågan kunde den som ville beskriva sin/sina funktionsnedsättningar. De två vanligaste svaren var ADHD och autism.

¹⁸² Beskrivningarna var: Jag kan bli kär i och attraherad av någon oavsett vilket kön den har (bisexuell/pansexuell) /Jag kan bli kär i och attraherad av någon av samma kön som mig själv (homosexuell)/Jag kan bli kär i och attraherad av någon som har ett annat kön än mig själv (heterosexuell).

4.3.3 Ett intersektionellt perspektiv på enkätens genomförande och resultat

Spridning av enkäten

Eftersom stadsledningskontoret var beroende av andra aktörer för att sprida enkäten har det inte varit möjligt att säkerställa att information om enkäten kommit ut på alla skolor och i alla delar av Göteborg. I enkätens resultat syns att antal svar per stadsområde skiljer sig åt.

Centrum är det stadsområde där flest informanter uppgett att de bor, 31 procent av informanterna bor i centrala Göteborg. Från Hisingen och Sydväst är andelen svarande ungefär lika stort. Endast 10 procent av informanterna har uppgett att de bor i Nordöstra Göteborg, vilket gör att andelen svar från Centrum jämfört med Nordost är tre gånger fler. 26 procent av informanterna har angett vet inte/vill inte svara. En möjlig tolkning av den höga andelen svaranden som angett vet inte/vill inte svara är att det till viss del kan bero på att informanterna önskat bevara sin anonymitet.

Det är sannolikt att enkäten nådde ut i högre grad till elever i kommunala skolor jämfört med fristående skolor, eftersom stadsledningskontoret fick stor hjälp av elevhälsan inom de kommunala skolorna att sprida affischer och flygblad. Det är också troligt att enkäten i högre grad nådde ut till elever på högstadieskolor jämfört med gymnasieskolor, eftersom kuratorer på de kommunala grundskolorna hade fysiska träffar i början av december där affischer och flygblad fanns tillgängliga att ta med sig tillbaka till skolorna.

Språkliga begränsningar

Enkäten fanns endast tillgänglig på svenska och inte på några andra språk. Den fanns inte heller i en bearbetad version på lättare svenska eller i en version med stöd av bilder eller annan alternativ kommunikation. Skälet till dessa begränsningar var att uppdragets tidsmässiga förutsättningar inte räckte till att översätta enkäten eller att språkligt bearbeta den. Det är därför sannolikt att elever med låga kunskaper i svenska, som exempelvis nyanlända elever, och elever med behov av bildstöd eller annan alternativ kommunikation inte har haft likvärdiga möjligheter att svara på enkäten.

Enkäten riktade sig till barn och unga på högstadiet och gymnasiet, och exkluderade därmed yngre barn från förskoleklass till och med årskurs 6. Vad gäller yngre barn gjorde stadsledningskontoret även bedömningen att enkäter riktade till yngre barn behöver föregås av inhämtat samtycke från vårdnadshavare och det fanns inte möjlighet att genomföra det inom ramen för uppdraget.

Inom hbtqi

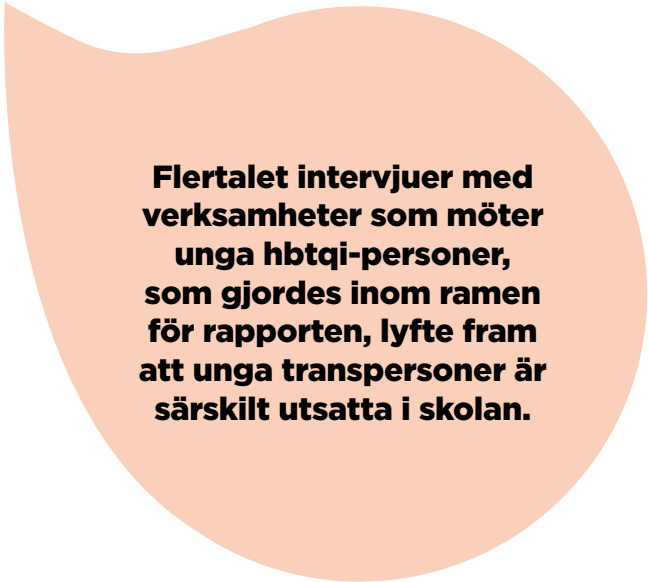
Ingen informant har uppgett intersex som något de identifierar sig som. Det går därför inte att säga att resultatet för enkäten gäller elever med intersexvariation. Enkäten hade inte med någon specifik fråga om intersex.

I enkätens fritextsvar lyftes kritik mot att cis inte fanns med under frågan om könsidentitet, när trans gjorde det. Det fanns svarande som saknade sin sexualitet som svarsalternativ i enkätens fråga om sexuell läggning. Queer saknades som svarsalternativ på frågan om sexuell läggning.

Flertalet intervjuer med verksamheter som möter unga hbtqi-personer, som gjordes inom ramen för rapporten, lyfte fram att unga transpersoner är särskilt utsatta i skolan. Därför har specifika analyser av enkätens resultat i första hand gjorts utifrån ett transperspektiv, där resultatet för ett antal utvalda frågor har brutits ned utifrån informanternas svar på frågan: *Är du transperson eller funderar på vilket kön du har?* Några analyser har också gjorts utifrån bakgrundsfrågan om sexuell läggning.

Utsatthet för våld

Enkäten efterfrågade inte erfarenheter av att utsättas för olika former av våld, och därmed fanns inte heller någon fråga med gällande erfarenheter av att som hbtqi-person att leva med hedersnormer.

Flertalet intervjuer med verksamheter som möter unga hbtqi-personer, som gjordes inom ramen för rapporten, lyfte fram att unga transpersoner är särskilt utsatta i skolan.

4.4 Intervjuer med verksamheter som möter unga hbtqi-personer

Tidigt i arbetet med rapporten identifierades behovet av att intervjua nyckelpersoner verksamma inom olika verksamheter i Göteborg som möter målgruppen unga hbtqi-personer. Syftet var att fånga deras erfarenheter från vad barn och unga berättar om skolan.

För att ringa in vilka verksamheter som skulle kontaktas utgick utredaren från sin kännedom om befintliga verksamheter samt ställde frågor till Göteborgs Stads HBTQ-råd och till de verksamheter som intervjuades om tips på andra relevanta verksamheter.

4.4.1 Upplägg för intervjuerna

Intervjuerna genomfördes i första hand i form av mer informella intervjuer/samtal där utredaren inledde med att berätta om uppdraget och dess upplägg, och därefter ombads intervjupersonen/intervju-personerna att berätta om sina erfarenheter av hur barn och unga förmedlar att det är att gå i skolan som hbtqi-person. Följdfrågor ställdes utifrån det som intervjupersonerna berättade. Intervjuerna dokumenterades genom minnesanteckningar utan direkta citat. Intervjuerna fokuserade till största delen på äldre barn och ungdomar, då majoriteten av verksamheterna vänder sig till unga från cirka 11 år och uppåt.

Informella intervjuer genomfördes med representanter från följande verksamheter:

Föreningar inom civilsamhället	RFSL Göteborg EKHO Göteborg West Pride Antidiskrimineringsbyrån Väst (Före detta) Hängat Sveriges elevråd
Riktade verksamheter för unga hbtqi-personer	Gays In Angered (GIA), socialförvaltningen Nordost House of colors, socialförvaltningen Hisingen Gaybies, socialförvaltningen Sydvest Ungdomsmottagningarnas gruppverksamhet Vaddå kön?
Verksamheter för barn och/eller ungdomar	Ungdomsmottagningen Olskroken Ungdomsmottagningen Hisingen HälsUM, Ungdomsmottagningarna183 Majkens fritidsgård
Andra verksamheter inom Göteborgs Stad	Ungdomsfullmäktige Resursteam Heder samt SRHR-teamet, socialförvaltningen Centrum Angered fritt från våld, socialförvaltningen Nordost

I ett senare skede kontaktade utredaren ett antal av intervjupersonerna och bad om att få göra en mer formell intervju i form av skriftliga frågor som skickades per mail. De svar som inkom ligger till grund för de citat som finns inlagda i rapporten. Formella intervjuer per mail gjordes med:

- » Jurist på Antidiskrimineringsbyrån Väst
- » Kuratorer på RFSL Göteborg
- » Kurator på ungdomsmottagning i Göteborg
- » Kurator och sjuksköterska inom HälsUM, Ungdomsmottagningarna i Göteborg
- » Samordnare på Resursteam Heder, socialförvaltning Centrum, Göteborgs Stad
- » Utbildningskoordinator på West Pride
- » Verksamhetsledare för Newcomers Youth Göteborg, RFSL Ungdom

¹⁸³ HälsUM är en samordnande verksamhet för det utåtriktade och förebyggande arbetet för Göteborgs sex ungdomsmottagningar.

4.5 Underlag från grundskoleförvaltningen respektive utbildningsförvaltningen

4.5.1 Svar på frågor från stadsledningskontoret

Den 10 januari 2022 skickade stadsledningskontoret ett antal frågor till grundskoleförvaltningen respektive utbildningsförvaltningen i syfte att fånga delar av förvaltningarnas arbete kopplat till hbtqi. Frågorna rörde följande områden som undersökts inom ramen för uppdraget; systematiskt kvalitetsarbete, arbete mot diskriminering och kränkande behandling samt utbildningsinsatser, kollegialt lärande och annat stöd till skolor. Svaren från grundskoleförvaltningen och utbildningsförvaltningen utgör underlag för kapitel 5, 6, 7 och 8.

4.5.2 Kvalitetsrapporter

Grundskoleförvaltningen respektive utbildningsförvaltningen tar årligen fram kvalitetsrapporter. Kvalitetsrapporterna är en dokumentation av det systematiska kvalitetsarbetet.

Grundskoleförvaltningens kvalitetsrapport analyserar och bedömer måluppfyllelse inom centrala områden med koppling till de nationella målen samt beskriver strategier och utvecklingsinsatser.¹⁸⁴ Utbildningsförvaltningens kvalitetsrapport innehåller sammanställning och analys av föregående läsårs insatser och måluppfyllelse, främst gentemot läroplanen.¹⁸⁵

¹⁸⁴ Göteborgs Stad, Grundskoleförvaltningen (2021), Kvalitetsrapport läsåret 2020/2021. En lägesbedömning av grundskoleförvaltningens verksamhet, sidan 5.

¹⁸⁵ Göteborgs Stad, Utbildningsnämnden, (2021) Kvalitetsrapport 2021, sidan 3.

4.5.3 Analys av anmälningar gällande diskriminering och kränkande behandling mot elever

Både grundskoleförvaltningen och utbildningsförvaltningen har rutiner för att anmäla, utreda och vidta åtgärder mot kränkande behandling, diskriminering och trakasserier. System för hur anmälan till huvudman ska göras finns, dessa skiljer sig dock åt mellan de båda förvaltningarna.

Inom ramen för arbetet med rapporten har stadsledningskontoret tagit del av sammanställningar över inkomna anmälningar från respektive förvaltning. För grundskoleförvaltningen har sammanställda inkomna anmälningar gällande år 2021 ingått i detta uppdrag. För utbildningsförvaltningen har sammanställda inkomna anmälningar gällande läsåren 2019/2020 samt 2020/2021 ingått¹⁸⁶. Vid stadsledningskontorets genomgång av de sammanställda anmälningarna om kränkningar mot elever har fokus varit på anmälningar med händelser som bedömts ha samband med någon/några av diskrimineringsgrunderna könsidentitet/uttryck och sexuell läggning.

4.5.4 Blanketter för hälsosamtal

Enligt skollagen ska varje elev i grundskolan, grundsärskolan och specialskolan erbjudas minst tre hälsobesök som innefattar allmänna hälsokontroller. Hälsobesöken ska fördelas jämnt under skoltiden. Varje elev i gymnasieskolan och gymnasiesärskolan ska erbjudas minst ett hälsobesök som innefattar en allmän hälsokontroll.¹⁸⁷ Vid hälsobesöken kan skolsköterskan tidigt identifiera problem eller symptom hos elever som kan innebära att de är i behov av särskilt stöd eller andra insatser. Att hälsobesöken är återkommande kan ge skolsköterskan en möjlighet att bygga upp en relation till varje enskild elev, vilket kan vara en viktig grund för senare spontana besök om eleven har behov av det.¹⁸⁸

En del i hälsobesöket är hälsosamtalet. Hälsosamtalet är ett samtal mellan eleven och skolsköterskan med syftet att främja hälsa och förebygga ohälsa. Hälsosamtalet kan ge varje elev möjlighet att diskutera sin hälsa och skolsituation med skolsköterskan och berätta om sådant som oroar eleven.¹⁸⁹ Hälsobesöken är frivilliga för eleverna.

¹⁸⁶ Utbildningsförvaltningens skolor har delvis bedrivit utbildningen på distans på grund av restriktioner för covid-19, och av den anledningen har två läsår tagits med i rapportens analys.

¹⁸⁷ Skollagen 2 kapitel 27 §.

¹⁸⁸ Socialstyrelsen, (2016), *Vägledning för elevhälsan*, sidan 128.

¹⁸⁹ Socialstyrelsen, (2016), *Vägledning för elevhälsan*, sidan 6 och sidan 128.

Hälso- samtalet

är ett samtal
mellan eleven och
skolsköterskan
med syftet att
främja hälsa och
förebygga ohälsa.

I Göteborgs kommunala skolor genomförs hälsobesök med hälso-samtal i grundskolans årskurs 4 årskurs 8 samt i årskurs 1 på gymna-sieskolan och gymnasiesärskolan. I kommunala grundsärskolor följer man i största möjliga mån samma intervall som grundskolorna för hälsobesöken, men skolsköterskan gör avvägningar om bästa tidpunkt för genomförande utifrån elevens förutsättningar och mognad¹⁹⁰.

Som stöd för hälsosamtalen finns blanketter som används inom grundskolan, grundsärskolan, gymnasieskolan respektive gymnasie-särskolan i Göteborgs Stad. Dessa lämnas ut till eleven inför hälso-samtalet och innehåller ett antal frågor utifrån olika frågeområden.

Göteborgs Stad ingår i Västra Götalandsregionens regiongemensam-ma projekt *Elevens hälsa i fokus*¹⁹¹, där arbete pågår med att ta fram regiongemensamma mallar för hälsosamtalen. Implementering av de regiongemensamma mallarna är planerad att ske höstterminen 2022.¹⁹²

Inom ramen för denna rapport har de blanketter för hälsosamtal som används läsåret 2021/2022 samt de regiongemensamma blanketterna analyserats utifrån ett hbtqi-perspektiv.

¹⁹⁰ Intervju med Verksamhetsutvecklare hälso- och sjukvård, elevhälsans medicinska insats, utbildningsförvaltningen, 2022-02-09. Intervjun gäller kommunala skolor.

¹⁹¹ <https://www.vgregion.se/regional-utveckling/verksamhetsomraden/folkhalsa/kraftsamling-fullfoljda-studier/utvecklingsarbeten/samverkan/regiongemensam-elevhalsodatabas-for-elevens-halsa-i-fokus/>

¹⁹² Uppgifter per mail från verksamhetsutvecklare hälso- och sjukvård, elevhälsans medicinska insats, utbildningsförvaltningen, 2022-01-25.

Kapitel 5

Elevers perspektiv på hbtqi i skolan

Kapitel 5 och 6 är två resultatkapitel med fokus på elevers perspektiv. Dessa kapitel bygger på den enkätundersökning som genomfördes riktad till elever på högstadiet och gymnasiet i Göteborg som är eller funderar på om de är hbtqi-personer, i texten nedan kallad stadsledningskontorets webbenkät. Andra underlag för kapitel 5 och 6 är nationella kunskapsunderlag, intervjuer med verksamheter som möter unga hbtqi-personer samt grundskoleförvaltningens och utbildningsförvaltningens svar på stadsledningskontorets frågor. Sammantaget kan dessa underlag ge viktiga indikationer och visa på mönster som behöver undersökas vidare inom ramen för arbetet med en trygg och inkluderande skola för unga med hbtqi-identitet. Resultatet är inte statistiskt säkerställt utan är att betrakta som en lägesbild.

I kapitel 5 undersöks elevers perspektiv på hur hbtqi-frågor och hbtqi-personer ingår i undervisning, skolornas hbtqi-kompetens, erfarenheter av inkluderande bemötande utifrån namn, pronomen och gruppindelningar samt tillgång till och önskemål om omklädningsrum vid undervisning i idrott och hälsa. Elevers perspektiv står i centrum. Kapitlet gör inte anspråk på att beskriva hur skolor i Göteborg arbetar med hbtqi-uppdraget.

5.1 Hbtqi i undervisning

Hbtqi finns inte som ett samlat kunskapsområde i läroplaner eller kurs- och ämnesplaner, men skrivningar som knyter an till hbtqi återfinns både i läroplanerna och i flera kurs- och ämnesplaner. Skolan har därigenom i uppdrag att integrera hbtqi i undervisningen i flera olika ämnen.

Att hbtqi är integrerat i undervisningen är en viktig faktor för att unga hbtq-personer ska uppleva att skolan är trygg och inkluderande¹⁹². Genom att personer och erfarenheter som bryter mot normen lyfts in som ett återkommande och naturligt inslag i undervisningen kan fler elever känna sig inkluderade i undervisningen¹⁹³. Ett inkluderande och normmedvetet förhållningssätt i undervisningen kan ta sig i uttryck i lärares språkbruk, i planering av undervisning och i val av undervisningsmaterial och exempel som används i undervisningen. Vid både planering och genomförande av undervisningen behöver lärare utgå från att det finns en mångfald av identiteter, erfarenheter och bakgrunder hos eleverna i klassrummet.¹⁹⁴

2018 gjorde Skolinspektionen en tematisk kvalitetsgranskning av sex- och samlevnadsundervisningen i grundskolan, grundsärskolan, gymnasieskolan och gymnasiesärskolan. Kvalitetsgranskningen visar på att sex av tio lärare tar upp normer i ämnesundervisningen medan en tredjedel av lärarna tar upp hbtqi i sina ämnen.¹⁹⁵ Undervisning om normer bedrivs oftare än undervisning där eleverna får möjlighet till reflektion och diskussion om rådande normer.¹⁹⁶

Detta avsnitt beskriver elevers perspektiv på hbtqi i undervisning, i sexualundervisning samt i läromedel.

5.1.1 Hbtqi i undervisning

Barnombudsmannens rapport *Erfarenheter från unga transpersoner samt från barn och unga med intersexvariation* har undersökt hur unga transpersoner tycker att deras lärare lyfter frågor som rör hbtqi/trans i undervisningen. 18 procent svarade att deras lärare gjorde det medan 53 procent svarade att det inte gjordes.¹⁹⁷

¹⁹² Barnombudsmannen, 2021, *Erfarenheter från unga transpersoner samt från barn och unga med intersexvariation*, sidan 18.

¹⁹³ <https://www.skolverket.se/download/18.645fcoer7821fd15c3099/1622712309998/Sandra-Bromster-Vardegrundsarbete-viktigt-for-studiero%E2%80%933transkribering-av-ljudfil-2.pdf>

¹⁹⁴ Skolinspektionen, (2018), *Sex och samlevnadsundervisning. Tematisk kvalitetsgranskning 2018*, sidan 22.

¹⁹⁵ Skolinspektionen, (2018), *Sex och samlevnadsundervisning. Tematisk kvalitetsgranskning 2018*, sidan 23.

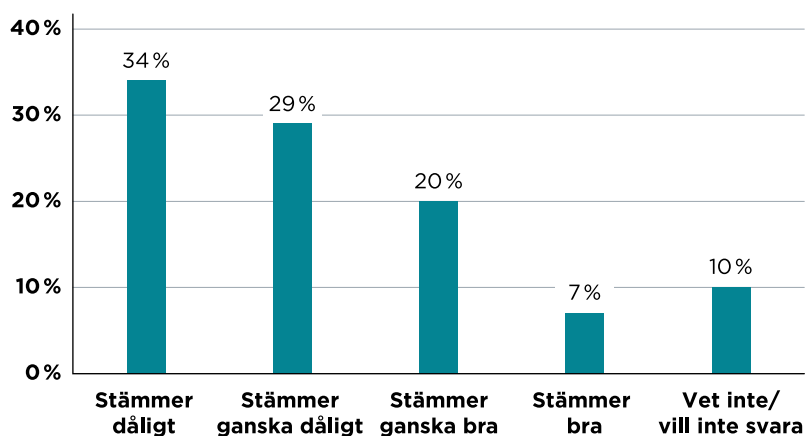
¹⁹⁶ Skolinspektionen, (2018), *Sex och samlevnadsundervisning. Tematisk kvalitetsgranskning 2018*, sidan 41.

¹⁹⁷ Barnombudsmannen, 2021, *Erfarenheter från unga transpersoner samt från barn och unga med intersexvariation*, sidan 20.

I stadsledningskontorets webbenkät ställdes en fråga om eleverna fick lära sig om hbtqi-personer och hbtqi-frågor i skolan:

Vi får lära oss om hbtqi-frågor och hbtqi-personer i min skola

256 svar

7 procent av eleverna svarar att det stämmer bra och 20 procent svarar att det stämmer ganska bra. 63 procent svarar att det stämmer dåligt eller ganska dåligt. Denna fråga var en av de frågor i stadsledningskontorets webbenkät som fick flesta negativa svar¹⁹⁸.

Stadsledningskontorets webbenkät innehöll en öppen fråga om vad som behöver bli bättre i skolan. I svaren på den öppna frågan är det framför allt att skolan ska ge mer kunskaper om hbtqi som efterfrågas. Mer kunskap om hbtqi i skolan är också ett av de vanligaste svaren på den öppna frågan om vad som är viktigt för att elever ska kunna vara öppna med sin hbtqi-identitet i skolan, om de vill vara det.

I flera fritextsvar lyfts både kritik mot hur skolan belyser hbtqi-frågor och önskemål om att skolan ska ta upp hbtqi mer än vad som redan görs. I det ingår att både lärare och elever behöver lära sig mer och prata mer om hbtqi, veta att hbtqi-personer finns och vad olika könsidentiteter och sexualiteter innebär, samt att det behöver ske på ett sätt som lär ut att alla könsidentiteter och sexualiteter är normala:

Att man börjar lära ut att hetero och cis inte är det "normala" som många tror utan att man lär sig att alla könsidentiteter och läggningar är lika normala.

Många fritextsvar efterfrågar att hbtqi ska ingå i olika ämnen och att såväl hbtqi-personer som hbtqi-historia ska tas upp i undervisningen:

Ge alla utbildningar någon form av extra/pålagd undervisning om hbtqi rättigheter. Typ att det tas upp i samhällskunskapen under mänskliga rättigheter.

Att ha en liten bit av hbtq+grejer i dom flesta emnerna så folk kan förstå vad det är, hitta sig själv, och inte trycka ner andra och i stället kan ge empati till dom om dom har det tufft.

Uppmärksamma fler hbtq+personer som har haft betydelse för historien.

¹⁹⁸ Med negativa svar menas svar som angett stämmer dåligt eller stämmer ganska dåligt.

Fritextsvaren önskar både en ökad generell hbtqi-kunskap i skolan och mer specifika kunskaper om till exempel transpersoner och om heteronormen:

Mer prat i skolan om hbtq+ framför allt transpersoners historia och vad som är acceptabelt + vad det innebär mer att vara trans eftersom väldigt många ser det som ett val/trend.

Att det ska vara mer tydligt att det inte är skillnad på hetero eller homo eller bisexuella. Man är ju inte en annan människa bara för att man kommer ut. Och man ska inte behöva komma ut heller eftersom att heterosexuella inte behöver det :)

I enkätens fritextsvar ges också exempel på skoluppgifter kopplat till hbtqi som elever har upplevt som problematiska:

En gång i skolan skulle vi diskutera vad vi tyckte om hen-pronomen. Även om ingen i min grupp sa något dumt så kändes det inte bra.

Att kunskap om hbtqi behöver integreras i fler ämnen är också något som kommer upp i flera intervjuer med verksamheter som möter unga hbtqi-personer. En intervjuperson beskriver det som att *"Det är ingen temadag att vara hbtq – det är man året om"* i ett resonemang om att det inte räcker att skolor tar upp hbtqi-frågor på en temadag. Samma intervjuperson ger också exempel på att arbetssätt där skolan tar upp hbtqi ofta och på flera olika sätt, genom exempelvis val av musik och filmer samt exempel i undervisning och läromedel, kan leda till att hbtqi-frågor normaliseras i skolan.

Flera intervjupersoner berättar att de möter unga med erfarenhet från skolor där det finns personal som uppfattar att det är frivilligt att arbeta med och integrera hbtqi i undervisningen. De berättar också om skolor där det finns enskilda lärare som har stort intresse för och driver skolans arbete med hbtqi-frågor, men även lärare som har uttalat ett direkt motstånd mot att undervisa ur ett hbtqi-perspektiv. Skolledningen har en central roll i att förtydliga skolans uppdrag och ansvar samt att skapa förutsättningar för samstämmighet bland personalen. Inom ramen för denna rapport har inte skolledares arbete med hbtqi undersökts.

Att mer kunskap om hbtqi kan leda till att fler visar respekt för hbtqi-personer tas också upp i webbenkätens fritextsvar. En elev beskriver att om skolan ger mer kunskap om hbtqi, kombinerat med att lärare tydligt reagerar mot nedsättande kommentarer om hbtqi så kan det leda till att kränkningar mot hbtqi-personer kan minska:

När jag gick i högstadiet användes autist som förolämpning men ingen visste egentligen var det var. Folk använde böger som skällsord och pratade nedvärderande om hbtq personer utan att någon lärare öppet sa till dom, de kanske sa till privat med jag märkte ingen skillnad. Det var först när jag skrev ett mejl till alla lärare och uppmärksammade detta som det blev bättre.

På sexualundervisningen tillät läraren eleverna att uttrycka sig nedvärderande mot transpersoner, jag var den enda som sa till. Jag fick veta att många i klassen var

väldigt transfobiska fast de uttryckte bara det privat. Lärarna visste nog om detta men då detta är en "politisk fråga" antar jag att dom inte får säga att eleverna tycker fel. Min närmaste vän i högstadiet var trans, han kom inte ut förrän han började i gymnasiet på en annan skola. Jag misstänker att klasskamraternas kommentarer hindrade honom från att komma ut i högstadiet.

Vi måste lära oss om hbtq+personer och funktionsvariationer i skolan, osäkerhet väcker rädsla och leder till mobbning. Man kan hindra detta genom kunskap så om folk får lära sig om sånt här tidigare, åtminstone i mellanstadiet, skulle det bli bättre.

Vid flera intervjuer med verksamheter som möter unga hbtqi-personer ges exempel på att årskurs 4–6 kan vara en period i skolan som är särskilt tuff för många elever som är eller funderar på om de är hbtqi-personer. Under intervjuerna lyfter flera intervjupersoner fram att hbtqi måste ingå i skolans undervisning redan från lågstadiet:

Det har länge funnits en kultur inom skolan där man väntat med de här frågorna till högstadiet, och då lagt in det enbart i sexualkunskapen. Men HBTQI handlar ju inte bara om sex, det handlar om att alla ska kunna leva på samma villkor, om våra lagstadgade rättigheter (och skyldigheter). Rätten att inte utsättas för kränkningar och diskriminering och skolans skyldighet att motverka kränkningar och diskriminering.

Vår uppfattning är att skolans arbete med likabehandlingsplaner skiljer sig mycket och inte många verkar arbeta med utarbetade aktiva åtgärder i enlighet med diskrimineringslagstiftningen. Skolan behöver belysa allas olikheter, och allas lika värde redan från lågstadiet.

Barn idag har redan i ung ålder hört ord och begrepp de vill veta mer om, vi kan inte säga att de får vänta tills det blir äldre. Däremot får vi anpassa hur vi pratar om ämnet utifrån elevernas ålder. (När vi träffar lågstadieelever talar vi om kärlek, vad är det, hur känns det, och att kärlek kan se ut på olika sätt. Vi talar om vår rättighet att bli kär i den vi vill, att ingen får tvinga oss, samtycke osv. Vi använder normkreativa böcker och skapar familjer tillsammans, för att synliggöra allas olikheter.)

Grunderna i att var och en har rätt till att få respekt för den, den är och allas skyldighet att visa varandra respekt för att motverka kränkningar, mobbning och diskriminering.

Utbildningskoordinator på West Pride

Även elever som svarade på stadsledningskontorets webbenkät tar upp att undervisning om hbtqi måste börja i lägre åldrar:

Man måste lära sig om könsidentitet och sexuell läggning vid yngre ålder. Man behöver inte sexualkunskap om hur könsorganen fungerar men man måste lära sig saker som vad en trans person är och att man får älska vem man vill. För de finns för många yngre barn och tonåringar som tycker de är svin kul att skratta åt hbtq för de är helt bortom deras förstånd.

Det har länge funnits en kultur inom skolan där man väntat med de här frågorna till högstadiet, och då lagt in det enbart i sexualkunskapen.

Bättre undervisning om hbtqi från en lägre ålder, t.ex. börja redan på mellanstadiet då det finns folk i min klass som inte ens vet vad hbtqi betyder.

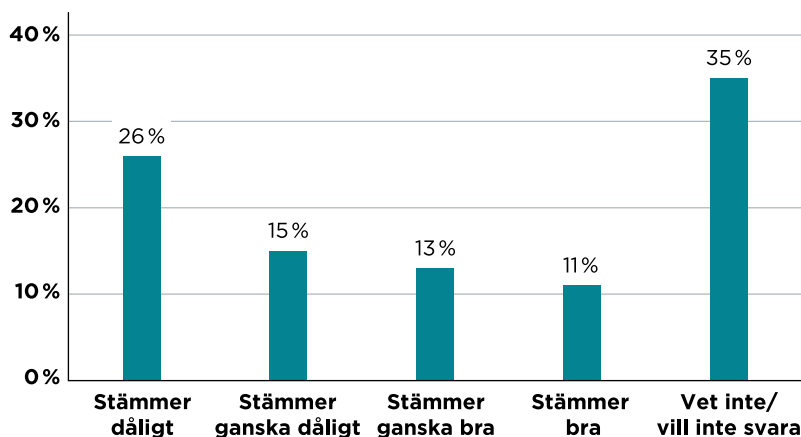
Stadsledningskontoret har inte undersökt hur elever från grundskolans yngre årskurser upplever undervisningen om hbtqi i sin skola. Detta är ett område som stadsledningskontoret ser behöver prioriteras i Göteborgs Stads fortsatta arbete med villkor för hbtqi-personer i skolan.

5.1.2 Sexualundervisning

Barnombudsmannens rapport *Erfarenheter från unga transpersoner samt från barn och unga med intersexvariation* visar på att 28 procent av de tillfrågade unga transpersonerna tyckte att sexualundervisningen i skolan var relevant för dem medan 56 procent inte upplevde den som relevant för dem¹⁹⁹.

I stadsledningskontorets webbenkät ställdes en fråga som gällde undervisning i kunskapsområdet sex och samlevnad²⁰⁰. Frågan var formulerad som *Sexualundervisningen tar upp frågor som berör mig*. Eftersom kunskapsområdet sex och samlevnad/sexualitet, samtycke och relationer stärks i och med de ändringar i läroplanerna som träder i kraft 1 juli 2022 valde stadsledningskontoret att ta upp sexualundervisning som en egen fråga i webbenkäten.

Sexualundervisningen tar upp frågor som berör mig 255 svar

11 procent svarar att det stämmer bra och 13 procent svarar att det stämmer ganska bra, vilket motsvarar 24 procent. 41 procent svarar att det stämmer dåligt eller ganska dåligt. 35 procent svarar vet inte/vill inte svara. Denna enkätfråga var den fråga där högst andel svarade vet inte/vill inte svara. En möjlig tolkning är att en del av dessa svar kommer från elever som inte haft någon sexualundervisning.

¹⁹⁹ Barnombudsmannen, 2021, *Erfarenheter från unga transpersoner samt från barn och unga med intersexvariation*, sidan 20.

²⁰⁰ Från 1 juli 2022 byter kunskapsområdet namn till *Sexualitet, samtycke och relationer*.

I fritextsvaren beskriver flera elever att:

Vi hade ingen sexualundervisning alls nu under gymnasiet pga tidsbrist. Men annars skulle det knappt varit någon ändå trots att läraren tillhörde hbtqia+. Tycker det är viktigt då unga gays inte ofta kan allt för mycket.

På till exempel min skola så har just min årskurs inte fått en enda lektion med sexualundervisning under våran skolgång.

Att sexualundervisningen behöver vara mer inkluderande för hbtqi-personer och mindre heteronormativ kommer upp i flera fritextsvar:

Den undervisning vi fick av sexualkunskap i 1:an av gymnasiet använde problematiska begrepp och ord utan att lärare gav förklaring samt var väldigt heteronormativ och påstod att alla va sexuella.

Vi lär oss väldigt lite om hbtqia i skolan. Sexualkunskapen i skolan utgick nästan bara från heterosexuella relationer vilket var ganska orelevant för mig. Vi fick t.ex inte lära oss hur man skyddar sig som homosexuell. Kuratorn och skolsystemen har inte heller någon större kunskap om hbtqia.

Resultatet på denna enkätfråga har analyserats utifrån elevernas sexuella läggning. 40 procent av elever som är bisexuella/pansexuella, 45 procent av elever som är homosexuella och 36 procent av elever som är heterosexuella svarar att sexualundervisningen inte tar upp frågor som berör dem. Analysen visar också att de elever som svarar "annat"²⁰¹ på frågan om sexuell läggning sticker ut genom att 60 procent har angett att sexualundervisningen inte tar upp frågor som berör dem. I ett av fritextsvaren uttrycker sig en elev på följande sätt:

Jag som asexuell känner mig inte representerad i skolan, jag tror inte jag har hört någon lärare ens nämna det ordet, och även om några lärare pratar öppet om hbt-saker är detta något som de antingen inte vet var det är eller inte bryr sig att prata om. Inte för att man behöver prata om det mycket men jag tycker att vi behöver spendera mer tid på att prata om hbtq generellt, inte bara nämna några av termerna som de flesta redan har hört om.

Gruppen "annat" är dock en mindre grupp med 33 svarande, jämfört med det totala antalet som svarat på denna fråga (255 svar). Detta gör att dessa svar endast kan tolkas som en indikation.

Jag som asexuell känner mig inte representerad i skolan, jag tror inte jag har hört någon lärare ens nämna det ordet.

²⁰¹ Med "annat" avses annan sexuell läggning än homosexuell, bisexuell/pansexuell och heterosexuell.

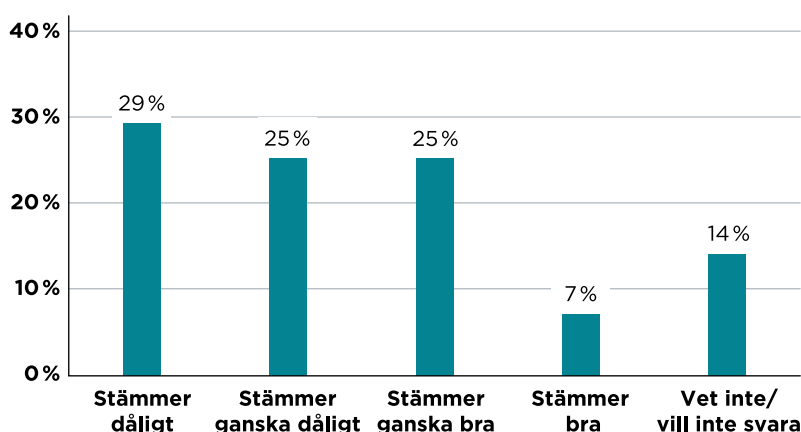
5.1.3 Hbtqi i läromedel

Läromedel kan exempelvis vara böcker, filmer, musik, bilder och annat undervisningsmaterial. Skolverket anger att ett normkritiskt perspektiv kan användas vid val av läromedel men också i vilka exempel som används eller synliggörs i undervisningen²⁰².

En fråga i stadsledningskontorets webbenkät gällde om hbtqi-frågor och hbtqi-personer finns med i de läromedel som används i skolan.

Hbtqi-frågor och hbtqi-personer finns med i de läromedel som vi använder i skolan

256 svar

32 procent svarar stämmer bra eller ganska bra medan 54 procent svarar att det stämmer ganska dåligt eller dåligt.

Önskemål om ett hbtqi-perspektiv i läromedel lyfts också i webbenkätens fritextsvar:

Uppdatera läroböckerna så att det inte står "han/hon" eller ord som "transvestit" till exempel.

Inkludera och normalisera HBTQ+ i skolundervisningen redan från tidig ålder t.ex. normalisera två mammor/pappor eller transpersoner, ect i skoluppgifter.

²⁰² <https://skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/jamstalldhet-i-skolan>

5.2 Skolans kunskap om hbtqi

Detta avsnitt handlar om elevers perspektiv på skolans, och i synnerhet lärares, kunskaper inom hbtqi. Avsnittet innehåller också beskrivna erfarenheter av skillnader mellan olika skolor och områden i Göteborg samt vilket stöd grundskoleförvaltningen respektive utbildningsförvaltningen kan ge till skolor i deras arbete med hbtqi.

MUCF anger att kompetens hos lärare om hbtq-frågor bidrar till att hbtq-frågor blir mer inkluderade i undervisningen, men också till att eleverna får ökad kunskap och större förståelse för de elever som är hbtq-personer. Lärares kunskaper om hbtq är viktigt för att skapa en trygg skolmiljö.²⁰³

Skolinspektionens nationella kvalitetsgranskning av sex- och samlevnadsundervisning visar att fyra av tio skolor saknar lärare som är utbildade i hbtq. På hälften av skolorna finns enskilda lärare med utbildning i hbtq-frågor. Normer och hbtq är också de områden som lärarna framför allt uppger att de behövde kompetensutveckling inom.²⁰⁴ I kvalitetsgranskningen lyfter Skolinspektionen fram att det också finns brister i lärarnas normmedvetna förhållningssätt, exempelvis genom att undervisningen bedrivs heteronormativt. Flertalet lärare i Skolinspektionens kvalitetsgranskning uttrycker en vilja att inkludera alla elever i undervisningen men att de saknar kunskaper om hur det ska gå till. Skolinspektionen bedömer att det finns ett stort behov av att kompetensutveckla lärare inom normmedvetenhet.²⁰⁵

203 Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, (2021) *"Det är viktigt att se att det går bra för många"* Unga hbtq-personers röster om trygga och inkluderande miljöer, sidan 54.

204 Skolinspektionen, (2018), *Sex och samlevnadsundervisning. Tematisk kvalitetsgranskning 2018*, sidan 25.

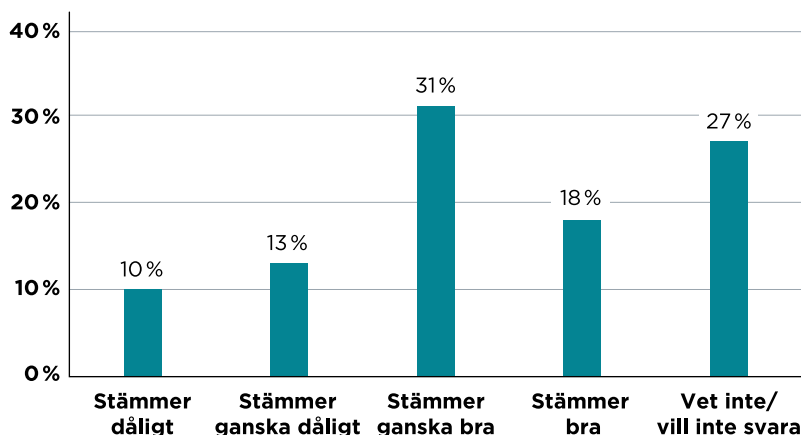
205 Skolinspektionen, (2018), *Sex och samlevnadsundervisning. Tematisk kvalitetsgranskning 2018*, sidan 41.

5.2.1 Lärare med bra kunskaper om hbtqi

I stadsledningskontorets webbenkät ställdes en fråga om det finns lärare på skolan som har bra kunskaper om hbtqi. Som frågan var formulerad definierade den inte om elevens bedömning gällde en eller flera lärare.

Det finns lärare på min skola som har bra kunskaper om hbtqi

256 svar

49 procent svarar att det stämmer bra eller ganska bra, majoriteten av dessa anger stämmer ganska bra. 23 procent anger att det stämmer dåligt eller ganska dåligt, och 27 procent svarar vet inte/vill inte svara.

I stadsledningskontorets webbenkät fanns en öppen fråga om vad som behöver bli bättre i skolan. I fritextsvaren efterfrågar många elever att lärare ska få mer utbildning om hbtqi för att kunna integrera hbtqi i deras undervisning på ett bra sätt:

Hbtqia+ diplomera lärare, på ALLA skolor!!!

- **Extremt mycket mer koll på hur lärare lär ut egentligen och korrekt fakta och historia om hbtq+ personer.**
- **Snacka med alla lärare så att man slipper göra elever obekväma och otrygga.**
- **Hbtqia+ diplomera lärare, på ALLA skolor!!!**
- **Att lärare och elever vet var de olika könsidentiteterna och sexualiteterna är så att man inte måste förklara själv.**

I majoriteten av de intervjuer som genomfördes med verksamheter som möter unga hbtqi-personer kommer frågan om fortbildning för lärare och annan skolpersonal upp. Många intervjupersoner framhåller vikten av att fortbildning inom hbtqi ges men också att lärare tar eget ansvar för sin kunskapspåfyllnad och tar reda på sådant som de inte kan om hbtqi. Om lärare saknar kunskaper ökar risken att elever inte kan ställa sina frågor till lärare:

[...] många av de unga som jag möter, bär på erfarenheter av att de i skolan saknas grundläggande kompetens inom HBTQIA+. Och många unga upplever att lärare under lektioner kan hänvisa frågor till dem och där de sätts i en position av att få förklara vad det innebär att vara inom HBTQIA+.

Många av de unga berättar då att de upplever sig bli representanter för en hel grupp och att de själva förväntas ha kunskap om allt inom HBTQIA+. Många unga berättar hur det upplevs bli utlämnade, outade och hur de blir sårbara för sina klasskamraters värderingar och frågor.

Många unga upplever att de kan hamna i argumentation om att försvara sin egen existens, sin egen trobarhet och rättigheter. Många unga berättar om upplevelse av att hamna i kamp och att de efter den typen av lektioner eller diskussioner upplever otrygghet.

Vissa unga uttrycker hur de måste "verbalt slåss" för sina och andras rättigheter och hur de har accepterat rollen som "skolans arga HBTQIA+-person", och andra som berättar hur de nästintill försöker gömma och dölja sig, för att inte få sin integritet kränkt eller utlämnad.

Kurator på ungdomsmottagning

I citatet framhålls erfarenheter av att elever med hbtqi-identitet har hamnat i situationer där deras lärare har hänvisat frågor om hbtqi till dem istället för att läraren själv svarat på frågorna. Det är flera intervjupersoner som beskriver att lärare använder elever med hbtqi-identitet som kunskapskälla om hbtqi-frågor, det vill säga att lärares egna kunskapsbrister kompenseras genom att elever med hbtqi-identitet får stå för kunskaperna i undervisningen. En intervjuperson beskriver det som att hbtqi-elever ibland förväntas vara ett "levande google" och utbilda sina lärare.

Flera intervjuer med verksamheter som möter unga hbtqi-personer betonade att särskilt kunskap om trans, queer, intersex och asexualitet saknas hos skolpersonal:

Både lärare och elever har ett väldigt binärt tänk, med mycket mer låst syn kring kön, och en något öppnare attityd och kunskap kring sexuell läggning. Kunskap saknas generellt kring kön och könsidentitet, och därmed sker många slentrianböningar och felböningar vilket drabbar den grupp elever som har könsöverskridande identitet/uttryck.

Om intersex skulle jag säga att kunskapen är obefintlig. Både när vi möter personal och elever får vi ofta höra kommentarer som- "men det finns ju bara 2 kön på riktigt" och formuleringar som "en riktig tjej/en riktig kille" osv. I de flesta fall är arbetet med jämställdhet inte transinkluderande. Det pratas fortfarande främst om pojkar och flickor i PDKs²⁰⁶.

Utbildningskoordinator på West Pride

Både lärare och elever har ett väldigt binärt tänk, med mycket mer låst syn kring kön, och en något öppnare attityd och kunskap kring sexuell läggning.

206 PDK är förkortning för plan mot diskriminering och kränkande behandling.

Gällnade trans och intersex berättar intervjupersoner om erfarenheter från skolor där skolpersonal har ifrågasatt trans och vetskapen om att transpersoner finns. Vidare lyfts också om exempel från skolor där lärare hoppat över avsnitt om transpersoner i läromedel. HälsUM, som är ungdomsmottagningarnas samordnande verksamhet för det utåtriktade och förebyggande arbetet, beskriver behovet av en ökad kunskap om trans och intersex såhär:

Rent historiskt har det pågått ett frigörelseuppror och en kamp för att kunna få älska vem en vill länge, en önskan i samhället om ifrågasättande kring sexualitet och sexuella preferenser. Juridiska system har förändrats i och med detta; samkönade par kan numera gifta sig, homosexualitet har avkriminaliserats och avdiagnosticerats osv. Detta sätter nya strukturer och normer i samhället.

Vi har tyvärr inte kommit lika långt historiskt med trans- och intersexfrågor i Sverige vilket vi också tror speglar av sig i skola och undervisning. Tvångssterilisering av transpersoner stoppades först 2013 vilket betyder att transpersoner, inte ens på pappret, haft samma mänskliga rättigheter som cispersoner. Därav har transpersoner inte haft utrymme att berätta om sin identitet.

Transidentitet och intersex finns kartlagt vetenskapligt. Det finns beskrivet i skolornas naturkunskapsböcker och i medicinsk, sociologisk och psykologisk forskning. Det bör därför inte vara en diskussionsfråga, varken bland elever eller vuxna, ifall dessa personer existerar eller ej. Det är viktigt att belysa dessa variationer av kön i skolan, biologiskt men också med en filosofisk aspekt av varför vi fortfarande väljer att kategorisera in människor i endast två könsboxar.

I första hand behöver lärare prioritera att ta upp dessa frågor i sina kurser samt vara insatta i hbtqi själva och vad som är aktuellt i just deras ämnen. Historia och samhällskunskap kan belysa hbtqi-historia och vilka kamper som medfört att lagförändringar ej längre är förtryckande. Naturkunskap och biologi kan lyfta biologiska aspekter av kön på nyanserade sätt.

Det börjar med andra ord inte med eleverna, det börjar med vuxna och vi tror att en grundkompetens bland vuxna gällande transfrågor och intersexfrågor därför är jätteviktigt.

(Kurator och sjuksköterska inom HälsUM, Ungdomsmottagningarna i Göteborg)²⁰⁷

²⁰⁷ HälsUM är en samordnande verksamhet för det utåtriktade och förebyggande arbetet för Göteborgs sex ungdomsmottagningar.

RFSL Göteborgs kuratorer berättar att de blir kontaktade av både elevhälsopersonal och lärare, och att det ofta gäller att en elev kommit ut och att skolpersonalen inte vet hur de ska bemöta det:

Många av de professionella som kontaktar oss utgår ifrån att de inte vet hur de ska bemöta elever som är hbtqi-personer för att de inte är det själva, och tänker därför att eleven borde eller måste komma på samtal hos oss på RFSL Göteborg istället. Men en måste naturligtvis inte vara hbtqi-person själv för att kunna bemöta hbtqi-personer på ett respektfullt, rimligt och relevant sätt.

Det viktiga är att prata med eleven och se vad som är viktigt för hen och utgå från det. Ibland kan en också behöva ta ansvar och läsa på – utgå inte från att eleven ska lära dig saker. Om eleven säger vad hen behöver, agera utifrån det sätt hen önskar, till exempel om eleven vill använda ett annat namn eller pronomen mot tidigare, var noggrann med att komma ihåg att använda rätt och ifrågasätt det inte.

Kuratorer på RFSL Göteborg

I flera intervjuer betonar intervjupersonerna att det inte kan finnas utrymme för lärares egna tyckande i hbtqi-frågor, och att lärare inte kan få välja om de ska integrera hbtqi i sin undervisning eller inte.

5.2.2 Upplevda skillnader mellan skolor och områden

Många av de intervjuade verksamheter som möter unga hbtqi-personer tar upp att skolors arbete med hbtqi ser väldigt olika ut mellan olika skolor, vilket de beskriver kan påverka hur situationen för hbtqi-elever är på skolan. Stadsledningskontoret har inte kunnat undersöka hur hbtqi-perspektiv i undervisning och villkor för hbtqi-personer ser ut i olika skolor över Göteborg men rapporten vill ändå belysa vad som framkommer i intervjuerna. Stadsledningskontoret ser att detta är ett område som bör prioriteras i det fortsatta arbetet för att kunna identifiera och analysera risker och orsaker och vidta relevanta åtgärder utifrån varje skolas förutsättningar.

I intervjuerna beskrivs att orsaker till de upplevda skillnaderna exempelvis kan vara hur mycket skolan jobbar med hbtqi i undervisningen, om arbetet med hbtqi i skolan är beroende av enskilda lärare som driver på arbetet eller inte, nivån på lärares kunskaper samt vilka normer som är dominerande på skolan och i det geografiska närområdet där skolan fanns. På olika skolor kan därmed olika typer av utmaningar finnas:

Det är helt klart skillnad på vilken skola man går i /område man bor i. Men det är kan också vara stor skillnad mellan klasser på en och samma skola. Det blir tydligt att lärarens eget engagemang och intresse av frågan styr vad eleverna får för kunskap – det saknas ett säkerställande av en jämlik undervisning.

Utbildningskoordinator på West Pride

Det tycks finnas en bild i samhället av att är störst svårighet att tala om HBTQI i så kallade förorter, men vi har de senaste åren stött på stark problematik på skolor i socioekonomiskt starka områden.

Flera intervjupersoner från verksamheter som möter unga hbtqi-personer beskriver att viktiga faktorer för att en skola ska vara bra för hbtqi-personer är att skolan pratar om hbtqi, att elevhälsan och lärare har bra hbtqi-kompetens, att det finns en vilja från skolledningen att skolpersonalen ska ha kunskaper inom hbtq, att alla på skolan tydligt visar att skolan arbetar aktivt för allas lika värde, att dåligt bemötande tas på allvar och att skolan har regnbågsflaggor, transflaggor och andra hbtqi-symboler synliga på skolan. De intervjuade beskriver också att de har mött skolor där hbtqi-frågor har setts som överflödiga eller onödiga, och där lärare har resonerat som om att det endast är elever som är hbtqi-personer som behöver kunskaper om hbtqi.

En problematik som kommer upp vid flera intervjuer är att föräldrar/vårdnadshavare inte vill att deras barn deltar i skolans undervisning om hbtqi:

Vi upplever att det på skolor runt Centrum generellt finns en högre kunskap och ett klimat där det är mer självklart att vara öppen, än i andra stadsdelar längre ifrån stadskärnan. Det tycks finnas en bild i samhället av att är störst svårighet att tala om HBTQI i så kallade förorter, men vi har de senaste åren stött på stark problematik på skolor i socioekonomiskt starka områden. Elever hålls hemma när vi kommer på besök, där anledningen oftast tycks baseras på konservativa åsikter kopplade till kärnfamilj och traditioner, men ibland också kopplat till religion.

Utbildningskoordinator på West Pride

5.2.3 Förvaltningarnas stöd till skolor i deras hbtqi-arbete

Inom ramen för detta uppdrag har stadsledningskontoret ställt frågor till grundskoleförvaltningen och utbildningsförvaltningen gällande vilket stöd respektive förvaltning kan erbjuda till skolor i deras arbete med att integrera hbtqi i undervisningen.

Utbildningsförvaltningen svarar bland annat att förvaltningen har en webbstödsida på intranätet, som är under uppbyggnad, där stödmaterial kopplat till läroplansmålen samt skollag och diskrimineringslag samlats. Vidare beskriver utbildningsförvaltningen att:

Utbildningsförvaltningen har HBTQ-diplomerade verksamheter och samtliga nyanställda inom elevhälsans professioner samt nyanställda rektorer ges i samarbete med Kunskapscentrum för sexuell hälsa en utbildning för att erhålla Hbtq-diplomering. Förvaltningen har en webbstödsida på intranätet – Mitt UBF (under uppbyggnad) där stödmaterial kopplat till läroplansmålen samt skollag och diskrimineringslag samlats.

En av förvaltningens anställda förstelärare i sex-och samlevnad har del av tjänsten i uppdrag att fungera som en central resurs för att stötta samtliga skolenheter och kan fungera som stöd om någon skolenhet vill ha hjälp med att på ett bättre sätt integrera hbtqi i undervisningen. Det finns också en websida med konkret stöd och metodmaterial till skolorna om bla Hbtqi.²⁰⁸

Grundskoleförvaltningen svarar att:

Förvaltningen har en stödsida kopplat till arbetet med normer och värden. med ett brett stöd att hämta för arbetet kopplat till diskriminering och kränkande behandling. Där finns lättillgängligt material för kunskapsökning, undervisningsmaterial samt länkar till organisationer som kan stödja skolan vid behov. Där finns även ett kalendarium där aktuella utbildningar läggs upp kopplat till dessa frågor. Det kan vara utbildningstillfällen förvaltningen själv tagit fram men även utbildningar som andra delar av staden eller externa aktörer organiserar.

Elevhälsoteam/skolledning har möjlighet till att diskutera hur de kan utveckla sitt arbete kring dessa frågor med antingen verksamhetsutvecklare i sitt område eller verksamhetsutvecklare kopplat till mänskliga rättigheter. I samarbete med externa aktörer erbjuds stöd till enskilda skolor för att utveckla arbetet mot diskriminering och kränkande behandling, så som West pride, MÄN, Levande historia med flera.²⁰⁹

En annan fråga handlade om det finns centrala riktlinjer eller annat stöd i händelse av negativa reaktioner från vårdnadshavare och/eller skolpersonal gällande hbtqi i undervisningen eller gällande skolans stöd till elever i hbtqi-frågor. Grundskoleförvaltningen svarar att:

²⁰⁸ Svar från utbildningsförvaltningen per mail 2022-01-27.

²⁰⁹ Svar från grundskoleförvaltningen per mail 2022-01-18.

Det finns inga specifika riktlinjer, men i de fall detta skett har vi hänvisat till skrivningarna i läroplanen och andra styrande dokument. (Detta gäller även andra synpunkter, där vårdnadshavare har åsikter kring undervisningen, som går emot våra styrande dokument.)²¹⁰

Utbildningsförvaltningen svarar att:

Enligt skollagen ska alla huvudmän ha rutiner för att ta emot och utreda klagomål mot utbildningen. Huvudmannen ska vidta nödvändiga åtgärder om det genom klagomål eller på annat sätt framkommer att det finns brister i verksamheten. På förvaltningens hemsida, likväl som på samtliga skolors hemsidor, finns möjlighet att lämna klagomål via webbformulär.²¹¹

Stadsledningskontoret har också frågat hur respektive förvaltning förbereder skolorna inför de ändringar i läroplanens inledande delar som träder i kraft 1 juli 2022. I detta ingår ändringar inom kunskapsområdet sex och samlevnad (sexualitet, samtycke och relationer) samt skrivningar som anger att alla som arbetar i skolan ska utgå från ett normmedvetet förhållningssätt.

Utbildningsförvaltningen svarar att:

I utbildningsnämndens verksamhetsplan för 2022 beskrivs de läroplansändringar som handlar om jämställdhet, sexualitet, samtycke och relationer samt andra delar av skolans värdegrundsarbete. Läroplansförändringarna har lyfts och värderats gällande behov av insatser på huvudmannanivå och skolenhetsnivå.

God kompetens finns på skolenivå att omhänderta förändringarna och till stöd finns verksamhetsutvecklare som arbetar nära rektorerna och utvecklingsledare och förstelärare med särskilt uppdrag på huvudmannanivå inom MR-frågor och sexualitet, samtycke och relationer. En av förvaltningens anställda förstelärare i sex-och samlevnad har del av tjänsten i uppdrag att fungera som en central resurs för att stötta samtliga skolenheter kring utvecklingen av deras arbete med sexualitet, samtycke och relationer²¹².

Grundskoleförvaltningen svarar att:

Förvaltningen har tagit fram ett stödmaterial för implementering av LGR22, där denna fråga är en del. Där finns färdiga upplägg och diskussionsfrågor för att implementera de nya skrivningarna. Som ett komplement finns sedan stödsidan med en "box" *Sexualitet, samtycke och relationer*, där det finns samlat ett stort material man kan använda för att höja sin kunskap kring frågan samt tips på undervisning och aktuella läromedel som har med dessa perspektiv.²¹³

²¹⁰ Svar från grundskoleförvaltningen per mail 2022-01-18.

²¹¹ Svar från utbildningsförvaltningen per mail 2022-01-27.

²¹² Svar från utbildningsförvaltningen per mail 2022-01-27.

²¹³ Svar från grundskoleförvaltningen per mail 2022-01-18.

5.3 Inkluderande bemötande i skolan

Detta avsnitt fokuserar på respekt för elevers namn och pronomen samt hur indelningar i grupper sker, utifrån att detta utgör olika delar av ett inkluderande bemötande i skolan. Att vara inkluderad i skolan handlar om att som elev få sina rättigheter respekterade.

Barnombudsmannens rapport *Erfarenheter från unga transpersoner samt från barn och unga med intersexvariation* visar på att lärare som visar acceptans och respekterar personens föredragna namn och pronomen är en faktor för en positiv skolsituation²¹⁴. Respekt för namn och pronomen är delar av barnets rätt till sin identitet, vilket är en rättighet som är fastslagen i barnkonventionens artikel 8. Identiteten är unik för varje människa och består av flera delar. Ett barns könsidentitet ingår i barnets rätt till sin egen identitet.²¹⁵

5.3.1 Namn

Varje barn ska ges ett eller flera förnamn²¹⁶. Tilltalsnamnet är det eller de förnamn som man kallas för²¹⁷. Ett förnamn får ändras. Att officiellt ändra sitt namn görs genom en ansökan till Skatteverket. Alla vårdnadshavare ska skriva under ansökan för barn under 12 år. För barn och unga som är mellan 12–18 år ska alla vårdnadshavare och barnet själv skriva under ansökan.²¹⁸

En person kan ändra sitt föredragna namn, det vill säga det namn personen använder om sig själv, även innan namnet har ändrats juridiskt. Ett möjligt antagande är att detta är mer vanligt för yngre personer eftersom en ansökan om namnändring behöver undertecknas av alla vårdnadshavare. I skolan används elevers namn exempelvis i direkta tilltal, när man pratar om en person, i klasslistor, i e-post-adresser och i användarnamn vid digital undervisning.

I stadsledningskontorets webbenkät ställdes två frågor gällande namn: en fråga om lärare använder rätt namn om eleven och en fråga om andra elever använder rätt namn om eleven. Med rätt namn menas det namn som den elev som svarade på enkäten använder om sig själv.

²¹⁴ Barnombudsmannen, (2021), *Erfarenheter från unga transpersoner samt från barn och unga med intersexvariation*, sidan 20.

²¹⁵ Barnombudsmannen, (2021), *Erfarenheter från unga transpersoner samt från barn och unga med intersexvariation*, sidan 7.

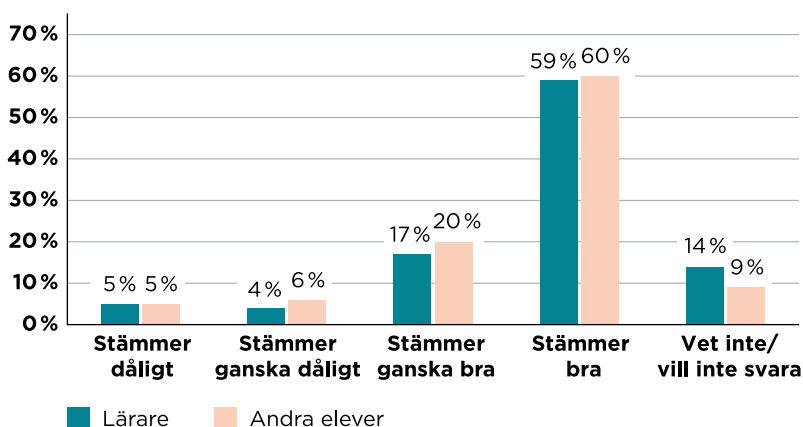
²¹⁶ Lag om personnamn, 26 §.

²¹⁷ <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/befolkning/amnesovergripande-statistik/namnstatistik/produktrelaterat/Fordjupad-information/fragor-och-svar-om-namnstatistiken/>

²¹⁸ <https://www.skatteverket.se/privat/folkbokforing/namn/bytaforamn.4.76a43be412206334b89800020631.html>

Lärare/andra elever använder rätt namn om mig

251 svar

Resultatet på dessa två frågor visar att majoriteten uppger att både lärare och andra elever använder elevens rätta namn. 80 procent svarar att andra elever använder rätt namn och 76 procent svarar att lärare använder rätt namn. 10 procent svarar att lärare inte använder rätt namn och 11 procent svarar att andra elever inte använder rätt namn.

När svaren analyseras utifrån om eleverna är transpersoner eller inte syns dock skillnader huruvida lärare använder rätt namn. I gruppen som är transpersoner svarar 14 procent att lärare inte använder rätt namn. För elever som inte är transpersoner svarar 6 procent att lärare inte använder rätt namn.

I intervjuer med verksamheter som möter unga hbtqi-personer framkommer erfarenheter från elever som har eller har haft lärare som aktivt använder fel namn och som vägrar att ändra elevens namn i klasslistan. Att det ska vara möjligt att ändra namnet som är kopplat till elevers skolmail är något som tas upp i webbenkätens fritextsvar gällande vad som behöver bli bättre i skolan:

Att det ska bli möjligt att ändra namnet kopplat till sin skolmail. Innan jag hade ändrat mitt namn lagligen så var jag tvungen att ha mitt gamla namn skrivet på allt digitalt, vilket blev särskilt jobbigt under distansundervisningen.

Webbenkäten innehöll en öppen fråga om vad som skapar otrygga platser och situationer på skolan. I fritextsvaren på frågan finns beskrivningar av att situationer där elevers gamla/tidigare namn måste användas skapar otrygghet:

När mitt döda namn måste användas eller när man måste prata med alla lärare om pronomen och namnbyte²¹⁹

5.3.2 Pronomen

Pronomen kan förklaras som de ord man använder istället för namnet på en person, när man talar om personer i tredje person. Exempel på pronomen är hen, den, hon och han. Att andra använder fel pronomen om en person kan beskrivas som att bli felkönad eller att

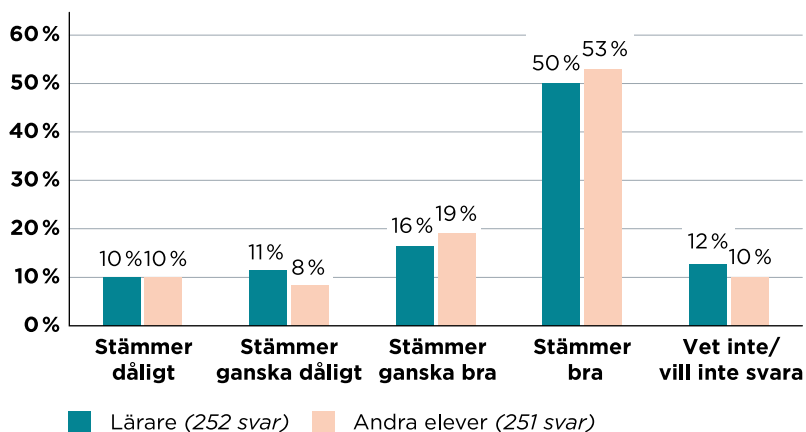
²¹⁹ Begreppet döda namn/dödnamn innebär det namn en transperson tilldelades vid födseln, som personen inte längre använder.

felkönas. Med fel pronomen menas ett pronomen som inte överensstämmer med personens könsidentitet. Att bli felkönad kan leda till att personer som felkönas återkommande behöver försvara eller förklara sig och sin identitet. Studier har visat att det påverkar hälsan att bli felkönad.²²⁰

Ett flertal av intervjupersonerna från olika verksamheter som möter unga hbtqi-personer lyfter fram att speciellt transpersoner behöver kämpa för att få sin könsidentitet respekterad i skolan. Många berättar om elevers erfarenheter av att bli felkönade i skolan. Det finns erfarenheter av att lärare aktivt använder fel pronomen eller där lärare har uttryckt åsikter som att "Det där med ickebinär, det är en fluga". Flera intervjupersoner beskriver detta som ett aktivt motstånd från lärare, inte att det ibland "råkar bli fel". Dessa beskrivna erfarenheter var en faktor i att stadsledningskontoret ville undersöka hur elever upplever att deras pronomen respekteras i skolan.

I stadsledningskontorets webbenkät ställdes två frågor om lärare respektive andra elever använder rätt pronomen. Med rätt pronomen menas det pronomen som den elev som svarade på enkäten använder om sig själv.

Lärare/andra elever använder det pronomen jag vill

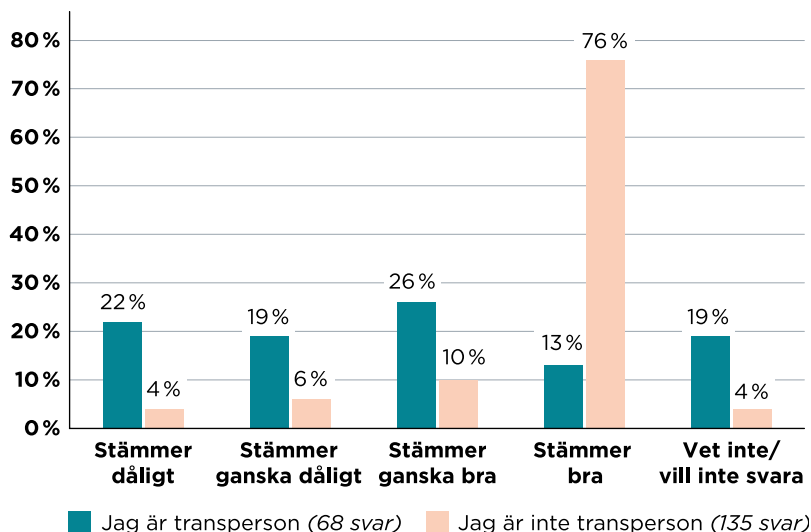

På frågan om lärare använder rätt pronomen svarar 66 procent att lärare använder rätt pronomen medan 21 procent svarar att deras lärare inte använder rätt pronomen. 72 procent anger att andra elever använder rätt pronomen och 18 procent svarar att andra elever inte använder rätt pronomen.

När resultatet på frågan om lärare använder rätt pronomen bryts ner utifrån om eleverna är transpersoner eller inte, syns ett mönster där elever som är transpersoner i betydligt högre utsträckning än elever som inte är transpersoner svarar stämmer dåligt eller ganska dåligt på frågan.

²²⁰ Statens offentliga utredningar, 2017:92, *Transpersoner i Sverige – förslag för starkt ställning och bättre levnadsvillkor*, sidan 170.

Lärarna på skolan använder det pronomen jag vill

39 procent av elever som är transpersoner och 86 procent av elever som inte är transpersoner svarar att lärare använder rätt pronomen. 41 procent av elever som är transpersoner och 10 procent av elever som inte är transpersoner svarar att lärare inte använder rätt pronomen.

Flera av webbenkätens fritextsvar betonar vikten av att ens pronomen respekteras av andra:

Jag tycker definitivt könsidentitet är något man borde prata mer om i skolan för många förstår helt enkelt bara inte vad jag menar när jag säger att jag är ickebinär. Tror det är därför dem konstant säger fel pronomen för mig.

Att bli respekterad. Bli kallad för rätt namn och pronomen utan att någon säger "men du ser ut som en tjej".

Det är viktigt för mig att vara öppen med könsidentiteten eftersom jag är transperson ftm²²¹, det är viktigt för mig att de använder rätt pronomen och namn.

Att alla lyssnar på mig när jag säger att jag är ickebinär. Jag känner inget behov av att man måste förstå vad det är eller hur det funkar. Utan så länge de accepterar och respekterar det och använder rätt pronomen för mig så känns det bra. Jag tror att om man normaliserar att fråga om pronomen kan detta bli ett mycket mindre förekommande problem.

Jag vill inte bli dömd pga könsidentiteten jag har och sättet jag uttrycker mig när det. Jag tycker definitivt könsidentitet är något man borde prata mer om i skolan för många förstår helt enkelt bara inte vad jag menar när jag säger att jag är ickebinär. Tror det är därför dem konstant säger fel pronomen för mig.

²²¹ Förkortningen **ftm** står för female to male och används ibland för att beskriva den transition en transkille vill göra, gör eller har gjort. En transkille är en kille som blev kroppsligt och juridiskt kategoriserad som tjej när han föddes. <https://transformering.se/vad-ar-trans/ordlista>

En aspekt av att få sitt pronomen respekterat är att andra vet om vilket pronomen man använder. I flera intervjuer, och även i enkätens fritextsvar, omnämns att det finns elever som inte är öppna med sin könsidentitet och därför inte får rätt pronomen använt om sig:

Också är det lite svårt att svara på vissa frågor som t.ex. "använder dina lärare ditt namn?" För alla är inte ute, då använder ju kanske inte lärarna rätt namn/pronomen, men de kanske heller inte gör det med mening med tanke på att de inte vet.

Att lärare har strategier för att fråga kunna använda rätt pronomen är ett svar som flera har lämnat på den öppna frågan om vad som behöver bli bättre i skolan:

En bra grej att införa är att man får skriva in sitt namn och sina pronomen själv så att lärare använder rätt från början, det känns enklare än att behöva komma ut. Eller att man ropar upp med efternamnet så får alla säga sina tilltalsnamn och pronomen som svar.

Att lärarna istället frågar om allas pronomen istället för att bara anta, eller att alla skriver i pronomen bredvid ens namn på klasslistan.

När man börjar i en ny klass så ska man få ett papper där man fyller i ditt namn och pronomen.

Det finns också fritextsvar som efterfrågar att lärare ska sluta använda könade uttryck²²² till grupper av elever:

Lärare ska bli bättre på att använda hen, ha pronom-rundor när de lär känna elever och inte använda "damer och herrar".

att lärare lär sig att använda de namnen som eleverna föredrar, även fast de inte alltid är dom som står på klasslistan. och att veta om elevernas könsidentiteter så att dom inte säger t.ex. "tjejer" till en grupp med en eller flera transpersoner.

I flera intervjuer med verksamheter som möter unga hbtqi-personer kommer frågan om respekt för pronomen upp:

Många av de personer som jag har i samtal berättar för mig hur de återkommande får påminna sin skolomgivning om deras identitet, det kan t.ex. röra sig om att den unge behöver upprepa sitt tilltalsnamn eller pronomen.

För många unga skapar det många inre processer av t.ex. sorg, frustration, minoritetstress, skam. Och många unga kan uttrycka en form av maktlöshet i att det inte är någon idé att "rätta" eller förklara då felsägningarna sker återkommande och utan rättelse.

²²² Med könade uttryck menas uttryck där lärare antar en könstillhörighet för en elev/en grupp av elever.

Många ungdomar kan också hamna i upplevelsen av att de blir "krävande" eller "besvärande" då de kan hamna i situationer där de behöver avbryta en lärare eller gå fram efteråt och korrigera någons tilltal. Något som också blir extra laddat när det finns maktordningar där den unga är elev och den andre en vuxen lärare. Många unga berättar också hur de får upplevelsen av att de "stör", inte ska vara så "lätt-kränkta" eller acceptera upprepade felsägningar. Och när de unga bär på den upprepade upplevelsen att förändring inte sker, trots sitt försök till dialog.

Börjar många unga bära på både mycket ilska och på en upplevelse av att den själv skapar besvär och blir besvärlig. Vilket gör att många tystar sig själva och börjar undvika situationer där den upplever att den inte blir bemött eller förstådd.

Kurator på ungdomsmottagning

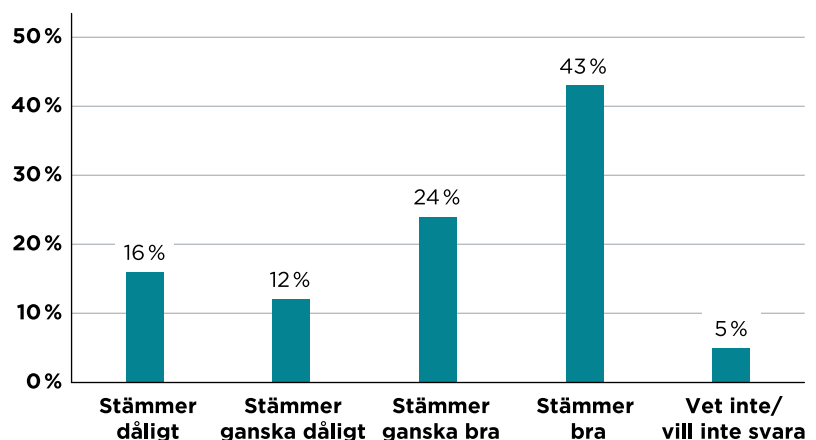
5.3.3 Indelning i grupper

Barnombudsmannens rapport *Erfarenheter från unga transpersoner samt från barn och unga med intersexvariation* visar att 52 procent av de unga som svarade på Barnombudsmannens enkät tycker att deras lärare delar in elever i grupper på ett inkluderande sätt. Inkluderande sätt kan exempelvis vara på andra sätt än i tjej- och killgrupper. 32 procent tycker inte att deras lärare gör det.²²³ Flera av de intervjuade transpersonerna i Barnombudsmannens rapport beskriver att könsuppdelad idrottsundervisning är problematiskt för elever som inte vet vilken grupp de ska tillhöra. Lärare som inte delar upp grupper utifrån kön lyfts fram som positiva exempel.²²⁴

I stadsledningskontorets webbenkät ställdes en fråga om lärare delar in elever i grupper på andra sätt än utifrån kön.

Mina lärare delar in oss i grupper på andra sätt än utifrån kön/i tjej- och killgrupper

256 svar

²²³ Barnombudsmannen, (2021), *Erfarenheter från unga transpersoner samt från barn och unga med intersexvariation*, sidan 19–20.

²²⁴ Barnombudsmannen, (2021), *Erfarenheter från unga transpersoner samt från barn och unga med intersexvariation*, sidan 28.

67 procent svarar stämmer bra eller ganska bra medan 28 procent svarar stämmer dåligt eller ganska dåligt.

I webbenkätens fritextsvar finns beskrivningar av att könsuppdelade grupper kan skapa otrygghet för elever:

Uppdelning av kön (t.ex. när lärarna delar upp grupper med bara en tjej i varje eller bara tjejer och bara killar) Också utrymt när de väljer elevråds representanter så att det alltid ska vara en tjej och en kille från varje klass. Då visar de att ens kön är viktigt med ledar roller.

Exempel på undervisning i könsuppdelade grupper kom upp i intervjuer med verksamheter som möter unga hbtqi-personer:

Många unga har t.ex. berättat om att deras lärare kan dela upp klassen i tjej- och killgrupper. Något som de unga, både utifrån binär och icke-binär könsidentitet, kan uppleva sig osedda och utlämnade i. Och många unga kan då uppleva svårigheter med att upprepat efterfråga att gruppindelningen inte ska ske utifrån tilldelade könsidentiteter. Många uttrycker även att upprepningen gör att det blir en förstärkt upplevelse av att det är "lönlöst" och påfrestande för en själv.

Kurator på ungdomsmottagning

Många unga har t.ex. berättat om att deras lärare kan dela upp klassen i tjej- och killgrupper. Något som de unga, både utifrån binär och icke-binär könsidentitet, kan uppleva sig osedda och utlämnade i.

5.3.4 Förvaltningarnas stöd till skolor gällande namn och pronomen

Stadsledningskontoret har tillfrågat grundskoleförvaltningen och utbildningsförvaltningen om det finns det centrala riktlinjer eller annat stöd för hur lärare och annan skolpersonal ska bemöta elever som använder ett annat namn än sitt juridiska tilltalsnamn eller elever som ändrat sitt pronomen.

Grundskoleförvaltningen svarar att det inte finns²²⁵. Utbildningsförvaltningen svarar att:

Nej det finns inga centrala riktlinjer. Några av skolorna har lokalt egna framtagna stöd då tilltalsnamnsbyten är en ofta förekommande fråga. När det gäller tilltal kring pronomen så brukar elevhälsan ha dialog med eleven och fråga vad eleven vill bli tilltalad som.²²⁶

²²⁵ Svar från grundskoleförvaltningen per mail 2022-01-18.

²²⁶ Svar från utbildningsförvaltningen per mail 2022-01-27.

5.4

Omklädningsrum för idrotts- och simundervisning

Undervisning i idrott och hälsa ingår i alla årskurser på grundskolan. Kunskaper i simning samt för lekar och rörelse i vatten ingår i kursplanerna för idrott och hälsa årskurs 1–9 på grundskolan. Idrott och hälsa 1 är en obligatorisk kurs på alla svenska gymnasieprogram. Till skillnad från grundskolan finns inte simning och simkunnighet specifikt med i det centrala innehållet och kunskapskraven för gymnasieskolans och gymnasiesärskolans kurser i idrott och hälsa²²⁷.

Omklädningsrum är en förutsättning för barnets rätt till utbildning i idrott och hälsa, då undervisningen generellt sett förutsätter att elever byter om inför och duschar efter lektionen. MUCF beskriver att idrotten i skolan behöver tillgodose behov av könsneutrala omklädningsrum och utrymmen för att byta om i avskildhet för de som önskar göra det, bland både cis- och transpersoner²²⁸. I rapporten *Det är viktigt att se att det går bra för många* beskrivs omklädningsrum som en plats där normer om kropp och utseende blir framträdande på olika sätt. Omklädningsrummen kan skapa ett särskilt tryck att följa dessa normer. Omgivningens föreställningar om samkönad attraktion som gränslös och riktad mot alla av samma kön, kan göra att det är obekvämt att byta om i gemensamma omklädningsrum för exempelvis homo-, bi- och pansexuella elever. För unga transpersoner kan bristen på könsneutrala omklädningsrum utgöra ytterligare hinder.²²⁹

Barnombudsmannen tar i rapporten *Erfarenheter från unga transpersoner samt från barn och unga med intersexvariation* upp att tillgång till könsneutrala eller separata omklädningsrum eller att skolan på något annat positivt sätt har löst dusch- och omklädningsmöjligheter, är viktiga faktorer i en öppen och inkluderande skola för transpersoner. I Barnombudsmannens enkät riktad till unga transpersoner svarade 29 procent att de kunde duscha och byta om som de ville när de hade idrott.²³⁰

227 <https://www.skolverket.se/regler-och-ansvar/ansvar-i-skolfragor/simning-i-skolan>

228 Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, (2021)
”Det är viktigt att se att det går bra för många”
Unga hbtq-personers röster om trygga och inkluderande miljöer, sidan 61.

229 Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, (2021)
”Det är viktigt att se att det går bra för många”
Unga hbtq-personers röster om trygga och inkluderande miljöer, sidan 37–38.

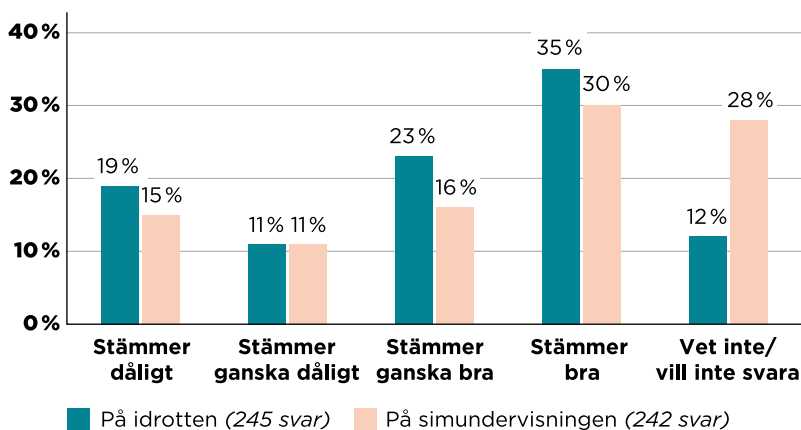
230 Barnombudsmannen, (2021), *Erfarenheter från unga transpersoner samt från barn och unga med intersexvariation*, sidan 20–22.

5.4.1 Att byta om och duscha på idrotten

Att kunna byta om på ett tryggt sätt för att vara med på idrottsundervisningen är något som flera intervjuer med verksamheter som möter unga hbtqi-personer tar upp. De beskriver att unga som de möter har erfarenhet av att bli sedda som några som "skapar besvär" genom att bryta mot normer för kön, men också om situationer för unga som inte kunde byta om och därmed inte kunde vara med på lektionerna i idrott. Det finns också erfarenheter av att ingen förändring skedde när de unga tog upp detta med sin skola. En intervjuperson uttryckte att flera unga resonerade som att det då var *"lättare att hålla tyst eller att inte delta"*.

Stadsledningskontorets webbenkät ställde två frågor om att kunna byta om och duscha vid idrott – en som handlar om idrottsundervisning och en som handlar om simundervisning. Undervisning i simning ingår i kursplan för idrott och hälsa på grundskolan, men sker i simhallar som inte är samma hallar som för övrig idrottsundervisning. Därför formulerades en egen fråga för simundervisning. Tanken med att konstruera de två frågorna som "att kunna byta om och duscha som de vill" var att försöka fånga flera olika aspekter av vad som upplevs vara ett tryggt sätt att byta om på. I enkäten fanns också en öppen fråga om vad man tycker behövs för kunna känna sig trygg och bekväm när man ska byta om till idrotten.

Jag kan byta om och duscha som jag vill när jag har idrott/simundervisning

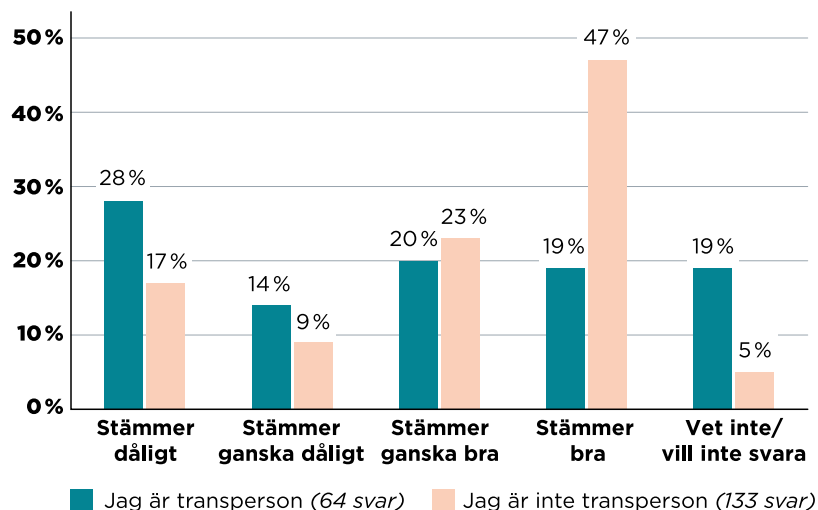

Gällande idrottsundervisning svarar 58 procent stämmer bra eller ganska bra medan 30 procent svarar stämmer ganska dåligt eller dåligt. Vid simundervisning svarar 46 procent stämmer bra eller ganska bra jämfört med 26 procent som svarar stämmer ganska dåligt eller dåligt. Det är fler som anger att de kan byta om och duscha inför idrottsundervisning än simundervisning.

På frågan om simundervisning svarar 28 procent vet inte/vill inte svara. En möjlig tolkning av den höga svarsandelen för vet inte/vill inte svara är att det är svar dels från elever som inte deltar på undervisningen i idrott och hälsa, dels från elever på gymnasiet som inte har undervisning i idrott och hälsa.

För elever som är transpersoner finns enkätsvar gällande omklädningsrum som indikerar på ett mönster där transpersoner i lägre utsträckning upplever att de kan byta om och duscha som de vill i samband med idrottsundervisningen.

Jag kan byta om och duscha som jag vill när jag har idrott

70 procent av eleverna som inte är transpersoner svarar att de kan byta om och duscha som de vill, motsvarande siffra för elever som är transpersoner är 39 procent. 26 procent av eleverna som inte är transpersoner svarar att de inte kan byta om och duscha som de vill, att jämföra med 42 procent av eleverna som är transpersoner. Sammantaget är det 64 personer som är transpersoner och som har svarat på denna fråga. Möjlighet att duscha och byta om är en förutsättning för att kunna ta del av undervisningen i idrott och hälsa. Stadsledningskontoret ser att enkätens resultat vad gäller alla elevers möjlighet att byta om och duscha behöver undersökas vidare och säkerställas.

I fritextsvaren till webbenkätens öppna fråga om vad som behövs för att man ska känna sig trygg och bekväm när man byter om är de vanligaste svaren att omklädningsrummen är utformade med bås/draperier och annat som skyddar mot insyn, att det finns separata omklädningsrum där eleven kan byta om själv, bemötande från andra i omklädningsrummet samt att det finns könsneutrala omklädningsrum. Ett fritextsvar föreslår:

Att man kan gå genom i början av terminen de alternativ som finns o hur lärarna/skolan kan stödja en.

Ett annat fritextsvar på frågan om vad som behövs för att man ska känna sig trygg och bekväm när man byter om är:

Jag skulle göra det om dom kunde fixa dessa jävla omklädningsrum!!!!

En majoritet av fritextsvaren önskar att det finns bås och duschdraperier i omklädningsrummen, det vill säga en utformning av omklädningsrummet som skyddar eleverna från insyn. Bås efterfrågas för både omklädning och för dusch. Några svar handlar om att ha omklädningsrum som är tillräckligt stora för att rymma alla som ska byta om och att inte behöva byta om tillsammans med andra klasser:

Gillar inte att visa mig inför andra och det skulle vara skönare med bås man kunde byta om i (inte bara till duschen).

Det näst vanligaste fritextsvaret är att ett eget separat omklädningsrum skulle göra att eleven kände sig trygg och bekväm när den ska byta om och duscha:

Jag vill byta om för mig själv i ett litet eget omklädningsrum. Jag har inte idrott längre, men när jag hade det så bytte jag om antingen på toaletten i omklädningsrummet för tjejer eller personalens omklädningsrum. För mig fanns det en saknad av fler små omklädningsrum där man kan byta om själv och ostörd.

Problemet sitter i att byta om framför andra människor är inte min grej. Så för att känna mig trygg byter jag inte om framför andra människor.

En del svar beskriver erfarenheter av att idag byta om på toaletter och att det medför att det inte finns möjlighet att duscha efter idrotten:

Det gör jag redan men det är för att jag byter om på en toalett och sedan går jag till jumpasalen så jag byter inte rickigt om med dom andra... men efter gympan blir det lite svårare att inte göra det, man kan ju inte duscha i handfatet.

Många fritextsvar handlar om att bemötandet från andra elever påverkar om det känns tryggt och bekvämt att byta om och duscha. Flera beskriver att omklädningsrummet behöver vara en accepterande miljö där man inte kommenterar varandra utan där alla respekterar att alla ser olika ut:

Att folk inte kommenterar o sånt typ, oavsett om de e positiva elr negativa saker de säger.

På liknande sätt som MUCF:s rapport beskriver att omgivningens föreställningar om samkönad attraktion som gränslös och riktad mot alla av samma kön kan göra att det är obekvämt att byta om i gemensamma omklädningsrum finns också fritextsvar som lyfter att normer kopplat till sexualitet gör att omklädningsrummen inte upplevs trygga:

T.ex. omklädningsrummet är jag rädd att andra tjejer blir obekväma och tror att jag ska typ kolla in dom ish.

Men som lesbisk är det ändå en jobbig miljö för andra kan bli rädda för att jag ska göra något mot dem endast för att jag identifierar mig som tjej och gillar tjejer vilket även är det kön jag byter om med. Då hade jag dock inte kommit ut men var fortfarande jobbigt i huvudet.

De fritextsvar som efterfrågar ett könsneutralt omklädningsrum beskriver att det behöver finnas omklädningsrum för elever som inte identifierar sig som vare sig tjej eller kille, för ickebinära elever, för elever som inte känner att deras kropp stämmer med kvinnonormen

Om det hade funnits ett köns-neutralt rum som man fick hade varit super! för man får ej gå in i tjejernas som trans tjej men är inte heller bekväm i killarnas.

eller mansnormen, för elever som inte känner sig bekväma med att byta om tillsammans med tjejerna eller killarna samt för elever som är transtjejer och transkillar:

Om det hade funnits ett könsneutralt rum som man fick hade varit super! För man får ej gå in i tjejernas som trans tjej men är inte heller bekväm i killarnas.

Jag vill ha ett eget rum att duscha i men det finns inget och då måste jag byta om med tjejerna. Jag tycker att det är jobbigt och sträsande. Därför losas jag ofta som att jag är sjuk på onsdagar. (Jag har idrott på onsdagar.)

Att som elev ha tillgång till könsneutrala omklädningsrum, som inte är villkorade, är ett fritextsvar som ges på frågan om vad som behöver bli bättre i skolan. Med villkorade omklädningsrum avses att tillgången till omklädningsrummet bygger på att en lärare bedömer att eleven "passar in" i just det omklädningsrummet:

Att lärarna inte lägger sig i vem man är och kommer med onödiga kommentarer. T.ex. "Oj förlåt men du ser ut som en tjej." Eller "Du har en kvinnlig kropp men identifierar dig som annat eller hur? Måste veta för att jag ska få tillgång till det könsneutrala omklädningsrummet."

RFSL Göteborgs kuratorer har erfarenhet av att ge stöd till skolor som kontaktar dem för att en elev kommit ut och skolan inte vet hur de ska bemöta det exempelvis i relation till omklädningsrum och dusch. De lyfter fram vikten av att lösningar för duschsituationen för transpersoner inte bara ska utgå från normpersoners villkor utan att skolor också behöver vända på det:

Försök att inte tänka att eleven ska gå i skolan på normpersonernas villkor utan vänd på det istället. Exempel: Om en transtjej vill duscha med tjejerna, vilket hon självklart ska kunna göra, men vissa cistjejer inte vill det, låt dem duscha någon annanstans istället för att flytta på transtjejen.

Kuratorer på RFSL Göteborg

5.4.2 Hur hanteras frågan om inkluderande omklädningsrum inom Göteborgs Stad?

Stadsledningskontoret har frågat grundskoleförvaltningen och utbildningsförvaltningen om det finns centrala riktlinjer eller annat stöd gällande hur skolor ska erbjuda omklädnings- och duschmöjligheter för alla elever även när inkluderande omklädningsrum saknas på idrottshallen och/eller simhallen som används vid undervisningen i idrott och hälsa.

Grundskoleförvaltningen svarar att det inte finns²³¹. Utbildningsförvaltningen svarar att:

Nej det finns inga centrala riktlinjer. Generellt när det sker om- och nybyggnation så arbetar förvaltningen med att skapa inkluderande omklädnings- och duschmöjligheter, olika typer av omklädningsrum för en eller flera och duschar som är samlade, enskilda eller helt separerade.²³²

Inom Göteborgs Stad ansvarar lokalförvaltningen för byggnation (nybyggnation och ombyggnation) av många av de idrottshallar som skolor använder i undervisningen. Stadsledningskontoret har bitt lokalförvaltningen beskriva hur deras arbete med inkluderande omklädningsrum ser ut:

Lokalförvaltningen strävar efter att den byggda miljön ska främja jämlikhet utifrån de olika diskrimineringsgrunderna i diskrimineringslagen. Lokalförvaltningen har fyra pilotprojekt där inkluderande omklädningsrum bidrar till en jämlik miljö; Toleredsskolan, Torslandaskolan, Skytteskolan och Önneredsskolan.

Inkluderande omklädningsrum innebär flera rum med samma funktioner för valmöjlighet och omklädning samt dusch på egna villkor. Ett exempel är att det utöver traditionella, könade omklädningsrum finns flexomklädningsrum, som är utanför uppdelningen mellan pojkar och flickor. I dessa finns separata, låsbara rum för både ombyte och dusch. De könade omklädningsrummen är insynsskyddade både från korridor och mellan duscharna. Ambitionsnivån är att framöver ska alla nybyggda omklädningsrum vara inkluderande.²³³

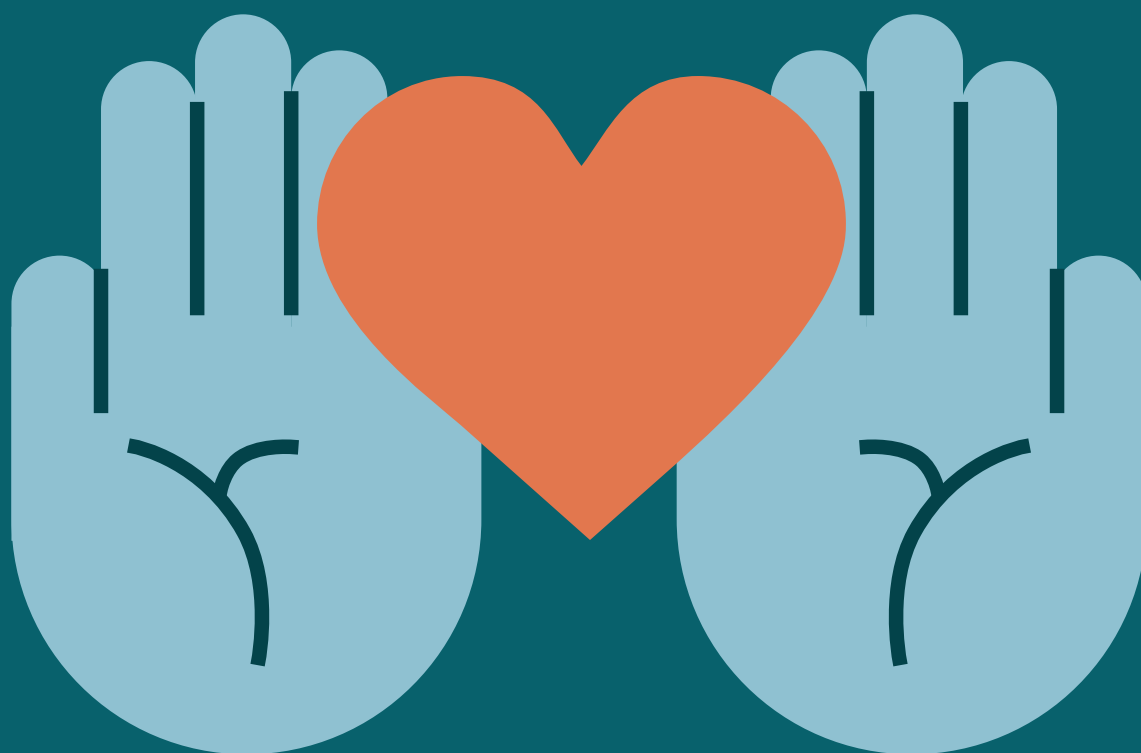
²³¹ Svar från grundskoleförvaltningen per mail 2022-01-18.

²³² Svar från utbildningsförvaltningen per mail 2022-01-27.

²³³ Svar från lokalförvaltningen per mail 2022-02-22.

Inkluderande omklädningsrum innebär flera rum med samma funktioner för valmöjlighet och omklädning samt dusch på egna villkor. Ett exempel är att det utöver traditionella, könade omklädningsrum finns flexomklädningsrum, som är utanför uppdelningen mellan pojkar och flickor. I dessa finns separata, låsbara rum för både ombyte och dusch.

Kapitel 6

Elevers perspektiv på trygghet i skolan

I detta kapitel undersöks elevers perspektiv på olika aspekter av trygghet i skolan såsom upplevd trygghet och otrygghet, utsatthet, möjligheter att vara öppen hbtqi-person, förtroende för andra i skolan och för skolans agerande vid kränkningar. Kapitlet gör inte anspråk på att beskriva hur skolor i Göteborg arbetar med trygghet.

Trygghet är en central förutsättning för att elever på bästa sätt ska kunna tillgodogöra sig undervisningen. Rädsla, otrygga elever har svårare att ta in ny kunskap, inte minst i de fall där rädsla och otrygghet leder till frånvaro i skolan.²³⁵ Vad trygghet innebär kan vara olika för olika personer. Skolinspektionen har ringat in att trygga skolor²³⁶ är präglade av respekt för varandras olikheter, ömsesidig respekt mellan elever och lärare, ett aktivt/målinriktat arbete mot kränkande behandling, vuxna på skolan som reagerar om de får reda på att en elev blivit kränkt, få (eller inga) elever som är rädda för andra elever samt få (eller inga) elever som är rädda för personal på skolan.²³⁷ I Skolinspektionens kriterier för kvalitet i arbetet för trygghet ingår att det finns ett medvetet arbete med att främja och upprätthålla trygghet i skolan, om arbetet bygger på en analys av situationen i skolan och om det finns ett gemensamt förhållningssätt hos all personal i skolan²³⁸.

²³⁵ Skolinspektionen, (2015), *Trygghet – fördjupad analys av skolenkäten*, sidan 3.

²³⁶ Trygga skolor innebär skolor med en hög andel trygga elever.

²³⁷ Skolinspektionen (2015), *Trygghet – fördjupad analys av skolenkäten*, sidan 6.

²³⁸ Skolinspektionen, (2020), *Skolors arbete med trygghet och studiero – en tematisk analys utifrån beslut fattade inom regelbunden kvalitetsgranskning 2018–2019*, sidan 10.

6.1 Upplevd trygghet och otrygghet

I detta avsnitt ingår elevers upplevelser av trygghet och otrygghet i skolan, hur elever uppfattar skolans arbete för att alla ska känna sig välkomna, hbtqi-symboler i skolan, förtroende för andra elever och för lärare/skolpersonal samt förtroende för elevhälsan.

Trygghet i skolan kan handla om att inte känna sig rädd, att det finns andra elever i skolan som man kan lita på men också möjligheten att känna förtroende för vuxna i skolan. Det kan handla om att inte utsättas för kränkningar, hot och våld. I stadsledningskontorets webbenkät fanns en öppen fråga om vad som behöver bli bättre i skolan. Ett av svaren beskriver att:

Egentligen så vet jag inte för jag brukar inte tänka så mycket på det, men det jag vet är att jag vill inte behöva vara rädd och ljuga för alla.

Svaret fångar ytterligare aspekter av trygghet såsom att kunna vara den person man är utan att känna sig orolig för hur andra ska bemöta en. Trygghet kan innebära att inte vara rädd i skolan och att inte behöva känna att man ska dölja eller ljuga om vem man är.

MUCF:s rapport *"Det är viktigt att se att det går bra för många"* belyser unga hbtq-personers röster om trygga och inkluderande miljöer. Vad som upplevs tryggt och otryggt hänger samman med ungas föreställningar och tidigare erfarenheter²³⁹. På en generell nivå beskriver MUCF att trygghet i skolan framför allt skapas när personal i skolan agerar för att skapa en miljö där alla kan känna sig trygga och inkluderade, oavsett vem man är. Avgörande är att lärare och skollärare agerar snabbt i situationer där elever utsätts för kränkningar och trakasserier genom att tydligt säga ifrån och sätta stopp. Att skolan och lärare har och kommunicerar en inkluderande värdegrund eller att skolan har en hbtq-certifiering är viktigt men inte tillräckligt om inte skolans personal agerar för att sätta stopp för kränkningar. Om skolan också upplevs som en plats där det är okej att vara annorlunda och där det finns fler som bryter mot normer, så kan det skapa trygghet hos elever.²⁴⁰

Det finns inga krav på att skolor ska ha regnbågsflaggor, transflaggor eller andra hbtqi-symboler synliga i skolans lokaler. Däremot kan hbtqi-symboler på skolan signalera att det går att prata om dessa frågor vilket i sig kan vara en viktig faktor för trygghet. MUCF betonar

²³⁹ Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, (2021) *"Det är viktigt att se att det går bra för många"* Unga hbtq-personers röster om trygga och inkluderande miljöer, sidan 29.

²⁴⁰ Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, (2021) *"Det är viktigt att se att det går bra för många"* Unga hbtq-personers röster om trygga och inkluderande miljöer, sidan 53–54.

dock att det inte är tillräckligt att hbtq-frågor synliggörs i den fysiska miljön genom regnbågsflaggor och liknande, utan för att stärka elevers upplevelse av trygghet i skolan är det viktigaste att skolpersonal agerar snabbt i situationer då elever utsätts för kränkningar och trakasserier, och tydligt sätter stopp för händelserna.²⁴¹

Stödjande relationer med andra, som exempelvis att vara en del i ett kompisgäng eller att bara ha någon att vara med i skolan, är något som kan ha stor betydelse för den upplevda tryggheten i skolan.²⁴² En annan trygghetsskapande faktor är att ha stödjande relationer med lärare och annan skolpersonal, där elever upplever sig sedda, lyssnade på och respekterade för sin identitet.²⁴³

Otrygga platser beskrivs som platser där det är svårt att förutse vad som kommer att hända, vilka som kommer att vara på platsen och hur de kommer att agera. En faktor som påverkar att en plats upplevs som otrygg är om det finns en bristande tillit till att någon kommer ingripa om kränkningar sker på platsen. I rapporten beskriver MUCF att otrygghet i klassrummet kan vara kopplat till om lärare inte ingriper vid nedsättande kommentarer och beteenden, om undervisningen saknar ett hbtq-perspektiv eller om det i undervisningen förekommer ett nedsättande språkbruk om hbtq-personer.²⁴⁴

Otrygga platser

beskrivs som platser där det är svårt att förutse vad som kommer att hända, vilka som kommer att vara på platsen och hur de kommer att agera.

²⁴¹ Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, (2021) "Det är viktigt att se att det går bra för många" Unga hbtq-personers röster om trygga och inkluderande miljöer, sidan 53.

²⁴² Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, (2021) "Det är viktigt att se att det går bra för många" Unga hbtq-personers röster om trygga och inkluderande miljöer, sidan 56.

²⁴³ Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, (2021) "Det är viktigt att se att det går bra för många" Unga hbtq-personers röster om trygga och inkluderande miljöer, sidan 55.

²⁴⁴ Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, (2021) "Det är viktigt att se att det går bra för många" Unga hbtq-personers röster om trygga och inkluderande miljöer, sidan 56–57.

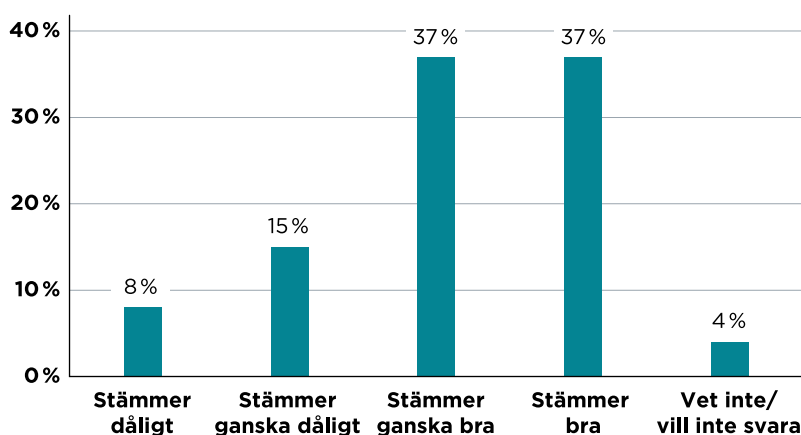
6.1.1 Trygghet i skolan

I Göteborgsregionens elevenkät från 2021 ställdes en fråga om trygghet i skolan formulerad som *Jag känner mig trygg i skolan*. För elever i årskurs 9²⁴⁵ angav 84 procent av eleverna att de kände sig trygga medan 11 procent uppgav att de inte kände sig trygga.²⁴⁶ För elever i årskurs 2 på gymnasiet svarade 89 procent att de kände sig trygga och 9 procent uppgav att de inte kände sig trygga.²⁴⁷

Stadsledningskontorets webbenkät ställde samma fråga om trygghet som elevenkäten. 74 procent svarar att de känner sig trygga i skolan medan 23 procent svarar att de inte gör det. När enkätsvaren på stadsledningskontorets webbenkät analyseras utifrån om eleverna är transpersoner eller inte transpersoner framkommer att 30 procent av eleverna som är transpersoner svarar att de inte känner sig trygga i skolan. Motsvarande siffra för elever som inte är transpersoner är 20 procent.

Jag känner mig trygg i skolan

235 svar

Jämfört med elevenkätens resultat på frågan ger stadsledningskontorets webbenkät en signal om att elever med hbtqi-identitet i lägre utsträckning känner sig trygga i skolan jämfört med andra elever. Stadsledningskontoret ser att detta är en aspekt som är viktig att undersöka vidare.

²⁴⁵ Resultatet gäller för kommunala grundskolor.

²⁴⁶ Göteborgsregionen/Enkätfabriken (2021), *Regiongemensam elevenkät 2021 Skolrapport för: Göteborg Åk 9*.

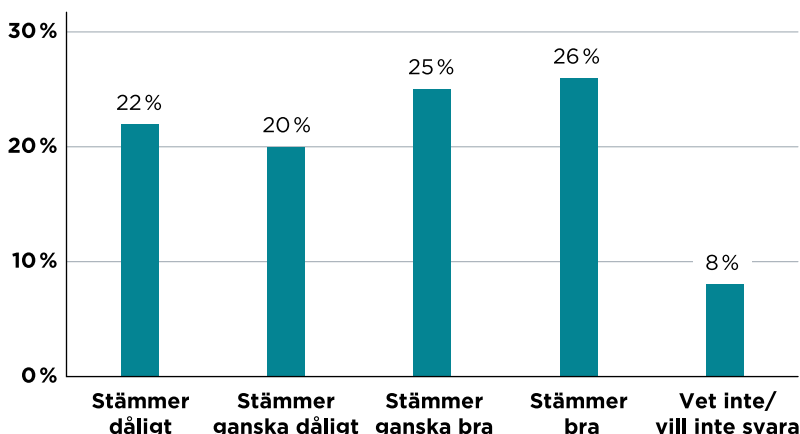
²⁴⁷ Göteborgsregionen/Enkätfabriken (2021), *Regiongemensam elevenkät 2021 Skolrapport för: Göteborg Gy 2*.

6.1.2 Otrygga platser och situationer

I stadsledningskontorets webbenkät ställdes ytterligare en fråga om trygghet i skolan, gällande platser och situationer på skolan som kan kännas otrygga. En skolas olika platser och situationer kan upplevas som mer eller mindre trygga, beroende på olika faktorer, och genom denna fråga ville stadsledningskontoret undersöka och belysa vad som kan påverka upplevelsen av trygghet.

Det finns platser eller situationer på min skola där jag känner mig otrygg

235 svar

51 procent svarar att det finns platser eller situationer på skolan som kan kännas otrygga, och 42 procent svarar att det inte finns det. Jämfört med enkätfrågan om eleverna känner sig trygga i skolan, vilket 74 procent svarar att de gör, så ger denna fråga en bild av att det kan finnas platser eller situationer på skolan som känns otrygga men att helhetsupplevelsen ändå är att skolan är en trygg plats.

I webbenkäten ställdes en öppen fråga om vad som gör att platserna/situationerna känns otrygga för eleverna. De två vanligaste svaren är att miljöer där många människor befinner sig samtidigt är otrygga platser/situationer samt att nedsättande kommentarer, framför allt om hbtqi, skapar otrygghet. Miljöer där det finns många människor samtidigt kan vara otrygga på grund av att det är många stökiga elever där eller att för att det är många människor på samma plats.

Fritextsvaren om nedsättande kommentarer handlar primärt om andra elever som säger nedsättande och olämpliga kommentarer, men även olämpliga blickar beskrivs som något som skapar otrygghet, samt elever som trycker ner andra elever för att få högre status själva:

Det är många elever som är väldigt orespektfulla mot lärare och andra elever. Många elever, majoriteten i min klass talar väldigt negativt om olika minoriteter och använder skällsord som kan vara skadande som t.ex. bög, n-ordet.

Många elever, majoriteten i min klass talar väldigt negativt om olika minoriteter och använder skällsord som kan vara skadande som t.ex. bög, n-ordet.

Andra fritextsvar beskriver en oro för hur andra på skolan skulle reagera om de fick veta att personen är hbtqi-person:

Det finns väl vissa specifika personer som kan få mig att känna mig lite rädd men det är ändå helt okej för dom vet inte om min sexualitet/könsidentitet.

Det finns också fritextsvar som handlar om hur mötet med en binär uppdelning av kön skapar otrygghet för elever:

Varför måste man komma ut, varför kan vi inte bara introducera oss själva med namn och de pronomen man använder för tillfället, skulle göra saker så mycket enklare. Jag känner mig obekvämt när lärare kallar mig en dam eller flicka och när jag blir aktivt indelad i grupper utifrån vad jag har i mina byxor, även situationer när jag måste stå på det fuktiga badrumsgolvet barfota och byta om när jag inte vill välja mellan tjejer och killar.

En kille i min klass kallar mig för hon konstant även fast jag sagt till honom.

Ett av de vanligaste fritextsvaren gällande vad som skapade otrygga platser och situationer är nedsättande kommentarer om hbtqi:

Folk som offentlig trakasserar mig på grund av min sexualitet som är bisexuell. Jag får höra att jag kommer att brinna i helvetet, att jag är konstig, äcklig, att jag är en skam för min folk grupp. Det finns de som behandlar mig som att jag är smutsig genom att uttrycka det på olika sätt. Jag får inte ta del av en del med vissa elever på grund av min läggning. Jag har fått blickar. När jag kom ut fick nästan alla i min klass en chock, på ett sätt som fick mig att känna mig osäker på det jag gjorde. Jag får höra saker som "Men du gillar väl inte mig?" av framförallt tjejer. Jag kan inte gå in i vissa sociala situationer på grund av trakasserier. En del säger att jag borde berätta för mina föräldrar om mina synder och att förmodligen kommer att bli utkastad ur hemmet och jag kom ut för de.

Flera fritextsvar beskriver nedsättande kommentarer om homosexuella och att böger används som ett skällsord:

Eleverna använder ord som böge och läraren låter dom.

Man hör nästan varje dag någon som använder orden böge/homo som dåliga ord, och jag känner att man kan bli lite ledsen av det, fast tyvärr så har jag behövt vänja mig vid det och bara stå ut med det. Jag går inte runt och är rädd hela skoldagen, men om någon skulle få reda på att jag är ickebinär/homo så vet jag inte hur alla andra hade sett mig då eftersom de flesta brukar ignorera mig. Så jag har alltså bara kommit ut till en av mina vänner och ingen annan (förutom mina föräldrar).

Både fritextsvar och intervjuer med verksamheter som möter unga hbtqi-personer tar upp att machonormer/normer för maskulinitet på skolan gör att skolan känns otrygg. Sådana normer kan exempelvis ta sig i uttryck genom nedsättande kommentarer om bögar, så kallade bögskämt, och genom att elever upplever otrygghet när de möter killar i grupp. Machonormer/ normer för maskulinitet kommer också upp i intervjuer med verksamheter som möter unga hbtqi-personer och beskrivs som en problematik som förvärrats på många skolor. I intervjuer beskrivs att dessa normer framför allt kan påverka situationen för icke-heterosexuella killar på skolan då möjligheterna att komma ut som kille och icke-heterosexuell beskrivs vara obefintliga på vissa skolor. Att som ciskille bryta mot normer för maskulinitet och uppfattas som mindre maskulin beskrivs ofta som ett normbrott som snabbt bestraffas av andra elever i skolan.

Det var få fritextsvar som handlade om fysiska platser på skolan som kändes otrygga. I första hand handlade de svaren om otrygga omklädningsrum. En verksamhet som möter unga i skolor runt om i Göteborg beskriver att de möter en problematik där föräldrar inte vill att deras barn deltar i undervisning om hbtqi:

I samma områden – d.v.s. både socioekonomiskt starka och svaga områden en bit från stadskärnan, möter vi också elever som högljutt upprepar föräldrars åsikter ”min pappa säger att bögar är äckligt”... osv. Det är ibland barn som själva eller vars föräldrar kommit från länder där homosexualitet är kriminaliserat eller belagt med dödsstraff har genomsyrats i generationer om att homosexualitet är något dåligt, något som är förbjudet. I flera av ursprungsländerna finns det fortfarande dödsstraff. Hedersförtrycket är också mer vanligt bland dessa grupper.

Därför anser West Pride att det krävs större riktade insatser för att nå såväl föräldrar som elever. Samhället måste agera så att denna kulturella skillnad på synen av sexualitet och inte minst homosexualitet. Och det är inte så konstigt att det finns en negativ syn då det är en norm som genomsyrat många MEN då krävs samlade krafter för att visa på vad som gäller här.

Vår uppfattning är att många inte ”vågar” belysa frågan då den upplevs som känslig utifrån aspekter så som rasism. Vi anser att det är vår skyldighet att kunna verka både anti-racistiskt och samtidigt motverka homo-, bi- och transfobi.

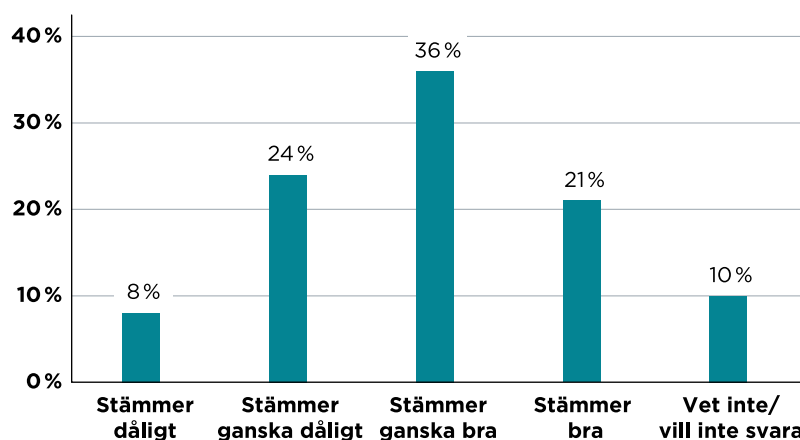
Utbildningskoordinator på West Pride

6.1.3 Skolans arbete för att alla ska känna sig välkomna i skolan

En aspekt av en trygg och inkluderande skola är hur skolan arbetar aktivt för att alla ska känna sig välkomna och inkluderade på skolan. I stadsledningskontorets webbenkät ställdes en fråga om detta. Genom att efterfråga ett aktivt arbete försökte stadsledningskontoret sätta fokus på skolan och de vuxna i skolan som aktörer som gör medvetna handlingar för att skapa en tryggare och mer inkluderande skolmiljö för elever.

Min skola arbetar aktivt för att alla elever ska kunna vara som de är och känna sig välkomna i skolan

258 svar

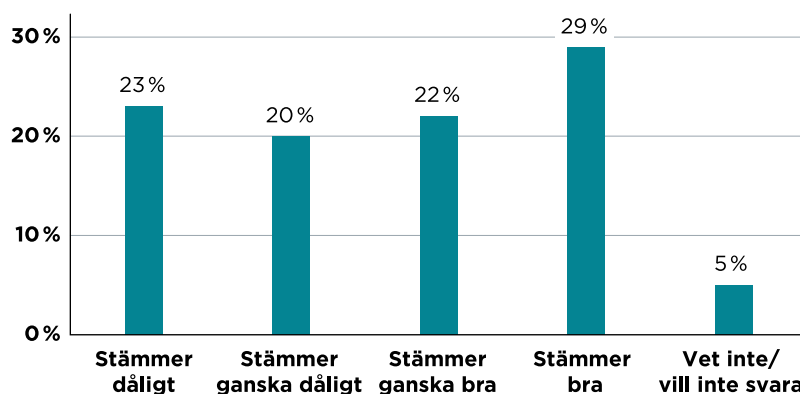
57 procent svarar att skolan arbetar aktivt med detta, jämfört med 32 procent som svarar att skolan inte gör det.

6.1.4 Synliga hbtqi-symboler på skolan

I stadsledningskontorets webbenkät ställdes en fråga om det finns regnbågsflaggor och andra hbtqi-symboler synligt på skolan. 51 procent svarar stämmer bra eller ganska bra, medan 43 procent svarar stämmer dåligt eller ganska dåligt.

Det finns regnbågsflaggor och andra hbtqi-symboler synligt på min skola

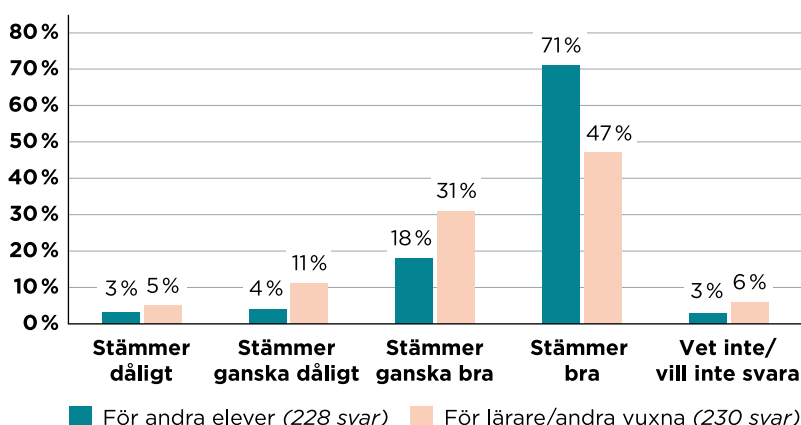
256 svar

6.1.5 Förtroende för andra elever och för lärare/skolpersonal

Förtroende förstås som att kunna känna att man kan eller vågar lita på en annan person. Vad som skapar förtroende kan vara olika saker för olika personer. I stadsledningskontorets webbenkät ställdes två frågor om förtroende för andra på skolan. Frågorna formulerades som "Det finns elever på skolan som jag litar på" och "Det finns lärare eller andra vuxna på min skola som jag litar på".

Förtroende för andra

På frågan om det finns elever i skolan som man litar på svarar 71 procent stämmer bra och 18 procent stämmer ganska bra, vilket innebär att 89 procent uppger att det finns elever på skolan som de litar på. Att ha elever som man litar på behöver inte per definition innebära att man ingår i ett kompisgäng, men resultatet indikerar att många av eleverna som svarade på webbenkäten har förtroende för minst någon annan elev i skolan. I webbenkätens fritextsvar lyftes stödjande relationer fram som en faktor som påverkar om det känns möjligt att vara öppen hbtqi-person på skolan. 7 procent svarar dock att det inte finns elever som de litar på.

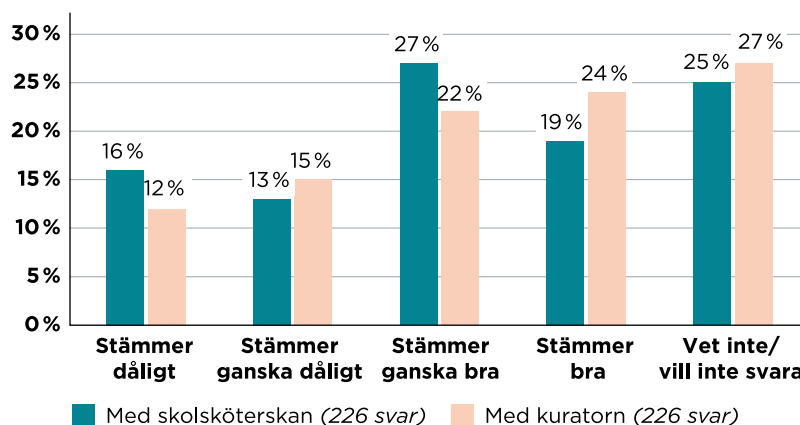
På frågan om det finns lärare/andra vuxna på skolan som informanten litar på varierar frekvensen mellan de olika svarsalternativen något mer än på föregående fråga. 47 procent svarar stämmer bra och 31 procent svarar stämmer ganska bra, vilket innebär att 78 procent svarar att det finns lärare/andra vuxna som de litar på. 16 procent svarar att det inte finns det. Det är dubbelt så många jämfört med frågan om det finns elever som man litar på.

78%
svarar att det
finns lärare/
andra vuxna
som de litar på.

6.1.6 Förtroende för elevhälsan

I stadsledningskontorets webbenkät ställdes två frågor om elevhälsan. Syftet var att undersöka om elevhälsopersonal uppfattas som stödjande funktioner för hbtqi-elever. Frågorna var formulerade som påståenden gällande om eleven kan prata med skolsköterska respektive kurator om sin kropp, sin könsidentitet och/eller sin sexualitet.

Jag kan prata med elevhälsan om min kropp, min könsidentitet och/eller min sexualitet

I resultatet finns mycket små skillnader mellan hur skolsköterskan respektive kuratorn uppfattas. På frågan om skolsköterskan svarar 29 procent att det stämmer dåligt eller ganska dåligt, medan 27 procent svarar stämmer dåligt eller ganska dåligt på frågan om kuratorn. 46 procent svarar stämmer bra eller ganska bra på frågan om skolsköterskan och på frågan om kuratorn. Cirka en av fyra har svarat vet inte/vill inte svara på respektive fråga.

I webbenkätens fritextsvar på frågan om vad som behöver bli bättre i skolan var det få svar som handlade om elevhälsan, men bland de svar som fanns gällande elevhälsan beskriver ett svar att elevhälsan behöver ha bra kunskaper om hbtqi:

ATT MAN SKA KUNNA PRATA MED KURATOR/SKOLSYSTER MER. Prata om sina känslor och sin identitet mer, för jag har pratat med dem och de förstår inte. De visste knappt vad asexualitet var.

6.2 Utsatthet i skolan

Utifrån diskrimineringslagen och skollagen har skolan långtgående skyldigheter för att arbeta mot diskriminering och kränkande behandling av elever. Den nationella ungdomsenkäten, som genomförs av MUCF, visar att andelen unga hbtq-personer (24 procent) som uppger att de blivit kränkta utifrån någon av diskrimineringsgrunderna är dubbelt så stor som andelen andra unga (11 procent). Det är också drygt tre gånger så vanligt bland unga hbtq-personer (17 procent) att ha blivit kränkta utifrån diskrimineringsgrunderna kön, sexuell läggning och könsidentitet eller könsuttryck som bland andra unga (5 procent).²⁴⁸

I intervjuer med verksamheter som möter unga hbtqi-personer berättar i princip alla intervjuade verksamheter att unga som de möter har erfarenhet av att bli utsatta i skolan. Det kan handla om kränkningar från andra elever, om nedsättande kommentarer men också om fysiskt våld från andra elever. Att behöva hantera en våldsam skolmiljö beskrivs påverka skolgången och intervjupersoner berättar att de mött elever som varit utsatta för fysiskt våld av andra elever vilket fått effekter på skolgången då eleven kommit efter i skolarbetet, fått svårare att koncentrera sig och ibland har behövt byta skola.

I stadsledningskontorets webbenkät ställdes inga frågor om elevers egna erfarenheter av utsatthet för olika former av våld i skolan. Frågor ställdes om att bli dåligt behandlad utifrån diskrimineringsgrunderna och om erfarenhet av att höra hbtqi-negativa kommentarer i skolan.

6.2.1 Utsatthet kopplat till diskrimineringsgrunderna

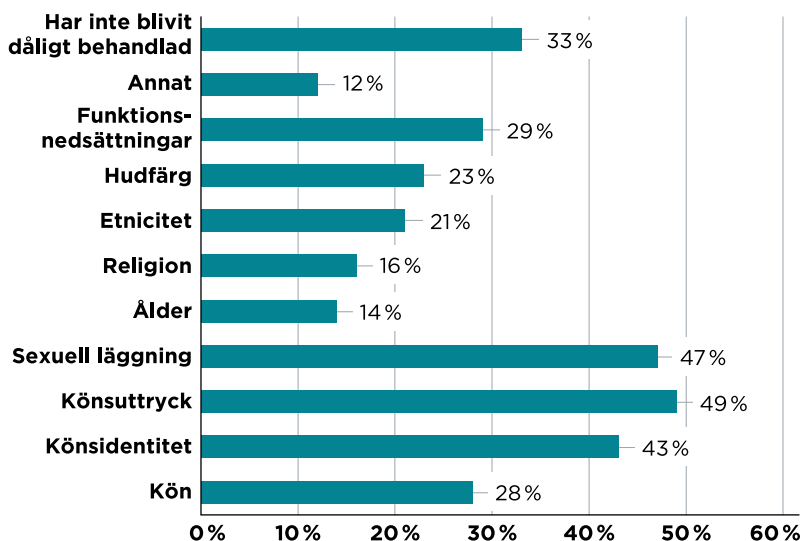
I stadsledningskontorets webbenkät fanns en fråga om eleven själv eller någon som eleven känner har blivit dåligt behandlad på grund av en eller flera av diskrimineringsgrunderna²⁴⁹. För att göra svarsalternativen mer tydliga och språkligt tillgängliga användes inte exakt samma benämningar som används i lagtexten där diskrimineringsgrunderna anges.

²⁴⁸ Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, (2019), *Olika verkligheter – Unga hbtq-personer om sina levnadsvillkor*, sidan 20.

²⁴⁹ Det var möjligt att välja flera svarsalternativ på frågan.

Har du eller någon du känner blivit dåligt behandlad eller utsatt i skolan på grund av?

207 svar

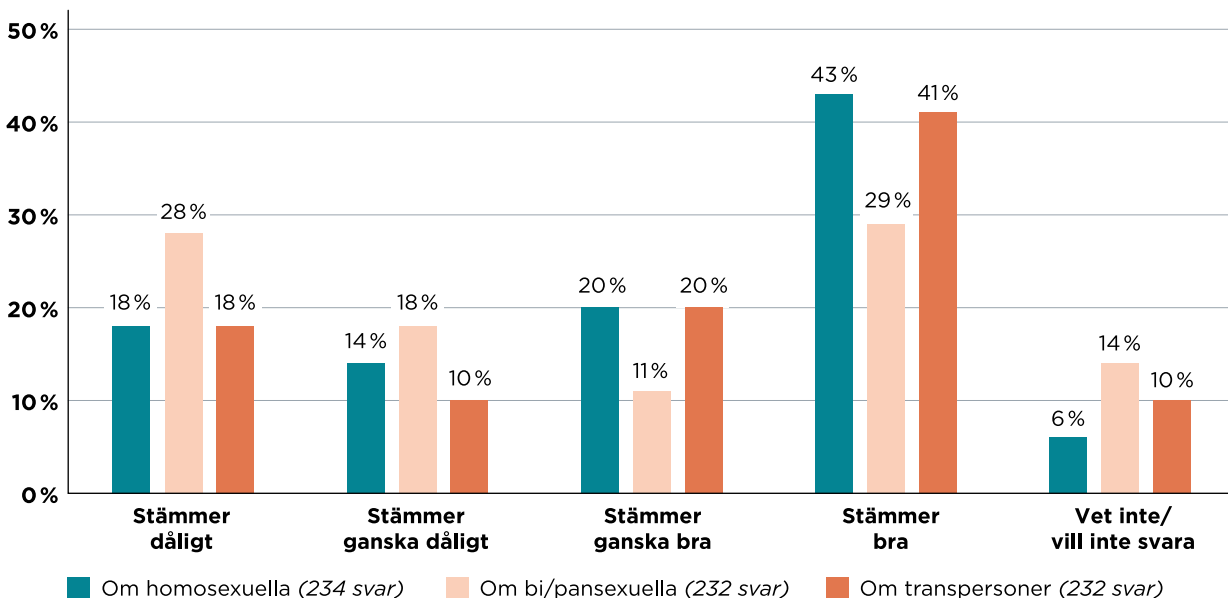
Det vanligaste svaret är att man själv eller någon man känner har blivit dåligt behandlad i skolan på grund av könsuttryck. 49 procent uppger att de har den erfarenheten. 47 procent har erfarenhet av att man själv eller någon man känner blivit dåligt behandlad på grund av sexuell läggning och 43 procent har erfarenhet av att bli dåligt behandlad utifrån könsidentitet. 33 procent hade ingen erfarenhet av att bli dåligt behandlad i skolan på grund av någon diskrimineringsgrund.

6.2.2 Erfarenheter av hbtqi-negativa kommentarer i skolan

Det är klarlagt att HBTQI-personer fortfarande är en utsatt grupp genom att vara och/eller att leva i regnbågsfamilj i skolan. Verbala trakasserier sker hela tiden, ordet böj används flitigt. Dessutom vittnar elever om hur de förväntas utbilda sina lärare och om en förväntan om att vara ett levande google bara för att de själva tillhör HBTQI-communityt.

Utbildningskoordinator på West Pride

Jag har hört elever/lärare säga elaka kommentarer om följande på min skola

I stadsledningskontorets webbenkät efterfrågades om eleven hade hört andra elever eller lärare säga elaka kommentarer på skolan om hbtqi-personer.

61 procent har hört andra elever eller lärare säga elaka kommentarer om transpersoner och 63 procent har hört andra elever eller lärare säga elaka kommentarer om homosexuella. Något lägre andel, men fortfarande en hög andel, på 40 procent har hört andra elever eller lärare säga elaka kommentarer om bisexuella/pansexuella.

Resultatet på dessa enkätfrågor indikerar att det är vanligt i skolan att höra nedsättande kommentarer om hbtqi-personer. Nedsättande kommentarer om hbtqi-personer är också ett av de vanligaste svaren gällande vad som skapar otrygga platser eller situationer i skolan. Som enkätfrågorna formulerades går det inte att se hur stor andel av de negativa kommentarerna som sägs av lärare respektive andra elever. En aspekt som lyfts i fritextsvar gäller just när lärare uttrycker sig negativt om hbtqi-personer:

■ Vad gör man om en lärare uttrycker sig transfobiskt?

Den bild som eleverna i stadsledningskontorets webbenkät förmedlar återfinns också i flera av intervjuerna med verksamheter som möter unga hbtqi-personer som beskriver ett klimat på många skolor där nedsättande kommentarer är vanligt förekommande. Vid flertalet beskrivs att det är väldigt vanligt att elever får höra framför allt homofoba och transfoba kommentarer i skolan. Intervjupersoner berättar att de unga ibland har erfarenheter att skolan har agerat mot de nedsättande kommentarerna och att det har hjälpt, medan andra unga har erfarenhet av att skolan inte agerar mot kommentarerna. Ungdomsmottagningarnas verksamhet som befinner sig ute på skolor och träffar klasser beskriver att:

Vad gör man om en lärare uttrycker sig transfobiskt?

När vi är ute för att informera om Ungdomsmottagningens (UM) uppdrag håller vi dels klassbesök där vi berättar vilka frågor som en ung person kan söka UM för. Dels visar vi kortfilmer och ger olika exempel på frågor om kropp, sexualitet, könsidentitet och psykisk ohälsa. Om vi visar kortfilmer från bl.a. RFSU, vilka inkluderar samkönade relationer, har vi flera gånger hört utrop som "äckligt" eller "fyfan, det är ju två killar".

Annat förekommande under klassbesöken kan vara nedvärderande skratt och hån mot normbrytande karaktärer i filmer eller i våra exempel när vi beskriver olika sexuella praktiker. Ibland drar vissa exempel från elever i andra klasser, hänger ut varandra och förlöjligar olika sexuella läggningar, praktiker och könsidentiteter. Exempelvis kan beskrivandet om transidentitet mötas med påståendet "då kan jag identifiera mig som en häst" eller andra trans-fobiska påståenden som att en inte tror på transpersoners existens, alternativt att det är något abnormt eller en psykisk sjukdom.

Öppna kränkningar i korridorerna som begreppet "bögjävlar" kan slängas med flertalet gånger utan att vi hört vuxna i närheten markera. Detta tror vi normaliserar de verbala kränkningarna. Även begreppet "böghög" är något som nämnts vilket många inte alls förknippar med samkönad kärlek eller sexualitet, men används negativt för att förlöjliga.

I övrigt förekommer stereotypa roller och förklaringar av homosexuella personer vilket blir tydligt i diskussionerna. Likhetstecken mellan bögar och killar i klänning och transpersoner görs ofta, både i klassrum och korridor, vilket är tecken på den okunskap om HBTQI som råder.

*Kurator och sjuksköterska inom HälsoUM,
Ungdomsmottagningarna i Göteborg*

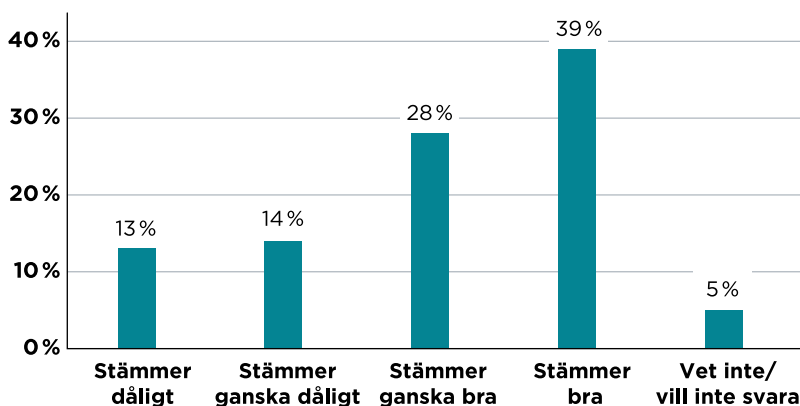
6.3 Att vara öppen hbtqi-person i skolan

En del av trygghet kan vara att det upplevs möjligt att vara öppen med sin hbtqi-identitet på skolan. I Barnombudsmannens rapport *Erfarenheter från unga transpersoner samt från barn och unga med intersexvariation* finns en fråga om i vilken utsträckning eleverna som svarade på enkäten kunde vara öppna med sin könsidentitet i skolan. Undersökningen riktade sig till unga transpersoner. I ålderskategorin 13–21 år svarar ungefär hälften att de kan vara helt eller i stort sett öppna med sin könsidentitet i skolan.²⁵⁰

I stadsledningskontorets webbenkät ställdes en fråga om eleven kan vara öppen med sin sexualitet och/eller sin könsidentitet för andra elever och lärare på skolan. I webbenkäten förklarades att vara öppen med sin könsidentitet som att det exempelvis kan innebära att kunna använda de kläder som man vill, att kunna säga vilket namn man vill bli kallad för eller att man kan använda den toalett som man vill. Att vara öppen med sin sexualitet förklarades som att kunna berätta om vem man är kär i för andra eller att man kan visa sin kärlek öppet om man är ihop med någon.

Jag kan vara öppen med min sexualitet och/eller min könsidentitet för elever och lärare på min skola?

227 svar

67 procent svarar stämmer bra eller stämmer ganska bra jämfört med 27 procent som svarar stämmer dåligt eller ganska dåligt. Resultatet visar på att en av fyra upplever att de inte kan vara öppna med sin hbtqi-identitet i skolan. När svaren analyseras utifrån om eleverna var transpersoner eller inte transpersoner framkom att 34 procent av eleverna som var transpersoner svarar att de inte kan vara öppna i skolan. Motsvarande för elever som inte var transpersoner var att 25 procent svarar att de inte kan vara öppna i skolan.

²⁵⁰ Barnombudsmannen, (2021), *Erfarenheter från unga transpersoner samt från barn och unga med intersexvariation*, sidan 13.

Men för att jag skulle känna mig trygg hade krävts att bli behandlad som alla andra, som en vanlig människa helt enkelt.

När svaren analyseras utifrån sexuell läggning svarar 36 procent av elever som är homosexuella att de inte kan vara öppna i skolan. 39 procent av eleverna med annan sexuell läggning, 28 procent av eleverna som är heterosexuella och 24 procent eleverna som är bisexuella eller pansexuella svarar att de inte kan vara öppna i skolan. Som enkätfrågan formulerades går det inte att analysera om det är utifrån informantens könsidentitet och/eller sexuella läggning som informanten bedömer att den inte kan vara öppen i skolan.

I relation till frågan i stadsledningskontorets webbenkät ställdes även en öppen fråga om vad som är viktigt för att eleven ska kunna vara öppen, om den vill vara det. Viktiga faktorer som beskrivs i fritextsvaren är bland annat ett respektfullt och icke-dömande bemötande från andra, ökad kunskap om hbtqi/ökad synlighet på skolan, att skolan motverkar kränkningar på allvar, respekt för namn och pronomen samt att inte utsättas för hbtqi-negativa värderingar från andra.

Ett respektfullt och icke-dömande bemötande beskrivs som att accepteras som den man är, att inte behandlas annorlunda än andra och att inte utsättas för oönskade kommentarer:

Den största grejen är att ingen ska behandlas olikt från de andra, utan att det skulle vara samma som om man var hetero.

Men för att jag skulle känna mig trygg hade krävts att bli behandlad som alla andra, som en vanlig människa helt enkelt. Inte kommentarer, folk som tar bilder, äcklade blickar, spekulationer om "vad jag är".

En aspekt som lyfts fram i fritextsvaren är att både lärare och elever behöver lära sig mer och prata mer om hbtqi, veta vad olika könsidentiteter och sexualiteter innebär och att hbtqi-personer finns:

En generellt positiv attityd mot hbtqia+personer så att jag vet att min identitet respekteras. Att jag får information om dels hur min identitet fungerar, att hbtqia+personers existens normaliseras samt att deras historia lärs ut. Jag vill inte känna mig som ett undantag som blir särbehandlad, utan en del av gruppen. Jag vill ges effektiva medel för att hantera och anmäla de kränkningar jag ser och får uppleva. Att homofobi och transfobi slutar ses som normalt, så att det är de dömande och inte de dömda som utesluts. Lär ut till ALLA om hbtqia+ personers identiteter, dels så att det blir lättare för folk att komma på sina egna identiteter och så att hbtqia+ personer slutar ses som annorlunda.

Flera fritextsvar handlar om att inte bli heteronormativt bemött på så sätt att andra antar ens identitet och sexualitet eller vem man är. Det fanns också svar som handlar om att slippa få återkommande frågor eller kommentarer om ens identitet och/eller sexualitet:

Att alla lyssnar på mig när jag säger att jag är ickebinär. Jag känner inget behov av att man måste förstå vad det är eller hur det funkar. Utan så länge de accepterar och respekterar det och använder rätt pronomen för mig så känns det bra. Jag tror att om man normaliserar att fråga om pronomen kan detta bli ett mycket mindre förekommande problem.

Att jag inte blir utfrågad eller ifrågesatt, jag vill inte ha den konversationen i min vardag mer än nödvändigt.

Jag vill att ingen ska titta på min kropp i ett sätt som jag tycker är obekvämt, eller att någon ska hålla min sexualitet emot mig.

Att jag känner mig säker på att jag inte kommer bli mobbad eller utsatt för kränkande behandling på grund av det. Att vara öppen med sexuell läggning känns mycket tryggare än könsidentitet då jag är rädd för att få negativa kommentarer.

Att inte höra dåliga saker eller att lärare hela tiden säger till en din framtida man och sånt det känns jobbigt för då känns det svårare att vara öppen och som att de kanske ska behandla mig annorlunda om de vet.

Att inte bli utsatt för homofobi, transfobi och andra hbtqi-negativa värderingar är något som flera fritextsvar lyfter fram. Svaren handlar om att elever inte ska uttrycka sig nedvärderande mot hbtqi-personer varken i allmänhet eller riktat mot någon specifik person:

Tror att elaka skämt om HBTQ-personer måste bort, även om syftet inte är att kränka någon. Killarna i vår klass tycker det är jättekul att leka homosexuella osv men samtidigt uttrycka ett sorts förakt mot det, tror det gör det svårt för vissa inom deras om de är homosexuella att komma ut. Samtidigt har vi kompisar som är bi-sexuella med väldigt starka personligheter som inte alls bryr sig om dessa skämt och antingen säger ifrån eller vrider om skämtet så att acceptabelt. Men alla är ju inte såpas starka att de vill/orkar säga ifrån eller liknade

Att folk inte ska kommentera på min läggning och att dem ska kalla mig bög, äckel, hora, osv bara på grund av min läggning och mina pronomen.

Andra queera personer, eller bristen på andra queera personer, i skolan beskrivs kunna påverka hur möjligt det är att vara öppen:

Att jag ser andra elever kunna vara öppna också, att jag har folk jag kan relatera till. När fler och fler visar sig tryggt och stolt öppna så leder det till att andra också känner att de kan det. Det skulle vara kul med fler pride-flaggor OCH andra hbtqia+ flaggor i skolan också.

Kopplat till att utsättas för hbtqi-negativa kommentarer och värderingar på skolan, lyfter flera fritextsvar fram att en viktig förutsättning är att skolan motverkar kränkningar på allvar. Det kan handla om lärare som ingriper och säger till när kränkningar sker samt visar att de menar allvar med det, och att skolan inte tillåter hatiska åsikter eller kommentarer:

Flertal unga som jag träffar väljer även att leva "stealth", dvs väljer att inte berätta för andra om tex deras sexualitet eller transexfarenhet. På kort sikt berättar många om hur det skapar tillit till normsamhället och ett bemötande därefter.

Jag skulle aldrig våga avslöja om jag var homosexuell eller trans så länge jag går i högstadiet. Varje gång man går igenom korridoren så hör homofobiska kommentarer och lärarna gör inget åt det, inte för att de inte supportrar men för att de har vant sig och inte tror att det går att ändra på. Om en elev skulle få en kränkingsanmälan eller Mail hem till föräldrar så skulle vi kunna ha skapat en mycket tryggare miljö för hbtq+ community. Men nu får eleverna inte ens en tillsägelse. Vissa i vår ålder har ingen respekt eller empati och ingen gör något för att förbättra det. Lärarna är alldeles för snälla och dessa elever tar upp 90 procent av lektionstiden. Även om det står i skolans regler att man inte får diskriminera någon för sexualitet, könsidentitet med mera så är det en daglig upplevelse på skolan.

I intervjuer med verksamheter som möter unga hbtqi-personer ger flera intervjupersoner exempel där elever inte känt att de kan vara öppna med sin hbtqi-identitet i skolan:

Flertal unga som jag träffar väljer även att leva "stealth", dvs väljer att inte berätta för andra om t.ex. deras sexualitet eller transexfarenhet. På kort sikt berättar många om hur det skapar tillit till normsamhället och ett bemötande därefter. Något som många finner önskvärt. På lång sikt berättas om hög ångest inför att bli "avslöjad", om ensamhet över att bära på sin identitet/erfarenhet/sexualitet som en hemlighet. Samt hur det ökar ett självhat och självkritik.

Kurator på ungdomsmottagning

Många upplever att de inte kan vara sig själva riktigt och behöver dölja sin läggning eller könsidentitet och agera utifrån den normen som råder i skolan.

Vi har ungdomar som blivit utsatta, anmält till lärare och skolledningen men inga vidare åtgärder vidtogs. Skolmiljön är fortfarande densamma. Sedan kan dessa ungdomar som står på sig och vågar utmana normen och vara sig själva, antingen säga ifrån på plats eller hänvisa lärarna och skolledningen att tex bjuda in RFSL eller RFSL Ungdom för att föreläsa om hbtqi-frågor och antidiskriminering.

Det största påverkan är den psykiska ohälsan som ökar samt otryggheten i en miljö som alla oavsett läggning eller könsidentitet/uttryck ska känna sig trygga. Att unga hbtqi-personer ska försvara sig i en miljö som borde vara en trygg plats för dem.

*Verksamhetsledare,
Newcomers Youth Göteborg, RFSL Ungdom*

RFSL Göteborgs kuratorer beskriver att de tror att rädsla för trakasserier, homo-, bi- och transfobi från elever och skolpersonal, rädsla att lärarna inte ska backa dem eller förstå dem, erfarenhet av att det finns bi-, homo- och transfobi sedan tidigare i skolan, rädsla för att deras kompisar ska överge dem eller inte förstå samt rädsla att skolan ska berätta för deras föräldrar kan vara bidragande faktorer:

Många av de ungdomar vi möter i samtal berättar om en homo-, bi- och transfobisk jargong på skolan. Till exempel att eleverna använder ord som böj som skällsord. Även om detta inte alltid är riktade mot dem personligen, även om de kan vara det, så kan det skapa en rädsla för hur de andra eleverna ska ta det om de kommer ut. En kan bli rädd för att bli utsatt för homofobi och bli utstött och trakasserad. Många av de som berättar om detta vittnar också om att lärarna och övrig skolpersonal ofta inte gör något åt det, och då kan det dessutom väckas en misstanke att skolpersonalen inte skulle kunna hantera om de kom ut, eller att de själva också är homofoba.

Kuratorer på RFSL Göteborg

Flera intervjupersoner ger också exempel på unga som har känt att de behöver vänta med att komma ut med sin hbtqi-identitet i skolan fram tills att de börjat gymnasiet. Processen med att komma ut kan ha påbörjats tidigare inom eleven men på grund av klimatet i skolan har eleven behövt vänta med att komma ut och leva i sin valda könsidentitet tills den börjar på gymnasiet. Just val till gymnasiet beskrivs av flera intervjupersoner som något där många hbtqi-elever har en informell kunskap och kännedom om vilka gymnasieskolor de ska och inte ska välja, utifrån hur bra skolorna är för hbtqi-personer. Gymnasiet beskrivs återkommande i intervjuerna som en tid när det kan vara mer möjligt att få en nystart, särskilt utifrån möjligheten att välja en gymnasieskola med ett gott rykte av att vara en hbtqi-vänlig skola och där det finns många andra hbtqi-personer. Det beskrivs också som vanligt att högstadieungdomar inte har samma valfrihet utan att de mer behöver "stå ut" fram tills att det är möjligt att välja skola och sammanhang på ett annat sätt.

Gymnasiet beskrivs återkommande i intervjuerna som en tid när det kan vara mer möjligt att få en nystart.

6.4 Förtroende för skolans agerande vid kränkningar

Detta avsnitt fokuserar på elevers perspektiv på hur skolan agerar när kränkningar sker. Avsnittet tar upp om elever vet vem på skolan de kan prata med när kränkningar har skett, elevers förtroende för att vuxna i skolan sätter stopp för kränkningar samt oro för repressalier. Avsnittet beskriver också vilket stöd respektive förvaltning ger till skolor i deras arbete mot diskriminering och kränkande behandling.

Skolinspektionen lyfter fram att en viktig faktor för trygghet i skolan är att elever kan lita på att all personal i skolan agerar på ett likartat sätt och exempelvis säger ifrån eller ingriper om någon elev beter sig olämpligt²⁵¹.

I stadsledningskontorets webbenkät ställdes tre frågor relaterat till skolans agerande vid kränkningar.

6.4.1 Att veta vem man kan prata med på skolan om kränkningar sker

I Göteborgsregionens elevenkät från 2021 ställdes en fråga gällande om eleven vet vem på skolan den ska prata med om någon har varit elak mot en elev. För årskurs 9 svarade 15 procent att de inte visste det²⁵² och för årskurs 2 svarade 14 procent att de inte visste det²⁵³.

Samma fråga ställdes i stadsledningskontorets webbenkät.

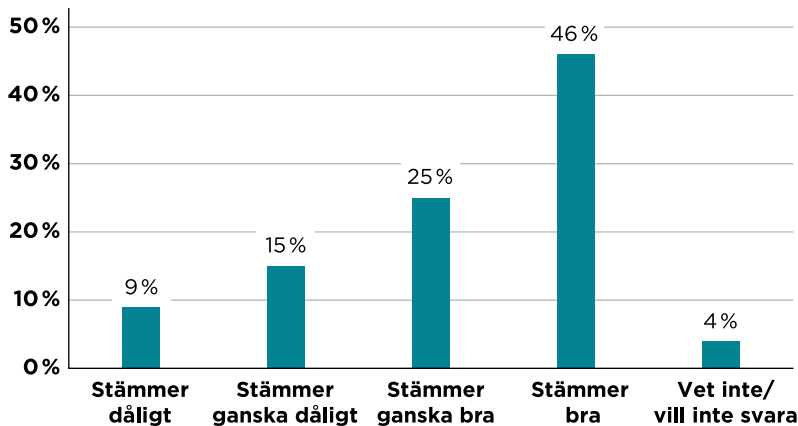
251 Skolinspektionen, (2020), *Skolors arbete med trygghet och studiero, En tematisk analys utifrån beslut fattade inom regelbunden kvalitetsgranskning 2018–2019*, sidan 13.

252 Resultatet gäller för kommunala grundskolor.

253 Göteborgsregionen/Enkätfabriken (2021), *Regiongemensam elevenkät 2021 Skolrapport för: Göteborg Gy 2*.

Jag vet vem på skolan jag kan prata med om någon har varit elak mot en elev

229 svar

På stadsledningskontorets webbenkät svarar 24 procent att de inte vet vem på skolan de kan prata med i dessa situationer. 71 procent svarar att de vet det. Vid en jämförelse med elevenkäten syns ett mönster där unga hbtqi-personer i lägre utsträckning vet vem på skolan som de kan prata med när någon varit elak mot en elev.

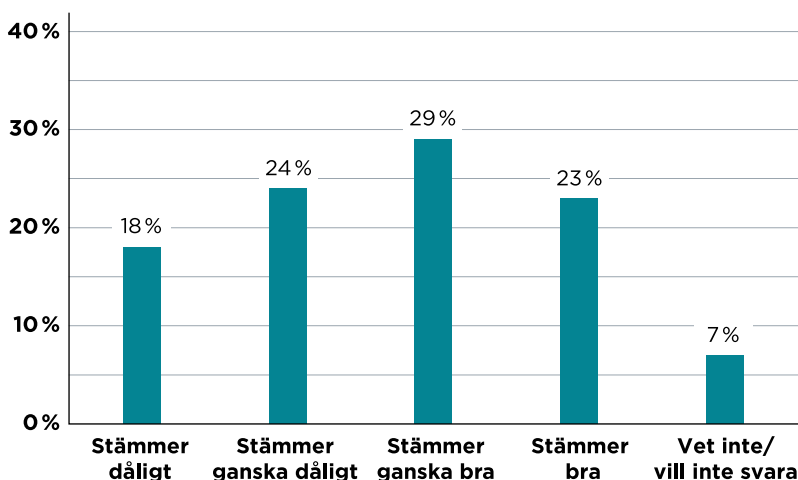
Stadsledningskontorets webbenkät ger inte en statistiskt säkerställd bild, men resultatet på denna fråga indikerar att detta behöver undersökas mer systematiskt. Stadsledningskontoret anser att detta skulle vara möjligt att göra om elevenkäten innehöll bakgrundsfrågor om hbtqi som årligen möjliggjorde den typen av analyser.

6.4.2 Förtroende för att vuxna i skolan sätter stopp för kränkningar

I stadsledningskontorets webbenkät ställdes en fråga formulerad som: *Jag litar på att vuxna i skolan sätter stopp för/ingriper när det sker kränkningar i skolan som exempelvis elaka kommentarer om hbtqi-personer.*

Jag litar på att vuxna i skolan sätter stopp för/ingriper när det sker kränkningar i skolan som exempelvis elaka kommentarer om hbtqi-personer

227 svar

52 procent svarar att de har förtroende för att vuxna ingriper och sätter stopp för kränkningar i skolan medan 42 procent svarar att de inte litar på att skolpersonal ingriper och sätter stopp för kränkningar som sker i skolan. Som frågan formulerades går det inte att tolka om det i första hand beror på att lärare inte ingriper eller om det handlar om att lärare ingriper men att det inte leder till att kränkningarna upphör. När resultatet analyseras utifrån om eleverna som svarat är transpersoner eller inte framkommer att transpersoner i högre grad uppger att de inte litar på att vuxna i skolan sätter stopp för/ingriper när det sker kränkningar i skolan. 51,5 procent av de som är transpersoner svarar att de inte litar på att vuxna i skolan ingriper, jämfört med 39 procent av de som inte är transpersoner. Detta behöver undersökas vidare och åtgärdas.

I 2021-års elevenkät för elever på kommunala grundskolans årskurs 9 och kommunala gymnasieskolans årskurs 2 fanns en enkätfråga med liknande innehåll med. Frågan var formulerad som att *De vuxna på skolan reagerar om de får reda på att en elev blivit kränkt*. I resultatet för årskurs 9 svarade 22 procent att de vuxna på skolan inte reagerar²⁵⁴, jämfört med 10 procent i gymnasiets årskurs 2²⁵⁵.

Om stadsledningskontorets webbenkät jämförs med elevenkätens resultat är det vanligare att elever med hbtqi-identitet har lågt förtroende för att vuxna i skolan ingriper och sätter stopp för kränkningar som sker i skolan. Detta ska dock tolkas som en indikation, eftersom frågorna inte är formulerade på samma sätt.

Ett av de vanligaste svaren på den öppna frågan om vad som behöver bli bättre i skolan är att skolan behöver ta kränkningar på allvar. Fritextsvaren önskar att lärare tar kränkningar på allvar och att skolan gör mer insatser mot kränkningar som till exempel att prata om ord som används som kränkningar:

Jag tycker att skolor lägger för mycket fokus på att verka som dem bryr sig om lgbtqi+frågor genom att kräva att böcker förändras, försöka få in det i varje ämne eller att prata så mycket om det istället för att ha en bättre koll på lärare och se till att eleverna kan lita på all personal. Jag tycker bara att det inte riktigt hjälper att prata om varför det är fel att diskriminera det på lektioner eftersom personerna som verkligen måste höra det kommer bara inte lyssna.

²⁵⁴ Resultatet gäller för kommunala grundskolor.

²⁵⁵ Göteborgsregionen/Enkätfabriken (2021), *Regiongemensam elevenkät 2021 Skolrapport för: Göteborg Gy 2*.

Lärarna måste vara mer uppmärksamma, det händer att en elev gör något men läraren fattar inte att det är illa menat. Folk måste förstå att det inte är konstigt att vara "annorlunda" och sluta reta folk för det. Inga kommentarer i korridorerna (min kompis har fått höra att hon ska ta livet av sig och massa andra hemska grejer). Lärarna måste ta upp detta på ett annat sätt för när vi pratar om det i klassen tar ingen det seriöst och skiter i vad lärarna säger.

Att lärarna säger till när elever kallar andra elever taskiga saker relaterade om hbt-personer.

Jag tycker även att man borde prata om att sluta använda kränkande ord som "retard" och "fag/faggot". Det är väldigt vanligt att höra andra elever i korridoren slänga ur dem och liknande ord ur munnen som om det vore ingenting.

Att lärare respekterar om man säger till dem att inte använda vissa ord för att det är kränkande.

I intervjuer med verksamheter som möter unga hbtqi-personer beskrivs också att det är viktigt på vilket sätt lärare agerar mot kränkningar med koppling till diskrimineringsgrunderna. Ett exempel från intervjuerna är en lärare som agerat mot nedsättande kommentarer om homosexuella, men som gjort det genom att säga till eleverna: "Nu vill jag inte att ni ska leka sisten ut är en bög när ni går ut på rast!".

RFSL Göteborgs kuratorer lyfter fram skolledningens och arbetsgruppens roll i arbetet med hbtqi och att agera mot kränkningar:

Det är oerhört viktigt att det finns stöd i skolledningen och att arbetsgruppen samarbetar för att skapa en trygg miljö på skolan. Det ska inte vara upp till enskilda lärare eller annan personal att göra detta. Det behövs en handlingsplan och riktlinjer kring hur personalen ska jobba med dessa frågor, både om någon kommer ut och för att motverka trans-, homo- och bifobisk jargong på skolan.

Det har hänt att personal som kontaktar oss berättat om kollegor som själva uttrycker sig fobiskt mot hbtqi-personer eller inte tyckt att det varit så viktigt att jobba med i personalutrymmen, men även där ledningen ryckt på axlarna när de blivit uppmärksammade på detta. Detta är djupt problematiskt i sig, men oavsett får det inte spegla hur personalen hanterar elevernas jargong.

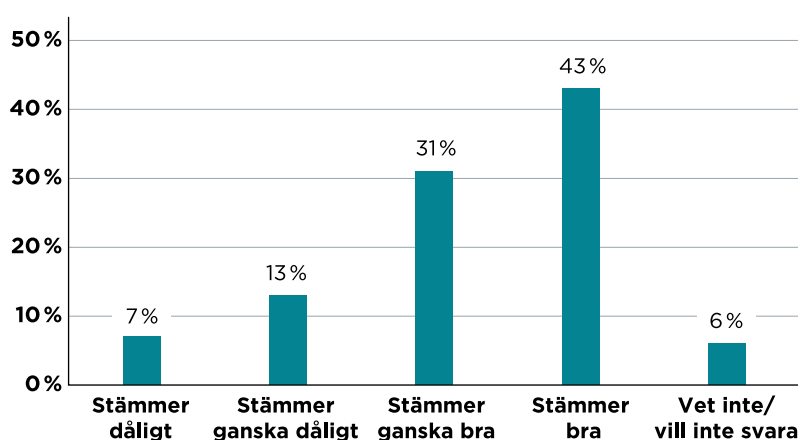
Kuratorer på RFSL Göteborg

6.4.3 Oro för repressalier

I stadsledningskontorets webbenkät ställdes en fråga om elever litar på att de kan berätta för skolan om kränkningar som skett utan att vara rädda för att bli dåligt behandlad av lärare och rektor efteråt. Frågan formulerades för att undersöka oro för det som i lagtext kallas för repressalier. Repressalier innebär att någon blir utsatt för bestraffning eller dålig behandling som en reaktion på att hen har påtalat eller anmält diskriminering eller kränkande behandling²⁵⁶.

Om någon varit elak mot mig eller en annan elev så litar jag på att jag kan berätta det för en vuxen på skolan, utan att vara rädd för att bli dåligt behandlad av lärare och rektor efteråt

227 svar

Ofta finns det en rädsla av att situationen ska förvärras för eleven, t.ex. att trakasserierna ska förvärras.

74 procent svarar stämmer bra eller ganska bra, vilket tyder på att den stora majoriteten verkar känna sig trygga med att inte utsättas för repressalier. 20 procent svarar stämmer dåligt/ganska dåligt.

I en intervju med en verksamhet som möter unga hbtqi-personer som utsatts för kränkningar i skolan lyftes att elever och vårdnadshavare ofta är rädda för repressalier när det handlar om att anmäla den skola som eleven går kvar på:

Ofta finns det en rädsla av att situationen ska förvärras för eleven, t.ex. att trakasserierna ska förvärras. Det kan också finnas en rädsla att skolpersonalen kommer att behandla eleven eller vårdnadshavare sämre framöver. Eftersom elever har skolplikt och vistas mycket tid i skolan gör det situationen extra komplicerad. Vissa elever/vårdnadshavare anmäler av denna anledning diskriminering först när eleven slutat på skolan, vilket är möjligt enligt diskrimineringslagen.

Jurist på Antidiskrimineringsbyrån Väst

²⁵⁶ <https://www.do.se/diskriminering/repressalier-diskriminering>

6.4.4 Förvaltningarnas stöd till skolor i deras arbete mot kränkningar

Stadsledningskontoret har tillfrågat grundskoleförvaltningen och utbildningsförvaltningen om hur förvaltningarna arbetar för att ge stöd till skolorna i deras arbete för att elever ska kunna lita på att all personal i skolan agerar på ett likartat sätt om kränkningar sker.

Grundskoleförvaltningen svarar att:

Förvaltningen har ett systematiskt kvalitetsårshjul som är indelat i tre processområden, ett område är trygghet och delaktighet som sträcker sig från augusti-november. Under denna period pågår olika insatser. På central nivå genomförs rektorsverkstäder med fortbildning och kollegialt lärande samt kvalitetsdiskussioner med skollädares, verksamhetsutvecklare och utbildningschefer. Det sker också löpande kompetensutvecklingsinsatser från enheten juridik som åker ut till skolorna för att utbilda kring kränkningssatser, dit man ska anmäla kränkningar, men också fördjupa kunskapen om kränkningar för all personal.

Förvaltningen genomför en årlig utbildningsserie kring arbetet med planen mot diskriminering och kränkande behandling, riktad till nyckelpersoner i verksamheten som har ansvar kring att driva detta arbete. Här lyfts även vikten av att all personal samt elever görs delaktiga i arbetet med kartläggning, åtgärder samt uppföljning.²⁵⁷

Utbildningsförvaltningen svarar att:

Varje skolenhet tar fram en plan mot diskriminering och kränkande behandling, vilket bidrar till ökad samsyn samt säkerställer läroplanen och huvudmannens ansvar. Planen, som revideras årligen, syftar till att ge varje elev lika tillgång till sina rättigheter och att säkerställa varje elevs rätt till en god utbildning i en trygg miljö. Ingen elev ska diskrimineras, trakasseras eller kränkas. För att komma dit krävs att all personal har kunskaper om de lagar och styrdokument som reglerar arbetet för alla lika rättigheter och möjligheter samt att de är väl förtrogna med det systematiska kvalitetsarbetet men också förmedlar och gestaltar skolans värdegrund. Det finns en förvaltningsgemensam rutin som anger hur personal och rektor ska agera, både om personal kränker eller trakasserar elever och om elever kränker eller trakasserar andra elever. Rutinen handlar således om personalens anmälningsskyldighet till rektor, rektorns anmälningsskyldighet till huvudman samt utredning av händelsen.²⁵⁸

²⁵⁷ Svar från grundskoleförvaltningen per mail 2022-01-18.

²⁵⁸ Svar från utbildningsförvaltningen per mail 2022-01-27.

På följdfrågan om respektive förvaltning ser några utmaningar i arbetet med samsyn och att all personal ska agera på ett likartat sätt vid kränkningar svarar grundskoleförvaltningen:

Då man arbetar med frågor kopplat till trygghet, diskriminering, kränkningar och normer behövs regelbunden tid för att diskutera och reflektera tillsammans i kollegiet. Vi vet alla att skolan har väldigt många frågor man behöver utveckla tillsammans. Det innebär att det finns en utmaning att skapa tillräckligt med utrymme för dessa diskussioner. En annan utmaning är att verkligen göra all personal delaktig, det vill säga även de med tillfälliga anställningar, elevassistenter osv som inte alltid samlas på samma forum, eller har samma tid som lärarna.²⁵⁹

Gällande utmaningar i arbetet med samsyn och att all personal ska agera på ett likartat sätt vid kränkningar svarar utbildningsförvaltningen:

Rektor gör bedömning kring om de saknas en samsyn och om det i så fall finns behov av ett ändrat arbetssätt eller fortbildning som leder till att all personal förstår skolans värdegrund. Det pågår fortbildning på ett flertal skolenheter i nuläget exempelvis en kompetenshöjning kring negativa maskulinitets normer och andra mer generellt kring värdegrundsfrågor i undervisningen. Dock har pandemin inneburit utmaningar för utvecklingsarbetet och på flera enheter har exempelvis kompetenshöjande insatser inte kunnat genomföras fullt ut läsåret 2020/21.²⁶⁰

²⁵⁹ Svar från grundskoleförvaltningen per mail 2022-01-18.

²⁶⁰ Svar från utbildningsförvaltningen per mail 2022-01-27.

Kapitel 7

Analys av förvaltningarnas systematiska kvalitetsarbete utifrån ett hbtqi-perspektiv

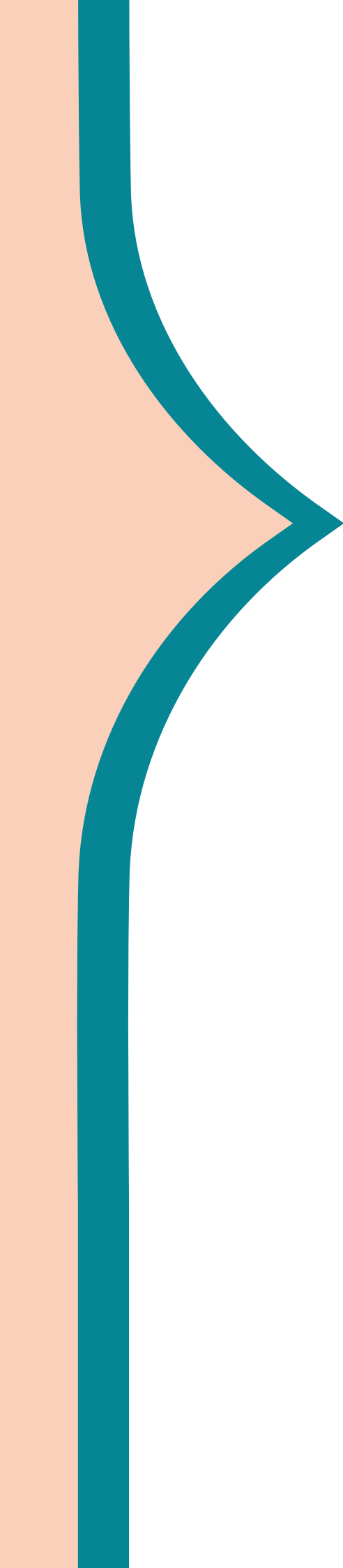

I huvudmannens ansvar ingår att systematiskt och kontinuerligt på huvudmannanivå planera, följa upp och utveckla utbildningen för att uppfylla de nationella mål som finns för utbildningen. Det arbetet kallas för systematiskt kvalitetsarbete och ska dokumenteras.²⁶¹ Inom ramen för det systematiska kvalitetsarbetet gör förvaltningarna analyser utifrån underlag som samlas in på övergripande nivå. Exempel på sådana underlag är kvalitetsrapport, analys av elevenkät, analys av information utifrån hälsosamtal samt analys och uppföljning av skolornas arbete mot diskriminering och kränkande behandling.

Stadsledningskontoret har identifierat och analyserat vilken information om unga hbtqi-personers villkor i skolan som går att utläsa i olika underlag som används i respektive förvaltnings systematiska kvalitetsarbete och som genomförs kontinuerligt samt på alla kommunala skolor²⁶². Stadsledningskontoret har också ställt ett antal skriftliga frågor till respektive förvaltning. Analysen i detta kapitel gör inte anspråk på att täcka alla delar av det systematiska kvalitetsarbetet.

²⁶¹ Skollagen 4 kapitel 3§, skollagen 2 kapitel 5–6 §.

²⁶² I kapitel 4 finns underlagen beskrivna mer utförligt.

7.1 Hbtqi-perspektiv i det systematiska kvalitetsarbetet på huvudmannanivå

Grundskoleförvaltningen beskriver att det systematiska kvalitetsarbetet²⁶³ för varje läsår sammanfattas i en kvalitetsrapport till huvudmannen, det vill säga grundskolenämnden²⁶⁴. Utbildningsförvaltningen beskriver att kvalitetsrapporten är utbildningsnämndens dokumentation av det systematiska kvalitetsarbetet som huvudman för de kommunala gymnasie- och gymnasiesärskolorna²⁶⁵.

Stadsledningskontoret har analyserat den senaste kvalitetsrapporten från varje förvaltning samt respektive förvaltnings svar på stadsledningskontorets frågor utifrån ett hbtqi-perspektiv²⁶⁶. Hur skolor integrerar ett hbtqi-perspektiv i sitt systematiska kvalitetsarbete har inte undersökts.

²⁶³ Läs mer om systematiskt kvalitetsarbete i kapitel 2.

²⁶⁴ Göteborgs Stad, Grundskoleförvaltningen (2021), *Kvalitetsrapport läsåret 2020/2021. En lägesbedömning av grundskoleförvaltningens verksamhet*, sidan 5.

²⁶⁵ Göteborgs Stad, Utbildningsnämnden, (2021) *Kvalitetsrapport 2021*, sidan 3.

²⁶⁶ Fokus har varit på om diskrimineringsgrunderna könsidentitet/uttryck samt sexuell läggning synliggörs i underlagen och om analyser utifrån dessa görs.

7.1.1 Grundskoleförvaltningen

Stadsledningskontoret ställde en fråga om hur ett hbtqi-perspektiv ingår i förvaltningens systematiska kvalitetsarbete. Grundskoleförvaltningen svarar att:

I GSF²⁶⁷ gemensamma mall Planen mot diskriminering och kränkande behandling ska åtgärder kopplas till diskrimineringsgrunderna. Det innebär att skolorna behöver reflektera över vad de ser i sina kartläggningar som har koppling till diskrimineringsgrunderna könsidentitet/könsuttryck samt sexuell läggning, analysera sitt resultat samt koppla åtgärder till dessa. Förvaltningen kan även på övergripande nivå få en överblick över åtgärder som är framskrivna kopplat till respektive diskrimineringsgrund. GSF har ett gemensamt verktyg där kränkningar rapporteras. Även här markeras vilken diskrimineringsgrund kränkningen är kopplad till, när så är fallet. Detta ger skolorna en tydlig kartläggning lokalt, men även kan förvaltningen få en helhetsbild över hela staden.

Både de mönster som syns i kränkingsanmälningar och i Planerna mot diskriminering och kränkande behandling, är en grund i GSF kvalitetsrapport. Som ger vägledning för det fortsatta utvecklingsarbetet.

Elevhälsosamtal ger även ett underlag till skolorna där de kan få syn på kränkningar och diskriminering. En analys av dessa använder sig skolorna av inför upprättande av sina planer mot diskriminering och kränkande behandling.²⁶⁸

På följdfrågan om grundskoleförvaltningen ser några särskilda utmaningar relaterat till hbtqi utifrån sina analyser inom ramen för det systematiska kvalitetsarbetet, konstaterar grundskoleförvaltningen att:

Skolorna har ett stort antal åtgärder, i sina planer mot diskriminering och kränkande behandling, kopplat till kränkningar generellt. Men de har relativt få åtgärder med koppling till diskrimineringsgrunderna. En utmaning är att öka kunskapen och medvetenheten kring hur kränkningar är kopplade till de olika diskrimineringsgrunderna, bland annat till diskrimineringsgrunden könsidentitet/könsuttryck samt sexuell läggning. Detta för att kunna skapa mer effektiva och riktade åtgärder.²⁶⁹

²⁶⁷ GSF är förkortning för grundskoleförvaltningen.

²⁶⁸ Svar från grundskoleförvaltningen per mail 2022-01-18.

²⁶⁹ Svar från grundskoleförvaltningen per mail 2022-01-18.

Grundskoleförvaltningens kvalitetsrapport för 2020/2021 innehåller ett avsnitt om *Trygghet och frihet från kränkande behandling*. I avsnittet beskrivs förvaltningens insatser inom området samt analys av elevenkät, klagomålsärenden, kränkingsanmälningar och planer mot diskriminering och kränkande behandling.²⁷⁰ I kvalitetsrapporten 2020/2021 har grundskoleförvaltningen analyserat elevenkäten utifrån kön och socioekonomiskt index²⁷¹. Kränkingsanmälningar analyseras bland annat utifrån sammanställning av vilka diskrimineringsgrunder som är mest frekvent förekommande, och utifrån förekomst av sexuella trakasserier. Skolornas planer mot diskriminering och kränkande behandling har analyserats utifrån diskrimineringsgrunderna kön, etnicitet, funktionsnedsättning och hbtqi (könsidentitet och sexuell läggning). Avsnittet avslutas med att förvaltningen formulerar utvecklingsområden utifrån det kvalitetsrapporten visat på.²⁷²

7.1.2 Utbildningsförvaltningen

På frågan om hur ett hbtqi-perspektiv ingår i förvaltningens systematiska kvalitetsarbete svarar utbildningsförvaltningen att:

Skollagens krav på systematiskt kvalitetsarbete innebär att huvudmän och skolenheter systematiskt och kontinuerligt ska följa upp verksamheten och analysera resultaten i förhållande till de nationella målen. Det är rektor som tillsammans med medarbetare och elever identifierar och analyserar skolenhetens resultat och måluppfyllelse samt verksamhetens framgångsfaktorer och utvecklingsområden. Rektor beslutar om insatser som ska genomföras. Huvudmannen följer upp och analyserar resultat på aggregerad nivå, och tar beslut om övergripande strategier. Konsekvenser och effekter av genomförda insatser analyseras inom ramen för kvalitetsarbetet och redovisas bland annat i enheternas uppföljningsrapporter, i dialoger mellan rektorer och utbildningschefer, i föredragningar och dialoger mellan förvaltningsledning och nämnd, samt i nämndens årliga kvalitetsrapport.

²⁷⁰ Göteborgs Stad, Grundskoleförvaltningen (2021), *Kvalitetsrapport läsåret 2020/2021. En lägesbedömning av grundskoleförvaltningens verksamhet*, sidan 50–57.

²⁷¹ Elevenkäten analyserades utifrån genus och socioekonomiskt index även i kvalitetsrapporten 19/20. Grundskoleförvaltningen beskrev i denna att ett genus- och ett socioekonomiskt perspektiv på trygghetsarbetet behövs och att ett genus- och socioekonomiskt perspektiv behöver genomsyra insatserna, då förvaltningen har kunnat se att elever från svagare socioekonomiska miljöer löper en ökad risk att bli utsatta för kränkande behandling och/eller våld.

²⁷² Göteborgs Stad, Grundskoleförvaltningen (2021), *Kvalitetsrapport läsåret 2020/2021. En lägesbedömning av grundskoleförvaltningens verksamhet*, sidan 50–57.

Samtliga av förvaltningens skolenheter arbetar med aktiva åtgärder för att förebygga och motverka kränkande behandling, trakasserier och diskriminering oavsett diskrimineringsgrund. För att kartlägga och utreda risker för diskriminering och kränkningar, utifrån samtliga diskrimineringsgrunder, använder sig skolenheter av flera olika metoder så som enkäter, dialoger, utvecklings- och hälso-samtal, trygghetskartläggningar etc.²⁷³

På följdfrågan om utbildningsförvaltningen ser några särskilda utmaningar relaterat till hbtqi utifrån sina analyser inom ramen för det systematiska kvalitetsarbetet, konstaterar utbildningsförvaltningen att:

Elevenkätens resultat över elevernas upplevelse av att skolan arbetar med grundläggande värden i undervisningen, att skolan arbetar aktivt med att förhindra kränkningar och att eleverna känner sig trygga har ökat de senaste åren. Det är få anmälningar som rör diskrimineringsgrunderna könsidentitet/könsuttryck samt sexuell läggning som kommit till huvudmannens kännedom (2020/21 rörde det sig om tre fall av sexuell läggning).²⁷⁴

Utbildningsförvaltningens kvalitetsrapport för år 2021 redovisar Skolinspektionens granskning och tillsyn av förvaltningens skolor, där tre enheter varit föremål för riktad tillsyn. På två av skolenheterna konstaterade Skolinspektionen brister i arbetet med trygghet, studier och åtgärder mot kränkande behandling²⁷⁵. Vid Skolinspektionens återbesök bedömdes bristerna vara åtgärdade.²⁷⁶

Kvalitetsrapporten innehåller ett avsnitt om *Normer och värden*. I detta avsnitt beskrivs arbete med studier och trygghet, åtgärder mot diskriminering och kränkande behandling samt skolornas systematiska arbete med normer och värden. Analys av elevenkäten ingår. I kvalitetsrapporten anges att flera skolenheter konstaterat att de även fortsatt behöver arbeta för att göra enhetens plan mot diskriminering och kränkande behandling mer levande samt att det finns ett behov av att arbeta än mer kring en gemensam värdegrund. Utbildningsförvaltningen anger att fler enheter beskrivit hur de arbetat systematiskt med normer och värden i den ordinarie undervisningen vilket på många skolenheter uppges ha bidragit till att eleverna känt att det är frågor som ligger högt på agendan. I elevenkäten svarar fler elever än föregående år att ”på min skola pratar vi om mänskliga rättigheter och jämställdhet mellan könen”.²⁷⁷

273 Svar från utbildningsförvaltningen per mail 2022-01-27.

274 Svar från utbildningsförvaltningen per mail 2022-01-27.

275 Skolinspektionens tillsynsbeslut konstaterade att utredningen för två skolenheter visade att det finns elever på skolenheten som inte uppfattar sin skolmiljö som trygg och att det finns ett grovt och nedsättande språkbruk mellan eleverna, med kränkningar kopplat till kön och sexuell läggning. <https://siris.skolverket.se/siris/ris.openfile?docID=607798> samt <https://siris.skolverket.se/siris/ris.openfile?docID=607798>.

276 Göteborgs Stad, utbildningsnämnden, (2021) *Kvalitetsrapport 2021*, sidan 4.

277 Göteborgs Stad, utbildningsnämnden, (2021) *Kvalitetsrapport 2021*, sidan 27.

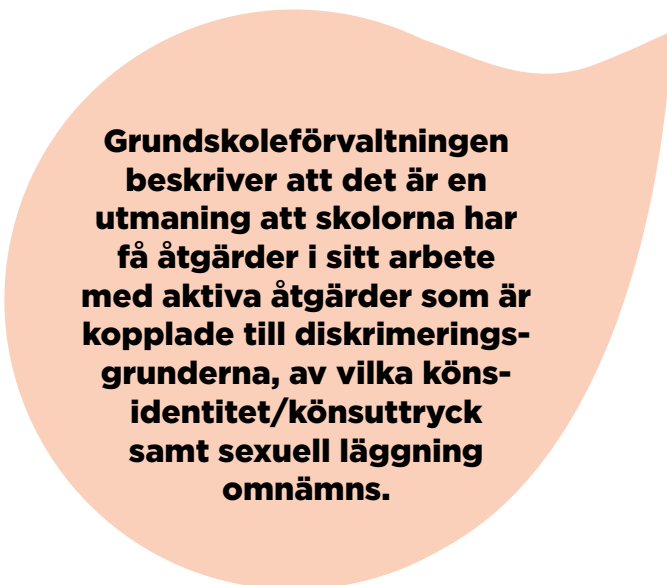
7.1.3 Stadsledningskontorets analys av hbtqi i det systematiska kvalitetsarbetet

Grundskoleförvaltningen

I grundskoleförvaltningens kvalitetsrapport 2020/2021 görs analyser av elevenkäternas resultat utifrån elevers kön samt socioekonomiskt index för skolan. Detta görs också i kvalitetsrapporten 2019/2020. Analyser utifrån andra diskrimineringsgrunder än kön görs inte. I förvaltningens egen analys av vilka utvecklingsinsatser som behöver göras återkommer analyser utifrån kön samt socioekonomiskt index. Stadsledningskontoret bedömer att detta visar på vikten av att det finns underlag som kan användas för att identifiera och formulera behov av fortsatta insatser och att dessa underlag behöver tillhandahålla information om skillnader i elevers upplevelser utifrån alla diskrimineringsgrunder. Vid tidpunkten för denna rapports framtagande ger inte elevenkäterna underlag för sådana analyser.

I relation till anmälningar av diskriminering och kränkande behandling mot elever görs analyser av utvecklingsbehov utifrån de diskrimineringsgrunder som är mest frekvent förekommande i dessa ärenden. Stadsledningskontoret ser det som positivt att grundskoleförvaltningen genom sitt IT-stöd för kränkingsanmälningar kan få fram ett detaljerat underlag gällande diskriminering och kränkande behandling mot elever. Analys av anmälningar utifrån diskrimineringsgrunderna könsidentitet/uttryck samt sexuell läggning saknas dock i grundskoleförvaltningens kvalitetsrapport.

Grundskoleförvaltningen beskriver att det är en utmaning att skolorna har få åtgärder i sitt arbete med aktiva åtgärder som är kopplade till diskrimineringsgrunderna, av vilka könsidentitet/könsuttryck samt sexuell läggning omnämns.

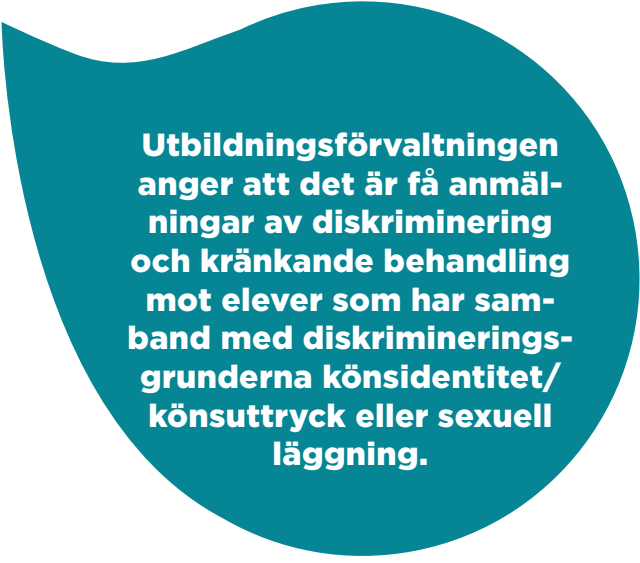

Grundskoleförvaltningen beskriver att det är en utmaning att skolorna har få åtgärder i sitt arbete med aktiva åtgärder som är kopplade till diskrimineringsgrunderna, av vilka könsidentitet/könsuttryck samt sexuell läggning omnämns.

Utbildningsförvaltningen

I utbildningsförvaltningens underlag beskrivs det systematiska kvalitetsarbetet och arbetet mot diskriminering och kränkande behandling på en generell nivå. Underlagen beskriver att värdegrundsarbetet och arbetet med planer mot diskriminering och kränkande behandling behöver stärkas. Specifika beskrivningar och analyser relaterat till diskrimineringsgrunderna könsidentitet/könsuttryck samt sexuell läggning ingår dock inte, vilket gör att stadsledningskontoret inte kan avgöra om och på vilket sätt hbtqi ingår i förvaltningens systematiska kvalitetsarbete.

I utbildningsförvaltningens svar på vilka utmaningar förvaltningen har identifierat i relation till hbtqi hänvisar förvaltningen till elevenkätens resultat gällande elevernas upplevelse av att skolan arbetar med grundläggande värden, att skolan arbetar aktivt med att förhindra kränkningar och att eleverna känner sig trygga har ökat de senaste åren. Förvaltningen anger också att det är få anmälningar av diskriminering och kränkande behandling mot elever som har samband med diskrimineringsgrunderna könsidentitet/könsuttryck eller sexuell läggning. Stadsledningskontoret anser att det är svårt att avgöra hur elevenkätens resultat ser ut för gruppen elever med hbtqi-identitet, då det inte framgår av elevenkäten hur hbtqi-ungdomar svarar eftersom elevenkäten inte genererar den typen av underlag utifrån specifika bakgrundsfaktorer.

Utbildningsförvaltningen anger att det är få anmälningar av diskriminering och kränkande behandling mot elever som har samband med diskrimineringsgrunderna könsidentitet/könsuttryck eller sexuell läggning.

7.2

Förvaltningarnas arbete mot diskriminering och kränkande behandling

7.2.1 Anmälningar diskriminering och kränkande behandling mot elever

Stadsledningskontoret har tagit del av sammanställningar över inkomna anmälningar från respektive förvaltning²⁷⁸. För grundskoleförvaltningen har sammanställda inkomna anmälningar gällande år 2021 ingått, och för utbildningsförvaltningen har sammanställda inkomna anmälningar gällande läsåren 2019/2020 samt 2020/2021 ingått²⁷⁹.

Vid genomgång av inkomna anmälningar om kränkningar mot elever har fokus varit på anmälningar med händelser som bedömts ha samband med någon/några av diskrimineringsgrunderna:

- » Könsidentitet/uttryck
- » Sexuell läggning

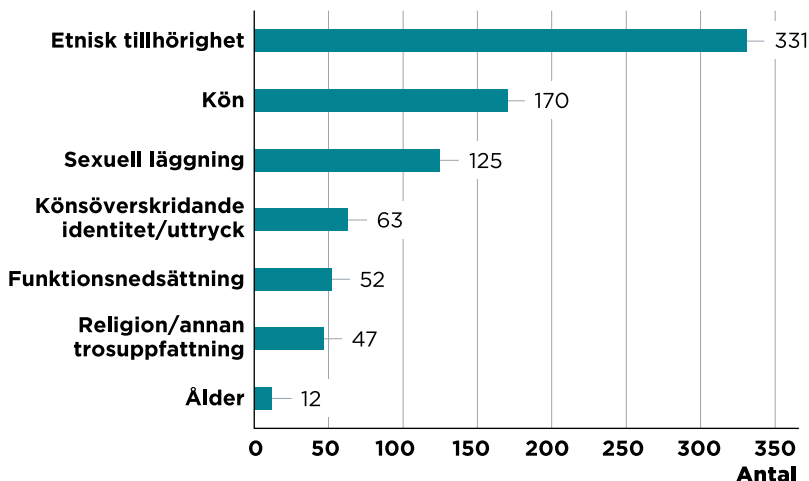
²⁷⁸ Då grundskoleförvaltningen använder ett IT-stöd för hantering av kränkingsanmälningar har det varit möjligt att få ut mer statistik från grundskoleförvaltningens ärenden jämfört med utbildningsförvaltningens ärenden, där anmälningarna hanteras och sammanställs manuellt.

²⁷⁹ Utbildningsförvaltningens skolor har delvis bedrivit utbildningen på distans på grund av restriktioner för covid-19, och av den anledningen har två läsår tagits med i rapportens analys.

Grundskoleförvaltningen²⁸⁰

För år 2021 anmäldes totalt 9 368 upplevda kränkningar mot elever inom grundskoleförvaltningens verksamheter. 700 av händelserna bedömdes ha samband med någon av diskrimineringsgrunderna enligt fördelningen nedan:

Diskrimineringsgrund

63 händelser bedömdes **ha samband med diskrimineringsgrunden könsöverskridande identitet/uttryck**. 43 procent av de elever som utsattes var pojkar, 40 procent var flickor och 17 procent var elever med annan könsidentitet. I samtliga fall var det en annan elev som hade utfört kränkningen. Vid 33 procent av händelserna uppgavs att personal fanns på plats vid tillfället. På vilket sätt personal fanns på plats framgår ej.

Störst andel händelser hade skett i årskurs 5, följt av årskurs 4 och årskurs 7. För elever med annan könsidentitet var årskurs 4 och 7 de vanligaste årskurserna som de gick i när de utsattes. För pojkar var årskurs 5 den vanligaste årskursen och för flickor för årskurs 7 den vanligaste årskursen som de gick i när de utsattes.

Det vanligaste tillvägagångssättet var verbala kränkningar (66 procent), följt av fysiska kränkningar (16 procent). Vad som hänt vid varje tillfälle framgår ej av grundskoleförvaltningens sammanställning.

Den klart vanligast platsen där kränkningarna skett var entré/kapp- rum/korridor, följt av övrig plats på skolgården och i klassrummet. Händelserna inträffade flest gånger under rast, följt av under lektionstid och därefter vid övergång mellan lektioner. Mellan klockan 11 och 13 skedde flest antal händelser.

30 procent av händelserna bedömdes också ha samband med diskrimineringsgrunden sexuell läggning och 37 procent bedömdes också vara sexuella trakasserier.

125 händelser **bedömdes ha samband med diskrimineringsgrunden sexuell läggning**. 63 procent av de elever som utsattes var pojkar, 34 procent var flickor och 3 procent var elever med annan könsidentitet. I samtliga fall var det en annan elev som hade utfört kränkningen.

2021

**anmäldes totalt
9 368 upplevda
kränkningar mot
elever**

30 %

**av händelserna
bedömdes ha
samband med
sexuell läggning.**

²⁸⁰ Detta avsnitt utgår från grundskoleförvaltningens *Statistikrapport Kränkande behandling* gällande år 2021, framtagna 2022-01-13.

Vid 44 procent av händelserna uppgavs att personal fanns på plats vid tillfället. På vilket sätt personal fanns på plats framgår ej.

Störst andel händelser hade skett i årskurs 5, följt av årskurs 4 och årskurs 6. För flickor var årskurs 5 den vanligaste årskursen och för pojkar var årskurs 5 den vanligaste årskursen som de gick i när de utsattes. Elever med annan könsidentitet gick i årskurs 4, 5, 8 och 9 när de utsattes.

Det vanligaste tillvägagångssättet var verbala kränkningar (57 procent), följt av fysiska kränkningar (16 procent). Vad som hänt vid varje tillfälle framgår ej av grundskoleförvaltningens sammanställning.

Den klart vanligaste platsen där kränkningarna skett var entré/kapprum/korridor samt övrig plats på skolgården, följt av i klassrummet och på sociala medier. Händelserna inträffade flest gånger under rast, följt av under lektionstid och därefter vid övergång mellan lektioner samt under icke verksamhetstid. Mellan klockan 11 och 13 skedde flest antal händelser.

15 procent av händelserna bedömdes också ha samband med diskrimineringsgrunden könsöverskridande identitet/uttryck och 22 procent bedömdes också vara sexuella trakasserier.

Utbildningsförvaltningen²⁸¹

För läsåret 2020/2021 anmäldes totalt 65 upplevda kränkningar mot elever inom utbildningsförvaltningens verksamheter. 3 av dessa händelser bedömdes ha samband med diskrimineringsgrunden sexuell läggning och inga händelser bedömdes ha samband med diskrimineringsgrunden könsidentitet/uttryck.

För händelserna som bedömdes **ha samband med diskrimineringsgrunden sexuell läggning** var samtliga som utsattes pojkar. I samtliga fall var det en annan elev som hade utfört kränkningen. Vanligaste tillvägagångssätt var verbala kränkningar, men det förekom också skadegörelse av egendom och fysiska kränkningar. Det finns inga uppgifter om tidpunkt för eller plats för händelserna.

För läsåret 2019/2020 anmäldes totalt 87 upplevda kränkningar mot elever inom utbildningsförvaltningens verksamheter. 3 av dessa händelser bedömdes ha samband med diskrimineringsgrunden sexuell läggning och 1 händelse bedömdes ha samband med diskrimineringsgrunden könsidentitet/könsuttryck.

För händelserna som **bedömdes ha samband med diskrimineringsgrunden sexuell läggning** var samtliga som utsattes flickor. I samtliga fall var det en annan elev som hade utfört kränkningen. Vanligaste tillvägagångssätt var kränkningar på chatt samt i digitalt forum. Det finns inga uppgifter om tidpunkt för händelserna eller vilken årskurs som eleverna gick i.

I den händelse som **bedömdes ha samband med diskrimineringsgrunden könsidentitet/uttryck** var det en flicka som utsattes av en annan elev på ett digitalt forum. Det finns inga uppgifter om tidpunkt för händelsen eller vilken årskurs som eleven gick i.

²⁸¹ Detta avsnitt utgår från underlag från utbildningsförvaltningen per mail 2021-10-15 samt 2022-02-04.

7.2.2 Aktiva åtgärder mot diskriminering och kränkande behandling

Grundskoleförvaltningen

Grundskoleförvaltningen har sammanställt och analyserat alla skolors planer mot diskriminering och kränkande behandling för läsåret 20/21 utifrån några av diskrimineringsgrunderna.²⁸² Diskrimineringsgrunderna könsidentitet/könsuttryck och sexuell läggning ingick i analysen. De sökord som användes för dessa diskrimineringsgrunder var sexuell läggning, hbtqi, könsidentitet²⁸³. Av samtliga skolor identifierades 18 skolor med åtgärder inom hbtqi. Majoriteten av dessa åtgärder var främjande åtgärder.²⁸⁴

Kön är den diskrimineringsgrund som skolorna uppger att de arbetar mest frekvent med inom ramen för plan mot diskriminering och kränkande behandling. I kvalitetsrapporten beskriver grundskoleförvaltningen att jämställdhet har varit ett område som förvaltningen haft extra fokus på de senaste åren genom olika åtgärder.²⁸⁵

I sin kvalitetsrapport betonar grundskoleförvaltningen att det är viktigt att vara medveten om att alla skolors hela värdegrundsarbete inte återspeglas i deras plan mot diskriminering och kränkande behandling ännu, och att det exempelvis finns skolor som beskrivit arbetet i sin verksamhetsplan i stället.²⁸⁶

Det utvecklingsarbete som förvaltningen beskriver i kvalitetsrapporten är att fortsatt systematisera arbetet med plan mot diskriminering och kränkande behandling samt att erbjuda utbildning kring processen att arbeta fram en plan mot diskriminering och kränkande behandling, där elevers delaktighet belyses i högre grad.²⁸⁷

Stadsledningskontoret har frågat grundskoleförvaltningen hur förvaltningen arbetar för att säkerställa att alla skolor arbetar systematiskt med att kartlägga risker för diskriminering och kränkningar utifrån samtliga sju diskrimineringsgrunder. Grundskoleförvaltningen svarade:

282 Göteborgs Stad, Grundskoleförvaltningen (2021), *Kvalitetsrapport läsåret 2020/2021. En lägesbedömning av grundskoleförvaltningens verksamhet*, sidan 55–56.

283 Sökorden användes för att söka efter åtgärder i skolornas planer mot diskriminering och kränkande behandling.

284 Underlag från grundskoleförvaltningen, per mail 2021-09-23.

285 Göteborgs Stad, Grundskoleförvaltningen (2021), *Kvalitetsrapport läsåret 2020/2021. En lägesbedömning av grundskoleförvaltningens verksamhet*, sidan 56.

286 Göteborgs Stad, Grundskoleförvaltningen (2021), *Kvalitetsrapport läsåret 2020/2021. En lägesbedömning av grundskoleförvaltningens verksamhet*, sidan 55.

287 Göteborgs Stad, Grundskoleförvaltningen (2021), *Kvalitetsrapport läsåret 2020/2021. En lägesbedömning av grundskoleförvaltningens verksamhet*, sidan 56.

Då vi sett en brist rörande detta har förvaltningen påbörjat framtagningen av en gemensam trygghetsenkät, med målet att skolorna kommer kunna börja använda den från och med ht 2022. Den kommer anpassas efter olika stadier, tillgänglighetsanpassas och samtliga diskrimineringsgrunder kommer att finnas med och kartläggas i dessa enkäter. Detta är även någonting som lyfts på den utbildning kring PDK288, som genomförs varje höst.²⁸⁹

Det stöd grundskoleförvaltningen kan erbjuda skolor i deras arbete mot diskriminering och kränkande behandling är:

Förvaltningen har en stödsida kopplat till arbetet med normer och värden med ett brett stöd att hämta för arbetet kopplat till diskriminering och kränkande behandling. Där finns lättillgängligt material för kunskapsökning, undervisningsmaterial samt länkar till organisationer som kan stödja skolan vid behov. Där finns även ett kalendarium där aktuella utbildningar läggs upp kopplat till dessa frågor. Det kan vara utbildningstillfällen förvaltningen själv tagit fram men även utbildningar som andra delar av staden eller externa aktörer organiserar.

Elevhälsoteam/skolledning har möjlighet till att diskutera hur de kan utveckla sitt arbete kring dessa frågor med antingen verksamhetsutvecklare i sitt område eller verksamhetsutvecklare kopplat till mänskliga rättigheter.

I samarbete med externa aktörer erbjuds stöd till enskilda skolor för att utveckla arbetet mot diskriminering och kränkande behandling, så som West pride, MÄN, Levande historia med flera.²⁹⁰

Utbildningsförvaltningen

Utbildningsförvaltningens kvalitetsrapport från 2021 beskriver att flera skolenheter inom gymnasieskolan konstaterar att de även fortsatt behöver arbeta för att göra enhetens plan mot diskriminering och kränkande behandling mer levande samt att det finns ett behov av att arbeta än mer kring en gemensam värdegrund. För gymnasiesärskolan anges att plan mot diskriminering och kränkande behandling förankras med hjälp av klassråd och elevråd.²⁹¹

²⁸⁸ PDK är förkortning för plan mot diskriminering och kränkande behandling.

²⁸⁹ Svar från grundskoleförvaltningen per mail 2022-01-18.

²⁹⁰ Svar från grundskoleförvaltningen per mail 2022-01-18.

²⁹¹ Göteborgs Stad, utbildningsnämnden, (2021) *Kvalitetsrapport 2021*, sidan 27.

I utbildningsförvaltningens svar på stadsledningskontorets frågor beskriver utbildningsförvaltningen att:

Varje läsår ska samtliga skolenheter ta fram lokala planer mot diskriminering och kränkande behandling med främjande, förebyggande och åtgärdande insatser. Planerna ska också innehållande riktlinjer och rutiner för att förhindra kränkningar, trakasserier och sexuella trakasserier. Enheternas planer följs upp av huvudmannen årligen för att bedöma om de beskriver ett förebyggande- och främjande arbete med aktiva åtgärder utifrån samtliga diskrimineringsgrunder samt att de har riktlinjer och rutiner för att förhindra kränkningar, trakasserier och sexuella trakasserier.²⁹²

Stadsledningskontoret har frågat utbildningsförvaltningen hur förvaltningen arbetar för att säkerställa att alla skolor arbetar systematiskt med att kartlägga risker för diskriminering och kränkningar utifrån samtliga sju diskrimineringsgrunder. Utbildningsförvaltningen svarar att:

Alla som arbetar i skolan ska uppmärksamma och vidta nödvändiga åtgärder för att motverka, förebygga och förhindra alla former av diskriminering, trakasserier och kränkande behandling. Skolorna ska arbeta med aktiva åtgärder samt med förebyggande och främjande insatser för att förhindra att elever utsätts för diskriminering, trakasserier och kränkande behandling. Insatser och resultat följs upp genom skolenheternas och huvudmannens systematiska kvalitetsarbete, kopplat till de nationella målen i läroplanen samt lagstadgade skyldigheter i bl.a. skollag och diskrimineringslag. Elevenkätens resultat, sammanställningar av kränkningsärenden, Skolinspektionens granskning, uppföljning och analys på skolenhets- och huvudmannanivå ger en bild av vilka effekter skolornas arbete med normer och värden samt åtgärder mot diskriminering och kränkande behandling har gett. Skolenheternas planer mot diskriminering och kränkande behandling följs upp och revideras årligen.²⁹³

Utbildningsförvaltningen beskriver vidare hur uppföljning av planerna sker på huvudmannanivå:

Skolenheternas planer följs upp av huvudmannen årligen för att bedöma om de beskriver ett förebyggande och främjande arbete med aktiva åtgärder utifrån samtliga diskrimineringsgrunder samt att de har riktlinjer och rutiner för att förhindra kränkningar, trakasserier och sexuella trakasserier²⁹⁴.

Stadsledningskontoret har tillfrågat utbildningsförvaltningen om det finns något sammanställt underlag från huvudmannens uppföljning att ta del av. Utbildningsförvaltningen har svarat att förvaltningen

²⁹² Svar från utbildningsförvaltningen per mail 2022-01-27.

²⁹³ Svar från utbildningsförvaltningen per mail 2022-01-27.

²⁹⁴ Svar från utbildningsförvaltningen per mail 2022-01-27.

gör en uppföljning av enheternas förebyggande och främjande arbete genom en genomgång av skolenheternas planer mot diskriminering och kränkande behandling tillsammans med skolenheternas verksamhetsplaner, men att det inte finns något underlag för stadsledningskontoret att ta del av.²⁹⁵

Det stöd som utbildningsförvaltningen kan erbjuda skolor i deras arbete mot diskriminering och kränkande behandling är:

Förvaltningen har en centralt placerad utvecklingsledare vars huvudsakliga uppdrag är samordna och stödja skolenheterna kring MR-frågor och kring läroplansmålet Normer och värden. Det finns en stödmall för arbetet kring Plan mot diskriminering och kränkande behandling och webbstödsidan Mitt UBF. UBF har en framtagen rutin för hur kränkningar och trakasserier ska hanteras. En sammanställning och analys av läsårets anmälningar görs till UBN.²⁹⁶

7.2.3 Stadsledningskontorets analys av arbetet mot diskriminering och kränkande behandling

Grundskoleförvaltningen

Genom grundskoleförvaltningens IT-stöd för anmälningar om diskriminering och kränkande behandling mot elever finns mycket information som kan användas vilket ger goda möjligheter för analys som kan användas i exempelvis arbetet med aktiva åtgärder.

Vid samtliga kränkningshändelser med koppling till diskrimineringsgrunderna könsidentitet/könsuttryck och sexuell läggning har det varit elever som utsatts av andra elever. Eftersom lagstiftningen saknar ett uttalat förbud mot diskriminering och kränkande behandling mellan elever blir skolans skyldighet att anmäla, utreda och vidta åtgärder central. En förutsättning för detta är att skolan får kännedom om händelserna.

Grundskoleförvaltningens sammanställning av kränkingsanmälningar visar på att bland de händelser som hade samband med diskrimineringsgrunder så är kränkningar kopplat till sexuell läggning den tredje mest frekvent förekommande diskrimineringsgrunden (125 stycken) och kränkningar kopplat till könsidentitet/könsuttryck den fjärde mest frekvent förekommande (63 stycken). I grundskoleförvaltningens kvalitetsrapport 2020/2021 analyseras detta inte.

295 Svar från utbildningsförvaltningen per mail 2022-02-07.

296 Svar från utbildningsförvaltningen per mail 2022-01-27.

Vid en analys av kränkningar som hade samband med diskrimineringsgrunderna könsidentitet/könsuttryck och sexuell läggning finns flera likheter i tidpunkt på dagen och plats när händelserna skedde samt att flest händelser ägt rum under mellanstadieperioden där årskurs 5 var den vanligaste årskursen som eleverna gått i när de blev utsatta. Vid 33 procent av händelserna med koppling till könsidentitet/könsuttryck och i 44 procent av händelserna med koppling till sexuell läggning fanns personal på plats vid händelsen. I grundskoleförvaltningens underlag framkommer ingen mer information om på vilket sätt personal närvarande och hur personal agerade. Detta bör analyseras mer djupgående då skolpersonalens agerande vid kränkningar av elever är en viktig faktor för tryggheten på skolan.

Vid händelser med koppling till sexuell läggning var pojkar i betydligt högre grad utsatta än flickor och elever med annan könsidentitet. Stadsledningskontoret ser här en koppling till och ett behov av att detta behöver analyseras och förstås i relation till normer för maskulinitet på skolan.

Vid händelser med koppling till könsidentitet/könsuttryck finns en jämn fördelning i flickors och pojkars utsatthet, runt 40 procent, medan 17 procent av de som utsatts är elever med annan könsidentitet.²⁹⁷ I relation till att gruppen elever med annan könsidentitet kan uppskattas vara en till antalet relativt liten grupp i förhållande till hela elevantalet på grundskoleförvaltningens skolor²⁹⁸, menar stadsledningskontoret att detta tyder på en hög grad av utsatthet för elever med annan könsidentitet när det gäller just kränkningar som har samband med könsidentitet /könsuttryck.

Stadsledningskontoret ser att mönster utifrån analys av anmälningar om diskriminering och kränkande behandling mot elever skulle kunna analyseras mer uttalat utifrån ett normkritiskt perspektiv i syfte att identifiera vilka normer som är dominerande på skolan, hur de påverkar skolmiljön och vad skolan behöver vidta för åtgärder för att förändra detta. Detta skulle kunna utgöra en viktig del i skolornas arbete med aktiva åtgärder och även ingå i implementering av läroplanernas skrivningar om att alla i skolan ska ha ett normmedvetet förhållningssätt. Ett normmedvetet förhållningssätt förutsätter kunskaper om rådande normer.

Vad gäller skolornas arbete med planer mot diskriminering och kränkande behandling har grundskoleförvaltningen analyserat i vilken utsträckning som skolorna har med förebyggande och främjande åtgärder utifrån några av diskrimineringsgrunderna i sina planer. Grundskoleförvaltningen har identifierat att av alla skolor hade 18 skolor åtgärder utifrån hbtqi. Det framgår inte av underlaget hur fördelningen mellan diskrimineringsgrunderna könsidentitet/könsuttryck och sexuell läggning ser ut.

²⁹⁷ Det gäller vid analys av händelser som grundskoleförvaltningen upprättat en anmälan om. Hur stort mörkertal som finns går inte att bedöma utifrån grundskoleförvaltningens underlag.

²⁹⁸ Det finns ingen aktuell information om hur stor andel av Sveriges barn och unga som är hbtq-personer. Källa: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, (2019), *Olika verkligheter – Unga hbtq-personer om sina levnadsvillkor*, sidan 12.

Av grundskoleförvaltningens underlag framgår inte hur skolorna genomför undersökning av risker och hinder utifrån samtliga sju diskrimineringsgrunder i lagen. Enligt diskrimineringslagens arbets-sätt ska de åtgärder som vidtas vara grundade i den undersökning och analys av risker och hinder som genomförts. Det gör att undersökning och analys av risker och hinder är en förutsättning för vilka åtgärder som behöver genomföras. Det är därför viktigt att en analys över i vilken utsträckning som skolor analyserar risker och hinder utifrån diskrimineringsgrunderna könsidentitet/könsuttryck och sexuell läggning blir synliggjord. Den trygghetsenkät som grundskoleförvaltningen ska implementera höstterminen 2022 kan bli ett viktigt redskap i ett sådant arbete.

Utbildningsförvaltningen

Utbildningsförvaltningen har ett betydligt lägre antal anmälningar gällande diskriminering och kränkande behandling mot elever. Detta skulle till viss del kunna förklaras av ett lägre elevantal jämfört med grundskoleförvaltningen. Men stadsledningskontoret menar att det också kan tyda på ett högt mörkertal. För läsåren 2020/2019 och 2019/2020 finns endast tre anmälda händelser med samband till sexuell läggning per läsår.

Då utbildningsförvaltningen sammanställer uppgifter om kränk-ningsanmälningar manuellt så finns inte samma detaljerade underlag som för grundskoleförvaltningen. Det gör att de uppgifter som finns om omständigheter kring den anmälda händelsen är färre, vilket på-verkar möjligheter till analyser. Stadsledningskontoret har inte kunnat se någon sammanställning över fördelning av anmälningar kopplat till samtliga diskrimineringsgrunder.

Det finns ingen redogörelse i utbildningsförvaltningens kvalitetsrap-port för i vilken grad arbetet med aktiva åtgärder omfattar samtliga sju diskrimineringsgrunder. Vad gäller skolornas planer mot diskrimi-nering och kränkande behandling framgår inte i vilken grad skolorna har gjort undersökning och analys av risker och hinder samt vidtagit åtgärder kopplade till diskrimineringsgrunderna könsidentitet/könsuttryck och sexuell läggning. Detta gör att stadsledningskontoret saknar underlag för att analysera hur arbetet med aktiva åtgärder i relation till hbtqi ser ut.

7.3 Göteborgsregionens elevenkät

Göteborgsregionens elevenkät genomförs med regelbundenhet riktat till alla skolelever i Göteborgs kommunala skolor. Stadsledningskontoret har analyserat elevenkäterna utifrån ett hbtqi-perspektiv i syfte att undersöka om enkäternas upplägg möjliggör analyser utifrån hbtqi. Följande har undersökts:

- » Finns fler kön än två med i frågor om kön?
- » Finns frågor om sexuell läggning med?
- » Finns frågor om eleven identifierar sig inom hbtqi med?
- » Vilka analyser görs av resultatet utifrån ovanstående?

7.3.1 Göteborgsregionens elevenkät utifrån ett hbtqi-perspektiv

Göteborgs Stads kommunala skolor genomför årligen Göteborgsregionen (GR:s) regiongemensamma elevenkäter. Nedan följer en analys av enkäterna och resultatrapporterna från 2021:

Enkät	Finns bakgrundsfråga om kön med? Vilka svarsalternativ finns?	Finns bakgrundsfråga om sexuell läggning med?	Finns bakgrundsfråga om identifikation inom hbtqi med?	Görs analyser i resultatet utifrån ett hbtqi-perspektiv?
För grundskolan årskurs 2, 5 och 9, 2021.	Tjej, kille och annat/vill ej ange.	Nej.	Nej.	Nej. Resultat redovisas inte utifrån annat/vill ej ange.
För grundskolan, 2021.	Tjej och kille.	Nej.	Nej.	Nej.
För gymnasieskolan årskurs 2, 2021.	Tjej, kille och annat/vill ej ange.	Nej.	Nej.	Nej. Resultat redovisas inte utifrån annat/vill ej ange.
För gymnasieskolan, 2021.	Tjej och kille.	Nej.	Nej.	Nej.

År 2021 svarade 2 procent i grundskolans årskurs 2, 6 procent i grundskolans årskurs 5 (motsvarande 232 svar) och 7 procent i grundskolans årskurs 9 (motsvarande 130 svar) *annat/vill ej ange*. 4 procent i gymnasieskolans årskurs 2 (motsvarande 90 svar) svarade *annat/vill ej ange*.²⁹⁹

I några av elevenkäterna från 2021 fanns enkätfrågor som var relaterade till kön:

Elevenkät	Enkätfrågor relaterade till kön
För gymnasieskolans årskurs 2 samt grundskolans årskurs 9	<i>I min skola pratar vi om jämställdhet mellan könen.</i> <i>Mina lärare ger killar och tjejer samma förutsättningar.</i>
För grundskolans årskurs 2 och 5	Innehåller inga enkätfrågor relaterade till kön.
För grundsärskolan och gymnasiesärskolan	Innehåller inga enkätfrågor relaterade till kön.

I enkäten från 2021 fanns inga enkätfrågor som var uttalat relaterade till sexuell läggning.

I analysen av resultatet för elevenkäten 2021 för Göteborgs kommunala grundskolor och gymnasieskolor redovisas indexvärde för respektive frågeområde per kön utifrån kategorierna *tjej* och *kille*. Redovisning av resultat per fråga görs i frekvenstabeller utifrån kategorierna *tjej* och *kille*. Kategorin *annat/vill inte svara* finns inte redovisat i de övergripande rapporterna från elevenkäterna från Göteborgs kommunala grund- och gymnasieskolor. I elevenkäterna från grundsärskolor och gymnasiesärskolor finns endast kategorierna *tjej* och *kille* med i bakgrundsfrågan om kön. Analyser utifrån *annat/vill inte svara* är därmed inte ett möjligt alternativ.

²⁹⁹ I elevenkäten för grundsärskolan respektive gymnasiesärskolan ställs en bakgrundsfråga om kön formulerad som *Är du kille eller tjej?* Svarsalternativet *annat* finns inte med.

Elevenkäten från 2022

2022 används en ny version av elevenkät för grundskolans årskurs 5 och 8 samt för årskurs 2 på gymnasieskolan. Elevenkäten utgår från Skolinspektionens reviderade upplägg för skolenkäten. En analys av 2022-års version av elevenkäten utifrån ett hbtqi-perspektiv visar att:

Elevenkät	Finns bakgrundsfråga om kön med? Vilka svarsalternativ finns?	Finns bakgrundsfråga om sexuell läggning med?	Finns bakgrundsfråga om identifikation inom hbtqi med?	Görs analyser i resultatet utifrån ett hbtqi-perspektiv?
För grundskolans årskurs 5 och 8 samt för årskurs 2 på gymnasieskolan, 2022.	Flicka, pojke, har annan könsidentitet samt vill inte ange. Alternativet annat/vill inte ange är därmed inte längre ett och samma svarsalternativ.	Nej.	Nej.	Enkäten är ännu inte genomförd.

2022-års version av elevenkäten innehåller en enkätfråga relaterad till kön, som är formulerad på följande sätt: *Tycker du att lärarna behandlar alla elever lika oavsett om de är flickor, pojkar eller har annan könsidentitet?*

7.3.2 Stadsledningskontorets analys av elevenkäten utifrån ett hbtqi-perspektiv

Elevenkäterna ger ett värdefullt underlag för att följa hur elever upplever sin skola. Genom elevenkätens underlag kan analyser göras och relevanta åtgärder sättas in. Det förutsätter dock att elevenkäternas underlag ger skolorna en bred bild av hur elever upplever sin skola. Skolverket har visat att diskriminering och kränkningar ofta kan kopplas till rådande normer³⁰⁰. Det innebär att en analys av hur elevers upplevelse påverkas av faktorer som exempelvis ålder, etnicitet, könsidentitet och sexuell läggning är viktiga för en helhetsbild.

Befintliga elevenkäter saknar genomgående ett hbtqi-perspektiv. I elevenkäterna för grund- och gymnasieskolor finns en bakgrundsfråga om kön där svarsalternativet annat/vill ej ange finns med. En sammanlagning av dessa kategorier osynliggör elever med normbrytande könsidentitet, vilket då inte heller går att ta hänsyn till i en analys.

Utifrån elevenkäterna görs inga analyser utifrån annat/vill ej ange i resultatrapporterna. Stadsledningskontoret är medveten om att det inte är möjligt att bryta ner resultat utifrån annat/vill ej ange på skolenhetsnivå, då antalet svar är för lågt och det finns risk att svaren går att spåra till elever. Men stadsledningskontoret ser också att det borde finnas möjligheter att analysera resultatet utifrån annat/vill ej ange på huvudmannanivå – det vill säga i en övergripande rapport för samtliga kommunala skolor inom respektive årskurs.

300 Skolverket, (2009), *Diskriminerad, trakasserad, kränkt? Barns, elevers och studerandes uppfattningar om diskriminering och trakasserier*, sidan 11.

På så sätt skulle det vara möjligt att få ett mer nyanserat underlag utifrån de elever med hbtqi-identitet som identifierar sig som annan könsidentitet än tjej och kille, vilket kan ge indikationer på områden där förebyggande och främjande åtgärder behöver sättas in.

Två av de enkätfrågor som finns med i elevenkäten för de högre årskurserna utgår från en binär uppdelning av kön och osynliggör därmed elever med annan könsidentitet än tjej eller kille.

Bakgrundsfrågor om kön utifrån fler svarsalternativ än tjej och kille saknas i elevenkäterna för grundsärskola och gymnasiesärskola.

I de nya elevenkäter som ska användas för årskurs 5, 8 och årskurs 2 på gymnasiet från 2022 finns en förändring i form av att svarsalternativen för bakgrundsfrågan om kön har ändrats så att annan könsidentitet och vill ej ange är två separata svarsalternativ. Den enkätfråga som finns med och anknyter till kön fångar omfattar också elever med annan könsidentitet i hur den är formulerad. Bakgrundsfrågor om hbtqi-identitet och/eller sexuell läggning finns inte med i de nya elevenkäterna.

Inga enkäter innehåller bakgrundsfrågor som omfattar om eleven identifierar sig som hbtqi-person. En utveckling av detta skulle möjliggöra att elevenkätens resultat kan analyseras utifrån elever som identifierar sig som hbtqi, vilket sannolikt skulle ge tillräckligt många svar för den typen av analys på huvudmannanivå.

Varje kommun som använder Göteborgsregionens elevenkät kan lägga till egna frågor i enkäten. Stadsledningskontoret ser med fördel att bakgrundsfrågor gällande hbtqi är frågor som Göteborgs Stad borde lägga till i sina elevenkäter. Detta bör göras även för elevenkäterna riktat till grundsärskola och gymnasiesärskola. Att bakgrundsfrågor kring hbtqi-identitet bör ingå i hälsokartläggningar som görs i skolor är också en rekommendation som lämnas i FORTE:s rapport *Hälsa och livsvillkor bland unga hbtq-personer – vad vet vi och vilka forskningsbehov finns?*³⁰¹. FN:s barnrättskommitté har uttryckt att kommittén har identifierat flera olika former av diskriminering och att många av dessa har särskilt stor betydelse för ungdomar och kräver en intersektionell analys.³⁰²

Inga enkäter innehåller bakgrundsfrågor som omfattar om eleven identifierar sig som hbtqi-person

³⁰¹ FORTE: *Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd*, (2018), *Hälsa och livsvillkor bland unga hbtq-personer*, sidan 51.

³⁰² <https://www.barnombudsmannen.se/globalassets/dokument/barnkonventionen/allmanna-kommentarer/allman-kommentar-nr-20.pdf>, punkt 21.

7.4 Blanketter för hälsosamtal

Hälsosamtal genomförs av skolsköterska inom ramen för hälsobesök. Hälsobesök ska genomföras minst tre gånger under grundskolan/ grundsärskola och minst en gång under gymnasieskolan/gymnasiesärskolan.

7.4.1 Blanketter läsåret 2021/2022

Som stöd för hälsosamtalet finns blanketter som eleven fyller i inför samtalet. För årskurs 4 och årskurs 8 innehåller blanketterna frågor om fysisk och psykisk hälsa, kost och motion, skola och trivsel, pubertet och kroppens utveckling. Årskurs 8 har även med frågor om alkohol, narkotika och tobak. Grundsärskolans blanketter innehåller frågor om skola och arbetsmiljö, kamrater, fritid/fysisk aktivitet, matvanor, hur mår du, din praktiska vardag, tobak och alkohol samt pubertetsutveckling/sexuell hälsa. Blanketterna för gymnasieskolan och gymnasiesärskolan innehåller frågor om elevens hälsa, sexuell hälsa, alkohol, narkotika och tobak, kostvanor samt skola och trivsel.

Inom ramen för denna rapport har de blanketter som används för hälsosamtal läsåret 2021/2022 samt de blanketter som ska implementeras höstterminen 2022 analyserats utifrån ett hbtqi-perspektiv:

- » Finns frågor gällande könsidentitet med?
- » Finns frågor gällande kön med, om ja – utgår dessa frågor från fler än två kön?
- » Finns frågor gällande sexuell läggning/sexualitet med?
- » Finns frågor gällande om eleven identifierar sig inom hbtqi med?

Blankett häl- sosamtal för läsåret 21/22	Frågor gällande könsidentitet?	Frågor gällande kön? Utgår dessa från fler kön än två?	Frågor gällande sexuell läggning/sexualitet?	Frågor om eleven identifierar sig inom hbtqi?
Årskurs 4, grundskolan	Nej.	Nej.	Nej.	Nej.
Årskurs 8, grundskolan	Ingen fråga om hur eleven identifierar sig. I frågeområdet pubertet och kroppens utveckling finns denna beskrivande mening med: <i>Hos skolsköterskan har du möjlighet att prata om kroppsutveckling, känslor, sexuell läggning, könsidentitet, preventivmedel och könssjukdomar.</i> Som sista fråga i avsnittet kan eleven skriva om den har några frågor eller funderingar. Det ligger andra frågor mellan den beskrivande meningen och den öppna frågan.	Det finns en fråga om: <i>Behandlas du illa för att du är flicka eller pojke?</i>	Ingen fråga om hur eleven identifierar sig. I frågeområdet pubertet och kroppens utveckling finns denna beskrivande mening med: <i>Hos skolsköterskan har du möjlighet att prata om kroppsutveckling, känslor, sexuell läggning, könsidentitet, preventivmedel och könssjukdomar.</i> Som sista fråga i avsnittet kan eleven skriva om den har några frågor eller funderingar. Det ligger andra frågor mellan den beskrivande meningen och den öppna frågan.	Nej.
Grundsärskolan	Nej.	Inom frågeområdet pubertetsutveckling/sexuell hälsa finns könssuppdelade frågor riktade till pojkar (om förhud och pung) och riktade till flickor (om mens).	Ingen fråga om hur eleven identifierar sig. Inom frågeområdet hur mår du? samt pubertetsutveckling och sexuell hälsa finns en öppen fråga formulerad som: <i>Vill du fråga/berätta något om din kropp, känslor eller kärlek?</i>	Nej.
Årskurs 1, gymnasieskolan	Ingen fråga om hur eleven identifierar sig. Frågeområdet sexuell hälsa inleds med en beskrivande mening: <i>Hos skolsköterskan finns möjlighet för dig att prata om kroppsutveckling, känslor, sexuell läggning, könsidentitet, preventivmedel och könssjukdomar.</i> Därefter följer andra frågor. Området avslutas med en öppen fråga där eleven kan skriva frågor och funderingar om den vill.	Nej.	Ingen fråga om hur eleven identifierar sig. Frågeområdet sexuell hälsa inleds med en beskrivande mening: <i>Hos skolsköterskan finns möjlighet för dig att prata om kroppsutveckling, känslor, sexuell läggning, könsidentitet, preventivmedel och könssjukdomar.</i> Därefter följer andra frågor. Området avslutas med en öppen fråga där eleven kan skriva frågor och funderingar om den vill.	Nej.

Frågorna som rör pubertet, kroppens utveckling och sexuell hälsa handlar generellt om könsorgan (inklusive om eleven har frågor om sitt könsorgan), menstruation, om eleven känner till hur den skyddar sig mot könssjukdomar och om eleven deltagit i sex- och samlevnadsundervisning. Exakta frågor varierar mellan årskurser och skolformer.

7.4.2 Regiongemensamma elevhälsoenkäter

Göteborgs Stad ingår i Västra Götalandsregionens regiongemensamma projekt *Elevens hälsa i fokus*³⁰³, där arbete pågår med att ta fram regiongemensamma mallar för hälsosamtalen. Blanketter för årskurs 4 och 8 samt gymnasiets årskurs 1 finns framtagna och ska implementeras i Göteborgs kommunala skolor hösten 2022. Blanketter för grundsärskolan och gymnasieskolan ska arbetas fram.³⁰⁴

Samtliga regiongemensamma blanketter innehåller frågor om skolmiljö, fysisk och psykisk hälsa, sömn, mat, fysisk aktivitet, kroppsuppfattningar och känslor, våld, fritid och relationer, mitt liv samt framtiden. För årskurs 8 och årskurs 1 på gymnasiet ingår även frågor om närvaro i skolan, sexuell hälsa och rättigheter samt alkohol, narkotika och tobak.

På nästa sida följer en analys av de regiongemensamma blanketterna utifrån ett hbtqi-perspektiv:

303 <https://www.vgregion.se/regional-utveckling/verksamhetsomraden/folkhalsa/kraftsamling-fullfoljda-studier/utvecklingsarbeten/samverkan/regiongemensam-elevhalsodatabas-for-elevens-halsa-i-fokus/>

304 Uppgifter per mail från verksamhetsutvecklare hälso- och sjukvård, elevhälsans medicinska insats, utbildningsförvaltningen, 2022-01-25.

Region- gemensamma blanketter för hälsosamtal (Implementeras hösten 2022)	Frågor gällande könsidentitet?	Frågor gällande kön? Utgår dessa från fler kön än två?	Frågor gällande sexuell läggning/sexualitet?	Frågor om eleven identifierar sig inom hbtqi?
Årskurs 4, grundskolan	Frågeområdet kropps- uppfattningar och känslor innehåller en fråga om <i>eleven ser på sig själv som flicka, pojke, annat, vet inte eller vill inte svara.</i> Frågeområdet mitt liv innehåller en fråga om <i>eleven känner att den kan leva som den person den vill vara och känner sig som.</i>	Frågeområdet kroppsuppfattningar och känslor innehåller en fråga om <i>eleven ser på sig själv som flicka, pojke, annat, vet inte eller vill inte svara.</i>	Ingen fråga om hur eleven identifierar sig. Frågeområdet kropps- uppfattningar och känslor innehåller en fråga om: <i>Har du några frågor som handlar om din kropps- utveckling eller andra frågor om känslor, sexualitet och relationer?</i>	Nej.
Årskurs 8, grundskolan	Frågeområdet kropps- uppfattningar och känslor innehåller en fråga om <i>eleven ser på sig själv som flicka, pojke, annat, vet inte eller vill inte svara.</i> Frågeområdet mitt liv innehåller en fråga om <i>eleven känner att den kan leva som den person den vill vara och känner sig som.</i>	Frågeområdet kroppsuppfattningar och känslor innehåller en fråga om <i>eleven ser på sig själv som flicka, pojke, annat, vet inte eller vill inte svara.</i>	Ingen fråga om hur eleven identifierar sig. Frågeområdet kropps- uppfattningar och känslor innehåller en fråga om: <i>Har du några frågor som handlar om din kropps- utveckling eller andra frågor om känslor, sexualitet och relationer?</i> Frågeområdet sexuell hälsa innehåller frågor om kondomanvändning vid sex tillsammans med någon samt om skydd mot graviditet använts vid sex tillsammans med någon. Båda dessa frågor har ett svarsalternativ som är <i>behövdes inte</i> .	Frågeområdet kroppsuppfattningar och känslor innehåller en fråga om: <i>Identifierar du dig som en person inom HBTQ- spektrat³⁰⁵?</i> Svarsalternativ är ja, nej, osäker och vill inte svara.
Årskurs 1, gymnasieskolan	Frågeområdet kropps- uppfattningar och känslor innehåller en fråga om <i>eleven ser på sig själv som flicka, pojke, annat, vet inte eller vill inte svara.</i> Frågeområdet mitt liv innehåller en fråga om <i>eleven känner att den kan leva som den person den vill vara och känner sig som.</i>	Frågeområdet kroppsuppfattningar och känslor innehåller en fråga om <i>eleven ser på sig själv som flicka, pojke, annat, vet inte eller vill inte svara.</i>	Ingen fråga om hur eleven identifierar sig. Frågeområdet kropps- uppfattningar och känslor innehåller en fråga om: <i>Har du några frågor som handlar om din kropps- utveckling eller andra frågor om känslor, sexualitet och relationer?</i> Frågeområdet sexuell hälsa innehåller frågor om kondomanvändning vid sex tillsammans med någon samt om skydd mot graviditet använts vid sex tillsammans med någon. Båda dessa frågor har ett svarsalternativ som är <i>behövdes inte</i> .	Frågeområdet kroppsuppfattningar och känslor innehåller en fråga om: <i>Identifierar du dig som en person inom hbtq- spektrat³⁰⁶?</i> Svarsalternativ är ja, nej, osäker och vill inte svara.

305 I blanketten definieras HBTQ som ett samlingsbegrepp för homosexuella, bisexuella, transpersoner och personer med queera uttryck och identiteter. <https://www.vgregion.se/regional-utveckling/verksamhetsomraden/folkhalsa/kraftsamling-fullfoljda-studier/utvecklingsarbeten/samverkan/regiongemensam-elevhalsodatabas-for-elevens-halsa-i-fokus/>

306 I blanketten definieras HBTQ som ett samlingsbegrepp för homosexuella, bisexuella, transpersoner och personer med queera uttryck och identiteter. <https://www.vgregion.se/regional-utveckling/verksamhetsomraden/folkhalsa/kraftsamling-fullfoljda-studier/utvecklingsarbeten/samverkan/regiongemensam-elevhalsodatabas-for-elevens-halsa-i-fokus/>

7.4.3 Stadsledningskontorets analys av blanketter för hälsosamtal utifrån ett hbtqi-perspektiv

I de blanketter som används för hälsosamtal läsåret 2021/2022 saknas frågor om könsidentitet, könsuttryck och sexuell läggning genomgående. I blanketterna ingår en beskrivande mening om att det är möjligt att prata om bland annat kroppsutveckling, känslor, sexuell läggning, könsidentitet hos skolsköterskan, men ingen uttalad fråga finns med.

Hälsobesöken och hälsosamtalen innebär en möjlighet för elever att diskutera sin hälsa med skolsköterskan och berätta om sådant som oroar eleven. De ger också en möjlighet för skolsköterskan att identifiera behov eller symptom hos eleven som kan innebära att de är i behov av insatser. Genom hälsobesöken kan skolsköterskan bygga en relation till varje enskild elev.

Information från hälsobesöken och hälsosamtalen kan också sammanställas på en övergripande nivå och användas i kvalitetsarbetet både på skolnivå och på huvudmannanivå. Genom hälsosamtalen kan skolorna få viktig information om hur elever mår och vilka behov som finns på skolan.

Att fråga om hbtqi kan synliggöra att hbtqi är möjligt att prata om och ställa frågor om hos skolsköterskan. Att blanketterna för hälsosamtalen saknar frågor om hbtqi minskar möjligheterna för elever att känna att det går att prata om hbtqi-frågor hos skolsköterskan.

En annan aspekt är att blanketterna som används 2021/2022 saknar frågor som går att koppla till könsdysfori³⁰⁷. Ett område som vore viktigt att undersöka vidare är hur skolsköterskor fångar upp elever med könsdysfori som är i behov av vidare stöd. I intervjun med ungdomsfullmäktige lyfter representanter från ungdomsfullmäktige att skolpersonal bör utbildas i könsdysfori och hur skolan kan underlätta för eleven samt att elevhälsan bör ha kunskap om hur de kan remittera elever till könsidentitetsutredning.

Blanketterna för hälsosamtal behöver också utvecklas för att kunna fånga upp behov och öppna upp för elevers frågor kopplade till intersexvariationer.

³⁰⁷ Socialstyrelsen definierar att en person med könsdysfori lider av att kroppen inte överensstämmer med den upplevda könsidentiteten och kan därför ha en önskan om könsbekräftande behandling. Könsdysfori har inget med sexuell läggning att göra. <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/dokument-webb/ovrigt/jamlikhet-hbtq-ordlista.pdf>

De regiongemensamma blanketterna för årskurs 4, 8 och årskurs 1 på gymnasiet, som implementeras hösten 2022, ser stadsledningskontoret som en positiv utveckling utifrån ett hbtqi-perspektiv. I blanketterna finns explicita frågor om hur eleven identifierar sig i förhållande till kön med. För årskurs 8 och årskurs 1 på gymnasiet finns en specifik fråga om eleven identifierar sig som hbtq. Intersex saknas dock fortfarande.

För samtliga tre årskurser finns en fråga med om eleven kan leva som den person den vill vara och känner sig som. Att dessa frågor finns med skulle kunna underlätta för elever som vill söka stöd eller som har frågor relaterat till hbtqi att vända sig till elevhälsan med dessa. Dessa frågor kan också göra att andra frågor kan analyseras på en mer övergripande nivå utifrån ett hbtqi-perspektiv, vilket kan ge ett aktuellt underlag för att bedöma hur elever mår och vilka behov av insatser som finns.

**De region-
gemensamma
blanketterna ser
stadslednings-
kontoret som en
positiv utveckling
utifrån ett hbtqi-
perspektiv.**

Kapitel 8

Avslutande analys och framåtsyftande rekommendationer

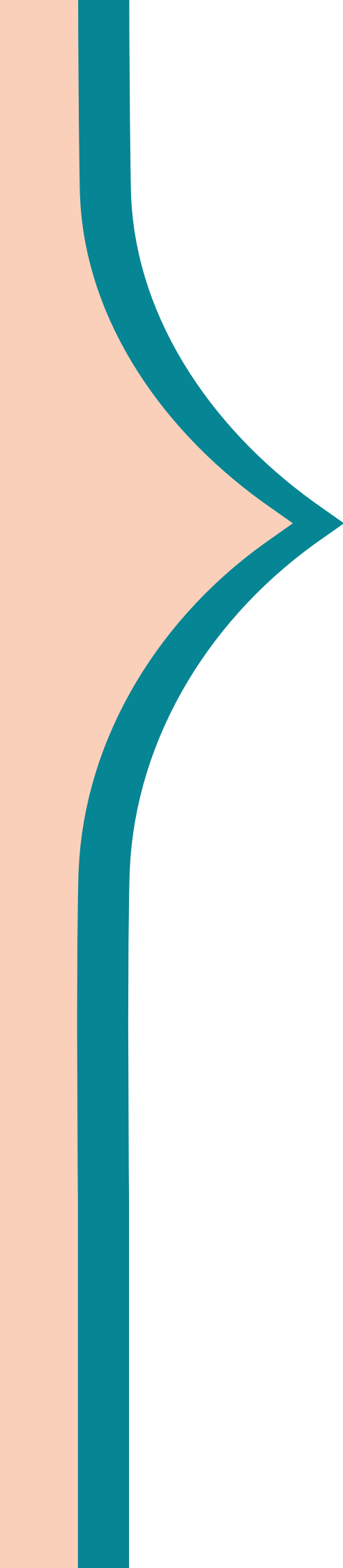
A decorative horizontal bar consisting of two parallel lines, the top one is dark teal and the bottom one is light orange. A downward-pointing triangle is centered below the orange line.

I alla år som jag har gått i skolan har jag nästan aldrig fått någon utbildning om SOGI (sexual orientation and gender identity) Skolan har gjort alldeles för lite, och det som är så självklart att bli utbildad om. Den utbildning jag har om det har jag fått utanför skolan. Vi borde få mer utbildning om det som vi faktiskt har mest nytta av i livet. Det är så viktigt att utbildas om.

Jag själv som är en hbtq-person hade förmodligen inte behövt stå ut med allt hat i skolan, om det var så att skolan gjorde tillräckligt mycket. Jag hade inte behövt känna mig otrygg i skolan och behöva gå med en klump i magen hela dagarna, jag hade inte heller behövt känna mig otrygg i mig själv. Jag märker på de homofobiska eleverna att de verkligen har 0 kunskap om sådant som rör SOGI (sexual orientation and gender identity) Man kan ju fråga sig, har skolan ens någon SOGI-data. De har pratat hit och dit om machokultur, men knappt något om SOGI.

Jag hade haft personal i skolan som har stått och stirrat på mig medan jag blivit utsatt för trakasserier som rör min läggning. Vad har skolan kommit till egentligen? Homofobi, transfobi eller några slags kränkningar mot SOGI borde inte inträffa i skolan. Vi elever behöver gå dit 6-7 timmar och det är en väldigt omfattande del av våra liv, så vi förtjänar och har rätt till att känna oss trygga där.

Fritextsvar, stadsledningskontorets webbenkät

Skolan är en central plats i barn och ungas liv. Genom skolplikten har elever en skyldighet att gå i skolan från förskoleklass och genom hela grundskolan. Skolmiljön är elevernas arbetsmiljö. Trygghet är en central förutsättning för att elever på bästa sätt ska kunna tillgodogöra sig undervisningen.

Syftet med denna rapport har varit att undersöka hur det är att gå i skolan för elever som bryter mot samhällets normer för könsidentitet, könsuttryck och sexualitet³⁰⁸ samt att undersöka om och hur ett hbtqi-perspektiv³⁰⁹ ingår i berörda förvaltningars systematiska kvalitetsarbete. Att gå i skolan innefattar en mängd olika områden, den här rapporten fokuserar på elevers perspektiv på hbtqi i skolan samt elevers perspektiv på trygghet i skolan.

Detta avslutande kapitel fokuserar på de mönster och iakttagelser som stadsledningskontoret gjort genom arbetet med rapporten. Kapitlet ger inte en heltäckande bild av rapportens resultat. Genom att särskilt belysa utmaningar som finns i arbetet för en trygg och inkluderande skola för alla elever är stadsledningskontorets förhoppning att arbetet därmed kan ta viktiga steg framåt.

En central fråga som aktualiseras utifrån elevernas perspektiv på hbtqi i skolan och på trygghet i skolan är hur huvudmannen arbetar för att säkra en likvärdighet i såväl undervisning utifrån ett hbtqi-perspektiv likaså hur skolan arbetar för att förebygga och förhindra kränkningar. Det vill säga – hur en trygg skolmiljö säkras. I arbetet för likvärdighet är det av stor betydelse att analyser i det systematiska kvalitetsarbetet även görs utifrån diskrimineringsgrunderna könsidentitet/könsuttryck och sexuell läggning. Utifrån stadsledningskontorets analys av förvaltningarnas hbtqi-perspektiv i det systematiska kvalitetsarbetet bedömer stadsledningskontoret att detta till stor del saknas.

308 I det omfattas elever som är hbtqi-personer och elever som funderar på om de är hbtqi-personer.

309 Med det menas hur om och hur underlag inom det systematiska kvalitetsarbetet ger information om unga hbtqi-personers villkor i skolan.

8.1 Analys

8.1.1 Heteronormens betydelse

Utifrån elevers perspektiv på hbtqi i skolan och trygghet är ett genomgående mönster att heteronormen påverkar villkoren i skolan och medför negativa konsekvenser för elever som bryter mot den. Konsekvenser av heteronormen framkommer i bristen på hbtqi i undervisning och läromedel, i bemötande av elever som identifierar sig på annat sätt än enligt normer kring kön och sexualitet, i tillgång till omklädningsrum, i hur trygga respektive otrygga elever känner sig i skolan, i möjligheter att vara öppen hbtqi-person på skolan och i utsatthet för kränkningar på skolan.

På samma sätt som det i samhället finns förgivettagna föreställningar om att det bara finns två kön att identifiera sig som (tjej/kille) och att kärlek och attraktion uppstår mellan dessa två, tyder resultatet i denna rapport på att samma outtalade föreställningar återfinns inom skolan. Denna osynliga heteronorm kan i skolan leda till en bristande observans vad gäller såväl undervisningssituationer och bemötande som upplevelser av trygghet hos elever som identifierar sig som hbtqi. Detta kan beskrivas som *en heteronormativ obetänksamhet*. Den heteronormativa obetänksamheten verkar bero på just obetänksamhet, okunskap och omedvetenhet om normers påverkan och konsekvenser snarare än en uttalad illvilja. Men parallellt med den heteronormativa obetänksamheten återfinns också beskrivningar av *ett heteronormativt motstånd*, ett motstånd som bygger på aktiva och medvetna handlingar ofta utifrån negativa värderingar och föreställningar om hbtqi-personer.

Det som förenar den heteronormativa obetänksamheten och det heteronormativa motståndet är att det medför stora konsekvenser för elever som bryter mot normer för könsidentitet, könsuttryck och sexualitet. Det kan vara konsekvenser i form av osynliggörande, förlöjligande, bristande tillgång till undervisning men också konsekvenser i form av trakasserier, kränkningar och fysiskt våld. Under arbetet med rapporten har stadsledningskontoret även fått ta del av erfarenheter av fysiskt våld mot hbtqi-elever under skoltid.

En röd tråd i elevers svar på webbenkätens frågor om vad som skapar otrygghet i skolan och vad som behöver förbättras i skolan är behovet av att hantera och motverka konsekvenser av heteronormativitet. Det handlar om att skolan både behöver ha bättre hbtqi-kunskaper och att undervisningen behöver innehålla mer kunskap om hbtqi. Det handlar även om det faktum att olika områden i skolan organiseras utifrån en binär uppdelning av kön skapar problem för elever som bryter mot könsnormer. Vidare lyfts även en hög grad av utsatthet för nedsättande kommentarer och andra kränkningar som är kopplade till hbtqi samt att olika begränsande normer minskar elevers handlingsutrymme till att vara öppna med sin hbtqi-identitet i skolan.

För att säkerställa en trygg och inkluderande skola måste den heteronormativa obetänksamheten och det heteronormativa motståndet synliggöras och hanteras.

8.1.2 Hbtqi i undervisningen

Den heteronormativa obetänksamheten och det heteronormativa motståndet kan behöva hanteras på både liknande och olika sätt i relation till hbtqi i undervisningen. Grundläggande för de båda är att kunskaperna om hbtqi behöver öka. Kompetens inom hbtqi ingår i skolans uppdrag. Skolans uppdrag att arbeta med hbtqi-frågor i undervisningen, men också förebyggande och främjande utifrån diskrimineringslagens bestämmelser, är obligatoriskt för alla skolor. De utsagor som lämnats i samband med rapportarbetet om att hbtqi-kompetensen och arbetet som bedrivs på skolorna delvis är beroende av enskilda lärares engagemang behöver undersökas vidare.

I såväl svaren på webbenkäten som i intervjuer poängteras återkommande behov av ökad kunskap inom hbtqi-området överlag. Särskilt lyfts behov av ökad kompetens kring frågor som rör transidentiteter och intersex. Mer specifik kunskap om hbtqi i skolan är också ett av de vanligaste svaren på den öppna frågan om vad som är viktigt för att elever ska kunna vara öppna med sin identitet i skolan. I relation till kunskap om trans behöver det också ingå att skolpersonal har en förståelse för att pronomen kan vara föränderligt, att en elev som ändrar sitt pronomen flera gånger inte ska tas mindre på allvar och att flera pronomen kan användas parallellt.

Från 1 juli 2022 anger läroplanerna att all personal i skolan ska ha ett normmedvetet förhållningssätt. För att kunna uppnå detta behöver all skolpersonal ha tillräckliga kunskaper om hbtqi och heteronormen, men också om hur de kan arbeta med undervisning och bemötande med utgångspunkt i ett normmedvetet förhållningssätt. En av slutsatserna i Skolinspektionens nationella kvalitetsgranskning av undervisning i sex och samlevnad är att det finns brister i lärares normmedvetna förhållningssätt, exempelvis med risk att undervisningen utformas heteronormativt. Flertalet lärare i Skolinspektionens kvalitetsgranskning uttrycker en vilja att inkludera alla elever i undervisningen men uppger att de saknar kunskaper om hur det ska gå till. Ett exempel på förgivettagande om att alla elever är heterosexuella och cispersoner ges i ett av webbenkätens fritextssvar där en elev beskriver att de som skoluppgift blivit ombudade att diskutera vad de tyckte om pronomenet hen. Situationen påvisar både en bristande förståelse för uppdraget att arbeta inkluderande och en bristande medvetenhet om elevers olikheter.

En brist på kompetens hos lärare riskerar även att försätta elever med hbtqi-identitet i situationer av att själva få rollen som utbildare. Det innebär att elever kan behöva förklara sin sexuella läggning eller könsidentitet på lektioner inför sin klass och svara på privata och icke-önskvärda frågor. Likaså att inte få sin personliga integritet respekterad samt att behöva möta oönskade åsikter från andra om vad som är "rätt sexualitet" eller "rätt könsidentitet". Situationer där hbtqi-elever behöver vara ett "levande hbtqi-google", som en intervju-

person uttrycker det, under lektionstid kan innebära en utsatthet som förstärker elevers upplevelser av minoritetstress.

I arbetet för att säkerställa en tillräcklig hbtqi-kompetens samt att hbtqi integreras i undervisningen har huvudmannen, tillsammans med skolledningarna, en viktig roll i att skapa förutsättningar för kompetensutveckling där det behövs och att säkerställa en likvärdighet över staden. Ett normmedvetet och tydligt sätt att integrera hbtqi-perspektiv i undervisningen får inte vara avhängigt enskilda lärares engagemang och kunskaper.

Ett heteronormativt motstånd i relation till undervisning och bemötande av elever måste också hanteras genom en tydlig hållning från huvudman och skolledning där det inte lämnas utrymme för skolpersonal att utifrån egna privata åsikter bemöta elever på ett heteronormativt sätt. Det ska inte vara ett fritt val att respektera elevers pronomen eller att bedriva en undervisning som inkluderar alla elever oavsett könsidentitet, könsuttryck och sexualitet. Huvudmannen och skolledning behöver stå för en tydlighet gent emot skolans uppdrag och verka för samsyn och gemensamma förhållningssätt på skolan.

8.1.3 Inkluderande bemötande

Respekt för elevers namn och pronomen samt hur indelningar i grupper sker utgör olika delar av ett inkluderande bemötande i skolan som har undersökts inom ramen för rapporten. I stadsledningskontorets webbenkät svarar till exempel 41 procent att lärare inte använder rätt pronomen. I fritextsvaren lyfter flera elever att lärare behöver ha strategier för hur de ska kunna använda rätt pronomen för elever, och flera exempel på strategier ges. Elever som är transpersoner svarar i högre utsträckning än elever som inte är transpersoner att lärare använder fel pronomen.

Av Barnombudsmannens rapport *Erfarenheter från unga transpersoner samt från barn och unga med intersexvariation* framgår att lärare som visar acceptans och respekterar personens föredragna namn och pronomen utgör en faktor för en positiv skolsituation. Stadsledningskontoret delar den bedömningen och ser det som önskvärt att gemensamma strategier för hur skolpersonal kan säkerställa att rätt pronomen används tas fram, både i klassrummet men även exempelvis i samband med hälsosamtal. Detta saknas idag. Strategierna bör även omfatta hur tekniska system för exempelvis epost och användarnamn vid digital undervisning kan ändras för elever som använder ett annat namn än sitt tilltalsnamn.

Ett inkluderande bemötande kan relateras till normer och föreställningar kopplade till kön och sexualitet. Att bemöta elever inkluderande utgår från ett normmedvetet sätt och omfattar fler delar än de ovannämnda, som exempelvis att elever inte ska utsättas för homofobi, bi-/panfobi och transfobi i skolan.

42%

av eleverna
som identifierar
sig som trans
svarar att de har
svårt att byta om
när de ska idrotta.

8.1.4 Tillgång till trygga omklädningsrum

Undervisning i idrott ingår både i grundskolan och gymnasiet. Fysisk aktivitet är nära sammankopplat med hälsa och möjligheten att ta del av idrottsaktiviteter och är därför väsentlig. Utifrån tidigare studier finns också resultat som pekar på att unga transpersoner i mindre utsträckning än andra jämnåriga deltar i fysiska aktiviteter³¹⁰. En förutsättning för att delta i undervisningen är omklädningsrummen, både vad gäller fysisk utformning och social trygghet.

I webbenkäten svarar 42 procent av eleverna som identifierar sig som trans att de har svårt att byta om när de ska idrotta. Men även för elever som uppger en annan sexuell läggning än heterosexuell finns exempel på laddade situationer i samband med omklädning, exempelvis en rädsla för att klasskamraterna ska missförstå ens blickar och handlande.

Inom Göteborgs Stad pågår ett arbete med att bygga inkluderande omklädningsrum vid samtliga nybyggnationer av idrottshallar. Det behöver dock finnas lösningar för de skolor som använder befintliga idrottshallar, där inkluderande omklädningsrum saknas. Det kan inte vara upp till en enskild skola, idrottslärare eller elev att hitta sär lösningar för elever som bryter mot normer för kön och sexualitet. I detta behövs gemensamma strategier för hur elever kan säkerställas tillgång till omklädningsrum med duschmöjligheter.

8.1.5 Trygghet i skolan – för vem och på vilket sätt?

Trygghet hänger ihop med att skolan förmedlar kunskaper om hbtqi och inkluderar hbtqi i såväl undervisning som bemötande. Trygghet är samtidigt ett komplext område som består av flera olika faktorer. En generell analys av elevers trygghet riskerar att osynliggöra olika villkor för olika grupper av elever. Detta gör att analyser av elevers upplevda trygghet i skolan behöver bygga på en förståelse av olika minoritetsgruppers villkor i skolan, vilket kan möjliggöras genom att elevenkäten utformas så att analyser utifrån diskrimineringsgrunderna är möjliga att göra.

Resultatet från stadsledningskontorets webbenkät visar att elever med hbtqi-identitet i betydligt lägre utsträckning anger att de är trygga i skolan jämfört med andra elever. Stadsledningskontorets webbenkät visar att ungefär en av fyra elever med hbtqi-identitet inte upplever sig trygga i skolan. Motsvarande siffra i resultatet från de befintliga elevenkäterna från 2021 är ungefär en av tio elever. Detta pekar på att trygghet måste förstås och arbetas med utifrån en större medvetenhet om hur exempelvis diskrimineringsgrunderna påverkar villkoren för olika minoritetsgrupper. Stadsledningskontoret bedömer därför att elevenkäterna behöver utformas med bakgrundsfrågor som möjliggör sådana analyser.

³¹⁰ Folkhälsomyndigheten, (2015), *Hälsan och hälsans bestämningsfaktorer för transpersoner En rapport om hälsoläget bland transpersoner i Sverige*.

I webbenkäten svarar 57 procent att deras skola arbetar aktivt för att alla ska kunna vara den de är och känna sig välkomna i skolan. Ändå uppger drygt en fjärdedel (27 procent) att de inte kan vara öppna med sin hbtqi-identitet i skolan. Flera av de viktiga faktorer som elever beskriver behöver finnas för att det ska vara möjligt att vara öppen hbtqi-person på skolan handlar om att inte bli heteronormativt bemött. Detta understryker behovet av att synliggöra olika gruppers villkor i skolans värdegrundsarbete.

61 procent har hört andra elever eller lärare säga elaka kommentarer om transpersoner, 63 procent har hört andra elever eller lärare säga elaka kommentarer om homosexuella och 40 procent har hört andra elever eller lärare säga elaka kommentarer om bisexuella/pansexuella. Detta resultat indikerar att det är mycket vanligt att höra nedsättande kommentarer om hbtqi-personer i skolan. Nedsättande kommentarer om hbtqi-personer är också ett av de vanligaste svaren gällande vad som skapar otrygga platser eller situationer i skolan.

Den nationella ungdomsenkäten, som genomförs av MUCF, visar att andelen unga hbtq-personer (24 procent) som uppger att de blivit kränkta utifrån någon av diskrimineringsgrunderna är dubbelt så stor som andelen andra unga (11 procent). Det är också drygt tre gånger så vanligt bland unga hbtq-personer (17 procent) att ha blivit kränkta utifrån diskrimineringsgrunderna kön, sexuell läggning och könsidentitet eller könsuttryck som bland andra unga (5 procent).³¹¹ I stadsledningskontorets webbenkät uppger 49 procent att de har blivit dåligt behandlade i skolan på grund av könsuttryck. 47 procent har erfarenhet av att man själv eller någon man känner blivit dåligt behandlad på grund av sexuell läggning och 43 procent har erfarenhet av att bli dåligt behandlad utifrån könsidentitet. Detta tyder på en hög grad av utsatthet. Denna höga hög grad av utsatthet återfinns inte stadsledningskontoret i grundskoleförvaltningens respektive utbildningsförvaltningens statistik över anmälningar om diskriminering och kränkande behandling mot elever kopplat till dessa diskrimineringsgrunder. Särskilt utbildningsförvaltningen sticker ut med endast tre anmälningar per läsår om händelser kopplat till sexuell läggning, de senaste två läsåren.

I relation till utsatthet kopplat till diskrimineringsgrunderna menar stadsledningskontoret att det sannolikt finns ett mörkertal i vad som anmäls till huvudmannen. Enligt skollag och diskrimineringslag är skolan skyldig att skyndsamt utreda de uppgivna händelserna och när det behövs; vidta de åtgärder som skäligen kan krävas för att förhindra trakasserier, sexuella trakasserier och/eller kränkande behandling i framtiden. Avgörande för skolans utredningsskyldighet är att personal i skolan får kännedom om händelserna. Här ser stadsledningskontoret två aspekter som behöver undersökas vidare: i vilken utsträckning har verbala kränkningar, som exempelvis nedsättande kommentarer mot hbtqi-personer, normaliserats? Vilket förtroende har unga hbtqi-personer när de kommer till att berätta för vuxna i skolan om kränkande händelser som de blivit utsatta för? Om elever saknar förtroende för att skolpersonal har tillräcklig förståelse för och kunskap om vad det innebär att utsättas som hbtqi-person, kan det sannolikt påverka

311 Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, (2019), *Olika verkligheter – Unga hbtqi-personer om sina levnadsvillkor*, sidan 20.

elevers förtroende för att skolpersonal kommer att agera när kränkningar kopplat till hbtqi sker.

På stadsledningskontorets webbenkät svarar 24 procent att de inte vet vem på skolan som de kan prata med i dessa situationer. 71 procent svarar att de vet det. Vid en jämförelse med elevenkäten syns ett mönster där unga hbtqi-personer i lägre utsträckning vet vem på skolan som de kan prata med när någon varit elak mot en elev. Stadsledningskontorets webbenkät ger inte en statistiskt säkerställd bild, men resultatet på denna fråga indikerar att detta behöver undersökas mer systematiskt. Stadsledningskontoret menar att en sådan analys skulle vara möjlig om elevenkäten innehåller bakgrundsfrågor om hbtqi.

24 %

**av de som svarar på
webbenkäten vet
inte vem på skolan
de ska prata med
när kränkningar
sker.**

8.2 Framåtsyftande rekommendationer

Utifrån resultat och analys lämnar stadsledningskontoret följande framåtsyftande rekommendationer:

8.2.1 Hbtqi i skolan

1. Säkerställ att skolpersonal inom grundskoleförvaltningen respektive utbildningsförvaltningen återkommande erbjuder kompetenshöjande insatser gällande inkluderande bemötande, hbtqi i skolan och normmedvetet förhållningssätt.
2. Säkerställ likvärdighet över staden genom att undersöka hur skolor i olika geografiska områden integrerar hbtqi i undervisningen samt i arbete mot diskriminering och kränkande behandling.
3. Undersök särskilt hur hbtqi integreras i undervisningen samt i arbete mot diskriminering och kränkande behandling för årskurs 4–6.
4. Säkerställ att det finns centrala riktlinjer eller annat stöd för inkluderande bemötande utifrån ett normmedvetet förhållningssätt.
5. Säkerställ alla elevers möjlighet att byta om och duscha i samband med undervisning i hälsa och idrott, oavsett idrottshall.
6. Säkerställ att ett normmedvetet perspektiv integreras i undervisning om sexualitet, samtycke och relationer i syfte att inkludera fler sexualiteter och könsidentiteter i undervisningen.
7. Undersök vilket stöd rektorer behöver i arbetet med aktiva åtgärder mot diskriminering och kränkande behandling, särskilt utifrån diskrimineringsgrunderna könsidentitet/könsuttryck och sexuell läggning.

8.2.2 Trygghet

1. Säkerställ att elevenkäten utformas så att analyser utifrån diskrimineringsgrunderna är möjliga att göra.
2. Säkerställ att anmälningar om diskriminering och kränkande behandling mot elever analyseras utifrån samtliga sju diskrimineringsgrunder med utgångspunkt i ett normkritiskt perspektiv.
3. Säkerställ att skolornas planer mot diskriminering och kränkande behandling följs upp och analyseras utifrån om skolorna har undersökt och analyserat risker och hinder utifrån samtliga diskrimineringsgrunder.
4. Utveckla och fördjupa samverkan mellan skolor och Resursteam heder i syfte att nå fler hbtqi-elever som lever i hederskontext.
5. Säkerställ att hbtqi-perspektivet ingår i de blanketter som tas fram för hälsosamtal inom grundsärskola och gymnasiesärskola.

Bilagor

Bilaga 1: Stadsledningskontorets webbenkät

Gör din röst hörd om hbtqi och skola!

Göteborgs Stad undersöker hur det är att gå i skolan som ung hbtqi-person. Hbtqi står för homosexuella, bisexuella, transpersoner, queera och intersexpersoner.

Undersökningen ska leda till att politiker som bestämmer i Göteborg får kunskap om vad som är bra och vad som behöver bli bättre i skolan. FN:s barnkonvention säger att alla barn och unga har rätt att komma till tals i de frågor de berörs av.

Vi vill be dig som

- » går i högstadiet eller gymnasiet i Göteborg
- » ... och är eller funderar på om du är hbtqi-person
- » om hjälp med att svara på denna enkät.

I enkäten ställs det frågor om:

- » hur din skola jobbar med hbtqi
- » omklädningsrum och toaletter
- » trygghet i skolan
- » förtroende för skolan
- » vad som behöver förbättras i skolan

Din röst och dina erfarenheter är viktiga och dina svar kan bidra till att du och andra barn och unga kan få det bättre i skolan!

Enkäten tar ungefär 10 minuter att svara på. Du väljer själv när du svarar.

Det är frivilligt att svara på enkäten. Om det kommer en fråga som du inte kan eller vill svara på kan du hoppa över den och gå vidare till nästa fråga.

Alla enkätsvar är helt anonyma. Vi kan ta inte reda på vem du som svarat på enkäten är. Dina svar läggs ihop med andras svar och blir ett resultat som lämnas till politikerna i Göteborgs Stads kommunfullmäktige. Det går inte att se vad en enskild person har svarat när vi redovisar resultatet.

Om du har några frågor om enkätundersökningen kan du maila till skolrapport.hbtq@stadshuset.goteborg.se

Stort tack för din medverkan!

Bakgrundsfrågor

Här kommer först några frågor om dig och din bakgrund.

1. Hur gammal är du?

☐ 12-13 år	☐ 18-19 år
☐ 14-15 år	☐ 20-21 år
☐ 16-17 år	☐ Vill inte svara

2. I vilken del av Göteborg bor du?

☐ Sydvästra Göteborg	☐ Hisingen
☐ Nordöstra Göteborg	☐ Vet inte/vill inte svara
☐ Centrala Göteborg	

3. Vilket eller vilka ord använder du om din könsidentitet?

Med könsidentitet menar vi det eller de kön du själv känner dig som. Könsidentiteten är inte kopplad till vilken kropp du har utan till vilket kön du känner att du tillhör. Det går att välja flera alternativ.

☐ Tjej	☐ Queer
☐ Kille	☐ Osäker/funderar
☐ Ickebinär	☐ Annat
☐ Trans	☐ Vill inte svara

Om du svarade **annat** så skriv gärna vilka ord du använder om din könsidentitet här:

4. Är du transperson eller funderar på vilket kön du har?

Att vara transperson betyder att ens könsidentitet, det kön man känner sig som, inte är samma som det kön man fick när man föddes. Det kan till exempel vara att du känner dig som någonting annat än tjej eller kille eller att du antogs vara kille när du föddes men att du själv känner att du är tjej. Att fundera på vilket kön du har kan handla om att du inte vet om du känner dig som tjej, kille, ickebinär eller något annat.

☐ Jag är transperson	☐ Jag är inte transperson
☐ Jag funderar på om jag är transperson men är inte säker	☐ Vill inte svara

5. Vem eller vilka kan du bli kär i och attraherad av?

Det går att välja flera alternativ.

☐ Jag kan bli kär i och attraherad av någon oavsett vilket kön den har (bisexuell/pansexuell)	☐ Jag kan bli kär i och attraherad av någon som har ett annat kön än mig själv (heterosexuell)
☐ Jag kan bli kär i och attraherad av någon som har samma kön som mig själv (homosexuell)	☐ Annat
	☐ Osäker/vet ej
	☐ Vill ej svara

Om du svarat **annat** så skriv gärna här:

6. Har du en eller flera funktionsnedsättningar?

Med funktionsnedsättningar menar vi exempelvis att du har svårigheter att röra dig, att höra eller se, att koncentrera dig, allergier eller andra svårigheter.

- ☐ Ja ☐ Vet inte/vill inte svara
☐ Nej

Om du vill kan du själv beskriva vad du har för funktionsnedsättning:

Hur min skola jobbar med hbtqi

1. Min skola arbetar aktivt för att alla elever ska kunna vara som de är och känna sig välkomna i skolan

- ☐ Stämmer dåligt ☐ Stämmer bra
☐ Stämmer ganska dåligt ☐ Vet inte/vill inte svara
☐ Stämmer ganska bra

2. På min skola är det okej att vara som man är/att vara olika

- ☐ Stämmer dåligt ☐ Stämmer bra
☐ Stämmer ganska dåligt ☐ Vet inte/vill inte svara
☐ Stämmer ganska bra

3. Det finns lärare på min skola som har bra kunskaper om hbtqi

- ☐ Stämmer dåligt ☐ Stämmer bra
☐ Stämmer ganska dåligt ☐ Vet inte/vill inte svara
☐ Stämmer ganska bra

4. Mina lärare delar in oss i grupper på andra sätt än utifrån kön/i tjej- och killgrupper

- ☐ Stämmer dåligt ☐ Stämmer bra
☐ Stämmer ganska dåligt ☐ Vet inte/vill inte svara
☐ Stämmer ganska bra

5. Det finns regnbågsflaggor och andra hbtqi-symboler på min skola

- ☐ Stämmer dåligt ☐ Stämmer bra
☐ Stämmer ganska dåligt ☐ Vet inte/vill inte svara
☐ Stämmer ganska bra

6. Vi får lära oss om hbtqi-frågor och hbtqi-personer i min skola

- ☐ Stämmer dåligt ☐ Stämmer bra
☐ Stämmer ganska dåligt ☐ Vet inte/vill inte svara
☐ Stämmer ganska bra

7. Hbtqi-frågor och hbtqi-personer finns med i de läromedel som vi använder i skolan

☐ Stämmer dåligt	☐ Stämmer bra
☐ Stämmer ganska dåligt	☐ Vet inte/vill inte svara
☐ Stämmer ganska bra	

Läromedel kan till exempel vara böcker, filmer, musik, bilder och annat material.

8. Sexualundervisningen tar upp frågor som berör mig

☐ Stämmer dåligt	☐ Stämmer bra
☐ Stämmer ganska dåligt	☐ Vet inte/vill inte svara
☐ Stämmer ganska bra	

Bemötande

1. Lärarna på skolan använder rätt namn om mig

(d.v.s. det namn jag själv använder)

☐ Stämmer dåligt	☐ Stämmer bra
☐ Stämmer ganska dåligt	☐ Vet inte/vill inte svara
☐ Stämmer ganska bra	

2. Lärarna på skolan använder det pronomen jag vill

(t.ex. hen, den, hon, han)

☐ Stämmer dåligt	☐ Stämmer bra
☐ Stämmer ganska dåligt	☐ Vet inte/vill inte svara
☐ Stämmer ganska bra	

3. Andra elever använder rätt namn om mig

(d.v.s. det namn jag själv använder)

☐ Stämmer dåligt	☐ Stämmer bra
☐ Stämmer ganska dåligt	☐ Vet inte/vill inte svara
☐ Stämmer ganska bra	

4. Andra elever använder det pronomen jag vill

(t.ex. hen, den, hon, han)

☐ Stämmer dåligt	☐ Stämmer bra
☐ Stämmer ganska dåligt	☐ Vet inte/vill inte svara
☐ Stämmer ganska bra	

Omklädningsrum och toaletter

1. Jag kan byta om och duscha som jag vill när jag har idrott

☐ Stämmer dåligt	☐ Stämmer bra
☐ Stämmer ganska dåligt	☐ Vet inte/vill inte svara
☐ Stämmer ganska bra	

2. Jag kan byta om och duscha som jag vill när jag har simundervisning på idrotten

☐ Stämmer dåligt	☐ Stämmer bra
☐ Stämmer ganska dåligt	☐ Vet inte/vill inte svara
☐ Stämmer ganska bra	

3. Vad är viktigt för att du ska känna dig trygg och bekväm när du ska byta om till idrotten? (Öppen fråga)

4. Det finns toaletter på skolan som jag kan använda

☐ Stämmer dåligt	☐ Stämmer bra
☐ Stämmer ganska dåligt	☐ Vet inte/vill inte svara
☐ Stämmer ganska bra	

Trygghet

1. Jag känner mig trygg i skolan

☐ Stämmer dåligt	☐ Stämmer bra
☐ Stämmer ganska dåligt	☐ Vet inte/vill inte svara
☐ Stämmer ganska bra	

2. Det finns platser eller situationer på min skola där jag känner mig otrygg

☐ Stämmer dåligt	☐ Stämmer bra
☐ Stämmer ganska dåligt	☐ Vet inte/vill inte svara
☐ Stämmer ganska bra	

3. Vad gör att de platserna/situationerna känns otrygga för dig? (Öppen fråga)

4. Jag har hört elever/lärare säga elaka kommentarer om homosexuella på min skola

☐ Stämmer dåligt	☐ Stämmer bra
☐ Stämmer ganska dåligt	☐ Vet inte/vill inte svara
☐ Stämmer ganska bra	

5. Jag har hört elever/lärare säga elaka kommentarer om bisexuella eller pansexuella på min skola

☐ Stämmer dåligt	☐ Stämmer bra
☐ Stämmer ganska dåligt	☐ Vet inte/vill inte svara
☐ Stämmer ganska bra	

6. Jag har hört elever/lärare säga elaka kommentarer om transpersoner på min skola

☐ Stämmer dåligt	☐ Stämmer bra
☐ Stämmer ganska dåligt	☐ Vet inte/vill inte svara
☐ Stämmer ganska bra	

7. Varje skola ska jobba för alla elevers lika värde och rättigheter. Har du eller någon du känner blivit dåligt behandlad eller utsatt i skolan på grund av:

☐ Kön	☐ Etnicitet (var man själv eller ens familj kommer ifrån)
☐ Könsidentitet (det eller de kön man känner sig som)	☐ Hudfärg
☐ Könsuttryck (hur man uttrycker sitt kön genom exempelvis kläder, hår, smink, hur ens röst låter)	☐ Funktionsnedsättningar
☐ Sexuell läggning	☐ Annat
☐ Ålder Religion	☐ Jag/någon jag känner har inte blivit dåligt behandlad på skolan

Om du svarat annat så skriv gärna här:

Förtroende

1. Det finns lärare eller andra vuxna på min skola som jag litar på

☐ Stämmer dåligt	☐ Stämmer bra
☐ Stämmer ganska dåligt	☐ Vet inte/vill inte svara
☐ Stämmer ganska bra	

2. Jag vet vem på skolan jag kan prata med om någon har varit elak mot en elev

☐ Stämmer dåligt	☐ Stämmer bra
☐ Stämmer ganska dåligt	☐ Vet inte/vill inte svara
☐ Stämmer ganska bra	

3. Jag litar på att vuxna i skolan sätter stopp för/ingriper när det sker kränkningar i skolan som exempelvis elaka kommentarer om hbtqi-personer

☐ Stämmer dåligt	☐ Stämmer bra
☐ Stämmer ganska dåligt	☐ Vet inte/vill inte svara
☐ Stämmer ganska bra	

4. Om någon har varit elak mot mig eller en annan elev så litar jag på att jag kan berätta det för en vuxen på skolan, utan att vara rädd för att bli dåligt behandlad av lärare och rektor efteråt

☐ Stämmer dåligt	☐ Stämmer bra
☐ Stämmer ganska dåligt	☐ Vet inte/vill inte svara
☐ Stämmer ganska bra	

5. Jag kan prata med skolsköterskan om min kropp, min könsidentitet och/eller min sexualitet

☐ Stämmer dåligt	☐ Stämmer bra
☐ Stämmer ganska dåligt	☐ Vet inte/vill inte svara
☐ Stämmer ganska bra	

6. Jag kan prata med kuratorn om min kropp, min könsidentitet och/eller min sexualitet

☐ Stämmer dåligt	☐ Stämmer bra
☐ Stämmer ganska dåligt	☐ Vet inte/vill inte svara
☐ Stämmer ganska bra	

7. Det finns elever på skolan som jag litar på

☐ Stämmer dåligt	☐ Stämmer bra
☐ Stämmer ganska dåligt	☐ Vet inte/vill inte svara
☐ Stämmer ganska bra	

8. Jag kan vara öppen med min sexualitet och/eller min könsidentitet för elever och lärare på min skola

☐ Stämmer dåligt	☐ Stämmer bra
☐ Stämmer ganska dåligt	☐ Vet inte/vill inte svara
☐ Stämmer ganska bra	

*Att vara öppen med din könsidentitet kan till exempel innebära att du kan använda de kläder som du vill, att du kan säga vilket namn du vill bli kallad för eller att du kan använda den toalett som du vill. Att vara öppen med din sexualitet kan till exempel innebära **att du kan berätta om vem du är kär i för andra eller att du kan visa din kärlek öppet om du är ihop med någon.***

9. Vad är viktigt att du ska kunna vara öppen i skolan, om du vill vara det? (Öppen fråga)

Avslutande frågor

Resultatet från den här enkäten kommer att lämnas över till de som bestämmer i Göteborg.

1. Har du några förslag på vad som behöver bli bättre i skolan?

2. Har du några övriga kommentarer?

Bilaga 2: Referenslista

Lagstiftning, förordningar och nationella styrdokument

Diskrimineringslagen

FN:s konvention om barnets rättigheter

Lag om personnamn

Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet

Läroplan för grundsärskolan

Läroplan för gymnasieskolan

Läroplan för gymnasiesärskolan

Regeringens proposition 2009/10:165 Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet

Regeringskansliet, Handlingsplan för hbtqi-personers lika rättigheter och möjligheter 2020–2023

Skollagen

Protokoll Göteborgs Stad

Protokoll Göteborgs Stad kommunfullmäktige 2022-01-27 § 10

Protokoll Göteborgs Stad kommunfullmäktige 2020-09-10 § 27

Protokoll Göteborgs Stad kommunfullmäktige 2017-01-26 § 12

Protokoll Göteborgs Stad kommunstyrelse 2020-06-03, § 553

Protokoll Göteborgs Stad kommunstyrelse 2019-10-23 § 768

Protokoll Göteborgs Stad kommunstyrelse 2015-10-21 § 557

Protokoll Göteborgs Stad kommunstyrelse 2014-12-10 § 775

Underlag Göteborgs Stad

Grundskoleförvaltningens Statistikrapport Kränkande behandling gällande år 2021, framtagen 2022-01-13.

Göteborgs Stads plan för att förbättra hbtq-personers livsvillkor 2017–2021

Göteborgs Stad, Grundskoleförvaltningen (2021), Kvalitetsrapport läsåret 2020/2021. En lägesbedömning av grundskoleförvaltningens verksamhet.

Göteborgs Stad, Stadsledningskontoret, 2021-03-16, PM Upplägg rapport/er hbtq-personers livsvillkor. Diarienummer: 1324/20.

Göteborgs Stad, Utbildningsnämnden, (2021), Kvalitetsrapport 2021.

Reglemente för grundskolenämnden

Reglemente för Göteborgs Stads HBTQ-råd

Reglemente för utbildningsnämnden

Uppgifter från grundskoleförvaltningen per mail 2022-02-15

Uppgifter från grundskoleförvaltningen per mail 2021-11-03

Uppgifter från grundskoleförvaltningen per mail 2021-10-11

Uppgifter från grundskoleförvaltningen per mail 2021-09-23

Uppgifter från utbildningsförvaltningen per mail 2022-02-11

Uppgifter från utbildningsförvaltningen per mail 2022-02-07

Uppgifter från utbildningsförvaltningen per mail 2022-02-04

Uppgifter från utbildningsförvaltningen per mail 2022-01-25

Uppgifter från utbildningsförvaltningen per mail 2021-11-03

Uppgifter från utbildningsförvaltningen per mail 2021-10-15

Uppgifter från utbildningsförvaltningen per mail 2021-10-11

Svar från grundskoleförvaltningen per mail 2022-01-18

Svar från utbildningsförvaltningen per mail 2022-01-27

Yttrande om hbtq-plan och ny hbtq-rapport från Göteborgs Stads

HBQT-råd, 2020-05-12

Rapporter

Barnombudsmannen, (2021), *Erfarenheter från unga transpersoner samt från barn och unga med intersexvariation*.

Björk och Wahlström, (2018), *Normer som skaver – hbtq-personers sociala arbetsmiljö i Göteborgs Stad, Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap Göteborgs Universitet*.

Folkhälsomyndigheten, (2017), *Metoder för att främja en god hälsa bland hbtq-personer. Resultat från en kartläggande litteraturöversikt*.

Folkhälsomyndigheten, (2015), *Hälsan och hälsans bestämningsfaktorer för transpersoner – en rapport om hälsoläget bland transpersoner i Sverige*.

FORTE: Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd, (2018), *Hälsa och livsvillkor bland unga hbtq-personer*.

Göteborgsregionen/Enkätfabriken, (2021), *Regiongemensam elevenkät 2021 Skolrapport för: Göteborg Grundsär*.

Göteborgsregionen/Enkätfabriken, (2021), *Regiongemensam elevenkät 2021 Skolrapport för: Göteborg Åk 9*.

Göteborgsregionen/Enkätfabriken, (2021), *Regiongemensam elevenkät 2021 Skolrapport för: Göteborg Gy 2*.

Norberg och Thörn, (2020), *Amandakommissionens rapport*.

Meyer, (2003), *Prejudice, Social Stress, and Mental Health in Lesbian, Gay, and Bisexual Populations: Conceptual Issues and Research Evidence*, Columbia University.

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, (2021), *”Det är viktigt att se att det går bra för många” Unga hbtq-personers röster om trygga och inkluderande miljöer*.

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, (2021), *Öppna skolan! Om hbtq, normer och inkludering i årskurs 7–9 och gymnasiet*.

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, (2019), *Olika verkligheter – unga hbtq-personer om sina levnadsvillkor*.

Nordiska ministerrådet, (2021), *Hälsa, välmående och livsvillkor bland unga LGBTI-personer i Norden – en forskningsöversikt och kartläggning av insatser*.

Skolinspektionen, (2020), *Skolors arbete med trygghet och studiero – en tematisk analys utifrån beslut fattade inom regelbunden kvalitetsgranskning 2018–2019*.

Skolinspektionen, (2018), *Sex och samlevnadsundervisning. Tematisk kvalitetsgranskning 2018*.

Skolinspektionen (2015), *Trygghet – fördjupad analys av skolenkäten*.

Skolverket, (2009), *Diskriminerad, trakasserad, kränkt? Barns, elevers och studerandes uppfattningar om diskriminering och trakasserier*.

Socialstyrelsen, (2016), *Vägledning för elevhälsan*.

SOU 2020:79, *Effektivare tillsyn över diskrimineringslagen – aktiva åtgärder och det skollagsreglerade området*.

SOU 2017:92, *Transpersoner i Sverige – förslag för stärkt ställning och bättre levnadsvillkor*.

Västra Götalandsregionen, (2020), *Gå bara om du absolut måste – transpersoners upplevelser av primärvården i Västra Götalandsregionen*.

Örebro universitet (Bainstovu m fl), (2019) *Det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck och samhällets utmaningar*.

Webbsidor

<https://www.barnombudsmannen.se/barnkonventionen/om-barnkonventionen/>

<https://www.barnombudsmannen.se/barnkonventionen/fns-barnrattskomite-och-sveriges-rapporter/>

<https://www.barnombudsmannen.se/globalassets/dokument/barnkonventionen/allmanna-kommentarer/allman-kommentar-nr-4.pdf>

<https://www.barnombudsmannen.se/globalassets/dokument/barnkonventionen/allmanna-kommentarer/allman-kommentar-nr-13.pdf>

<https://www.barnombudsmannen.se/globalassets/dokument/barnkonventionen/allmanna-kommentarer/allman-kommentar-nr-15.pdf>

<https://www.barnombudsmannen.se/globalassets/dokument/barnkonventionen/allmanna-kommentarer/allman-kommentar-nr-14.pdf>

<https://www.barnombudsmannen.se/globalassets/dokument/barnkonventionen/allmanna-kommentarer/allman-kommentar-nr-20.pdf>

<https://www.do.se/diskriminering/diskrimineringsgrunder/konsidentitet-eller-konsuttryck-en-av-diskrimineringsgrunderna>

<https://www.do.se/diskriminering/diskriminering-olika-delar-samhället/diskriminering-forskola-skola-hogskola>

<https://www.do.se/diskriminering/repressalier-diskriminering>

<https://goteborg.se/wps/myportal/start/kommun-o-politik/kommunfakta/stadsomraden-och-mellanomraden>

<https://goteborgsregionen.se/kunskapsbank/regiongemensamelevenkat2021.5.f47fb5d17cc23017f05810.html>

<https://www.mucf.se/lupp>

<https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRC/Pages/CRCIntro.aspx>, <https://www.barnombudsmannen.se/barnkonventionen/fns-barnrattskomite-och-sveriges-rapporter/>

https://www.regeringen.se/49c72d/globalassets/regeringen/dokument/socialdepartementet/barnets-rattigheter/sammanfattande-slutsatser-och-rekommendationer-avseende-sveriges-femte-periodiska-rapport_svensk-oversattning.pdf

<https://www.rfsl.se/hbtqi-fakta/begreppsordlista/>

<https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/befolkning/amnesovergripande-statistik/namnstatistik/produktrelaterat/Fordjupad-information/fragor-och-svar-om-namnstatistiken/>

<https://siris.skolverket.se/siris/ris.openfile?docID=607798>

<https://siris.skolverket.se/siris/ris.openfile?docID=607798>.

<https://www.skatteverket.se/privat/folkbokforing/namn/bytaforamn.4.76a43be412206334b89800020631.html>

<https://www.skolinspektionen.se/inspektion/inspektionsformer/>

<https://www.skolverket.se/for-dig-som-.../elev-eller-foralder/skolans-organisation/vem-har-ansvar-for-skolans-olika-delar>

<https://www.skolverket.se/regler-och-ansvar/ansvar-i-skolfragor/skolchefen>

<https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/arbeta-med-forskolans-och-skolans-vardegrund>

<https://www.skolverket.se/regler-och-ansvar/ansvar-i-skolfragor/simning-i-skolan>

<https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/jamstalldhet-i-skolan>

<https://www.skolverket.se/download/18.645f1c0e17821f-1d15c3099/1622712309998/Sandra-Bromster-Vardegrundsarbete-viktigt-for-studiero%E2%80%93transkribering-av-ljudfil-2.pdf>

<https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/koll-pa-studiero/vardegrundsarbete-viktigt-for-studiero>

Skolverket (2021), Ändringar i läroplanens inledande delar Grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet,

Skolverket (2021), Ändringar i läroplanens inledande delar Gymnasieskolan.

Skolverkets konferens för skolchefer och rektorer: Ändrade kursplaner och läroplaner hösten 2022 som genomfördes 30 september 2021.

<https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/dokument-webb/ovrigt/jamlikhet-hbtq-ordlista.pdf>

<https://transformering.se/vad-ar-trans/ordlista>

<https://www.vgregion.se/regional-utveckling/verksamhetsomraden/folkhalsa/kraftsamling-fullfoljda-studier/utvecklingsarbeten/samverkan/regiongemensam-elevhalsodatabas-for-elevens-halsa-i-fokus/>

Övrigt

Intervju med samordnare för den regiongemensamma elevenkäten, Göteborgsregionen, 2022-02-09.

Intervju med verksamhetsutvecklare hälso- och sjukvård, elevhälsans medicinska insats, utbildningsförvaltningen, 2022-02-09.

Kontakt

Telefon:

031-365 00 00 (Göteborgs Stads kontaktcenter)

E-post:

goteborg@goteborg.se

Fördjupad lägesbild hbtqi-personers livsvillkor i Göteborg

**- kompletterande rapport baserad på otrygghet
och diskriminering**

2023-01-12

Innehåll

DEL 1	4
1 Inledning	4
Uppdraget	4
Arbetsätt och metod	4
Avgränsningar	5
2 Definitioner och begrepp	6
Vad står hbtqi för?	6
Vad avses med otrygghet och diskriminering?	7
Hur formuleras frågor om trygghet?	7
3 Brist på underlag	10
Kunskapsbrist om minoritetsgrupper	10
Uppföljning kräver data	11
Kompletterande variabler i befintliga enkäter	11
Nationella trygghetsundersökningen	12
Enkätstudier en möjlighet	13
Hur följer Göteborgs Stad upp utifrån ett hbtqi-perspektiv?	14
4 Hbtqi-personers särskilda utsatthet	15
Diskriminering	15
Otrygghet på grund av brott	16
Hbtqi-personers villkor på jobbet	20
DEL 2	22
Lägesbild - hur ser otrygghet och diskriminering ut för hbtqi-personer i Göteborg?	22
5 HBTQ-rådet om särskilt utsatta grupper och platser	23
6 Trygghetsskapande och brottsförebyggande arbete	25
Trygghet i Göteborg 2021	26
Trygg-i-arbetet	27
EMBRACE – systematisk kartläggning	28
LOV3-områden	29
7 Brott utsatta hbtqi-personer i Göteborg	30
Hatbrott	30
Våldsbejakande extremism	31
Våld i nära	32
Hedersrelaterat våld och förtryck	34

8 Arbetsmiljöarbete / arbete mot diskriminering.....	35
Rutiner för arbetsmiljöarbete och aktiva åtgärder	36
9 Hbtqi-kompetens i Göteborgs Stad	37
Likvärd service kräver kunskap om olikheter	37
10 Sammanfattning och analys.....	39
11 Rekommendationer	41
Utvecklingsområde Kompetens.....	41
Utvecklingsområde Inkludering	41
Utvecklingsområde Uppföljning.....	42
Källor	43

DEL 1

1 Inledning

Den fördjupade lägesbilden av hbtqi-personers livsvillkor, baserad på otrygghet och diskriminering, är uppdelad i två delar.

I den första delen redogörs för uppdraget, avgränsningar och relevanta begrepp och definitioner. En väsentlig del belyser vilken data som finns tillgänglig vad gäller hbtqi-personers utsatthet samt vilka möjligheter - och skyldigheter Göteborgs Stad har att ta fram sådan data. I första delen redovisas också en uppdatering av relevant forskning, ny lagstiftning och pågående nationellt arbete kopplat till hbtqi-personer och trygghet/diskriminering det senaste året.

Del två ger en lägesbild av hbtqi-personers livsvillkor i Göteborg utifrån trygghet och diskriminering med fokus på särskilt utsatta grupper och platser samt en redovisning av det arbete som pågår i staden. Avslutningsvis följer en sammanfattning/analys och förslag på utvecklingsområden.

Uppdraget

Stadsledningskontoret redovisar i det här underlaget en fördjupad lägesbild av hbtqi-personers livsvillkor i Göteborg. Detta utifrån uppdraget från kommunstyrelsen till stadsledningskontoret (KS 2022-04-27 § 343), om att komplettera rapporten Hbtqi+personers livsvillkor, baserat på otrygghet och diskriminering, för att få ett tydligare och mer precist underlag inför framtagandet av en ny HBTQ-plan. Rapporten ska ge ett detaljerat underlag över vilka grupper som är särskilt utsatta samt särskilt otrygga platser. Fokus ska vara på frågor där det finns kommunal rådighet.

Rapporten Hbtqi+personers livsvillkor i Göteborg 2021 togs fram av Antidiskrimineringsbyrån Väst och presenterades tillsammans med stadsledningskontorets rapport om unga hbtqi-personers villkor i skolan 2021 ”Det är ingen temadag att vara hbtq – det är man året runt” för kommunstyrelsen i april 2022. (Dnr 1324/20)

Arbetssätt och metod

För att ta fram en kompletterande lägesbild baserad på hbtqi-personers otrygghet och diskriminering behöver det dels klarläggas vad som avses med trygghet respektive diskriminering, dels vilken data som är tillgänglig vad gäller hbtqi-personers utsatthet samt vilka möjligheter det finns att ta fram sådan data. Underlag till den kompletterande lägesbilden har - i den mån det varit möjligt - inhämtats på lokal nivå. Även rapporter och undersökningar på regional och

nationell nivå har använts då data som specifikt belyser hbtqi-personers utsatthet - och särskilt olika undergrupper inom målgruppen - är mycket begränsad. (Se vidare Del 1 Brist på underlag)

SOM-institutet vid Göteborgs universitet utför årligen en enkätundersökning om bland annat hur göteborgare upplever trygghet med fokus på det egna bostadsområdet. År 2021 innehöll enkäten för första gången bakgrundsfrågor som även inkluderar hbtqi-personers upplevelser av trygghet – vilket har tagits med i lägesbilden. (Se vidare Del 2 Trygghet i Göteborg 2021)

Kunskap om de lokala förhållandena och stadens arbete har i lägesbilden om hbtqi-personers utsatthet i Göteborg framför allt inhämtats från intervjuer, fördjupade dialoger och skriftliga förfrågningar till tjänstepersoner på stadsledningskontoret och i förvaltningar och bolag som arbetar med trygghetsfrågor, säkerhet och beredskap, våld i nära relation, hedersrelaterat våld och förtryck samt HR/arbetsmiljö. Information har även inhämtats från kommunala styrdokument, rapporter och utvärderingar.

För att bredda och fördjupa lägesbilden om hbtqi-personers utsatthet för våldsbrott har flera funktioner inom Polismyndigheten - bland annat Polisens Demokrati- och hatbrottsgrupp i Västra regionen - bidragit med kunskap och underlag. Dialog har också förts med Göteborgs Stads HBTQ-råd utifrån rådets erfarenhet och synpunkter kring otrygghet och diskriminering i Göteborg.

Avgränsningar

I uppdraget om framtagandet av en fördjupad och kompletterande lägesbild av hbtqi-personers livsvillkor i Göteborg efterfrågas att denna ska baseras på otrygghet och diskriminering. Vidare ska rapporten ge ett detaljerat underlag över vilka grupper som är särskilt utsatta samt särskilt otrygga platser. Fokus ska ligga på frågor där det finns kommunal rådighet.

En persons upplevelse av trygghet/otrygghet kan förutom den självklara kopplingen till utsatthet för våld och brott - även kopplas till en mängd omständigheter som exempelvis ekonomi, familjesituation, yrke, bostadssituation, hälsa och personens bakgrund. I den här kompletterande lägesbilden har stadsledningskontoret valt att avgränsa utredningen till områden och verksamheter där staden har en uttalad och särskilt rådighet vad gäller trygghet; såsom stöd och skydd vid utsatthet för våld i nära relation, vid hedersrelaterat våld och förtryck, i det trygghetsskapande och brottsförebyggande arbetet samt arbetet för inkluderande och trygga arbetsplatser inom Göteborg Stad. När det gäller unga hbtqi-personers (o)trygghet i skolan och utsatthet för diskriminering hänvisas till stadsledningskontorets rapport om unga hbtqi-personers villkor i skolan ”Det är ingen temadag att vara hbtq – det är man året runt”. (KS 2022-04-27 § 343, dnr 1324/20)

Det är dock viktigt att understryka att upplevd trygghet utifrån ett rättighets- och minoritetsperspektiv är nära sammankopplat med personens identitet och möjlighet att fullt ut vara sig själv. Det kommunala ansvaret att göra sig väl

förtrogen med levnadsförhållandena i kommunen (SoL 3 kap 1§) och att främja människors jämlikhet i levnadsvillkor (SoL 1 kap 1§) är därför genomgående av betydelse för uppdragets genomförande. En grundläggande kompetens i stadens verksamheter om personer som på olika sätt bryter mot normer är en förutsättning för stadens grunduppdrag att arbeta mot diskriminering och erbjuda likvärdig service oavsett vem personen är. Aspekterna ”särskilt utsatta grupper” och ”särskilt otrygga platser” kan därför vara relevanta för flertalet kommunala verksamheter. (Se vidare *Del 2 Hbtqi-kompetens* i Göteborgs Stad)

I lägesbilden finns även ett fokus på staden som arbetsgivare och det lagstadgade arbetsmiljöarbetet samt arbetet med att aktivt motverka diskriminering på stadens arbetsplatser. Detta bedöms fånga såväl trygghets- samt diskrimineringsaspekter samt ligga inom stadens rådighet.

I den mån det är möjligt att identifiera särskilt utsatta platser kommer detta att redovisas.

2 Definitioner och begrepp

Vad står hbtqi för?

Förkortningen hbtqi står för homosexuella, bisexuella, transpersoner, queera och intersexpersoner och knyter på olika sätt an till sexuell läggning, kön och könsidentitet/könsuttryck. Inom paraplybegreppet hbtqi ryms en mängd olika identiteter och grupper/undergrupper.

Medan homo- och bisexualitet avser sexuell läggning, används transpersoner som ett samlingsnamn för personer som inte identifierar sig som cispersoner. Med cispersoner avses vanligtvis personer vars juridiska och biologiska kön stämmer överens och alltid har stämt överens med deras könsidentitet och könsuttryck.

Göteborgs Stad använder sedan hösten 2021 i likhet med den nationella handlingsplanen för hbtqi-personers lika rättigheter och möjligheter begreppet hbtqi, där i:et står för intersexpersoner.

Intersex är en benämning som används för att förklara tillstånd där den kroppsliga utvecklingen inte är entydig i fråga om kön. Medan hbt är kopplade till en persons sexuella läggning och/eller könsidentitet är queer ett mångfacetterat begrepp som kortfattat handlar om ett normkritiskt förhållningssätt till kategorisering av människor utifrån sexuell läggning, könsidentitet och könsuttryck.

Ibland används även ett + efter hbtqi. Detta för att inkludera mångfalden av olika sätt att definiera sig bland personer som bryter mot normer kring sexualitet och könsidentitet/könsuttryck.

I de fall då det i den här rapporten hänvisas till andra källor och uppgiftslämnare, används källans/uppgiftslämnarens begrepp eller förkortning, såsom till exempel hbt, hbtq eller hbtq+.

Vad avses med otrygghet och diskriminering?

Göteborgs Stad och trygghet

Det finns en mängd sätt att definiera trygghet - begreppet har även förändrats över tid. I Göteborgs Stads trygghetsskapande och brottsförebyggande program 2022-2026, som antogs av kommunfullmäktige (KF 2022-06-16 § 127) står det:

Alla som lever, verkar eller vistas i staden ska vara trygga och säkra i Göteborg. Alla ska kunna röra sig fritt och vara trygga i sina hem. Ingen ska behöva begränsa sitt vardagsliv eller avstå från att besöka en plats på grund av rädslan för att utsättas för brott.

I programmet konstateras det samtidigt att trygghet är ett mångfacetterat begrepp som används i olika sammanhang och som kan betyda olika saker för olika människor bland annat beroende av tid på dygnet, den fysiska platsen, vem man är och tidigare erfarenheter. För att uppleva trygghet är det grundläggande att ha goda livsvillkor även om inte detta enbart avgör den upplevda tryggheten. Trygghet innebär också att känna tillit till sina medmänniskor och att känna säkerhet.

I stadens trygghetsskapande och brottsförebyggande program avgränsas otryggheten till att *främst omfatta rädslan för att utsättas för brott.*

Som framkommer i beredningen av det fördjupade underlaget är hbtqi-personers upplevelse av trygghet också kopplat till den egna identiteten och omfattar även tillit till och erfarenheter av att fullt ut kunna vara sig själv och på ett likvärdigt sätt åtnjuta sina mänskliga rättigheter. Det betyder att trygghet i det här underlaget beaktas utifrån ett något bredare perspektiv än utsatthet för brott.

Hur formuleras frågor om trygghet?

I samband med Göteborgs 400-årsjubileum 2021 och firandet av 100 år av demokrati i Sverige släppte SOM-institutet vid Göteborgs universitet en forskarantologi om Göteborg; *Hög tid för Göteborg*.¹ Antologin utgår från göteborgarnas svar i de senaste fem årens lokala SOM-undersökningar och fokuserar bland annat på lokal demokrati och politik samt trygghet och segregation.

I kapitlet *(O)trygghet i Göteborg? Från kust till inland*² beskrivs hur begreppsanvändningen av ordet ”trygghet” har förändrats under de senaste decennierna. Från att varit sammanknippad med en förutsägbar vardag i framför allt ekonomiska termer, har ordet numera fått en alltmer starkare sammankoppling med brottslighet, utsatthet och skydd mot våld, konstaterar forskarna Hanna Sahlin Lilja, Sebastian Lundmark och Frida Sandelin vid

Lunds universitet och SOM-institutet, Göteborgs Universitet. I kapitlet problematiserar de utifrån kvinnors respektive mäns upplevelser hur upplevd trygghet formuleras i enkäter (kvantitativa data) i jämförelse med vad som framkommer i intervjustudier (kvalitativ data).

Sahlin Lilja, Lundmark och Sandelin konstaterar att beroende på hur trygghetsindikatorer formuleras tenderar de mäta olika typer av trygghet för män och kvinnor. En eventuell koppling mellan trygghet och sexuell läggning eller könsidentitet behandlas inte i antologin. Men forskarna slår fast att ”då även innebörden av ordet trygghet över åren skiftat i betydelse från trygghet i ekonomiska termer till trygghet genom avsaknad av brottslighet och våld, är det möjligt att personer från olika demografiska grupper tolkar ordet olika”.

Lägre tillit bland utsatta grupper

I forskarantologin *Du sköra nya värld*,³ som presenterades av SOM-institutet juni 2022, analyserar ett femtiotal forskare från olika discipliner vid universitet och högskolor i Sverige de senaste årens samhällsutvecklingen med utgångspunkt i 2021 års nationella SOM-undersökning.

Med fokus på tillit lyfter statsvetarna Sören Holmberg och Bo Rothstein en tendens i kapitlet *Den svenska tilliten fortsatt hög – men sjunker i utsatta grupper*.⁴ Sverige har tillsammans med övriga nordiska länder sedan länge utmärkts av en internationellt sett exceptionellt hög grad av tillit människor emellan. Holmberg och Rothstein slår i kapitlet fast att den genomsnittliga graden av mellanmänsklig tillit fortfarande är hög i Sverige och i huvudsak stabil. Samtidigt säger de sig ”funnit vissa sprickor i kristallen för höglitarlandet Sverige”. Det finns enligt de båda statsvetarna flera ”storleksmässigt små sociala grupper med klart lägre mellanmänsklig tillit som dessutom är på nedgång över tid”. De tycker sig också se tecken på ”ett mer fragmentiserat samhälle med större skillnader mellan hög- och låglitare” håller på att rota sig i Sverige.

I likhet med antologin *Hög tid för Göteborg* saknas det även i det underlag som Rothstein och Holmberg utgår ifrån data som specifikt fångar hbtqi-gruppens upplevelser. Rothstein och Holmberg refererar dock till forskningsresultat som visar att ”korruption, favorisering och diskriminering” inom de offentliga institutionerna inte bara kan ha negativ effekt på tilliten till de offentliga myndigheterna och serviceproducenterna utan också på tilliten till människor i allmänhet.

Hbtqi-personers misstro

Data om hbtqi-gruppens tillit till samhällsinstitutioner över tid är begränsad. RFSL, Riksförbundet för homosexuella, bisexuella, transpersoners och queeras rättigheter, har i alla fall mellan 2008 och 2015 publicerat sex rapporter om hbtqi-personers tilltro till olika samhällsinstanser. Rapporterna, som är nationella, bygger på webbenkäter som genomförts via olika digitala forum knutna till hbtqi-communityt. Undersökningarna bygger inte på slumpmässiga urval och representerar därmed inte nödvändigtvis alla hbtqi-personer. I

rapporterna konstateras att många hbtq-personer utgår från att de skulle bli negativt bemötta eller är osäkra på vilket bemötande de kan förvänta sig i kontakter med olika samhällsinstitutioner beroende på sin sexuella läggning och/eller könsidentitet och könsuttryck. Inte sällan riktar sig denna misstro mot samhällsinstanser som jobbar med brottsoffer.⁵

I 2015 års mätning, där ca 5000 hbtq-personer deltog, uppgav drygt 30 procent av enkätens deltagare ett bristande förtroende för socialtjänsten och ytterligare knappt 30 procent en osäkerhet kring socialtjänstens bemötande av hbtq-personer. Runt 15 procent uppgav att de skulle söka stöd hos socialtjänsten om de utsattes för våld, hot eller trakasserier från en partner. Drygt 75 procent uppgav i samma undersökning att de skulle söka stöd hos ”vän/familj” och knappt 60 procent i ”mitt nätverk”.⁶

Bristen på tillit påverkar enligt RFSL inte bara viljan att söka stöd utan också benägenheten att anmäla brott.

HBQ-rådet om trygghet

Göteborg Stads HBQ-råd, som är kommunstyrelsens samrådsorgan med hbtqi-communityt i Göteborg, har sedan rådet inrättades 2013 återkommande lyft frågor om hbtqi-personers upplevelser av trygghet och säkerhet. Inför framtagandet av Plan för att förbättra hbtq-personers livsvillkor 2017-2023 (hädanefter hbtq-planen) framhöll rådet ”skydd och stöd för våldsutsatta hbtqi-personer” som det område rådet såg som mest angeläget för staden att utveckla vid sidan av ”trygga mötesplatser”.

Rådet har bland annat som uppgift att avge yttranden och vara samråd för pågående planeringsprocesser i staden. I samband med framtagandet av stadens nya trygghetsskapande och brottsförebyggande program framförde rådet att det vill se en breddad förståelse av begreppet trygghet samt att minoritetsgruppers otrygghet och brottsutsatthet behöver bli mer synliggjorda.⁷ Utan ett synliggörande av olika målgrupper och riktade insatser för dessa ser rådet en risk för att ”arbetet kommer att utgå från norm och på så vis exkludera många människor”. Rådet förespråkar att det trygghetsskapande och brottsförebyggande arbetet också kopplas till bristande tillit.

Vad menas med diskriminering?

Det finns flera sätt att närma sig begreppet diskriminering. I vardagligt tal används diskriminering ofta som ett sätt att beskriva orättvis behandling av olika slag. I juridisk mening måste diskrimineringen dock ha samband med någon av de sju diskrimineringsgrunderna (kön, könsidentitet eller könsuttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning, ålder) och även i övrigt uppfylla diskrimineringslagens kriterier.

Diskrimineringslagens kriterier:

- Det måste vara en enskild person som blivit missgynnad eller kränkt

- Det ska finnas ett samband med en diskrimineringsgrund (sexuella trakasserier kräver inte detta samband)
- Det måste handla om en av de former av diskriminering som beskrivs i lagen
- Det måste ha skett inom ett av de samhällsområden där lagen gäller ⁸

I det här underlaget används diskrimineringslagens definition av diskriminering. I fall där orättvis behandling som inte i lagens mening innebär diskriminering förekommer, används benämningar som exempelvis exkludering, särskild utsatthet och sårbarhet.

3 Brist på underlag

Kunskapsbrist om minoritetsgrupper

Trots att Sverige tillhör de främsta länderna i världen på offentlig statistik så har Sverige ett flertal gånger fått kritik från FN:s konventionsövervakande organ liksom från EU och Europarådet på grund av brister i att kartlägga och åtgärda minoriteters livsvillkor. Denna brist påtalas även i Statistiska Centralbyråns (SCB) rapport *Lämna ingen utanför – Statistisk lägesbild av genomförandet av Agenda 2030 i Sverige* som publicerades i oktober 2020.⁹ Samt i rapporten *På tal om statistik och mänskliga rättigheter*¹⁰ som Länsstyrelserna 2019 tog fram på uppdrag av regeringen. Efter en genomgång av åtskilliga databaser och tabeller med offentlig statistik är det Länsstyrelsens slutsats att data (centrala indelningsgrunder) som funktionsförmåga, religion, sexuell läggning, könsöverskridande identitet och etnicitet ofta saknas på regional och lokal nivå i Sverige.

Medan det finns en mycket god kunskap om befolkningen utifrån juridiskt kön, kronologisk ålder samt utbildnings- och inkomstnivå samlas i regel inte statistik in om till exempel etnicitet, funktionsnedsättning, religion, könsidentitet och sexuell läggning in i Sverige.¹¹

Den statistikinsamling som oftast används i Sverige är kopplad till unika personnummer och folkbokföringsregistret. Flertalet diskrimineringsgrunder bedöms som känsliga personuppgifter och kan därför inte registreras. Känsliga personuppgifter måste värderas mycket noggrant i förhållande till människors integritet och innehar även ett starkt skydd i dataförordningen kring hanteringen av dem.

För att kunna säkerställa efterlevnaden av mänskliga rättigheter i Sverige - och allas tillgång till dem - beslutade riksdagen 2022-06-22 att statliga förvaltningsmyndigheter, kommuner och regioner ska vara skyldiga att på begäran av Institutet för mänskliga rättigheter lämna uppgifter om vilka åtgärder som gjorts i den egna verksamheten för att säkerställa dessa rättigheter. Lagändringarna började gälla 1 september 2022.¹²

Uppföljning kräver data

Diskrimineringsmannen (DO) fick 2011 i uppdrag av regeringen att undersöka möjligheten att samla in uppgifter om de nationella minoriteterna och de fem diskrimineringsgrunder som det i dagsläget ofta saknas data om: könsidentitet eller könsuttryck, sexuell läggning, etnisk tillhörighet, religion och annan trosuppfattning samt funktionsnedsättning. I förstudiens rapport *Statistikens roll i arbetet mot diskriminering - en fråga om strategi och trovärdighet* (2012)¹³ lyfter DO fram en bred kunskapsbas av jämlikhetsdata som en förutsättning för att följa upp arbetet om jämlikhet i rättigheter, möjligheter och utfall samt arbetet mot diskriminering.

Samtidigt skriver DO att insamlandet av statistik om minoritetsgrupper bör värderas utifrån både legitima behov och legitima farhågor. Utvecklingen av olika metoder för att samla in statistik måste förankras brett och det måste finnas garantier för hur statistiken kommer att användas.

Förstudien slår fast att det inte går att använda en enda metod för samtliga befolkningsgrupper utan att det behövs särlösningar, både för de befolkningsgrupper som är för små i relation till den totala befolkningen och för de befolkningsgrupper som uppvisar oro och bristande förtroende gentemot statsmakterna. Vid en eventuell större studie blir den huvudsakliga utmaningen enligt rapporten, att ur teknisk synpunkt ta fram särlösningar som möjliggör dels jämförelse över tid, dels jämförelse mellan olika befolkningsgrupper.

I DO:s rapport definieras begreppet jämlikhetsdata till att omfatta all data som är av relevans för området - såväl kvalitativa uppgifter som kvantitativa sådana. I rapporten pekas fyra huvudsakliga källor för jämlikhetsdata ut - officiell statistik, forskning och analys, anmälningar och uppföljningar. DO:s slutsats är att olika datakällor tillför olika typer av kunskap och belyser olika aspekter av diskriminering och ojämlikhet och kompletterar varandra.

Kompletterande variabler i befintliga enkäter

Göteborg Stad är, liksom andra kommuner, inblandade i en mängd enkäter varje år. I de återkommande enkäterna staden hanterar såsom till exempel Fritidsvaneundersökningen, SCB:s Medborgarundersökning och Medarbetar-enkäten/chefsenkäten saknas data utifrån flera diskrimineringsgrunder, bland annat sexuell läggning. Den enkät som inkluderar flest diskrimineringsgrunder är den nationella folkhälsoenkäten, Hälsa på lika villkor, där både sexuell läggning och könsidentitet finns med.

I ett internt utvecklingsarbete vid stadsledningskontoret har en genomlysning gjorts av i princip alla de enkäter som görs återkommande och som används för uppföljning inom området för social hållbarhet. I genomlysningen har en subjektiv bedömning gjorts avseende vilka bakgrundsfaktorer som täcks av respektive enkät och var de stora tomrummen finns. I de grönmarkerade cellerna är det god täckning, gulmarkerade tveksam täckning och rödmarkerade dålig täckning.

	Kön	Könsöverskridande identitet eller uttryck	Etnisk tillhörighet	Sexuell läggning	Religion eller annan trosuppfattning	Funktionsnedsättning	Ålder	Socioekonomi	Geografi	Minoriteter	Diskriminering/tråkasserier
SOM-undersökningen											
Hälsa på lika villkor											
Skolenkäten, GR*											
Skolenkäten, Skolinspektionen*											
Fritidsvaneundersökningen*											
Drogvaneundersökningen											
Förskolenkäten											
Medborgarundersökningen SCB											
Medarbetarenkäten/chefsenkäten											
Vecka 40-mätningen											
AktivBo boendeundersökning											
Ja											
Delvis											
Nej											

Nationella trygghetsundersökningen

Ett exempel på nationell enkät som kan komma att komplettera sina bakgrundsvariabler är Brottsförebyggande rådets (Brå) årliga nationella trygghetsundersökning (NTU). Den är ett av de viktigaste underlagen vad gäller svenskars upplevelser av oro och otrygghet.

Varken i den nationella trygghetsundersökningen för 2021 eller i tidigare undersökningar ingår variablerna sexuell läggning eller könsidentitet. Men i sitt regleringsbrev för budgetåret 2021¹⁴ fick Brå uppdraget att analysera möjligheterna att inkludera bakgrundsinformation om diskrimineringsgrunderna i NTU.

I juni 2022 redovisade Brå sitt uppdrag utifrån en avvägning av metodologiska aspekter, juridiska aspekter samt synpunkter från berörda myndigheter och andra relevanta aktörer.¹⁵ Bedömningen var att det utifrån ett metodologiskt perspektiv finns mycket goda möjligheter att föra in bakgrundsfrågor för de diskrimineringsgrunder som ingick i den pilotundersökning som Brå utfört: könsöverskridande identitet eller uttryck (inklusive transerfarenhet), sexuell läggning, religion eller annan trosuppfattning samt funktionsnedsättning.

I redovisningen konstaterar Brå att för vissa grupper kommer antalet svarande vara för litet, varför det är sannolikt att flera års data kommer behöva slås samman för att data ska kunna redovisas. Brås bedömning är dock att en förutsättning för att kunna inkludera bakgrundsfrågor om olika diskrimineringsgrunder i NTU är att bilagan till förordningen (2001:100) om den officiella statistiken kompletteras för att säkerställa att diskrimineringsgrunderna täcks in.

Enkätstudier en möjlighet

Ett sätt att samla in data om minoritetsgrupper kan vara att i enkätstudier riktade till målgruppen efterfråga svar – där respondenterna är anonyma. Metoden bygger på principerna självidentifikation, informerat samtycke, frivillighet och anonymitet. Genomförandet av enkätstudier och samråd för att samla in mer detaljerade data om levnadsförhållanden för utsatta invånare efterfrågas bland annat av FN:s granskningskommittéer.¹⁶

Göteborgs Stad har vid några tillfällen använt sig av metoden för att öka kunskapen om hbtqi-personers livsvillkor. För att få kunskap om hur hbtqi-personer som arbetar i kommunen upplever sin sociala arbetsmiljö (utifrån bland annat diskriminering och trygghet) utan att känslig information kopplades till enskilda individer genomförde Göteborgs universitet på uppdrag av Göteborgs Stad 2018 en studie i form av en webbenkät som kompletterades med fördjupade intervjuer. I rapporten Normer som skaver¹⁷, som var den första av sitt slag i Sverige, redovisades hur hbtqi-personer upplever arbetsmiljön i Göteborgs Stad samt rekommendationer för ett fortsatt arbete.

I Antidiskrimineringsbyråns rapport Hbtqi+personers livsvillkor i Göteborg 2021, som redovisades för kommunstyrelsen i april 2022, tog byrån civilsamhället till hjälp för att nå ut till breda lager av hbtqi-communityt med en webbenkät. Enkäten som spreds under hösten 2021 besvarades av 583 enskilda personer som identifierade sig som hbtqi. Totalt fanns 14 olika alternativa identiteter, det gick även att kryssa i fler än ett alternativ. Likaså redovisades ålder, från 10 och 69 år, samt utbildningsnivå och geografisk hemvist i staden.

I rapporten ”Det är ingen temadag att vara hbtq – det är man året runt” om unga hbtqi-personers situation i skolan som redovisades för kommunstyrelsen samtidigt som Hbtqi+personers livsvillkor i Göteborg 2021, tog stadsledningskontoret hjälp av både stadens egna verksamheter och civilsamhället. I en webbenkät som riktade sig till elever på högstadiet och gymnasiet i Göteborg som är eller funderar på om de är hbtqi-personer, deltog 297 personer mellan 12 och 21 år. Även här redovisades en mängd bakgrundsvariabler som exempelvis ålder, geografisk hemvist i staden, funktionalitet och självvald identitet.

Som exemplen ovan visar kan enkätstudier bidra med värdefulla data om minoritetsgrupper, som exempelvis hbtqi-gruppen. De kan även ge information om undergrupper inom dessa grupper. Men samtidigt som respondenternas anonymitet kan säkras – kan anonymiteten innebära svårigheter att följa utfallet över tid. En spridning av enkäterna via nätverk och intresseorganisationer kan också innebära att de som svarar tenderar att besitta mer förhandskunskap och vara mer motiverade att svara än slumpmässigt utvalda respondenter i totalpopulationen. Sammantaget innebär detta att enkäterna inte kan sägas utgöra en komplett bild av målgruppens situation.

Hur följer Göteborgs Stad upp utifrån ett hbtqi-perspektiv?

Inom Göteborgs Stad saknas till stora delar underlag om hbtqi-personers livsvillkor. Det gäller såväl trygghetsfrågor som diskriminering. Särskilt stor är bristen på kunskap om olika undergrupper inom hbtqi-gruppen – där det endast i några få undantagsfall finns tillgängliga data.

Den statistik som Göteborgs Stad hanterar ryms inom kategorierna: 1. Statistik från register 2. Statistik från verksamheter 3. Statistik från enkäter.

Statistik från register (offentlig statistik) används ofta medan möjligheten att via anonyma enkäter efterfråga olika minoritetsperspektiv, exempelvis utifrån sexuell läggning, används mycket sparsamt. I verksamhetsstatistiken saknas data om bland annat funktionsnedsättning, talat språk/etnicitet, religion och samtliga variabler inom hbtq-spektrumet.

Kvalitativa data med syfte att fånga olika diskrimineringsgrunder används endast undantagsvis inom Göteborgs Stad.¹⁸ Det förekommer också endast i ett fåtal av stadens styrande dokument explicita hänvisningar till hbtqi-gruppen vilket återspeglas i hur dessa perspektiv återkommer - eller inte återkommer - i genomförandet och uppföljningen av planer och program. Detta redovisas i Antidiskrimineringsbyråns rapport Hbtqi+personers livsvillkor.

I ett flertal befintliga styrdokument i staden (se exempel i tabell nedan) finns både uppdrag om att utveckla metoder för att inkludera olika minoritetsgrupper och att beakta dessa i analyserna. Uppföljningar av styrdokument som gjorts visar dock att det arbetet inte genomförts och att det saknas ett övergripande systematiskt arbete som inkluderar olika minoritetsgrupper.¹⁹

Plan	Aktivitet/
Göteborgs Stads plan för stärkta insatser mot rasism 2020-2023	2.1 Utredda förutsättningarna för att utveckla och använda metoder för insamling av underlag och uppföljning utifrån fler variabler
Göteborgs Stads plan för en jämlik stad 2019-2022	Genomföra analyser av jämlikhet ur ett helhetsperspektiv
Göteborgs Stads plan för en jämlik stad 2019-2022	Utveckla indikatorer och analys av tvärssektoriella frågor
Göteborgs Stads plan för en jämlik stad 2019-2022	Utveckla ordinarie uppföljning utifrån jämlikhet
Göteborgs Stads program för full delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2021–2026	3:3 Stadens verksamheter ska i sina enkäter och uppföljningar samla in underlag på ett sådant sätt att det är möjligt att göra analyser utifrån diskrimineringsgrunderna
Göteborgs Stads plan för Jämställdhet 2019-2023	"Individer är också olika i könsidentitet, funktionsvariation, socioekonomisk bakgrund, etnisk tillhörighet, religionstillhörighet, ålder etc. Jämställdhetsanalyser måste därför också kunna hantera fler diskrimineringsgrunder och perspektiv än bara juridiskt kön. Ytterligare variabler bör därför läggas till kopplat till olika diskrimineringsgrunder för att tillämpa en jämlikhetsintegrerad planerings-, budget- och uppföljningsprocess." - sid 11
Göteborgs Stads riktlinje för inkluderande dokument. Enkäter, blanketter och formulär 2017	"Statistik som staden själv förfogar över i möjligaste mån inkludera personer som inte identifierar sig som kvinna eller man."
Uppdrag att ta fram en handlingsplan för att stoppa nyrekrytering, gängkriminalitet och utvecklingen av parallella samhällen i Göteborg	"I uppföljningen ska underlag samlas in på ett sådant sätt att det är möjligt att göra analyser utifrån diskrimineringsgrunderna."
Förslag till: Göteborgs Stads trygghetsskapande och brottsförebyggande program 2022–2026	"I uppföljningen ska underlag i den mån det går samlas in på ett sådant sätt att det kan möjliggöra analyser utifrån bakgrundsvariabler, såsom geografiska och socioekonomiska förutsättningar samt diskrimineringsgrunder."
Förslag till: Göteborgs Stads handlingsplan för att inga områden ska vara utsatta 2025	"I uppföljningen ska underlag samlas in på ett sådant sätt att det är möjligt att göra analyser utifrån diskrimineringsgrunderna."

Sammantaget kan det därmed konstateras att hbtqi-personers livsvillkor och upplevelser - i likhet med flera andra minoritetsgruppers - till stora delar saknas i stadens ordinarie planerings- och uppföljningsprocess.

4 Hbtqi-personers särskilda utsatthet

Hbtqi-personers utsatthet och upplevda otrygghet ser delvis annorlunda ut än för majoritetsbefolkningen. I likhet med andra minoritetsgrupper kan utsattheten i många fall kopplas till den egna identiteten, till den personen är. Risker för att exempelvis utsättas för diskriminering och hatbrott är högre. Likaså för att mötas av fördomar, kränkningar, exkluderande strukturer och sämre tillgång till sina mänskliga rättigheter. En specifik form av utsatthet för hbtqi-personer utgörs av hotet om att outas – alltså mot sin vilja bli röjd som hbtqi-person.

Diskriminering

År 2020 kom det totalt in 3 524 anmälningar om diskriminering till Diskrimineringsmannen, DO. DO konstaterar att relativt få av dessa rörde diskriminering som har samband med sexuell läggning och/eller könsidentitet och könsuttryck. Antalet anmälningar som hade samband med sexuell läggning var 62 och vad gällde könsidentitet och könsuttryck 49.²⁰

Enligt DO är mörkertalet stort - endast en liten del av den upplevda diskrimineringen anmäls. De som anmäler är människor som ofta beskriver att de varit med om flera händelser som sammantaget ger upplevelsen av att ha blivit diskriminerad. Diskriminering har också många gånger samband med fler än en diskrimineringsgrund. Det gäller både när en enskild individ blir diskriminerad och på en samhälls nivå. En kvinna som är homosexuell kan därför ha andra erfarenheter av diskriminering än en man som är homosexuell. På samma sätt kan föreställningar om sexuell läggning i kombination med etnisk tillhörighet, ålder och så vidare ha betydelse för hur en person blir behandlad eller vilka hinder personen stöter på.

I april 2022 fick DO ett uppdrag av regeringen att utifrån anmälningar som kommer till myndigheten fördjupa kunskapen om diskriminering som har samband med flera diskrimineringsgrunder och belysa frågor som har att göra med intersektionalitet, alltså hur utsattheten utifrån en persons olika egenskaper samverkar. Uppdraget ska slutredovisas mars 2023.

DO avser också att från och med 2023 publicera en årlig rapport om hur diskrimineringen ser ut i Sverige utifrån samtliga sju diskrimineringsgrunder. Rapporten ska utgå från olika typer av källor. Förutom anmälningar till DO ska den också innehålla forskning och undersökningar från andra myndigheter. För att nå ut brett till berörda målgrupper kommer DO att samverka med landets antidiskrimineringsbyråer.

Otrygghet på grund av brott

Hbtqi-personers otrygghet har ofta kopplingar till den egna identiteten. Det gäller inte minst utsattheten för hat, hot och våld - men också den upplevda och/eller förväntade möjligheten till samhällets skydd och stöd.

Rapporten *Hälsa på lika villkor? Med fokus på situationen för bisexuella, homosexuella och transpersoner i Västra Götaland*²¹ från 2021 bygger på resultatet från undersökningarna *Hälsa på lika villkor i Västra Götaland 2018 och 2019*. Av cirka 60 000 respondenter identifierade sig 1 227 som bisexuella, 577 som homosexuella samt 307 som transpersoner. I rapporten slås det fast att personer som på olika sätt bryter mot normen för sexuell läggning och/eller könsidentitet genomgående har sämre resultat på nästan alla frågor som inkluderas i undersökningen, bland annat vad gäller otrygghet och utsatthet för våld.

Bisexuella, och särskilt bisexuella kvinnor, har i många fall sämst resultat. När det till exempel gäller erfarenheten av att ha blivit utsatt för hot om våld de senaste 12 månaderna är det betydligt fler bisexuella och transpersoner som upplevt detta än personer som identifierar sig som heterosexuella och cispersoner.

På frågan om respondenten avstår från att gå ut ensam på grund av rädsla visar undersökningen att bisexuella avstår i större utsträckning från att gå ut ensamma jämfört med både heterosexuella och homosexuella. Samtidigt uppger var tredje transperson att hen avstår från att gå ut ensam.

Resultatet från undersökningen i Västra Götaland ligger i linje med Folkhälsomyndighetens redovisning av utvecklingen av hälsan och hälsans bestämningsfaktorer bland hbt-personer på nationell nivå.²² Där framgår det att det är betydligt vanligare att homo- och bisexuella upplevt hot om våld och fysiskt våld jämfört med heterosexuella. Det gäller särskilt bisexuella kvinnor och i synnerhet unga bisexuella kvinnor. Likaså har varannan transperson undvikit olika vardagliga aktiviteter på grund av rädsla för diskriminering det senaste året. Många känner sig otrygga i vardagen och är rädda för att gå ut ensamma. Var femte transperson har upplevt våld på grund av sin transidentitet.

Hbtqi-personers utsatthet för hatbrott

Hatbrott är på ett tydligt sätt kopplat till hbtqi-personers identitet. Med hatbrott menas att motivet till brottet har varit att kränka målsäganden utifrån ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse, sexuell läggning eller könsöverskridande identitet eller uttryck. Både enskilda individer och grupper av människor kan utsättas, liksom organisationer, institutioner och allmän egendom. Gärningspersonens motiv är alltså centralt. Hatbrott brukar även kallas för *budskapsbrott*, eftersom motivet bakom handlingen riktar sig mot fler än bara offret. I lagstiftningen regleras hatbrott som en straffskärpningsregel samt genom brotten hets mot folkgrupp och olaga diskriminering.²³

År 2020 uppgick antalet hatbrottsmarkerade polisanmälningar i vilka ett eller flera hatbrottsmotiv kunde identifieras till 3 398 i Sverige. I flera anmälningar

framgick fler än ett hatbrottsmotiv, vilket resulterade i totalt 3 709 identifierade hatbrottsmotiv. Av dessa bedömdes 13 procent vara hbtqi-relaterade hatbrott, varav 8 procent hade homofobiska motiv, 2 procent transfobiska samt övrigt hbtqi-relaterade 3 procent. ²⁴ (Se vidare Del 2 Hatbrott)

- Det vanligaste huvudbrottet bland de hbtqi-relaterade hatbroten 2020 var ofredande (26 procent) följt av olaga hot (21 procent) och hets mot folkgrupp (13 procent).
- Den vanligast brottsplatsen var i den utsattas hem eller i anslutning till den (19 procent), följt av allmän plats (18 procent) och via chatt, sms och telefon (16 procent)
- Den vanligaste gärningspersonen är en okänd person (39 procent), därefter känd person/grupp (12 procent) och granne (6 procent).

Eftersom hatbrott företrädesvis drabbar minoritetsgrupper med låg tillit till samhällsinstitutioner bedöms anmälningsbenägenheten vid hatbrott vara låg och mörkertalet högt. ²⁵

Brå lyfter i sin sammanfattning av de hbtqi-relaterade hatbroten för 2020 särskilt fram den stora andelen män som utsatts för homofobiska hatbrott. När det gäller de transfobiska hatbroten konstaterades att de präglades av en stor andel brott i digitala miljöer och i synnerhet via direktkommunikation som chatt, sms och telefon.

I sitt regleringsbrev för 2021 fick Polismyndigheten, som 2020 av regeringen utsågs till strategisk myndighet för hbtqi-personers lika rättigheter och möjligheter, i uppdrag att utveckla och förbättra arbetet för att bekämpa hatbrott och andra brott som hotar demokratin. I den första delredovisningen *Hatbrott och andra brott som hotar demokratin (2022)* ²⁶ konstaterar Polismyndigheten att området för hatbrott och andra brott som hotar demokratin, så kallade demokratihotande brottslighet, är mer aktuellt i dag än kanske någonsin tidigare på grund av en ökad polarisering både globalt och i Sverige.

Hbtqi-personers utsatthet för våldsbejakande extremism

Den digitala miljöns betydelse för grupper utsatthet är också något som lyfts av säkerhetspolisen, Säpo, i deras analys av den våldsbejakande miljön. ²⁷ Säpo följer tre huvudsakliga extremismmiljöer i Sverige:

- Den högerextrema miljön, *tidigare kallad vit makt-miljön*.
- Den vänsterextrema miljön, *tidigare kallad autonoma miljön*.
- Den våldsbejakande islamistiska miljön.

Av dessa bedömer Säpo att hotet i dagsläget främst kommer från våldsbejakande högerextremism och våldsbejakande islamism, men betonar att extremismen också växer i bred bemärkelse. I den utvecklingen utgör de digitala plattformarna en grund för radikalisering, rekrytering och planering, inte minst när det gäller unga individer. Säpo konstaterar att flera attentat och andra våldshandlingar inspirerade av våldsbejakande högerextremism och

accelerationism (samhällsomstörtande verksamhet) under 2021 planerades av minderåriga gärningsmän som radikaliserats online.

Sociala medier har enligt Säpo:s bedömning de senaste åren kommit att bli den kanske främsta plattformen för våldsbejakande extremister, som flyttat delar av den fysiska verksamheten till digitala plattformar. De gör det möjligt för våldsbejakande extremister att radikaliserar och rekrytera, men också att uppmåna till brottsliga aktiviteter och planera brott. Dessutom kan de digitala plattformarna användas för att bygga gemenskap.

Kompletterande forskning visar att i den våldsbejakande högerextrema miljön²⁸ finns det i likhet med den jihadistiska miljön²⁹ en tydlig uppdelning i vad kvinnor respektive män förväntas göra samt en tydlig utgångspunkt i heterosexuell familjebildning. Detta innebär ett avståndstagande från hbtqi-personers sätt att leva.

Hbtqi-personers utsatthet för våld i nära relation

Det finns ingen samlad bild av hur många hbtqi-personer som utsätts för våld i nära relation i Sverige. Den data Socialstyrelsen redovisar innefattar endast våldsutsatthet utifrån könskategorierna kvinnor och män. Sexuell identitet redovisas inte. I den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor inkluderas dock hbtqi-personers utsatthet och ska ingå i de åtgärder strategin slår fast.

I likhet med andra brott är anmälningsbenägenheten i hbtqi-gruppen låg vad gäller våld i nära relation. Mörkertalet beräknas av Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK) vid Uppsala universitet, som på uppdrag av regeringen tagit fram två kunskapsunderlag om hbtqi-personers utsatthet, uppgå till 95–97 procent.³⁰

Ett exempel där det efterfrågas flera bakgrundvariabler är Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, MUCF, nationella ungdomsenkät. I enkäten för 2021 framgår att det är vanligare att unga hbtq-personer utsätts för hot, misshandel och sexuellt utnyttjande av sin partner jämfört med unga heterocispersoner. Enkäten visar också att det finns skillnader inom hbtq-gruppen. Bland annat är det vanligare att unga hbtq-personer med funktionsnedsättning utsätts av sin partner än unga hbtq-personer utan funktionsnedsättning. Detsamma gäller för unga hbtq-personer som lever i landsbygdskommun och unga hbtq-personer med utländsk bakgrund.³¹

För att förstå hbtqi-personers utsatthet för våld i nära relationer är den sociala kontexten väsentlig. På RFSL:s stödmottagning i Stockholm, som är den verksamhet i Sverige med störst erfarenhet av våldsutsatta hbtqi-personer, konstateras att den sociala kontexten delvis kan se annorlunda ut för hbtqi-personer jämfört med personer som definierar sig som heterosexuella och cispersoner. Stödmottagningen definierar hbtqi-personers nära relationer som *en sexuell relation eller en kärleksrelation som pågår under en kortare eller längre tid*. Nära relationer definieras även omfatta relationer med föräldrar, syskon,

annan familj och nära släkt. De omfattar också alla kön och kan även omfatta flersamma relationer.

Att utgå från heterosexuellas erfarenheter, en heteronormativ förståelse, av våld har enligt forskningen skapat en samhällelig bild av våld i nära relationer som ”en stor, stark man som är fysiskt våldsam mot en mindre, svagare kvinna”. Denna bild kan göra det svårt att både berätta om, eller lyssna och ta in, andra berättelser.³²

Avsaknaden av en inkluderande organisation och ett inkluderande tilltal vad gäller samhällets stöd och skydd för våldsutsatta riskerar att inte bara utestänga män (oavsett sexuell läggning) och transpersoner. Även hbtqi-personer som identifierar sig som kvinnor kan uppleva att stödet som erbjuds inte inkluderar dem.³³

Hbtqi-personers utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck

Polismyndighetens definition av hedersrelaterad brottslighet är *brott som helt eller delvis begåtts för att bevara eller återupprätta en persons eller familjs, släkts eller liknande grupps anseende utifrån en föreställning om heder*.

De senaste åren har arbetet mot det hedersrelaterade våldet och förtrycket på ett flertal sätt intensifierats i Sverige. Bland annat har svensk lagstiftning skärpts vad gäller barnäktenskapsbrott, utreseförbud och hedersmotiv som straffskärpningsgrund. Från och med 1 juni 2022 infördes också en straffbestämmelse i Brottsbalken som tar sikte på den upprepande utsattheten i ett upprepat och systematiskt kränkande handlande.

Enligt Nationellt centrum mot hedersrelaterat våld och förtryck vid Länsstyrelsen i Östergötland, som sedan oktober 2022 permanentats som nationellt kompetenscentrum inom området, lyfts hbtqi-personer fram som särskilt utsatta då ett normbrytande utifrån könsidentitet och sexualitet ”i princip är otänkbart” och förenat med ett ”totalt tabu” i familjer och sammanhang med starka hedersnormer.³⁴

Hbtqi-personer som lever i en hederskontext riskerar förutom att utsättas för familjens/släktens/gruppens hedersnormer också en utsatthet i ett heteronormativt samhälle. I kartläggningen *Det hedersrelaterade våldets förtryckets uttryck och samhällets utmaningar*³⁵ som Örebro universitet genomförde 2018 på uppdrag av de tre storstäderna Göteborg, Malmö och Stockholm konstaterades att en stereotyp bild av endast unga heterosexuella flickor som utsatta för det hedersrelaterade våldet och förtrycket riskerar att osynliggöra hbtqi-personers särskilda utsatthet.

Att rädda eller återupprätta familjens heder är helt centralt i en hederskontext. För att rädda familjens eller gruppens heder kan därför unga hbtqi-personer utsättas för omvändelseförsök och/eller tvångsgifte – ofta förenat med hot och våld. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) fick 2020 regeringens uppdrag att kartlägga och sammanställa kunskap om hbtqi-personers utsatthet för så kallad omvändelseterapi. I slutrapporten *Unga hbtqi-personers utsatthet för omvändelseförsök i Sverige mars 2022* konstaterade MUCF att det

idag inte är möjligt att uppskatta hur många unga som är utsatta för omvändelseförsök, men att omvändelseförsök av unga hbtq-personer förekommer ”i en inte obetydlig utsträckning i Sverige”.³⁶

I sin kartläggning refererar MUCF till den nationella ungdomsenkäten som myndigheten var tredje år skickar ut till unga i åldersgruppen 16-25 år. I enkäten för 2021 inkluderades för första gången frågor om ungas hbtq-personers utsatthet för omvändelseförsök. I enkäten för 2021 uppgav 18 procent av samtliga hbtq-personer att någon hade försökt att påverka deras sexuella läggning, könsidentitet eller könsuttryck. De flesta av dem hade blivit tillsagda att ändra sig. Att ha blivit tillsagd att ändra sig kan enligt MUCF röra sig om omvändelseförsök, men behöver inte göra det.³⁷

För att ytterligare analysera och redogöra för vilket straffansvar som redan finns när det gäller omvändelseförsök och om det straffrättsliga skyddet behöver förstärkas, beslutade regeringen 2021-09-09 utifrån rapportens slutsatser om ett tilläggsdirektiv till Utredningen om åtgärder mot kontroller av flickors och kvinnors sexualitet (Ju 2021:16). Uppdraget ska redovisas 1 juni 2023.

Hbtqi-personers villkor på jobbet

I Sverige har chefer och arbetsledande personal ett särskilt ansvar för att förebygga, uppmärksamma och hantera kränkande särbehandling. (AFS 2015:4). Det finns i diskrimineringslagen (2008:567) ett förbud mot diskriminering som har samband med de sju diskrimineringsgrunderna eller repressalier mot den som anmäler diskriminering. Från och med 2017 finns det också krav på att alla arbetsgivare utifrån samtliga sju grunder systematiskt ska arbeta med aktiva åtgärder för att motverka diskriminering och främja lika rättigheter och möjligheter. För arbetsgivare med fler än 25 anställda finns ett krav på att arbetet ska dokumenteras.

Svensk forskning som belyser hbtqi-personers upplevda arbetsmiljö är begränsad. Det är också mer än 15 år sedan någon större svensk kunskapssammanställning gjordes inom området. Regeringen gav därför år 2020 Myndigheten för arbetsmiljökunskap, Mynak, i uppdrag att kartlägga hbtq-personers organisatoriska och sociala arbetsmiljö. I uppdraget ingick att särskilt belysa hur transpersoner har det på jobbet.

I juni 2022 redovisade Mynak sitt uppdrag i form av en systematisk kunskapssammanställning (mestadels utifrån amerikanska och brittiska studier) samt en kvalitativ svensk originalstudie med särskilt fokus på transpersonernas arbetsmiljö i rapporten *HBQ-personers organisatoriska och sociala arbetsmiljö – en kunskapssammanställning*.³⁸

I kunskapssammanställningen slås det fast att de undersökningar som har gjorts om hbtq-personers situation i arbetslivet indikerar att hbtq-personer har sämre arbetsmiljö - med fler upplevelser av otrygghet och diskriminering - än heterosexuella cispersoner. Bilden är dock inte entydig utan resultaten visar att många hbtq-personer parallellt med erfarenheter av till exempel diskriminering,

trakasserier och mikroaggressioner också upplever inslag av ”en positiv och accepterande eller åtminstone neutral arbetsmiljö”.

Bland annat refereras i sammanställningen till en stor europeisk enkätstudie som återkommande tas fram av Europeiska unionens byrå för grundläggande rättigheter. I 2020 års enkätstudie där 2 500 hbtq-personer från Sverige deltog svarade en av fem av de svenska hbtq-personerna att de kände sig diskriminerade på arbetet.³⁹

I sammanställningen, där både nationella och internationella forskningsstudier ingår, framkommer att transpersoner och bisexuella verkar vara mer utsatta för diskriminering, trakasserier och/eller mobbing än homosexuella och heterosexuella cispersoner.

Transpersoners särskilda utsatthet bekräftas i den kvalitativa studien om transpersoners arbetsmiljö som samtidigt togs fram av Mynak inom ramen för regeringsuppdraget. En majoritet av de 105 personer med transexfarenhet som deltog i studien uppgav att de hade utsatts för mikroaggressioner. Förutom erfarenheter av trakasserier – i det värsta fallet dödshot – uppgavs stor rädsla för eventuella konsekvenser om de skulle vara öppna med sina transexfarenheter.

Som grund för mikroaggressioner, diskriminering och trakasserier visar kunskapssammanställningen passivitet eller brist på synligt stöd från chefer som väsentliga faktorer. Rapporten fastslår att chefskap spelar roll för hbtq-personers arbetsmiljö genom det formella arbetsgivaransvar som chefer har att undersöka och förebygga risker i arbetsmiljön, inklusive ansvaret att aktivt motverka och hantera eventuell kränkande särbehandling, det vill säga att bedriva ett systematiskt arbetsmiljöarbete.

Även organisatoriska policyer kan ha positiv inverkan på hbtq-personers arbetsmiljö (arbetsorganisationens uttalade principer eller riktlinjer för beslut och handlande). Dock pekar ett flertal studier på vikten av arbetsorganisationens aktiva arbete med att se till att formulerade policyer också efterlevs. Kvalitativa amerikanska studier visar annars på upplevelsen av policyer som en negativ arbetsmiljöfaktor när det finns en diskrepans mellan policyer och verklig praktik.

DEL 2

Lägesbild - hur ser otrygghet och diskriminering ut för hbtqi-personer i Göteborg?

Stadsledningskontoret har fått i uppdrag av kommunstyrelsens att redovisa en fördjupad lägesbild av hbtqi-personers livsvillkor i Göteborg. Underlaget ska komplettera rapporten Hbtqi+personers livsvillkor och vara baserat på otrygghet och diskriminering. Fokus ska ligga på vilka grupper som är särskilt utsatta samt särskilt otrygga platser samt där kommunen har rådighet.

Stadsledningskontoret har valt att avgränsa den lokala lägesbilden till de områden där staden har en uttalad och särskilt rådighet: i det trygghetsskapande och brottsförebyggande arbetet, vid stöd och skydd vid utsatthet för våld i nära relation, vid hedersrelaterat våld och förtryck samt i arbetet för inkluderande och trygga arbetsplatser inom Göteborg Stad. För att kunna erbjuda icke-diskriminerande och likvärdig service har även kompetens om hbtqi-personers livsvillkor identifierats som en avgörande faktor.

I del ett av stadsledningskontorets fördjupade underlag om hbtqi-personers livsvillkor har det redogjorts för bristen på data som specifikt belyser hbtqi-personers utsatthet nationellt och lokalt. Särskilt konstaterades det föreligga en brist på data om olika undergrupper inom hbtqi-spektrumet.

Den strukturella utsatthet som genomförda nationella och regionala undersökningar ändå visar på, kan i stadsledningskontorets beredning konstateras återspeglas i de fall det finns lokala data.

I del två i redovisas en lägesbild av hbtqi-personers livsvillkor i Göteborg utifrån trygghet och diskriminering inom de områden som stadsledningskontoret definierat att Göteborg Stad har rådighet över. Fokus ligger på särskilt utsatta grupper och platser. Den lokala lägesbilden beskriver hur staden arbetar inom respektive område samt hur ett hbtqi-perspektiv integrerats eller saknas.

Avslutningsvis följer en sammanfattning/analys och förslag på utvecklingsområden.

5 HBTQ-rådet om särskilt utsatta grupper och platser

HBTQ-rådet, kommunstyrelsens samrådsorgan med hbtqi-communityt i Göteborg, har deltagit med synpunkter och erfarenheter i framtagandet av den fördjupande lägesbilden.⁴⁰ Rådet har även lämnat förslag på åtgärder framåt.

Ett medskick från HBTQ-rådet är att fokus lika mycket bör riktas mot situationer som platser då hbtqi-personers utsatthet i Göteborg beskrivs. Utsattheten - och otryggheten - är snarare kopplad till omständigheter än ett geografiskt område. Den är också starkt kopplad till hbtqi-personens identitet.

Exempelvis kan en äldre hbtqi-person, som vuxit upp i en tid då homosexualitet var olagligt och sjukdomsstämplat, behöva mötas av ett tydligt inkluderande förhållningssätt för att känna sig trygg med att ta emot stöd från hemtjänstpersonal i sitt hem. En skolelev behöver lärare som har kunskap om unga hbtqi-personers livsvillkor och som aktivt tar avstånd från nedsättande homo-, bi- eller transfoba kommentarer. Inom skolan lyfter HBTQ-rådet särskilt fram utsattheten hos elever som bryter mot normer kring könsidentitet och könsuttryck.

Utsattheten, menar rådet, kan också kopplas till möjligheten att ”passera” – det vill säga möjligheten att finnas och vara utan att ens normbrytande identitet märks. Transpersoner och icke-binära, som bryter mot förgivettagna sätt och uttryck för hur en ”kvinna” respektive en ”man” förväntas vara och se ut, har svårare att passera och blir därmed särskilt utsatta. Homosexuella män med feminint uttryck är, enligt rådet, ett annat exempel på att graden av utsatthet hör ihop med en normbrytande identitet som inte går att dölja.

HBTQ-rådet framhåller därför behovet av en intersektionell analys av hbtqi-personers utsatthet. Det vill säga hur olika egenskaper och diskrimineringsgrunder samverkar och förstärker varandra. Den som bryter mot flera normer blir samtidigt de personer inom hbtqi-spektrumet som är mest utsatta.

Förutom unga transpersoner och icke-binära, lyfter HBTQ-rådet fram hbtqi-personer med funktionsnedsättning, hbtqi-migranter, hbtqi-personer som lever under hedersförtryck, rasifierade hbtqi-personer och äldre hbtqi-personer som särskilt utsatta. Ju fler lager av normbrytande, desto mer sårbar blir en person.

Eftersom utsattheten är starkt kopplad till den egna identiteten, alltså vem man är och hur samhället ser på en, föredrar rådet att det inte talas om särskilt utsatta platser då alla platser där hbtqi-personers befinner sig är potentiellt hotfulla/otrygga. Två män som håller varandra i handen kan exempelvis drabbas mitt under West Pride eller på allmänna platser som Centralstationen och Nordstan. Det finns erfarenheter av upplevd utsatthet bland annat i undervisningsrummen på SFI, inom delar av föreningslivet, i religiösa sammanhang, på äldreboenden där det finns medboenden med fientlig inställning till hbtqi-personer och i det egna bostadsområdet. Rådet framhåller att för hbtqi-personer med rötter i länder där homosexualitet är förkastligt eller

till och med straffbart är det extra svårt att leva öppet - särskilt om det finns kontrollerande hedersnormer i ens omgivning.

En större öppenhet i samhället och en förstärkt lagstiftning har paradoxalt nog också samtidigt inneburit att det delvis blivit mer otryggt för hbtqi-personer, framhåller rådet. Synligheten har fått ”de krafter som är emot” hbtqi-personers rättigheter att träda fram och bli mer aggressiva. Som exempel nämner rådet Regnbågshuset som kommunfullmäktige fattat beslut om och som hbtqi-communityt länge efterfrågat. På samma gång som Regnbågshuset innebär en efterlängtat öppen mötesplats för hbtqi-communityt kan det både i huset och i anslutning till det uppstå säkerhetsrisker som måste beaktas och omhändertas.

Även stadens arbetsplatser lyfts som potentiellt utsatta platser – platser som utan ett tydligt inkluderande ledarskap kan tvinga fram en tystnad om den egna identiteten, ett dubbelliv. När chefer eller kollegor inte bemöter kränkande uttalanden exempelvis i lunchrummet blir det en kränkning av den anställda hbtqi-personen som inte vill/vågar outa sig eller anmäla. Här lyfter rådet vikten av ett systematiskt förebyggande arbete utifrån diskrimineringslagens krav på aktiva åtgärder.

Slutsatsen blir, menar rådet, att alla platser och arenor som hbtqi-personer befinner sig på är potentiella platser för utsatthet, så som på jobbet, i skolan, i kollektivtrafiken, på stan och i kontakt med verksamheter. Staden behöver därför se över alla de arenor som man har ansvar för och göra dem säkra för hbtqi-personer att vistas på.

HBQ-rådets förslag på åtgärder:

- Säkerställ en systematisk kompetenshöjning samt funktioner i staden vad gäller mänskliga rättigheter, normkritik och diskriminering
- Identifiera brukarnära verksamheter i staden som möter grupper av hbtqi-personer med särskild sårbarhet; exempelvis socialtjänsten, skolan, elevhälsan, äldreverksamheter och familjecentraler och säkerställ där en fördjupad kompetens om hbtqi-personers livsvillkor
- Säkerställ hbtqi-kompetens hos tolkar som används i staden
- Säkerställ att hbtqi-personer som är våldsutsatta får det stöd och skydd de har rätt till
- Undersök möjligheten av föräldrautbildningar om hbtqi som hålls av socialtjänsten i socioekonomiskt svaga områden/områden där det förekommer bränningar av regnbågsflaggor
- Förstärk och systematisera stadens arbete med aktiva åtgärder i enlighet med diskrimineringslagen ⁴¹

6 Trygghetsskapande och brottsförebyggande arbete

I Göteborgs Stad har arbetet med det trygghetsskapande och brottsförebyggande arbetet förstärkts på en rad områden de senaste åren. För att kraftsamla i det gemensamma arbetet för att öka tryggheten för de som lever, verkar och vistas i staden har kommunfullmäktige bland annat antagit Göteborgs Stads trygghetsskapande och brottsförebyggande program 2022-2026. Programmets måluppfyllelse ska utifrån en samlad analys av indikatorer och centrala lägesbilder årligen rapporteras till kommunfullmäktige. I uppföljningen ska underlag i den mån det går samlas in på ett sådant sätt att det kan möjliggöra analyser utifrån bakgrundsvariabler, såsom geografiska och socioekonomiska förutsättningar samt diskrimineringsgrunder.

Utifrån föreliggande uppdrag om ett fördjupat underlag om särskilt utsatta hbtqi-personer och platser finns skrivningar och strategier i programmet av särskild relevans i de fyra målområdena som identifierats.

I målområde *Öka kunskapen* finns strategin:

- Göteborgs Stads trygghetsskapande och brottsförebyggande arbete ska vara kunskapsbaserat och utgå från målgruppsanalyser, likvärdiga lokala och centrala lägesbilder och aktuell forskning.

I målområde *Öka samverkan*:

- Göteborgs Stad ska medverka till att stärka civilsamhällets och näringslivets delaktighet i det gemensamma trygghetsskapande och brottsförebyggande arbetet.

I målområde *Minska otryggheten till följd av rädslan för att utsättas för brott*:

- Göteborgs Stad ska på ett systematiskt sätt analysera och ta hänsyn till vilka målgrupper och individer som har störst behov när trygghetsskapande och brottsförebyggande åtgärder planeras och genomförs.
- Göteborgs Stad ska på ett systematiskt sätt analysera och ta hänsyn till vilka platser som är mest otrygga och utsatta när trygghetsskapande och brottsförebyggande åtgärder planeras och genomförs.

I målområde *Minska benägenheten att begå brott*:

- Göteborgs Stad ska verka för att stoppa våld i nära relation, hatbrott samt hedersrelaterat våld och förtryck.

Bristen på variabler som fångar hbtqi-personers upplevelser återfinns i de enkäter och andra underlag som staden använder sig av inom trygghetsområdet. I stadsledningskontorets årsrapportering av *Centrala lägesbilder otrygga platser för året 2021* som redovisats i kommunstyrelsen (KS 2022-02-09 § 87) saknas

explicita skrivningar om hbtqi-personers och andra minoritetsgruppers utsatthet. Det gäller även otrygghet kopplat till hatbrott.

I samma årsrapportering redovisas *Lägesbild från fyra socialförvaltningar 2021*. Av dessa är det endast socialnämnd Hisingen som lyfter ett minoritets- och diskrimineringsperspektiv. Nämnden beskriver tecken på en ökad stigmatisering, där människor kategoriseras och tillskrivs negativa egenskaper utifrån exempelvis ”klass, kön, hudfärg och etnicitet”. Hbtqi omnämns inte, men nämnden konstaterar att en stigmatisering utifrån egenskaper ”påverkar människors möjligheter att leva ett fullgott liv, utan diskriminering”.

Trygghet i Göteborg 2021

SOM-institutet genomförde i samverkan med stadsledningskontoret under hösten och vintern 2021 en särskild enkätstudie av upplevd trygghet i Göteborg. I rapporten *Trygghet i Göteborg 2021*⁴² framkommer att 49 procent av samtliga göteborgarna helt eller delvis håller med om att Göteborg är en säker stad. Det är en minskning från hösten 2020 då 57 procent höll med om att Göteborg var tryggt och säkert. De flesta göteborgare, 77 procent, uppgav dock att de känner sig trygga i sitt bostadsområde.

Den upplevda tryggheten i det egna bostadsområdet varierar i olika grupper, visar rapporten. Bland annat uppger sex av tio kvinnor att deras könstillhörighet minskar känslan av trygghet medan bara fyra av 100 män svarar att deras könstillhörighet minskar den. Andra variabler som spelar in är exempelvis ålder, boendeområde och tid på dygnet.

För första gången fanns även hbtqi med som bakgrundsvariabel i SOM-institutets enkätupplägg. Av de 3 350 personer som besvarade enkäten (den gick ut till 7 000 personer) angav 162 personer att de identifierade sig som hbtqi. Någon uppdelning av olika undergrupper inom hbtqi-spektrat redovisades inte.

Utifrån undersökningen framgår det att hbtqi-personer upplever betydligt lägre känsla av trygghet med avseende på sexuell identitet än de som definierar sig som heterosexuella. Medan 20 procent uppgav att deras sexuella läggning minskade känslan av trygghet i det egna bostadsområdet, var motsvarande siffra för de som identifierar sig som heterosexuella och cispersoner 1 procent. På liknande vis svarade 18 procent av hbtqi-personerna att klädval och frisyr minskar eller minskar något känslan av trygghet i det egna bostadsområdet. Motsvarande siffra för heterosexuella cispersoner var 5 procent.

Jämförelsevis fler hbtqi-personer uppgav också att de avstått från att gå ut vissa tider på dygnet, varit extra vaksamma på omgivningen, tagit omvägar för att undvika vissa platser på grund av oro för att utsättas för brott och haft nyckel/annat tillhugge i handen när personen gått hem sent på kvällen.

Det finns även skillnader mellan hbtqi-personer och heterosexuella cispersoner i svaren vad gäller faktorer som påverkar tryggheten i bostadsområdet positivt. Båda grupperna rankade *upplyst område* som den främsta faktorn. Men medan hbtqi-personer angav *grannar och vänner* som den näst viktigaste faktorn för

ökad trygghet, *människor i rörelse* som den tredje och *polisen* som den fjärde, uppgav heterosexuella cispersoner *polisen* som den näst viktigaste faktorn, på tredje plats *grannar och vänner* och som fjärde *människor i rörelse*.

Noterbart är att antalet personer som uppgav att de identifierar sig som hbtqi i undersökningen är förhållandevis lågt och att antalet respondenter som deltar i kommande undersökningar kan behöva utökas för att få säkrare data. Särskilt om också undergrupper inom hbtqi-spektrat ska kunna redovisas.

Kommunalt trygghetsarbete i bostadsområdena

Den kommunala bostadskoncernen Framtiden har ett större pågående arbete för att öka tryggheten och minska brottsligheten i bostadsområdena. Utifrån kommunfullmäktiges budgetmål 2020 om att Göteborg inte ska ha några särskilt utsatta stadsdelar 2025 har koncernen fattat beslut om en strategi för koncernens utvecklingsområden. Bland annat har en superförvaltning skapats med insatser som: trygghetssäkra fastigheter, trygghetsvårdar och andra medarbetares närvaro sju dagar i veckan samt nolltolerans mot kriminell verksamhet. Likaså samarbetar och samverkar Framtiden i olika forum utifrån säkerhet och trygghet i bostadsområdena.

Koncernens förvaltande bolag följer också årligen upp hur nöjda hyresgästerna är med sin hyresvärd via enkäten Aktiv BO. Nöjdheten ligger relativt stabilt på drygt 75 procent. Någon möjlighet att filtrera hbtqi-gruppen finns dock inte.

För att säkra en hbtqi-kompetens inom befintliga bolag hänvisar Framtiden efter en skriftlig förfrågan till en webbutbildning för medarbetarna i normmedvetenhet, våld i nära relation, trygghet och säkerhet i jobbet. Specifika hbtqi-utbildningar och utbildningar om hatbrott saknas.

I stadens hbtq-plan som löper 2017-2023 har Framtiden tilldelats ansvaret för att återkommande hålla kompetenshöjande insatser kring hbtq/heder i de kommunala bostadsbolagen och störningsjourerna. I en fråga ställd till Framtiden om hur detta omhändertas hänvisar Framtiden till webbutbildningen samt spridandet av information inom koncernen om vilken hjälp och stöd som finns att få i inom Göteborgs Stad kopplat till heder.

Trygg-i-arbetet

Trygg-i-Göteborg är den arbetsmodell som används inom Göteborgs Stad för att skapa ett samordnat och likvärdigt trygghetsarbete över staden. I den samverkansöverenskommelse som slutits mellan Göteborgs Stad och Polisområde Storgöteborg är utgångspunkten fungerande samverkansformer som byggs upp utifrån både lokala och centrala problem och förutsättningar. Eftersom problemen skiljer sig åt mellan olika områden i staden är analysen viktig. Utifrån den tar varje socialförvaltning och lokalpolisområde tillsammans fram en åtgärdsplan för sitt stadsområde.

Stadsledningskontoret har i beredningen av lägesbilden ställt frågor till trygghetssamordnarna i de fyra socialförvaltningarna Nordost, Sydväst,

Hisingen och Centrum om hbtqi-personers upplevelse av trygghet i Göteborg. Av svaren framgår att samtliga förvaltningar saknar en bild av hur det ser ut för hbtqi-personer vad gäller brottsutsatthet och otrygghet i det egna stadsområdet. Det finns därmed inte heller kunskap om särskilt utsatta hbtqi-personer eller särskilt utsatta platser.

Som skäl till bristen på hbtqi-perspektiv i trygghetsarbetet anger trygghetssamordnarna: brist på kunskap, ingen inrapporterad brottsutsatthet för den specifika målgruppen, avsaknad av normkritiska verktyg/metoder för att kunna undersöka utsattheten hos hbtqi-gruppen och brist på tillgängliga data.

På stadsledningskontorets fråga om vilken kompetens som finns inom respektive organisation vad gäller hbtqi-personers livsvillkor, är svaret från de fyra socialförvaltningarna att denna är spridd, saknas till stor del eller att det råder oklarhet efter stadens omorganisation var kompetensen i den egna förvaltningen finns att tillgå. I svaren lyfts enstaka verksamheter, exempelvis Norma, en mötesplats för unga hbtqi-personer i Sydväst, mötesplatsen GIA (Gays in Angered) i Nordost, mötesplatsen House of Colors på Hisingen och fritidsverksamhetens ungdomsarbete i Centrum fram som goda exempel.

När det gäller hatbrott som en del av trygghetsarbetet svarar trygghetssamordnarna i Hisingen och Sydväst att anmälda hatbrott ingår som en del i förvaltningens lägesbild av tryggheten, men som en totalsumma och inte uppdelad utifrån olika gruppers utsatthet.

För att fånga hatbrott och hbtqi-personers utsatthet finns det i stadens hbtq-plan ett uppdrag om att komplettera stadens trygghetsundersökningar utifrån ett normkritiskt perspektiv. I stadsledningskontorets processuppföljning av hbtq-planen 2019 bedömdes åtgärden som ”icke påbörjad” (KS 2019-10-13 § 768, Dnr 0761/19). 2021 övertog socialnämnd Centrum ansvaret för att sammankalla övriga tre socialnämnder i genomförandet av åtgärden. Något pågående arbete med åtgärden har dock under beredningen av föreliggande uppdrag inte kunnat identifieras.

Utifrån den brist på underlag om hbtqi-personers utsatthet som stadsledningskontoret har identifierat inom stadens Trygg-i-arbete går det inte att fastslå några särskilt utsatta platser eller om/var det finns några särskilt utsatta hbtqi-personer.

EMBRACE – systematisk kartläggning

Staden har som en del i utvecklandet av ett mer samordnat och systematiskt trygghetsskapande och brottsförebyggande arbete under 2022 börjat introducera ett IT-baserat rapporteringssystem, EMBRACE. Systemet ska på sikt användas av alla bolag och förvaltningar inom Göteborgs Stad för att rapportera in incidenter som skapar otrygghet såsom klotter, vandalism och bråk i offentlig miljö för att kunna kartlägga otrygga platser. Enligt stadsledningskontoret har EMBRACE inledningsvis inte använts för att rapportera incidenter som har koppling till hbtqi-personer, andra minoritetsgrupper eller hatbrott. Ett eventuellt utvecklande av EMBRACE utifrån dessa aspekter är dock tekniskt

möjliga att utveckla men bedöms kräva en ökad kompetens och medvetenhet. Bland annat för att kunna identifiera klotter med hatbrottsmotiv.

Möjligheten att stegvis utveckla EMBRACE så att även olika minoritetsperspektiv kommer med i underlaget till de lägesbilder om trygghet som tas fram i staden, delas av funktionen som ansvarar för implementeringen av det nya rapporteringssystemet. Både vad gäller inrapporteringen av incidenter och i analysarbetet. En potentiell väg som lyfts är att specifikt inkludera verksamheter i staden som riktar sig till hbtqi-personer och andra minoriteter i rapporteringsförfarandet, exempelvis mötesplatser som House of Colors, Guts och det nya Regnbågshuset.

LOV3-områden

Sedan sommaren 2020 är vissa delar av centrala Göteborg, bland annat Brunnsparken och Gustav Adolfs torg, så kallade LOV3-områden. Det innebär att ordningsvakter har tillstånd att patrullera och att de har vissa begränsade polisiära befogenheter för att skapa trygghet och motverka brott. De centrala LOV3-områdena har successivt utökats och omfattar sedan 2021 även bland annat Olof Palmes plats, Långgatorna, Masthuggstorget och Nordstan.

Dessutom finns det ett antal LOV3-områden som olika förvaltningar/bolag förvaltar i andra delar av staden; exempelvis Bergsjöns Centrum, Kortedala Torg, Länsmanstorget, Tuve Torg, Vårväderstorget, Hjällbo Centrum, Olskrokstorget, Selma Lagerlöfs Torg, Trädgårdsföreningen och Liseberg.

I kommunfullmäktiges uppdrag till kommunstyrelsen att i samverkan med polisen identifiera och föreslå fler områden för LOV3-ansökningar togs det inte någon specifik hänsyn till hbtqi-perspektivet eller andra specifika gruppers utsatthet vid kartläggningen av lämpliga platser för LOV3 (KS 2021-03-31 § 263). Staden har ansökt om LOV3 för platser som upplevs som otrygga av allmänheten generellt och där polisiär statistik har påvisat en högre koncentration av olika typer av brottslighet (t.ex. skadegörelse, narkotikabrott, misshandel). De platser där LOV3 har beviljats är områden där det är hög genomströmning av människor, ofta med närhet till kollektivtrafiken.

I de LOV3-områden som stadsledningskontoret ansvarar för hålls en halvdags introduktionsutbildning för upphandlade vaktbolag. I denna ingår ett utbildningstillfälle om mänskliga rättigheter – men inget specifikt om hbtqi eller hatbrott. Respektive förvaltning/bolag ansvarar själv för vilka typer av utbildningar som ska hållas. Möjlighet finns att utforma olika sorters tilläggsutbildningar utifrån lokala behov och inriktningar. Exempelvis har ordningsvakterna i de områden som stadsledningskontoret ansvarar för, fått ta del av erfarenheter från civilsamhälleorganisationer.

Någon samlad redovisning i staden om incidenter utifrån ett minoritets/hatbrottsperspektiv finns i dagsläget inte, men socialförvaltning Centrum redovisade december 2021 en trygghetsundersökning man låtit göra runt Järntorget-Långgatorna. I den framkommer att 64 procent av deltagarna i enkäten känner sig trygga i sitt bostadsområde, 11 procent uppger att de känner

sig otrygga. En stor majoritet av de svarande är positiva till ordningsvakterna, 71 procent tycker att de bidrar till tryggheten.

Socialförvaltning Centrum konstaterar att enkäten visar på relativt små skillnader i upplevd otrygghet mellan olika grupper i området med undantag för den yngsta åldersgruppen (-30 år) som känner sig mer trygg än övriga åldersgrupper. I enkäten ingår bakgrundsvariablerna ålder och kvinna/man. Hbtqi-perspektiv eller andra diskrimineringsgrunder finns inte med som bakgrundvariabler – inte heller frågor om utsatthet för hatbrott.

7 Broddsutsatta hbtqi-personer i Göteborg

Hatbrott

Hbtqi-personer löper genom sin identitet förhöjd risk för att utsättas för hatbrott och brott kopplat till våldsbejakande extremism.⁴³ Att beivra brott är en polisär uppgift men i Göteborgs Stad, liksom i flertalet andra städer, pågår ett trygghets- och brottsförebyggande arbete där staden på olika sätt samverkar med bland annat Polismyndigheten. I juni 2021 presenterades betänkandet Kommuner mot brott (SOU 2021:49) där det bland annat föreslogs ett lagstadgat kommunalt ansvar för att kartlägga brottsligheten, ta fram åtgärdsförslag samt samordna lokala brottsförebyggande arbeten i kommunen. Enligt förslaget ska den nya lagen träda i kraft i januari 2023.

I Brås rapport om polisanmälda hatbrott 2020 jämförs de tre storstäderna i Sverige. Vad gäller homofobiska hatbrott redovisade Stockholm flest antal med 38 stycken eller 4 per 100 000 invånare. I Göteborg anmäldes 18 homofobiska hatbrott eller 3 stycken per 100 000 invånare. För Malmö låg motsvarande siffror på 14 stycken eller 4 per 100 000 invånare.⁴⁴

När det gäller transfobiska hatbrott anmäldes 19 eller 2 per 100 000 invånare transfobiska hatbrott i Stockholm, 0 i Göteborg och 8 eller 2 per 100 000 invånare i Malmö.

Den låga anmälningsbenägenheten kan troligen påverka anmälda hatbrott i Göteborg. I den webbenkät som Antidiskrimineringsbyrån Väst genomförde 2021 och där man tog hjälp av civilsamhället och hbtqi-communityt i Göteborg för att sprida, inkom 583 svar. (556 på svenska och 27 på engelska). Av dessa uppgav 46 procent av dem som svarade på engelska att de hade varit utsatta för hatbrott. Motsvarande siffra för dem som svarade på svenska var drygt 23 procent.

Polisens demokrati- och hatbrottsgrupp

Inom Polisregion Väst har det sedan 2016 funnits en grupp med särskild kompetens om hatbrott; demokrati- och hatbrottsgruppen. Förutom att bistå

övriga delar av Polisregion Väst med hatbrottskompetens utreder gruppen även de brott där det finns en registrerad misstanke om hatbrottsmotiv. Som enda polisregion i Sverige har även Polisregion Västs demokrati- och hatbrottsgrupp en samverkan med civilsamhället i form av ett råd, där bland annat RFSL Göteborg och Antidiskrimineringsbyrån Väst finns representerade.

Av de anmälningar demokrati- och hatbrottspolisen i Polisregion Väst hanterade under 2020 utgjorde brott med hbtqi-relaterade hatbrottsmotiv 13 procent. Av dessa ägde enligt samordnaren för demokrati- och hatbrottsgruppen ca 40 procent av de misstänkta brotten rum i Göteborg City. Ett flertal av dessa ägde rum runt Järntorget, Nordstan och Centralen. Det vill säga i offentliga miljöer där det finns mycket folk och där gärningsmannen ofta är någon den brottsutsatta inte känner. Även i socioekonomiskt utsatta områden tenderar utsattheten vara stor enligt samordnaren som dock understryker att problematiken i dessa områden delvis är en annan.

Samordnaren bedömer - utifrån de få anmälningar som görs - att de hbtqi-personer som utsätts för hatbrott i Göteborg är en ganska spridd grupp. Män tenderar exempelvis att vara mindre rädda för att utsättas för brott än kvinnor trots att det kanske är hbtqi-identitetens synlighet som är en de främsta riskfaktorerna för att bli utsatt – inte juridiskt kön.

Har en person flera sårbarhetsfaktorer ökar risken, konstaterar samordnaren. En grupp som riskerar flerdubbel utsatthet är enligt polisens samordnare asylsökande hbtqi-personer. Dessa personer kan både utsättas för rasistiskt motiverat hat och samtidigt tvingas dölja sin hbtqi-identitet för landsmän med fientlig inställning till hbtqi-personer. En annan grupp är transpersoner i utsatta områden.

Polisregion Västs samverkan med civilsamhället innebär enligt samordnaren en möjlighet för polisen att höja sin kompetens och sin beredskap. Samtidigt ges polisen möjlighet att genom civilsamhällets representanter nå grupper som annars är svåra att nå. Polisregion Väst, liksom övriga Polismyndigheten, har de senaste åren intensifierat sitt arbete för att motverka demokratihotande verksamhet inklusive arbetet mot hatbrott. Det finns dock enligt samordnaren kvarstående utmaningar som exempelvis att bygga upp tillräcklig och bred kompetens inom polisorganisationen samt att säkerställa rutiner så att misstanke om hatbrottsmotiv registreras.

Enligt samordnaren finns i dagsläget ingen strukturerad samverkan mellan demokrati- och hatbrottsgruppen och Göteborg Stad, vilket skulle kunna utvecklas. Samordnaren lyfter här kommunpolisernas roll då polismyndigheten arbetar efter principen att samverkan ska ske så lokalt som möjligt. I det arbetet kan polisens demokrati- och hatbrottsgruppen finnas tillgänglig för att ge kommunpoliserna stöd.

Våldsbejakande extremism

Säpos bild av ett allt större hot från ensamma gärningsmän inom de våldsbejakande miljöerna delas av stadens samordnare på stadsledningskontoret

för arbetet mot den våldsbejakande extremismen. Den högerextrema miljön håller enligt samordnaren på att förändras men bedömningen är att hbtqi-personer fortsatt är ”en fiende”. Samtidigt som Nordiska motståndsrörelsen, NRM, har allt svårare att rekrytera och syns mindre på gator och torg i Göteborg, växer undervegetationen i form av de nationalsocialistiska och kulturkonserverna miljöerna - särskilt i de sociala medierna. Den ensamma gärningsmannen som radikaliserats är också den som det är svårast att värja sig emot, konstaterar samordnaren.

En annan verksam grupp som samordnaren anger som ett aktivt hot mot hbtqi-personers frihet och trygghet i Göteborg är så kallade ”moralpoliser” i förorten – som är kopplade till salafister med stort religiöst inflytande. Moralpolisernas mål är att bevaka och bevara normer som de anser riktiga och på olika sätt styra individer som bryter mot dessa. Genom sin närvaro och kontroll i det lokala närområdet ”blir det i praktiken omöjligt för hbtqi-personer att leva öppet”.

Samordnaren ser ett behov av att hbtqi-personers - och andra minoritetsgruppers - utsatthet lyfts fram och utvecklas i de lokala lägesbilderna av trygghet i staden. En analys av vad som framkommer i dessa kan bidra till att ett mer inkluderande trygghetsarbete utvecklas.

Då sociala medier har blivit ett allt viktigare forum för spridningen av hat och hot ser stadens samordnare för arbetet mot den våldsbejakande extremismen i Göteborg även ett behov av att trygghetsarbetet kompletteras med en lägesbild av hat och hot i de sociala medierna.

Våld i nära relationer

Göteborgs Stads riktlinje för arbete mot våld i nära relationer utgår från en bred ansats och slår fast att våldet kan förekomma i alla nära relationer och är en kränkning av de utsattas mänskliga rättigheter. Staden ska därför arbeta kunskapsbaserat och icke-diskriminerande.

Våldsutsatta hbtqi-personers behov av skydd av stöd är det område med flest beslutade åtgärder i stadens hbtq-plan och det område som HBTQ-rådet tillsammans med trygga mötesplatser lyfte som särskilt angeläget under framtagandet av hbtq-planen. Den processuppföljning som stadsledningskontoret genomförde 2019 av hbtq-planen visade likafullt på en svag målpuppfyllnad av flera av planens åtgärder som rörde området våldsutsatthet (KS 2019-10-13 § 768, Dnr 0761/19).

Lokala data har länge saknats vad gäller hbtqi-personers utsatthet för våld i Göteborg. I november 2022 presenterade dock SOM-institutet i samverkan med Dialoga i Göteborgs Stad en enkätundersökning om utsattheten för våld i nära relation bland göteborgare. För första gången gavs möjlighet till lokala data om hbtqi-personers erfarenheter då hbtqi fanns med som bakgrundsvariabel. I enkäten framkommer att de som identifierade sig som hbtqi genomgående uppger störst utsatthet. På frågan om personen blivit sparkad, slagen med föremål eller knytnäve av en nuvarande eller tidigare partner svarar 12 procent av hbtqi-personerna att de har den erfarenheten. Motsvarande siffra för de som

definierat sig som kvinnor är 7 och för män 5. På frågan om personen har erfarenhet av att ha känt sig pressad eller tvingad till sexuella handlingar svarar 32 procent i hbtqi-gruppen ja. Motsvarande siffror för gruppen kvinnor är 19 procent och för män 5 procent. När det gäller erfarenheten av att ha blivit utsatt för ekonomiskt våld uppger 12 procent i hbtqi-gruppen att de har en sådan medan motsvarande siffror för kvinnor är 6 procent och för män 3 procent.⁴⁵

För att konkretisera hur våldsutsatta göteborgare ska erbjudas skydd och stöd pågår ett arbete inom Göteborgs Stad med att ta fram en ny plan för arbetet mot våld i nära relation. Den tidigare planen, Göteborgs Stads plan för arbetet mot våld i nära relation, upphörde 2019.

HBTQ-rådet har i sin roll som remittent under arbetet påtalat att hbtqi-personer riskerar att osynliggöras med en heteronormativ förståelse av vilka som är förövare respektive offer i våld i nära relationer. (Dnr 0320/19) Rådet har framhållit att Göteborgs Stads kommande plan på området behöver synliggöra den särskilda utsattheten för bland andra hbtqi-personer. Planen behöver också innehålla riktade, adekvata och konkreta aktiviteter för särskilt utsatta grupper.

Socialnämnd Centrum är sedan 2021 ansvarig nämnd för arbetet med stadens plan mot våld i nära relation. I september 2021 beslutade kommunstyrelsen att återremittera ett förslag på ny plan med uppdrag till socialnämnd Centrum att i samverkan med äldre samt vård- och omsorgsnämnden, nämnden för funktionsstöd och kommunstyrelsen komplettera planförslaget och återkomma till kommunstyrelsen. (KS 2021-09-01 § 629). Förutom att konkretisera förslaget och bland annat ge det en bättre struktur för måluppfyllelse ville kommunstyrelsen att planen också bättre ska spegla olika former av särskild utsatthet.

Förslag till ny plan för arbetet mot våld i nära relation beräknas, efter en ny remissomgång, rapporteras till kommunstyrelsen hösten 2023.

Det pågår även ett arbete i staden vad gäller åtgärderna i hbtq-planen om skyddat boende och jourverksamhet för våldsutsatta hbtq-personer. Socialförvaltning Centrum är ansvarig nämnd för båda åtgärderna. På uppdrag av kommunfullmäktige redovisade kommunstyrelsen 2021 hur målen skulle kunna verkställas senast under 2022 för fullmäktige. (KF 2021-010-28 § 10).

Kommunstyrelsen föreslog bland annat att ett av socialnämnd Centrums skyddade boenden görs om till ett boende för *alla* våldsutsatta och att den normkritiska kompetensen samordnas och förstärks inom befintliga strukturer och verksamheter med uppdrag att möta våldsutsatta.

I december 2022 beslutade kommunstyrelsen att uppdra åt socialnämnd Centrum att senast 30 juni 2023 återkomma till kommunfullmäktige med en plan för genomförandet av de båda åtgärderna i hbtq-planen i enlighet med kommunstyrelsens redovisade förslag. (KS 2022-12-14 § 947). Ärendet ska i början av 2023 även behandlas i kommunfullmäktige.

Hedersrelaterat våld och förtryck

Göteborgs Stad började jämförelsevis tidigt med arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck genom att 2017 tillsätta en samordnare med ansvar för stadens övergripande arbete, ta fram en plan mot hedersrelaterat våld och förtryck samt rekrytera personal med särskild kompetens till stadens kompetenscentrum om våld i nära relation och hedersrelaterat våld och förtryck.

Utifrån ett identifierat behov av ett operativt arbete som riktade sig direkt till utsatta och yrkesverksamma som möter utsatta i sitt dagliga arbete, startades år 2018 Resursteam heder av social resursförvaltning. Resursteam heder består idag av fyra team, ett i varje stadsområde i Göteborgs Stad. Teamens uppdrag består i att erbjuda stöd till personer som är eller riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld och förtryck, ge konsultativt stöd till yrkesverksamma samt samverka med berörda myndigheter, civilsamhället med flera. För att skapa likvärdighet över staden hålls de fyra teamen ihop av en samordnare som är placerad på socialnämnd Centrum.

Sedan januari 2022 finns även Regionalt stödcentrum heder etablerat i Göteborg som är en samverkan mellan 11 kommuner inom i Göteborgsregionen, Polismyndigheten och Västra Götalandsregionen.

För att nå sårbara grupper som annars är svåra att nå började Resursteam heder tidigt att på flera sätt samverka med civilsamhället, inklusive kommunstyrelsens rättighetsråd. Ett arbete som genererat i att resursteamerna efterfrågats nationellt såsom i arbetet med omvändelseförsök och tvångsgifte av hbtqi-personer. Bland annat har så kallade "rundabordssamtal" med yrkesverksamma inom Göteborgs stad tillsammans med civilsamhället arrangerats i syfte att få en bild av hbtqi-personers specifika utsatthet samt vilka behov av stöd som finns i målgruppen.

En av utmaningarna i arbetet för att stötta hedersutsatta hbtqi-personer är den heteronormativa tolkningen av hedersutsatthet, enligt resursteamens samordnare. Tas det för givet att det bara är heterosexuella ciskvinnor/cisflickor som utsätts, kan det medföra att hbtqi-personers behov av stöd och skydd inte uppmärksammas och tillgodoses.

Som framgår av rapporten Hbtqi+personers livsvillkor i Göteborg hanterade Resursteam heder under 2020 sammanlagt 352 ärenden, vid totalt 1080 kontakttillfällen. Av de 352 ärendena, var 21 uttalat hbtqi-personer.

Utifrån Resursteam heders arbete med hedersutsatta hbtqi-personer i Göteborg lyfter samordnaren fram hbtqi-personer med "flera lager" av utsatthet som särskilt sårbara. Exempelvis hbtqi-personer med funktionsnedsättning, hbtqi-personer som är asylsökande eller hbtqi-personer som också riskerar att utsättas för rasism.

Det är av största vikt i hederssammanhang att ett rykte inte uppstår då det kan leda till allvarliga konsekvenser. Risken för att "bli röjd" kan enligt samordnaren bland annat kopplas till hur synlig hbtqi-identiteten är. I den lokala närmiljön och på platser där det finns en hög koncentration av landsmän med negativ inställning till hbtqi, blir utsattheten särskilt stor. Den sociala kontrollen

bedöms vara mindre i centrala staden med ett stort flöde av människor vilket gör det lättare att vara anonym. För transpersoner och andra inom hbtqi-gruppen som bryter mot traditionella könsuttryck och uppförande kan det vara en provokation att ”bara vara sig själva”.

Samtidigt betonar samordnaren att alla platser i Göteborg där det finns personer som kan börja sprida rykten kan vara potentiellt riskfyllda för en hbtqi-person som lever med starka hedersnormer. Här menar samordnaren att skolor och andra kommunala verksamheter har ett stort ansvar att säkerställa tillräcklig kompetens och inte ”vända bort blicken”. Utifrån de rekommendationer som stadsledningskontoret lämnade i rapporten om unga hbtqi-personers villkor i skolan ”Det är ingen temadag att vara hbtq – det är man året runt” för kommunstyrelsen i april 2022 har grundskoleförvaltningen och utbildningsförvaltningen fått sina nämnders uppdrag att ”utveckla och fördjupa samverkan mellan skolor och Resursteam heder i syfte att nå fler hbtqi-elever som lever i hederskontext.”

8 Arbetsmiljöarbete / arbete mot diskriminering

I Göteborgs Stads medarbetarenkät 2021 uppgav 9 procent av de medarbetare som svarat på enkäten att de under det senaste året varit utsatta för kränkande eller diskriminerande behandling grundat på någon av de sju diskrimineringsgrunderna. Det är en minskning med en procentenhet jämfört med året innan. Av dessa uppgav 6 procent att grunden för behandlingen var den egna sexuella läggningen. Motsvarande siffra för dem som uppgav att de utsatts på grund av sin könsöverskridande identitet eller uttryck uppgick till 4 procent. Den diskrimineringsgrund som flest angav som grund för kränkande eller diskriminerande behandling var etnicitet med 29 procent.

I medarbetarenkäten framgår inte ålder eller andra bakgrundsfaktorer hos dem som uppgav sig utsatta utifrån sin sexuella läggning eller könsidentitet. Enkäten ger inte heller svar på möjligheten att som hbtqi-person vara öppen med sin identitet. Men i rapporten *Normer som skaver*⁴⁶ som Göteborgs Universitet på uppdrag av Göteborgs Stad tog fram 2018 om hbtq-personers arbetsmiljö i Göteborgs stad uppgav två tredjedelar i den enkät som genomfördes att de var öppna för sina kollegor. En tredjedel svarade att de var öppna för brukare, det vill säga personer som tar del av verksamheten man arbetar i.

Möjligheten att kunna vara sig själv på jobbet har konstaterad bäring på upplevelsen av arbetsmiljön. På uppdrag av regeringen presenterade Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, MUCF, i juni 2022 rapporten *Jag är inte ensam, det finns andra som jag - Unga hbtqi-personers livsvillkor*.⁴⁷ I avsnittet om de ungas arbetsliv slås det fast att unga hbtqi-personer upplever sämre möjligheter på arbetsmarknaden jämfört med unga heterocispersoner. Förutom upplevd utsatthet för kränkningar och orättvis behandling påverkar osäkerhet om arbetsgivarens och kollegornas inställning

både de unga hbtqi-personernas jobbsökande och upplevelse av arbetsmiljön. För att unga hbtqi-personer ska känna sig välkomna på arbetsplatsen konstateras ett uttalat stöd för hbtqi-personer vara en viktig faktor.

Rutiner för arbetsmiljöarbete och aktiva åtgärder

Stadsledningskontoret genomförde under 2021 en fördjupad uppföljning avseende aktiva åtgärder och kränkande särbehandling (KS 2021-11-10 § 868 Dnr 0960/21) som också behandlas i rapporten Hbtqi+personers livsvillkor i Göteborg. I fördjupningen konstaterades bland annat att det finns brister i stadens arbete utifrån direktivet för arbetet med aktiva åtgärder som är reglerade i diskrimineringslagen. Det framgår att det finns svårigheter med att integrera arbetet med aktiva åtgärder i det ordinarie arbetsmiljöarbetet, att det saknas gemensamma arbetssätt från central nivå och att det uppfattas som alltför omfattande att inkludera samtliga diskrimineringsgrunder. Utifrån kartläggningen identifierade stadsledningskontoret ett behov av att utveckla central uppföljning och organisatoriska förutsättningar för förvaltningar och bolag.

För att systematiskt och långsiktigt bygga upp ett arbete som svarar mot de lagstadgade krav som rör kränkande särbehandling, sexuella trakasserier, trakasserier och repressalier har stadsledningskontoret sedan 2021 samordnat insatser tillsammans med förvaltningarnas och bolagens HR-avdelningar. Bland annat har utbildningar genomförts och stödmaterial tagits fram med fokus på utredningsförfarandet kring inträffade ärenden/anmälningar.

I juni 2021 beslutades det också om en ny stadsövergripande rutin, Göteborgs Stads rutin vid kränkande särbehandling, trakasserier, sexuella trakasserier och repressalier, inom Göteborgs Stad. I rutinen slås det fast att ett inkluderande förhållningssätt och aktivt arbete krävs för att skapa, behålla och utveckla en arbetsplats med olikheter som strävar efter gemensamma mål. Det står också att stadens nämnder och bolagsstyrelser ska planera och organisera arbetet så att diskriminering, kränkande särbehandling, trakasserier och sexuella trakasserier förebyggs och att rutiner för hur kränkande särbehandling och trakasserier hanteras ska finnas och vara kända bland medarbetarna.

Fokus i de hittillsvarande insatserna som samordnats av stadsledningskontoret har legat på utredning av inträffade händelser. För att på övergripande nivå kunna följa upp det systematiska arbetsmiljöarbetet och samtidigt stärka det förebyggandet arbetet i enlighet med diskrimineringslagens krav på aktiva åtgärder utifrån samtliga grunder har stadsledningskontoret i december 2022 tagit fram Göteborgs Stads rutin för årlig uppföljning av det systematiska arbetsmiljöarbetet och arbetet med aktiva åtgärder.

I rutinen ingår de fyra steg som diskrimineringslagen stipulerar ska ingå i arbetet med aktiva åtgärder: Undersök, Analysera, Åtgärda, Följ upp och utvärdera. Resultatet av den årliga uppföljningen av arbetet med aktiva åtgärder och eventuella avvikelser ska rapporteras till ansvarig nämnd. Uppföljningarna från respektive förvaltning (bolag) bifogas därefter i sin helhet av stadsledningskontoret till kommunstyrelse/kommunfullmäktige samt skickas i

sin helhet till den centrala samverkansgruppens ledamöter för hantering i den centrala samverkansgruppen.

9 Hbtqi-kompetens i Göteborgs Stad

I reglementena för Göteborgs Stads samtliga nämnder står i 1 kap § 4 att nämnderna ska utföra sina uppdrag utifrån *demokratisk grundsyn, principer om mänskliga rättigheter och mot diskriminering*. En förutsättning för att arbeta icke-diskriminerande och erbjuda likvärdig service är kompetens om minoritetsgruppers livsvillkor och vad diskrimineringslagen kräver.

Hbtqi-personers upplevelse av trygghet kan kopplas till Göteborgs Stads förmåga att erbjuda likvärdig service och inkluderande och öppna arbetsplatser. Som redovisats i första delen av det fördjupade underlaget visar genomförda enkätundersökningar att många hbtqi-personer utgår från att de skulle bli negativt bemötta eller är osäkra på vilket bemötande de kan förvänta sig i kontakter med olika samhällsinstitutioner utifrån sin sexuella läggning/könsidentitet. Misstron riktar sig inte sällan mot samhällsinstanser som jobbar med brottsoffer.⁴⁸

I Antidiskrimineringsbyråns webbenkät om hbtqi+personers livsvillkor i Göteborg ställdes frågan om erfarenhet av kränkande bemötande. Av de respondenter som svarat ja på frågan uppgav flest respondenter att kränkningen i de kommunala verksamheterna ägt rum på fritidsanläggningar (13,1 procent) och därefter socialtjänsten (10,3 procent).

De rekommendationer som lyfts i rapporten Normer som skaver om hbtqi-personers arbetsmiljö i Göteborgs Stad - och i stadens budgetar för 2019, 2020, 2021 och 2022 - om ett fortsatt arbete med normmedvetet ledarskap, stärkt och fortsatt normkritiskt arbete samt ökad hbtq-kompetens - har i beredningen endast i mycket begränsad omfattning kunnat identifierats som omhändertagna i staden. De förfrågningar som ställts till tjänstepersoner inom trygghetsområdet, i arbetet mot våld i nära relation, mot hedersrelaterat våld och arbetsmiljöarbetet visar att det finns enstaka goda exempel på ett inkluderat hbtqi-perspektiv i arbetet och inom några områden till viss del kompetens men att den är spridd och ofta personbunden.

Likvärd service kräver kunskap om olikheter

Det saknas idag en övergripande bild av hur - och i vilken omfattning - stadens förvaltningar och bolag arbetar för att inkludera hbtqi-personer och andra minoritetsgrupper i det ordinarie arbetet. För att integrera personer som bryter mot invanda föreställningar krävs både kunskap om olikheter och normkritisk kompetens.

Två nämnder, socialnämnd Hisingen och nämnden för funktionsstöd, har under 2022 gett sina respektive förvaltningar i uppdrag att återkomma med hur arbetet med hbtqi-frågor ser ut i förvaltningen samt vilken kompetens som finns i verksamheterna.

Socialförvaltning Hisingen skriver i sin redovisning till socialnämnd Hisingen (SN Hisingen 2022-09-27 § 222) att resultatet av en enkät om hbtqi-kompetens som gått ut till alla chefer och verksamhetsutvecklare pekar på att det saknas ett samlat grepp om vilka aktiviteter som genomförts de senaste åren. På grund av att förvaltningen är sprungen ur tre förvaltningar konstateras att det saknas ett samlat grepp av vad som har genomförts de senaste åren. Det finns enligt förvaltningen goda exempel på verksamheter, bland annat mötesplatsen House of Colors, men också verksamheter där det inte funnits någon kompetenshöjande insats alls de senaste åren. Förvaltningen slår fast att både medarbetare och chefer behöver ha kompetens om olika gruppers livsvillkor och förutsättningar och överföra detta i det praktiska arbetet gentemot invånarna för att invånare, klienter och medarbetare ska bemötas likvärdigt. Förvaltningens bedömning är att de goda exemplen som lyfts kan användas som inspiration för resten av förvaltningens verksamheter.

Förvaltningen för funktionsstöd konstaterar i sin redogörelse till nämnden för funktionsstöd att mycket bra brukarnära arbete pågår men att det finns en utvecklingspotential vad avser systematiken i arbetet med hbtqi-frågorna i förvaltningen och ett generellt behov av kunskapshöjande insatser. (NFS 2022-08-24 § 167). Förutom ett antal hbtqi-certifierade verksamheter lyfter förvaltningen även fram verksamhetsnära satsningar under 2022, bland annat utbildningsinsatser om normmedvetet arbetssätt med hbtqi-fokus inom verksamhetsområde daglig verksamhet Centrum.

För att leda och driva ett systematiskt, strategiskt och operativt hbtqi-inkluderande arbete menar förvaltningen att det krävs särskild sakkunskap och kompetens och att det ställer specifika krav på ett nära initialt processtöd. Förvaltningen bedömer att omorganisationen i staden 2020/2021 tillsammans med en pandemi bidragit till ett ojämnt kunskapsläge inom verksamheterna. Ett förstärkt stadengemensamt stöd, exempelvis som det tidigare SRHR-teamet (sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter) kunde erbjuda, är eftersträvarsvårt för att utveckla kompetensen. Likaså andra stadengemensamma utbildningar. Förvaltningen konstaterar att det dag inte finns några utbildningar inom området hbtqi, normmedvetet arbetssätt/förhållningssätt eller mänskliga rättigheter upplagda på stadens gemensamma utbildningsportal samt att den stadenövergripande samordningen har minskat.

10 Sammanfattning och analys

Stadsledningskontoret redovisar i det här underlaget en fördjupad lägesbild av hbtqi-personers livsvillkor i Göteborg med fokus på särskilt utsatta grupper och platser - som ett komplement till rapporten Hbtqi+personers livsvillkor, framtagen av Antidiskrimineringsbyrån Väst april 2022.

Lägesbilden utgår från otrygghet och diskriminering med fokus på områden där det finns kommunal rådighet. Dessa har avgränsats till att omfatta det trygghetsskapande och brottsförebyggande arbetet, arbetet mot våld i nära relation, vid hedersrelaterat våld och förtryck, arbetet för trygga och inkluderande arbetsplatser samt kompetens om hbtqi-personers livsvillkor/normkritik.

För att kunna redovisa hbtqi-personers särskilda utsatthet beaktas trygghet utifrån ett något bredare perspektiv än stadens program för det trygghetsskapande och brottsförebyggande arbetet. I programmet ligger fokus på rädsla för att utsättas för brott men då hbtqi-personers upplevelse av trygghet är starkt kopplat till den egna identiteten omfattas i den fördjupade lägesbilden även tillit till och erfarenheten av att fullt ut kunna vara sig själv och på ett likvärdigt sätt åtnjuta sina mänskliga rättigheter.

Som redovisas i den fördjupade lägesbilden saknas till stor del data om hbtqi-personers livsvillkor. Särskilt gäller detta undergrupper inom hbtqi-spektrumet. Mörkertalet vad gäller utsatthet för brott är befarat stort och anmälningsbenägenheten låg.

Bristen på data avspeglar sig i att hbtqi-perspektivet - liksom andra minoritetsperspektiv - inte finns med i Göteborgs Stads planerings- och uppföljningsprocess. Möjligheten att ta med fler bakgrundsvariabler i de återkommande enkäter som staden hanterar används sällan, liksom enkäter direkt riktade till målgruppen där anonymitet garanteras. Kvalitativ uppföljning, vilket kan vara ett sätt att fånga minoritetsperspektiv, sker undantagsvis.

I den verksamhetsstatistik som redovisas i staden saknas data om bland annat funktionsnedsättning, talat språk/etnicitet, religion och samtliga variabler inom hbtq-spektrumet. Sammantaget innebär det svårigheter att redovisa hbtqi-personers - och andra minoritetsgruppers - upplevelser av trygghet och likvärdiga möjligheter att ta del av stadens service och pågående arbeten.

På nationell nivå har olika regeringsuppdrag givits för att utveckla sätt att komplettera befintliga enkäter. Från och med 1 september 2022 är förvaltningsmyndigheter, kommuner och regioner skyldiga att på begäran av Institutet för mänskliga rättigheter lämna uppgifter om vilka åtgärder som gjorts i den egna verksamheten för att säkerställa de mänskliga rättigheterna i Sverige. Stadsledningskontoret ser här ett behov av ett utvecklingsarbete inom Göteborg Stad vad gäller uppföljning av hbtq-personers och andra minoritetsgruppers livsvillkor.

Begränsad tillgång till data och frånvaro av minoritetsperspektiv i planerings- och uppföljningsprocessen påverkar förutsättningarna att urskilja särskilt utsatta grupper och platser i Göteborg. Inom de områden som stadsledningskontoret identifierat att staden har rådighet över utifrån otrygghet och diskriminering (se ovan) kan det konstateras att staden bedriver ett i många avseenden ambitiöst och omfattande arbete - men att ett hbtqi-perspektiv liksom andra minoritetsperspektiv - nästan genomgående saknas. Exempel på verksamheter och områden som både besitter sakkunskap och ett medvetet inkluderande arbetssätt finns, bland annat i öppna verksamheter riktade mot unga, inom delar av funktionshinderverksamheten och i arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck. Däremot saknas ett systematiskt arbete som säkerställer att hbtqi-personer och andra minoritetsgrupper inkluderas i ordinarie verksamhet och en uppföljning utifrån olika diskrimineringsgrunder i den ordinarie uppföljningen. Ökad kompetens och tillgång till ett nära processtöd med normkritisk kompetens är behov som återkommande efterfrågats av tjänstepersoner i staden som stadsledningskontoret under beredningen haft kontakt med.

I flertalet av de områden som stadsledningskontoret undersökt finns en inkluderande ansats uttryckt. Däremot saknas en normkritisk analys om vilka göteborgare som inbegrips av stadens åtgärder – och en analys om vilka som inte finns med. Stadsledningskontorets bedömning är att ett utvecklingsarbete behöver göras för att de facto integrera hbtqi-perspektivet - och andra minoritetsperspektiv - i pågående arbeten och verksamheter. Inom trygghetsområdet behöver exempelvis utsattheten för hatbrott beaktas. I stadens arbete mot våld i nära relation behöver utsatta grupper inkluderas och i sin roll som arbetsgivare behöver kunskap om diskrimineringsgrunderna och minoritetsgruppers utsatthet säkerställas. Särskilt gäller det i det förebyggande arbetsmiljöarbetet och det lagstadgade arbetet med aktiva åtgärder.

I de fall det finns lokala data indikerar dessa att utsattheten är större för hbtqi-gruppen än för majoritetsbefolkningen. Det senaste året har SOM-institutet i samverkan med Göteborgs Stad genomfört enkätundersökningar där också data om hbtqi-gruppen finns med. I SOM-institutets trygghetsundersökning för 2021 framgår till exempel att hbtqi-personer upplever en högre grad av otrygghet än heterosexuella och cispersoner. På liknande sätt visar SOM-institutets undersökning 2022 av våldsutsatthet att personer som definierar sig som hbtqi är den grupp som uppger sig ha störst erfarenhet av våld i nära relation i Göteborg.

Då hbtqi-personers upplevelse av otrygghet kan kopplas till personens identitet kan därför en potentiell utsatthet föreligga på alla platser där en hbtqi-person befinner sig. I beredningen konstaterar såväl stadens HBTQ-råd, polisens demokrati- och hatbrottsgrupp och tjänstepersoner inom staden att graden av utsattheten är sammankopplad med hbtqi-personens normbrott. Synliga normbrott eller flera lager av normbrott förstärker utsattheten. Homosexuella män med feminina uttryck, transpersoner och icke-binära kan därför vara särskilt utsatta. Likaså hbtqi-personer med funktionsnedsättning, äldre hbtqi-personer, hbtqi-personer med utländsk bakgrund, hbtqi-migranter och hbtqi-personer som lever under hedersförtryck.

Trygga platser kan, utifrån vad som identifierats i beredningen, för hbtqi-personer vara verksamheter och arbetsplatser som på ett medvetet sätt erbjuder likvärdig service och på ett tydligt sätt signalerar möjligheten att fullt ut kunna vara sig själv. Här är förutom ett systematiskt arbete i staden med aktiva åtgärder en förstärkning av de brukarnära verksamheternas kompetens och beredskap vad gäller olikheter särskilt betydelsefulla.

Enligt Polisregion Västs demokrati- och hatbrottsgrupp äger ett flertal av de anmälda hatbrotten i Göteborg rum i offentliga miljöer där det finns mycket folk och där gärningsmannen ofta är någon den brottsutsatta inte känner. Till exempel runt Järntorget, Nordstan och Centralen. När det gäller hbtqi-personer som lever under hedersförtryck är bilden delvis annorlunda. Den sociala kontrollen bedöms vara mindre i centrala staden där ett stort flöde av människor möjliggör anonymitet och ökar graden av säkerhet. För att säkra hbtqi-personer möjlighet att vara öppna med sin identitet behöver också trygghetsarbetet i de lokala bostadsområdena utvecklas och förstärkas.

11 Rekommendationer

Utvecklingsområde Kompetens

För att säkerställa likvärdig och icke-diskriminerande service för hbtqi-personer och andra minoritetsgrupper samt arbetsplatser fria från diskriminering behöver såväl hbtqi-kompetens som normkritiskt processtöd förstärkas i staden och det systematiska arbetet med aktiva åtgärder säkerställas.

Förslag på åtgärder:

- Inventera och säkerställ grundläggande kompetens om hbtqi, normkritik och icke-diskriminering i förvaltningar och bolag - och säkra tillgången till lokalt processtöd med sakkunskap om icke-diskriminering
- Fördjupa hbtqi- och normkritisk kompetens i stadens verksamheter som möter våldsutsatta samt inom övrig socialtjänst
- Fördjupa kompetensen om normkritik, hbtqi och övriga diskrimineringsgrunder inom HR-området i förvaltningar och bolag
- Förvaltningar och bolag som upphandlar vaktbolag för LOV 3-områden ska tillhandahålla utbildningar om hbtqi-personers och andra minoritetsgruppers utsatthet

Utvecklingsområde Inkludering

För att säkerställa att hbtqi-personer och andra minoritetsgrupper inkluderas i stadens ordinarie verksamheter och arbeten behöver hbtqi-personers och andra minoritetsgruppers livsvillkor synliggöras och omhändertas.

Förslag på åtgärder:

- Inkludera hatbrott och ett tydligt minoritetsperspektiv i stadens trygghetsarbete, bland annat i implementeringen av EMBRACE
- Utveckla och förstärk samarbetet med hatbrottspolisen
- Förstärk och inkludera ett minoritetsperspektiv med särskilt fokus på hedersrelaterat våld och förtryck samt hatbrott i trygghetsarbetet i bostadsområdena
- Inkludera hbtqi-personer i stadens våld-i nära arbete och säkerställ våldsutsatta hbtqi-personers lika rätt till hög grad av skydd och stöd
- Säkerställ det systematiska arbetet med aktiva åtgärder i enlighet med diskrimineringslagen i förvaltningar och bolag

Utvecklingsområde Uppföljning

För att följa hur hbtqi-personers och andra minoritetsgruppers behov och rättigheter omhändertas i stadens verksamheter behöver stadens uppföljning utvecklas och breddas.

Förslag på åtgärder:

- Utveckla och bredda stadens ordinarie uppföljning så att den också omfattar minoritetsgrupper
- Utred möjligheterna att komplettera befintliga enkäter, exempelvis elevenkäten, med fler bakgrundsvariabler samt hur minoritetsperspektiv, inklusive hbtqi-perspektivet, kan redovisas genom riktade enkäter och/eller kvalitativa data
- Komplettera de lägesbilder staden tar fram inom trygg-i-arbetet med hbtqi- och andra minoritetsperspektiv
- Undersök möjligheten att utveckla lägesbilder inom trygghetsområdet som beskriver hat och hot på sociala medier riktat mot hbtqi- och andra minoritetsgrupper

Källor

¹ Red Björn Rönnerstrand; Maria Solevid och Henrik Oscarsson, *Hög tid för Göteborg*, SOM-antologi nr 79, SOM-undersökningen i Göteborg mellan åren 2016 och 2020, (2021)

² Sahlin Lilja; Lundmark och Sandelin, *(O)trygghet i Göteborg? Från kust till inland*, från antologin *Hög tid för Göteborg* (2021)

³ Red Ulrika Andersson; Henrik Oscarsson; Björn Rönnerstrand och Nora Theorin, *Du sköra nya värld*, SOM-antologi nr 81, den nationella SOM-undersökningen, (2022)

⁴ Holmberg; Rothstein, *Den svenska tilliten fortsatt hög – men sjunker i utsatta grupper* från antologin *Du sköra nya värld* (2022).

⁵ RFSL, *Missstro - Om hbtq-personers förtroende för olika samhällsinstanser*, (2013)

⁶ RFSL, *Rapport: Förtroende att stärka – Om hbtq-personers förtroende för olika samhällsinstanser och vad som behöver att förändras*, (2017)

⁷ Protokoll HBTQ-rådet 2021-10-29 punkt 13 Göteborgs Stads trygghetsskapande och brottsförebyggande program

⁸ Källa: DO:s hemsida

⁹ SCB, *Lämna ingen utanför - Statistisk lägesbild av genomförandet av Agenda 2030 i Sverige*, (2020)

¹⁰ Länsstyrelserna, *På tal om statistik och mänskliga rättigheter*, (2019)

¹¹ Team Jämlikhetsdata, *Om jämlikhetsdatametoden och Team jämlikhetsdata* (2018)

¹² Lag om ändring i lagen (2021:642) om Institutet för mänskliga rättigheter

¹³ DO, *Statistikens roll i arbetet mot diskriminering - en fråga om strategi och trovärdighet* (2012)

¹⁴ Regleringsbrev (2021-03-18 Ju2021/01227)

¹⁵ Brå, *Redovisning av uppdraget att analysera möjligheterna att i NTU inkludera bakgrundsinformation om hbtqi-identitet och andra diskrimineringsgrunder*, (2022)

¹⁶ Länsstyrelserna, *På tal om statistik och mänskliga rättigheter*, (2019)

¹⁷ Sofia Björk och Mattias Wahlström, Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap, Göteborgs universitet, *Normer som skaver – hbtq-personers sociala arbetsmiljö i Göteborgs Stad*, (2018)

¹⁸ Stadsledningskontoret, *Uppföljning Handlingsplan för arbetet med mänskliga rättigheter i Göteborgs Stad 2016 - 2022*, Samlingsärende inom uppföljning för staden maj 2021 (KF 2021-10-14 § 10)

¹⁹ Ibid

²⁰ Källa: DO:s hemsida

²¹ VGR, *Hälsa på lika villkor? Med fokus på situationen för bisexuella, homosexuella och transpersoner i Västra Götaland*, (2021)

²² Regeringen, *Handlingsplan för hbtqi-personers lika rättigheter och möjligheter*, (2021)

²³ Polismyndigheten: *Rapport hatbrott och andra brott som hotar demokratin - delredovisning*, (2022)

²⁴ Brå, *Polisanmälda hatbrott 2020 En sammanställning av de ärenden som hatbrottsmarkerats av polisen*, (Rapport 2021:17)

- ²⁵ Brå, *Självrapporterad utsatthet för hatbrott Analys utifrån Nationella trygghetsundersökningen, Politikernas trygghetsundersökning och Skolundersökningen om brott* (Rapport 2020:14)
- ²⁶ Polismyndigheten: *Rapport hatbrott och andra brott som hotar demokratin - delredovisning*, (2022)
- ²⁷ Säkerhetspolisen, *Säkerhetspolisens årsbok*, (2021)
- ²⁸ Riksdagen, *Våldsbejakande extremism i Sverige – nuläge och tendenser*, (Departementsserien 2014:4)
- ²⁹ Utredningen En nationell samordnare för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism, *Våldsbejakande extremism - En forskarantologi*, (SOU 2017:67)
- ³⁰ NCK, *Våld i samkönade relationer – en kunskaps- och forskningsöversikt*, (2009)
- ³¹ MUCF, *Jag är inte ensam, det finns andra som jag - Unga hbtqi-personers levnadsvillkor*, (2022)
- ³² Turner och Hammersjö, GR (FoU i Väst), *Hbtq-personers erfarenheter av stöd efter att ha utsatts för våld i nära relation*, (2021)
- ³³ Ibid
- ³⁴ Källa: Nationellt centrum mot hedersrelaterat våld och förtrycks hemsida
- ³⁵ Baianstovu; Strid; Särnstedt, Örebro universitet, Institutionen för juridik, psykologi och socialt arbete *Det hedersrelaterade våldets förtryck och samhällets utmaningar*, (2019)
- ³⁶ MUCF, *Unga hbtq-personers utsatthet för omvändelseförsök i Sverige*, (2022)
- ³⁷ Ibid
- ³⁸ Mynak, *HBTQ-personers organisatoriska och sociala arbetsmiljö – en kunskapssammanställning*, (2022)
- ³⁹ FRA, *A long way to go for LGBTI equality*, (2020).
- ⁴⁰ Dialog med HBTQ-rådet 2022-06-02
- ⁴¹ Avstämning med HBTQ-rådet, 2022-11-10
- ⁴² Frida Sandelin, *Trygghet i Göteborg*, (SOM-rapport nr 2022:6)
- ⁴³ Regeringen, *Åtgärder för att göra samhället mer motståndskraftigt mot våldsbejakande extremism* (Skr 2014/15:144)
- ⁴⁴ Brå, *Polisanmälda hatbrott 2020 – En sammanställning av de ärenden som hatbrottsmarkerats av polisen*, (Rapport 2021:17)
- ⁴⁵ Frida Sandelin, *Våld i nära relationer i Göteborg*, (SOM-rapport nr 2022:16)
- ⁴⁶ Sofia Björk och Mattias Wahlström, Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap, Göteborgs universitet, *Normer som skaver – hbtq-personers sociala arbetsmiljö i Göteborgs Stad*, (2018)
- ⁴⁷ MUCF, *Jag är inte ensam, det finns andra som jag - Unga hbtqi-personers levnadsvillkor*, (2022)
- ⁴⁸ RFSL, *Missstro - Om hbtq-personers förtroende för olika samhällsinstanser*, (2013)